

Załącznik nr 1
do uchwały nr 1612 /19
Zarządu Województwa Małopolskiego
z dnia 29 sierpnia 2019 r.

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Projekt do konsultacji społecznych

Kraków, 29 sierpnia 2019 r.

Prace nad Strategią Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” prowadzone były pod kierunkiem Zarządu Województwa Małopolskiego w składzie:

Witold Kozłowski – Marszałek Województwa Małopolskiego,
Łukasz Smółka – Wicemarszałek Województwa Małopolskiego,
Tomasz Urynowicz – Wicemarszałek Województwa Małopolskiego,
Marta Malec-Lech – Członek Zarządu Województwa Małopolskiego,
Anna Pieczarka – Członek Zarządu Województwa Małopolskiego,

przez Zespół redakcyjny w składzie:

Joanna Dobrzańska, Magdalena Dusza, Paweł Godzina, Jarosław Kostrzewa, Agnieszka Majkowska, Ewelina Motak, Bożena Pietras-Goc, Jeremiasz Salamon

- pod kierunkiem:

Joanny Urbanowicz – Dyrektora Departamentu Zrównoważonego Rozwoju,
Anny Mlost – Zastępcy Dyrektora Departamentu Zrównoważonego Rozwoju.

Spis treści

WPROWADZENIE	4
--------------------	---

CZĘŚĆ I: DIAGNOZA I PROGNOZY ROZWOJOWE

Diagnoza i analiza trendów rozwojowych	3
MAŁOPOLSKA.....	3
MAŁOPOLANIE	4
GOSPODARKA.....	24
ŚRODOWISKO	40
ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE REGIONEM	53
ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE	61
Prognoza trendów rozwojowych.....	70

CZĘŚĆ II: STRATEGIA

Wizja i cel główny	3
Wizja	3
Cele i kierunki polityki rozwoju	4
MAŁOPOLANIE	9
Cel szczegółowy	9
Główne kierunki polityki rozwoju i kierunki działań.....	9
GOSPODARKA.....	20
Cel szczegółowy	20
Kierunki polityki rozwoju i kierunki działań:	20
ŚRODOWISKO	30
Cel szczegółowy	30
Główne kierunki polityki rozwoju:	31
ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA	38
Cel szczegółowy	38
Kierunki polityki rozwoju:.....	39
ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE	45
Cel szczegółowy	45
Główne kierunki polityki rozwoju i kierunki działań:.....	46
Terytorialne ukierunkowanie Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”	52
System realizacji i monitoringu.....	60
System i narzędzia realizacji.....	60
Finansowanie (źródła i ramy finansowe).....	63
Monitorowanie i ocena efektów realizacji.....	67
Udział partnerów i wzajemne uczenie się	68
Wskaźnik realizacji celu głównego i celów szczegółowych	70

WPROWADZENIE

Projekt Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” jest aktualizacją *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020* (SRWM 2011-2020). Dokument ten reprezentuje czwartą generację strategii opracowywanych przez samorząd regionalny. Ewolucja strategii rozwoju województwa małopolskiego ilustruje wzrastające znaczenie, a co za tym idzie także odpowiedzialność, samorządowych władz regionalnych za rozwój Małopolski. Pierwsza generacja strategii stanowiła przejaw przejmowania przez nowopowstały samorząd wojewódzki odpowiedzialności za rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Interwencja publiczna opisana w strategii drugiej generacji koncentrowała się na określeniu ścieżki gospodarczej modernizacji regionu oraz sposobach wykorzystania szans na rozwój społeczny. Z kolei trzecia generacja strategii była przejawem przejścia odpowiedzialności władz samorządowych za rozwój województwa.

Projekt Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” stanowi przejaw woli samorządowych władz regionalnych do dalszego wzmocnienia pozycji samorządu województwa jako koordynatora i animatora działań rozwojowych podejmowanych w przestrzeni regionalnej. Kierunki polityki w nim opisane składają się na interwencję publiczną, która zakłada harmonijny rozwój, zarówno w sferze społecznej, gospodarczej i środowiskowej, całej Małopolski, przy wykorzystaniu potencjałów terytorialnych i likwidacji barier rozwojowych poszczególnych jej obszarów (rozwój terytorialnie zrównoważony). Beneficjentami tak rozumianego rozwoju będą wszyscy mieszkańcy Małopolski, zaś jego priorytetem będzie zagwarantowanie jak najlepszej jakości życia małopolskich rodzin (rozwój społecznie wrażliwy). Tym samym wdrażanie interwencji publicznej opisanej w *Strategii* nie może prowadzić do narastania dysproporcji terytorialnych i społecznych, lecz będzie koncentrować się na ich wyrównywaniu.

Niniejszy *projekt Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”* stanowi efekt prac analitycznych prowadzonych w ramach Departamentu Zrównoważonego Rozwoju Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego oraz I edycji debaty regionalnej na temat przyszłości Małopolski w perspektywie 2030 roku. Centralnym elementem dotychczasowej dyskusji były warsztaty strategiczne zorganizowane w okresie od maja do lipca 2019 r. w 7 lokalizacjach na terenie województwa małopolskiego (Ludźmierz, Nowy Sącz, Tarnów, Czerna, Zator, Miechów, Kraków). Celem warsztatów, poza przekazaniem partnerom Samorządu Województwa informacji dotyczących regionalnych, krajowych oraz europejskich uwarunkowań prac nad *Strategią*, było przede wszystkim pozyskanie wiedzy na temat potrzeb, aspiracji rozwojowych i pomysłów projektowych po stronie partnerów. W warsztatach udział wzięło prawie 450 osób reprezentujących małopolskie środowiska samorządowe, biznesowe, naukowe oraz organizacji samorządowych.

Ponadto w okresie formułowania niniejszego projektu *Strategii* za pośrednictwem elektronicznego formularza dostępnego na stronie bankprojektow.malopolskie.pl prowadzony był I nabór do Banku Projektów Ponadlokalnych. Bank stanowi instrument wspierający Samorząd Województwa w rozpoznaniu potrzeb rozwojowych w regionie i formułowaniu w oparciu o nie interwencji publicznej opisanej w *Strategii*. Dzięki niemu możliwe będzie zidentyfikowanie typów projektów, które potencjalnie mogłyby zostać sfinansowane ze środków regionalnego programu operacyjnego na lata 2021-2027 oraz będą pomocne przy formułowaniu postulatów Samorządu Województwa względem instrumentów i programów opracowywanych na szczeblu centralnym.

Niniejszy *projekt Strategii* jest spójny z celami określonymi w obecnie obowiązującej średniookresowej strategii rozwoju kraju, tj. *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą 2030 roku)*. W związku z trwającymi w dalszym ciągu pracami nad dokumentami strategicznymi określającymi ramy krajowej polityki rozwoju w perspektywie 2030 roku oraz toczącymi się negocjacjami Wieloletnich Ram Finansowych Unii Europejskiej na lata 2021-2027, w tym także budżetu oraz zasad wdrażania Polityki Spójności, w trakcie prac nad *projektem Strategii* uwzględniane były zapisy najbardziej aktualnych projektów dokumentów tworzonych przez stronę rządową oraz Komisję Europejską. Dotyczy to w szczególności:

- *projektu Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030* (projekt z dnia 8 maja 2019 r.);
- projektów zintegrowanych strategii krajowych;
- projektu tzw. pakietu legislacyjnego dla Polityki Spójności na lata 2021-2027 (projekty rozporządzeń z dnia 29 maja 2019 r.).

W strukturze niniejszego dokumentu wyodrębniono:

- I. **Część diagnostyczno-prognostyczną**, w której przedstawiona została obecna sytuacja rozwojowa Małopolski oraz główne trendy rozwojowe, które będą determinowały rozwój regionu w perspektywie 2030 roku;
- II. **Część strategiczną**, gdzie, w oparciu o wnioski wynikające z Części I, zdefiniowano wizję rozwoju Małopolski oraz główne kierunki działań służące jej realizacji wraz ze wskaźnikami reprezentującymi zakładane miary sukcesu.

Zarząd Województwa Małopolskiego przyjął **projekt Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”** w celu skierowania go do konsultacji społecznych. Zamiarem Zarządu Województwa jest bowiem pobudzenie publicznej dyskusji na temat przyszłości Małopolski w perspektywie 2030 r. i tym samym zainicjowanie II edycji debaty regionalnej, do udziału w której zaproszeni zostaną partnerzy regionalni Samorządu. To właśnie zapisy projektu Strategii mają stanowić przyczynek do otwartej dyskusji na temat kierunków rozwoju Małopolski w najbliższej dekadzie. Wnioski i uwagi zgłoszone w trakcie konsultacji oraz pomysły na projekty zgłoszone w kolejnym naborze do Banku Projektów Ponadlokalnych, wzmocnione rekomendacjami sformułowanymi w trakcie ewaluacji *ex-ante* oraz strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, wykorzystane zostaną na rzecz opracowania ostatecznej redakcji **Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”**.

Zarząd Województwa Małopolskiego podziela pogląd, iż *Strategia* nie jest wyłączną własnością administracji regionalnej, lecz całej regionalnej wspólnoty samorządowej, którą z mocy prawa tworzą wszyscy mieszkańcy województwa. Dlatego też jednym z priorytetów Zarządu jest stworzenie warunków, które umożliwią wszystkim Małopolanom oraz reprezentującym ich interesy organizacjom, instytucjom i środowiskom wypowiedzenie się na temat proponowanych kierunków rozwoju województwa.

Przesłanki aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020

Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 przyjęta przez Sejmik Województwa Małopolskiego 26 września 2011 roku jest najdłużej obowiązującym spośród wszystkich dotychczas opracowanych przez Samorząd Województwa dokumentów tego typu. *Strategia* ta stała się nie tylko katalizatorem dla wielu działań i inicjatyw wspierających rozwój Małopolski, ale również platformą międzysektorowej współpracy podmiotów działających na rzecz naszego regionu. Skuteczność polityk publicznych, w tym zwłaszcza tych projektowanych i wdrażanych w oparciu o zapisy *Strategii*, wymaga jednak aby treść tego dokumentu nadążała za zmianami zachodzącymi w jego otoczeniu. Współczesna dynamika procesów rozwojowych sprawiła, że podczas niemal dekady wdrażania SRWM 2011-2020 w sferze realnej, jak i formalno-prawnej zaszły zmiany, które przesądziły o potrzebie rozpoczęcia aktualizacji opisanej w niej interwencji publicznej.

Wśród procesów oraz czynników, które kształtują obecnie sferę realną otoczenia *Strategii* wskazać należy w szczególności na:

- dynamiczny rozwój województwa małopolskiego, któremu towarzyszy pogłębianie się różnic oraz tempa rozwoju poszczególnych jego obszarów;
- potrzeba bardziej precyzyjnego adresowania polityk publicznych, tak aby możliwe było skuteczne rozwiązywanie problemów hamujących rozwój poszczególnych obszarów oraz zamieszkujących je społeczności;
- coraz bardziej widoczne skutki zbyt wolnego, w stosunku do posiadanego potencjału, rozwoju średnich miast oraz ich otoczenia;
- zmiany demograficzne oraz ich konsekwencje dla sfery społecznej i gospodarczej - starzenie się społeczeństwa;
- coraz bardziej odczuwalne deficyty siły roboczej na rynku pracy, przy jednoczesnym wzroście liczby osób biernych zawodowo;

- coraz większe i częstsze zagrożenia bezpieczeństwa, zarówno w wymiarze społecznym, publicznym, jak i środowiskowym (ekologicznym);
- konsekwencje zmian klimatycznych oraz potrzebę zapobiegania ryzykom i zagrożeniom z nich wynikających (zwiększanie odporności na klęski żywiołowe);
- coraz bardziej odczuwalne skutki eksploatacji zasobów środowiska przez człowieka, w tym zanieczyszczenie powietrza, susze hydrologiczne i towarzyszące im deficyty wody;
- wzrost znaczenia udziału niskoemisyjnej i bardziej ekologicznej produkcji energii;
- potrzeba dalszego poszukiwania zasobów stanowiących o przewadze konkurencyjnej regionu;
- potrzeba zwiększenia potencjału w zakresie badań i innowacji oraz wykorzystania zaawansowanych technologii;
- dynamicznie postępujące procesy automatyzacji i cyfryzacji oraz towarzyszące im konsekwencje dla relacji społecznych oraz funkcjonowania gospodarki.

W ostatnim dziesięcioleciu zaszły także zmiany w otoczeniu formalno-prawnym *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*, które uzasadniają potrzebę przeprowadzenia aktualizacji interwencji publicznej w niej opisanej. W tym kontekście w szczególności należy wspomnieć o nowym krajowym modelu polityki rozwoju opisanym w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą 2030 roku)* oraz *projekcie Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030*. Wynikający z treści obu dokumentów model odpowiedzialnego rozwoju zakłada budowanie siły konkurencyjnej z wykorzystaniem nowych czynników rozwojowych, przy jednoczesnym zapewnieniu udziału i korzyści wszystkim grupom społecznym. Tak rozumiany rozwój efektywnie wykorzystuje lokalne (miejscowe) zasoby i potencjały wszystkich terytoriów, a w szczególności wspomaga rozwój tych obszarów, które mając mniejszą odporność na zjawiska kryzysowe, nie mogą w pełni rozwijać swojego potencjału lub utraciły funkcje społeczno-gospodarcze.

Projekt *Strategii* pozostaje w spójności zarówno ze *Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą 2030 roku)*, jak również *projektem Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego do roku 2030*, co czyni zadość wymogom wynikającym z przepisów ustawy o samorządzie województwa (art. 11 ust. 1d) oraz ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (art. 13 ust. 1).

Ponadto podjęcie decyzji o przeprowadzeniu aktualizacji *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020* wiąże się z koniecznością wydłużenia jej horyzontu czasowego do roku 2030, tj. do roku wyznaczającego okres obowiązywania średniookresowej strategii rozwoju kraju. Tym samym spełniony zostanie wymóg określony w art. 11 ust 1d ustawy o samorządzie województwa.

Również dobiegający końca wieloletni okres finansowania Unii Europejskiej na lata 2014-2020 oraz towarzyszące mu przygotowania do perspektywy finansowej na lata 2021-2027 stanowią kolejną przesłankę formalną rozpoczęcia procesu aktualizacji *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*. Środki przekazywane Polsce w ramach kolejnych unijnych perspektyw stanowiły trudny do przecenienia impuls rozwojowy, którego pozytywne efekty manifestują się zarówno w sferze gospodarczej, społecznej, przestrzennej, jak również kulturowej, politycznej, a niekiedy nawet cywilizacyjnej. Dzięki europejskiej polityce spójności zbudowany został znaczący potencjał na poziomie regionalnym, a także lokalnym, uwzględniający między innymi sektory: podmiotów gospodarczych, administracji publicznej, organizacji pożytku publicznego, środowiska profesjonalno-naukowego, instytucji otoczenia biznesu. Sukces ten nie byłby możliwy bez właściwego ukierunkowania strumienia środków europejskich płynących w ostatnich latach do Polski i Małopolski. To właśnie kolejne strategie rozwoju regionalnego stanowiły racjonalny plan pozwalający na efektywne wykorzystanie tych funduszy. Również *Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”* ma ambicję wytyczenia takich celów rozwojowych oraz określenie metod i mechanizmów ich osiągnięcia przy wykorzystaniu środków europejskich, które pozwolą zdynamizować doczasowe tempo rozwoju społeczno-gospodarczego przy jednoczesnym respektowaniu zasad rozwoju społecznie odpowiedzialnego oraz terytorialnie zrównoważonego.

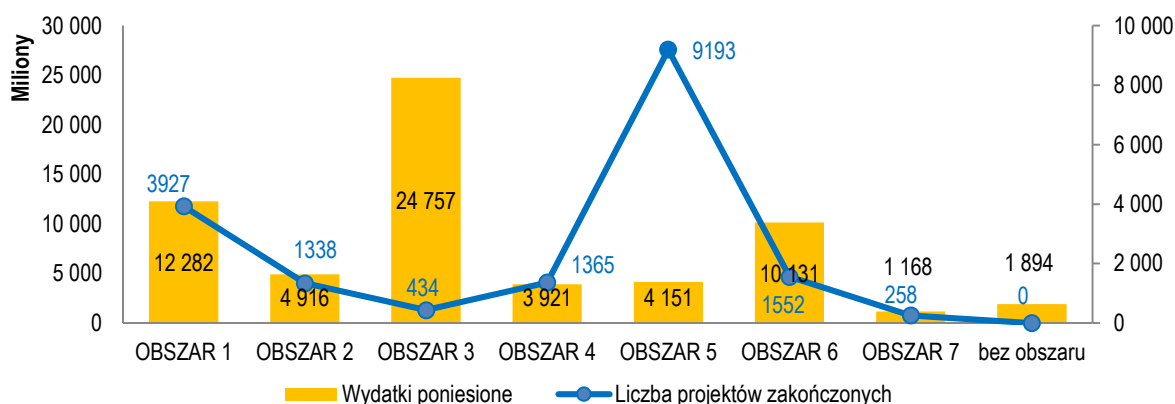
Ocena skuteczności realizacji Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020

W 2017 r. przeprowadzona została śródkresowa ocena realizacji *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*¹. Celem głównym badania była analiza postępów wdrażania opisanej w *Strategii* interwencji publicznej, ocena efektywności instrumentarium wspierającego jej wdrażanie, identyfikacja zagrożeń dla osiągnięcia celów strategicznych oraz sformułowanie rekomendacji dotyczących sposobu dalszego wdrażania *Strategii* bądź też przeprowadzenia jej zmiany.

Przeprowadzona przez zewnętrznych ewaluatorów analiza wskazała na prawidłowość trendów rozwojowych zidentyfikowanych w scenariuszach rozwoju w większości obszarów *Strategii* oraz skuteczność i trafność opisanej w nich interwencji publicznej. Przekroczono zakładaną na rok 2020 wartość docelową większości wskaźników mierzących postępy realizacji celu głównego oraz celów strategicznych. Ewaluatorzy zwrócili jednakże uwagę, że wyższe niż pierwotnie zakładano wartości poszczególnych wskaźników wynikają nie tylko z działań podejmowanych na rzecz realizacji *Strategii*, ale również stanowią efekt błędów popełnionych w trakcie szacowania wartości docelowych dla części wskaźników oraz większej niż zakładano na etapie jej tworzenia dynamiki zmian w niektórych obszarach (dotyczy to w szczególności Obszaru 1. *Gospodarka wiedzy i aktywności* oraz Obszaru 2. *Dziedzictwo i przemysł czasu wolnego*).

W trakcie oceny zidentyfikowano 14 021 zakończonych projektów o łącznej wartości 60,3 mld zł, które przyczyniały się do realizacji celów opisanych w *Strategii*. Najwięcej projektów zidentyfikowano w Obszarze 5. *Rozwój miast i terenów wiejskich* (9 193 projektów), przy czym pamiętać należy, że zdecydowana większość z nich (78%) stanowiły decyzje scaleniowe wydawane w ramach PROW 2007-2013. Z kolei największą – prawie 25 mld zł - wartość wydatków zarejestrowano w ramach Obszaru 3. *Infrastruktura dla dostępności komunikacyjnej*.

Wykres 1. Liczba projektów oraz poniesionych wydatków w poszczególnych obszarach SRWM 2011-2020

Źródło: *Badanie śródkresowe skuteczności realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2017.

Dokonując oceny działań podejmowanych w ramach poszczególnych obszarów SRWM 2011-2020 oraz ich efektów zwrócono uwagę, że:

- w Obszarze 1. *Gospodarka wiedzy i aktywności* zidentyfikowano pełną realizację założonego scenariusza, odnotowując jednak niekorzystne zjawisko polegające na zwiększeniu dystansu rozwojowego Krakowa wraz z jego obszarem funkcjonalnym w stosunku do pozostałych części regionu. Zwrócono uwagę, że w kolejnych latach konieczne jest większe przełożenie środków przeznaczonych na badania i rozwój na ich komercjalizację i wykorzystanie wyników, wzmocnienie współpracy klastrowej i sektorowej między

¹ Wnioski z oceny znajdują się w raporcie *Badanie śródkresowe skuteczności realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2017. Całość raportu dostępna pod linkiem:

firmami, wsparcie inwestycji prywatnych (również ekonomii społecznej) poprzez regionalne instrumenty dłużne, również poza środkami europejskimi;

- w Obszarze 2. *Dziedzictwo kulturowe i przemysły czasu wolnego* stwierdzono silną dominację Krakowa, Zakopanego, Wieliczki, Oświęcimia, i Kalwarii Zebrzydowskiej w generowaniu ruchu turystycznego. Realizowane działania przyczyniły się do wykorzystania potencjału turystyki religijnej (Kraków, Wadowice, Kalwaria Zebrzydowska) i biznesowej (Kraków) w województwie. Wśród sformułowanych dla tego obszaru rekomendacji wskazano na potrzebę wzmocnienia współpracy między poszczególnymi obszarami regionu w zakresie budowania ponadlokalnych produktów turystycznych, kontynuowanie innowacyjnej promocji, integrację produktów turystycznych w pakiety turystyczne dla zwiększenia turystyki ponadjednodniowej;
- w Obszarze 3. *Infrastruktura dla dostępności komunikacyjnej* stwierdzono skuteczną realizację zakładanego scenariusza (z wyjątkiem zwiększenia dostępności kolejowej Krakowa i Katowic) i niektórych zakładanych obszarów dostępności drogowej. Zwrócono uwagę na występowanie potrzeby zwiększenia dostępności drogowej i kolejowej północnych i południowych powiatów Małopolski oraz obszarów przygranicznych, a także zwiększenie stopnia intermodalnej integracji transportu. W transporcie należy zwrócić uwagę na stworzenie zintegrowanej, wzajemnie powiązanej sieci transportowej, poprzez wypełnienie luk inwestycyjnych;
- w Obszarze 4. *Krakowski Obszar Metropolitalny i pozostałe subregiony* stwierdzono niską skuteczność realizacji celu poza KOM. Powiększyły się dysproporcje między KOM a pozostałymi częściami Małopolski. Tym samym wyzwaniem staje się wypracowanie mechanizmów integracji ponadlokalnych przedsięwzięć rozwojowych oraz wypracowanie mechanizmów dyfuzji rozwojowej KOM na pozostałe części regionu ze szczególnym uwzględnieniem przedsięwzięć gospodarczych i turystycznych;
- w Obszarze 5. *Rozwój miast i obszarów wiejskich* zidentyfikowano niską skuteczność realizacji celu w segmencie lokalnych ośrodków rozwoju, w tym średnich i małych miast. Zdaniem ewaluatorów konieczne jest nadanie większego znaczenia działaniom podejmowanym w tym zakresie. W przypadku obszarów wiejskich zidentyfikowano postęp w realizacji zakładanej strategii postępowania;
- w Obszarze 6. *Bezpieczeństwo ekologiczne, zdrowotne i społeczne* stwierdzono dużą skuteczność realizacji celów SRWM 2011-2020. Wyzwaniem staje się dostosowanie polityki ponadsektorowej do wyzwań związanych ze starzeniem się społeczeństwa;
- w Obszarze 7. *Zarządzanie rozwojem województwa* wysoko oceniono działania koordynacyjne podejmowane przez Samorząd Województwa na rzecz wzrostu poziomu kapitału społecznego i aktywności obywatelskiej, a także wzmocnienia pozycji Małopolski na forum krajowym i europejskim. Rekomendowano kontynuację takich inicjatyw jak budżet obywatelski, czy promocja marki Małopolska.

Dokonując całościowej oceny realizacji SRWM 2011-2020 stwierdzono, że cele wyznaczone w tym dokumencie okazały się trafne w kontekście zmian zachodzących w otoczeniu społeczno-gospodarczym, zaś ich realizacja była w dużym stopniu zbieżna z założonym scenariuszem. Wiele wskaźników realizacji celów *Strategii* już w roku 2016 osiągnęło wartość docelową zaplanowaną na rok 2020. Niemniej jednak nie wszystkie zaplanowane kierunki interwencji były realizowane zgodnie z założoną logiką, a nowe wyzwania rozwojowe i zachodzące zmiany w otoczeniu instytucjonalno-prawnym mogą okazać się jedną z przesłanek do rozpoczęcia prac nad aktualizacją SRWM. Powiększyły się dysproporcje między Krakowskim Obszarem Metropolitalnym a pozostałymi obszarami województwa. Wyzwaniem staje się wypracowanie mechanizmów integracji ponadregionalnych przedsięwzięć rozwojowych oraz wypracowanie instrumentów wspierających zrównoważony rozwój całego regionu.

**CZĘŚĆ I:
DIAGNOZA
I PROGNOZY ROZWOJOWE**

Diagnoza i analiza trendów rozwojowych

MAŁOPOLSKA

Małopolska jest jednym z najmniejszych regionów w Polsce pod względem powierzchni (12. miejsce, 15,2 tys. km²) natomiast jednym z największych pod względem liczby ludności (4. miejsce, 3,4 mln osób), co powoduje, że jest drugim po województwie śląskim regionem o najwyższej gęstości zaludnienia (224 os/km²)

Małopolska położona jest w południowo - wschodniej części Polski, sąsiadując od zachodu z województwem śląskim, od północy z województwem świętokrzyskim, a od wschodu z województwem podkarpackim. Południowym sąsiadem regionu jest Republika Słowacka, a dokładniej Kraj Żyliński i Kraj Preszowski.

Stolicą regionu jest Kraków, drugie co do liczby ludności miasto w Polsce (771 tys. mieszkańców) – istotny ośrodek naukowy, kulturalny i gospodarczy.

Stolicę regionu od Warszawy dzieli 350 km, a niewiele więcej od Wiednia, Pragi, Bratysławy czy Budapesztu, co w połączeniu z położeniem na przecięciu głównych szlaków komunikacyjnych w liniach wschód – zachód i południe – północ zapewnia dobrą dostępność i buduje pozycję silnego ośrodka tej części Europy.

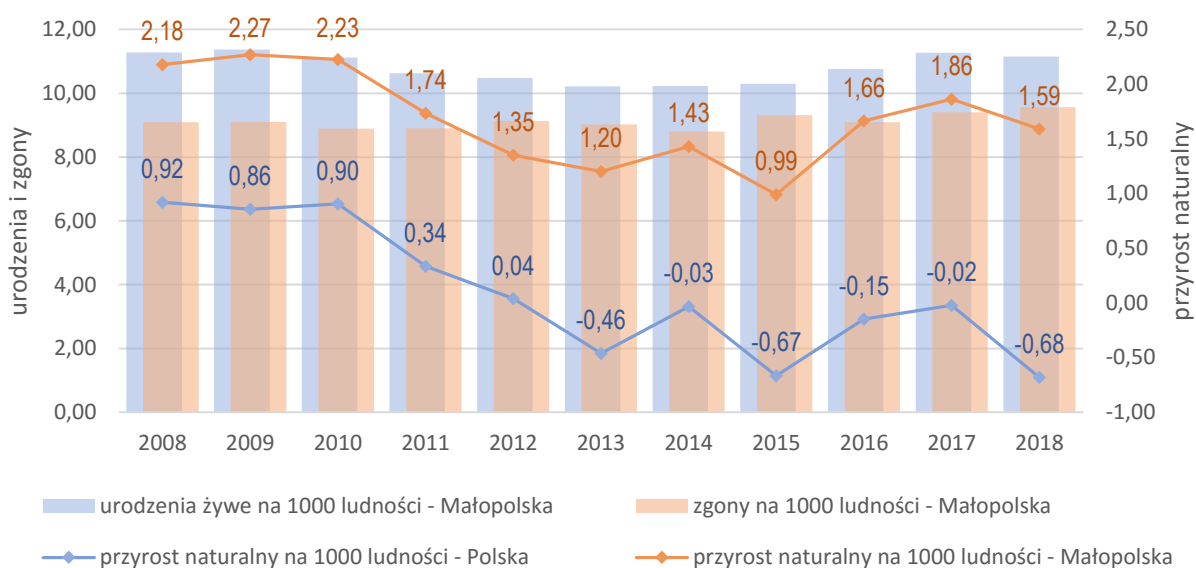
MAŁOPOLANIE

Zmiany demograficzne

W 2018 r. województwo małopolskie zamieszkiwało **3 400 577 osób** (o 113 441 osób więcej niż w 2008 r.). W regionie odnotowuje się systematyczny wzrost liczby ludności, będący efektem utrzymującego się od wielu lat **dodatniego przyrostu naturalnego i dodatniego salda migracji**.

Dość wysoki poziom przyrostu naturalnego – wskaźnik 1,59 na 1 tys. mieszkańców jest znacznie wyższy od poziomu krajowego przyjmującego od kilku lat wartości ujemne. W 2018 r. współczynnik przyrostu naturalnego przyjmował wartości dodatnie w 15 powiatach, najwyższe w nowosądeckim (5,37‰) i limanowskim (5,21‰). Ujemny przyrost naturalny odnotowano w 7 powiatach, najniższy w powiecie miechowskim (-4,67‰).

Wykres 2 Urodzenia żywe, zgony i przyrost naturalny na 1 tys. ludności

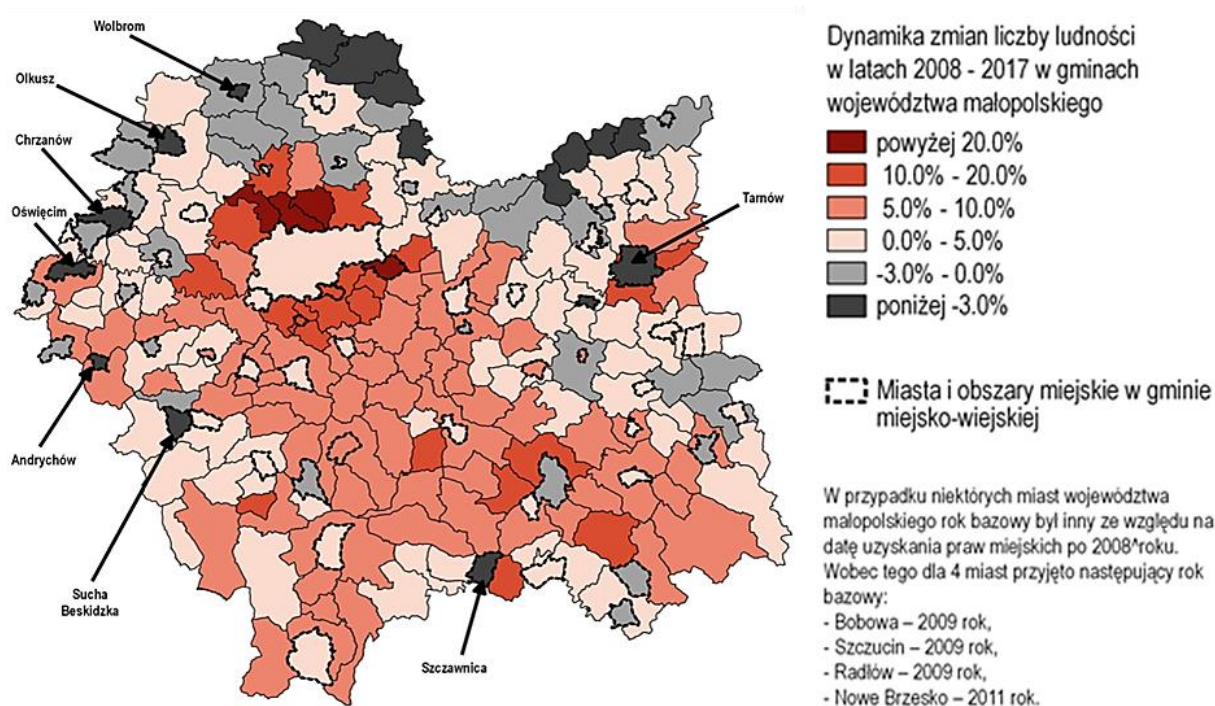

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Różnica między napływem a odpływem migracyjnym w regionie wyniosła w 2018 r. 5 521 osób (w 2017 r.: 4 106, w 2008 r.: 2 243). Wartości powyżej średniej ogólnego salda migracji na 1 tys. mieszkańców w Małopolsce (1,63) odnotowano w powiecie wielickim (12,13), powiecie krakowskim (6,46), Krakowie (6,13) i powiecie myślenickim (1,78). W 16 powiatach saldo migracji było ujemne, najniższe w Nowym Sączu (-4,25) i Tarnowie (-3,99).

Wzrost ludności województwa jest jednak bardzo nierównomierny przestrzennie. Największą dynamikę przyrostu mieszkańców w latach 2008-2017 zaobserwowano w gminach skupionych wokół Krakowa: w mieście Niepołomice (36,96%) oraz w Zielonkach (32,49%), Michałowicach (26,35%) i Wielkiej Wsi (23,09%). Stosunkowo wysokie wartości dynamiki wykazywały także gminy wokół Nowego Sącza: Łabowa (13,30%), Chelmiec (10,72%) i Podegrodzie (10,54), a także gmina wiejska Tarnów (10,29%). Wysoki przyrost ludności, będący efektem relatywnie dużej liczby urodzeń, odnotowano również w południowej części regionu. Z kolei w północnej części województwa, głównie w powiatach miechowskim, proszowickim i dąbrowskim, liczba ludności wyraźnie spada. Widoczny jest także ubytek ludności w miastach – w okresie 2008-2017 aż w 24 ośrodkach odnotowano spadek liczby mieszkańców, największy w: Tarnowie (o 5,9 tys. osób), Chrzanowie (2,2 tys.), Oświęcimiu (1,7 tys.), Olkuszu (1,3 tys.) i Andrychowie (0,9 tys.). Procentowo najwięcej ludności (między 6,1 a 4,1%) ubyło w: Szczawnicy, Chrzanowie, Tarnowie, Andrychowie, Wojniczu i Oświęcimiu.

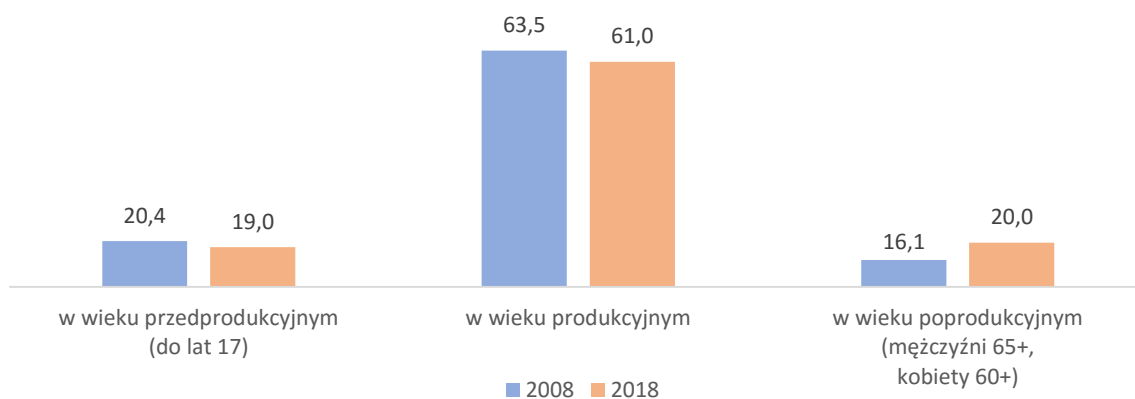
Mapa 1 Zmiana liczby ludności w latach 2008-2017 w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Mimo, iż obecnie Małopolska na tle kraju znajduje się we względnie dobrej sytuacji demograficznej, widać już niekorzystne zmiany w strukturze ludności. Współczynnik dzietności w regionie (1,5 w 2018 r.) od lat jest poniżej progu zapewniającego zastępowalność pokoleń (przyjmuje się, że minimalna wartość powinna wynosić 2,1). Efektem wydłużania się trwania życia, przy relatywnie niskim współczynniku dzietności, jest **starzenie się społeczeństwa**.

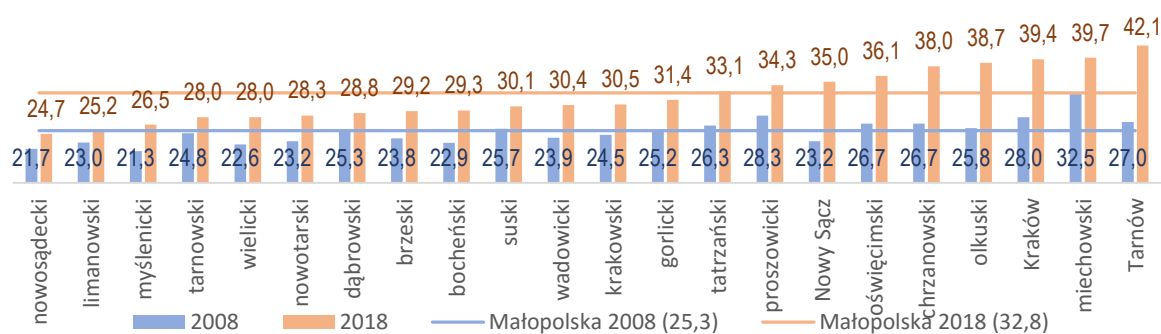
Wykres 3 Zmiana struktury ludności według ekonomicznych grup wieku w latach 2008-2018 w Małopolsce (udział w ludności ogółem w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Konsekwencją tego procesu jest systematyczny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Szczególną kumulację niekorzystnych zjawisk można zauważyć w Tarnowie oraz powiatach chrzanowskim, miechowskim, olkuskim i oświęcimskim. W powiatach tych obserwuje się jednocześnie zmniejszającą się liczbę ludności, ujemny przyrost naturalny oraz wysoki wskaźnik obciążenia demograficznego, a także ujemne (z wyjątkiem powiatu miechowskiego) saldo migracji.

Wykres 4 Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (w osobach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS. Uszeregowano wg wartości wskaźnika w 2018 r.

WYZWANIA:

- ➔ Konieczność podjęcia wieloaspektowych działań w celu zapewnienia odpowiedniej liczby osób aktywnych na rynku pracy wobec malejącej liczby osób w wieku produkcyjnym.
- ➔ Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług społecznych i zdrowotnych odpowiadających na potrzeby rosnącej grupy osób starszych.

Włączenie społeczne

Sytuacja materialna gospodarstw domowych

Według badania budżetów gospodarstw domowych BAEL, zjawisko ubóstwa i związane z nim ryzyko wykluczenia społecznego w dalszym ciągu dotyczy znacznej części społeczeństwa. Mimo wzrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w 2017 r., wysokość miesięcznego dochodu rozporządzalnego na jedną osobę w regionie (1 491,91 zł) była poniżej średniej krajowej (93,35%), a przeciętne miesięczne wydatki na jedną osobę w Małopolsce (1 006,07 zł) stanowiły 86% średniej krajowej. Szybki postęp technologiczny otwiera nowe perspektywy i szanse rozwoju, wiąże się jednak z nieznanymi wcześniej **zagrożeniami dla spójności społecznej**, wynikającymi z różnego poziomu zdolności adaptacji do zachodzących zmian poszczególnych osób i grup społecznych. Wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem w Małopolsce i w skali kraju mogą wskazywać na rozwarstwienie dochodowe gospodarstw domowych, co oznaczałoby szeroką grupę osób z relatywnie niskim dochodem rozporządzalnym oraz osób niemogących zaspokoić w wystarczającym stopniu potrzeb materialnych. Mogą także oznaczać, że podejmowanie pracy nie zawsze przekłada się na osiąganie dochodów, które pozwalają na zaspokojenie potrzeb materialnych gospodarstw domowych.

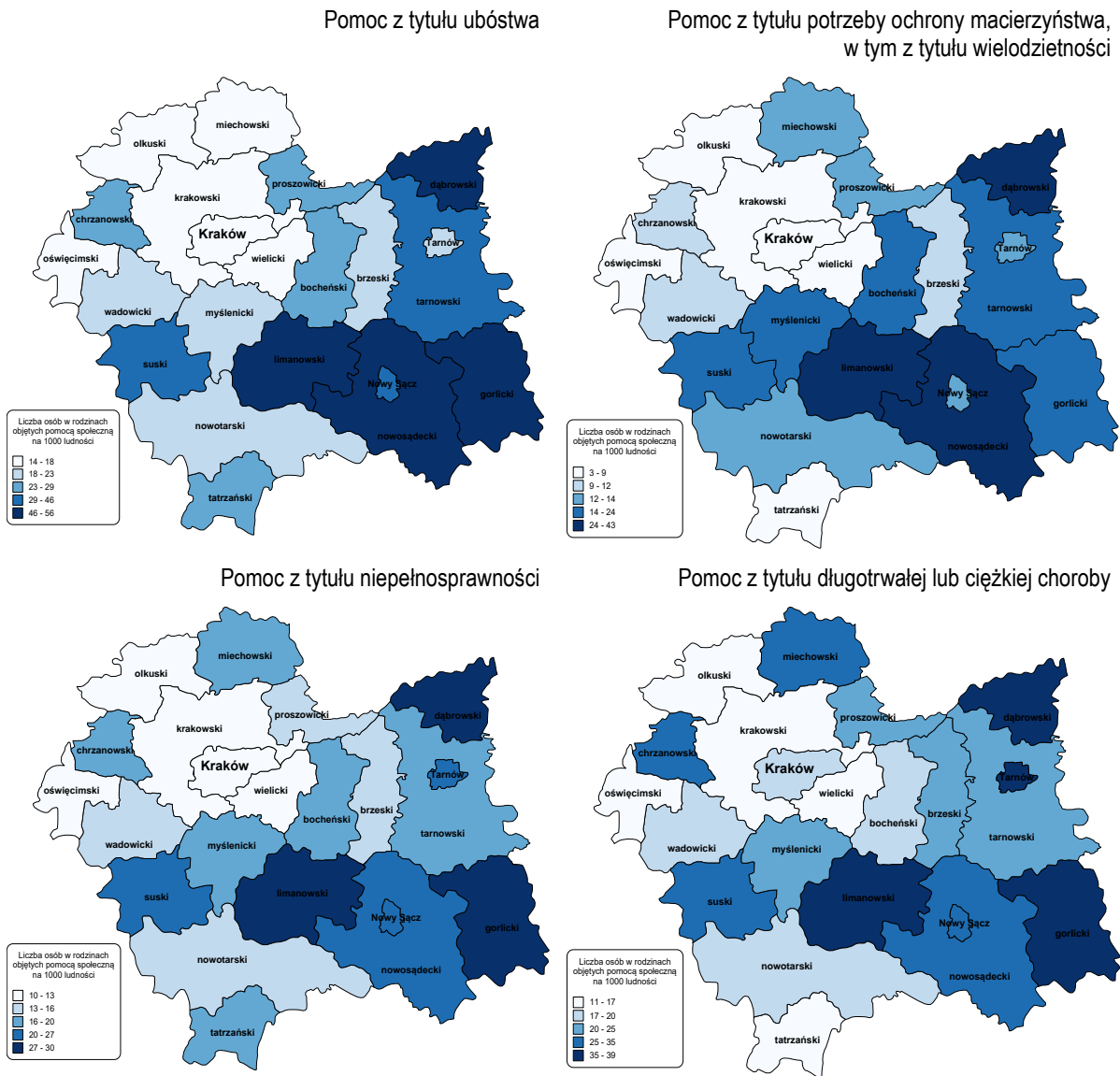
Niewątpliwie wpływ na poziom zamożności rodzin ma realizowany od kwietnia 2016 r. rządowy program **Rodzina 500+**. W Małopolsce w 2018 r. programem Rodzina 500+ objęto łącznie **253,9 tys. rodzin i 408,4 tys. dzieci** w tych rodzinach (nie wliczając dzieci wychowujących się w rodzinnej pieczy zastępczej). To o 5,2 tys. rodzin oraz 31,7 tys. dzieci mniej niż w 2017 r. Świadczenia uzależnione od dochodu (na pierwsze dziecko) w 2018 r. otrzymywało 58,2% wszystkich rodzin, które korzystały z programu, na ponad 147,8 tys. dzieci, co stanowi 21,7% Małopolan w wieku 0-18 lat.

W 2018 r. z systemu pomocy społecznej korzystało 162 405 osób, co stanowi 4,8% mieszkańców regionu (o 74 tys. osób mniej niż w 2012 r.). Na przestrzeni lat widać **zmianę w przyczynach korzystania z pomocy społecznej** – rzadziej jest to ubóstwo i bezrobocie oraz życiowa bezradność, częściej niepełnosprawność i długotrwała choroba. Z badań GUS na temat ubóstwa i nierówności dochodowych w Polsce wynika, że w opinii społecznej najbardziej preferowanymi formami pomocy kierowanej do osób ubogich są w kolejności: pomoc w znalezieniu pracy, pielęgnacja osób niepełnosprawnych i przewlekle chorych, zwiększenie dostępności do bezpłatnych usług medycznych, pomoc w prowadzeniu gospodarstwa domowego osobom starszym oraz zasiłki pieniężne. W porównaniu z 2015 r. zwraca uwagę spadek znaczenia zasiłków pieniężnych jako preferowanej formy pomocy osobom ubogim, wyraźnie widoczny także w opiniach osób dotkniętych ubóstwem dochodowym.

Aktualnym problemem pozostaje znaczne **zróźnicowanie wewnątrzregionalne problemów społecznych**. Szczególnie niekorzystna sytuacja dotyczy południowo-wschodniej i północno-wschodniej części województwa,

przede wszystkim powiatów: dąbrowskiego, nowosądeckiego, gorlickiego i limanowskiego, gdyż (mimo poprawy sytuacji w tym względzie) wciąż charakteryzują się one najwyższym udziałem korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców.

Mapa 2 Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną na 1 tys. ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRPiPS-03-R za 2018 r.

WYZWANIA:

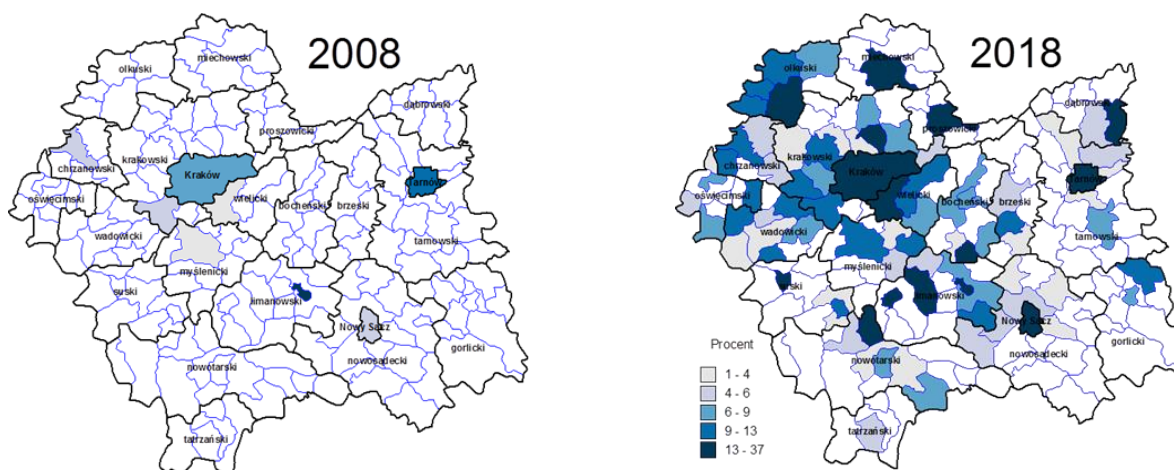
- ➔ Trwałe zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem poprzez skoordynowanie trzech czynników – aktywnego wsparcia na rzecz wysokiej jakości zatrudnienia oraz usług społecznych, a także świadczeń społecznych dla osób w szczególnie trudnej sytuacji życiowej – pozwalających na efektywne pełnienie ról społecznych i aktywność na rynku pracy.

Sytuacja rodzin w zakresie pełnienia funkcji opiekuńczo-wychowawczych

Jednym z czynników utrudniających skuteczną walkę z ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym, mogą być istniejące w regionie deficyty w dostępie do wysokiej jakości usług wsparcia rodziny.

W ciągu 10 lat dostępność do opieki nad najmłodszymi dziećmi znacząco się poprawiła – w 2008 r. tylko 2,4% dzieci w regionie (w 8 miastach) objętych było opieką żłobkową, w 2018 r. odsetek ten wzrósł do 10,7%. **Nadal jednak w 142 małopolskich gminach występują problemy z zapewnieniem instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat 3.** Szczególnie trudna sytuacja jest na terenach wiejskich, na których odsetek dzieci do lat 3 objętych opieką instytucjonalną wynosił w 2018 r. 2,5% (w miastach średnio 19,8%). W odpowiedzi na te deficyty, samorząd województwa od 2017 r. realizuje projekt Małopolska Niania. Polega on na wsparciu rodzin w godzeniu życia zawodowego z rodzinnym, poprzez udzielenie pomocy finansowej gminom na dofinansowanie opieki nad dziećmi do lat 3. Założeniem projektu jest także aktywizacja osób bezrobotnych, które mają szansę podjąć zatrudnienie w charakterze niani. W pilotażu projektu w 2017 r. wzięły udział 92 rodziny z 23 gmin. Zakłada się, że w drugiej edycji projektu (1.08.2018 - 30.09.2021 r.) weźmie udział minimum 650 rodziców/ opiekunów dzieci do lat 3. Do sierpnia 2018 r. projektem objęto 90 rodzin z Małopolski.

Mapa 3 Odsetek dzieci do lat trzech (bez trzylatków) objętych opieką żłobkową w Małopolsce w 2008 i 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

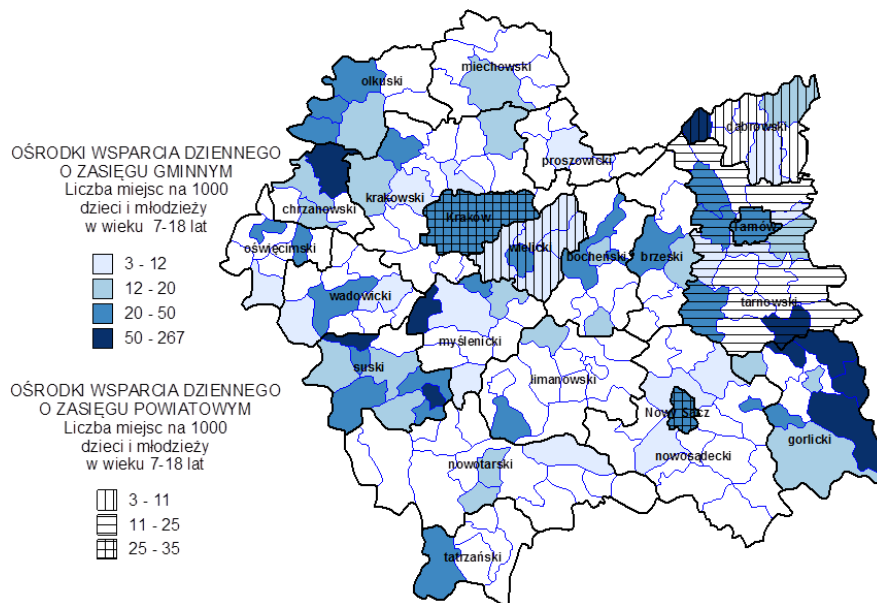
Ważnym elementem pomocy rodzinom jest również zapewnienie wczesnej interwencji oraz wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci z niepełnosprawnościami, zagrożonych niepełnosprawnością i nieharmonijnym rozwojem. **Liczba dzieci objętych wczesnym wspomaganie rozwoju w Małopolsce w ciągu dekady zwiększyła się przeszło trzykrotnie** (z 1 526 w 2008 r. do 5 038 w 2018 r.). Problemem jest wewnątrzregionalne zróżnicowanie dostępności do świadczeń oraz „rozproszenie” pomocy (wczesne wspomaganie realizuje wiele typów placówek, których działania nie są koordynowane), a także czas oczekiwania na pomoc i brak ciągłości wsparcia.

Dla wzmocnienia opiekuńczo-wychowawczych funkcji rodziny ważne są zarówno działania prewencyjne, jak i wsparcie w sytuacji wystąpienia kryzysu. Co istotne, wsparcie to nie powinno być zawężane do rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, trudności w sprawowaniu opieki nad dzieckiem mogą bowiem wynikać także z częstej nieobecności w domu pracujących rodziców i osłabienia relacji rodzinnych. Jednocześnie statystyki pokazują, że dzieci coraz częściej doświadczają różnego rodzaju problemów w sferze zdrowia psychicznego, mających źródło w czynnikach psychospołecznych, których rodzina (obok szkoły i grupy rówieśniczej) jest kluczowym elementem.

Istotną rolę wspierającą rodziców w sprawowaniu przez nich obowiązków opiekuńczo-wychowawczych pełnią **placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży.** Prowadzone są one w formie opiekuńczej, specjalistycznej lub *street-workingu*. W Małopolsce w 2018 r. funkcjonowały 173 placówki wsparcia dziennego, oferujące 6,5 tys. miejsc, z których w ciągu roku skorzystało prawie 11 tys. dzieci. W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 przewiduje się utworzenie 215 nowych placówek, które będą mogły objąć opieką ponad 14 tys. młodych osób.

Mapa 4 Miejsca w placówkach wsparcia dziennego na 1 tys. osób w wieku 7-18 lat w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ROPS i GUS

Funkcję wspierającą rodziny przeżywające trudności w sprawowaniu opieki nad dziećmi pełnią również asystenci rodzin. W 2018 r. 309 asystentów rodziny objęło pomocą ponad 2,6 tys. małopolskich rodzin.

Ważnym elementem wsparcia osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji są ośrodki interwencji kryzysowej. W 2018 r. w Małopolsce funkcjonowało 10 takich placówek, a w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 powstanie kolejna. Z tej formy pomocy skorzystało w 2018 r. blisko 9,5 tys. osób.

W przypadkach braku możliwości sprawowania opieki nad dziećmi przez rodziców biologicznych, wsparcie realizowane jest poprzez system tzw. pieczy zastępczej. Na koniec 2018 r. 74% wszystkich wychowanków objętych było rodzinnymi formami pieczy. Istotnym problemem regionu są nieefektywnie prowadzone procesy usamodzielniania wychowanków – Małopolska jest na ostatnim miejscu w kraju pod tym względem.

Ze względu na specyfikę pracy z osobami w trudnej sytuacji życiowej, w tym ze szczególnie wrażliwą grupą docelową, jaką są dzieci, kluczowe znaczenie dla efektywności prowadzonych działań mają kompetencje i zaangażowanie pracowników służb pomocy społecznej. Występuje duże terytorialne zróżnicowanie w zakresie „obciążenia” pracowników socjalnych (biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców przypadających na każdego z nich) – w 2018 r. więcej niż założone w ustawie o pomocy społecznej 2 tys. mieszkańców przypadało na 1 pracownika socjalnego w 90 małopolskich gminach, a w 9 gminach zatrudniano mniej niż wymaganych 3 pracowników socjalnych.

WYZWANIA:

- ➔ Poszerzenie oferty wsparcia rodzin w godzeniu obowiązków opiekuńczo-wychowawczych z zawodowymi (w zależności od potrzeb: pomoc w opiece nad dzieckiem, w jego wychowaniu, nauce i rozwoju zainteresowań, a także pomoc specjalistyczna) oraz dedykowanej rodzinom oferty aktywnego, wspólnego spędzania czasu wolnego (oferta kulturalna, sportowa i rekreacyjna).
- ➔ Pomoc rodzinom zagrożonym ubóstwem i wykluczeniem społecznym, z utrwalonymi już trudnościami w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, skoncentrowana na wyrównywaniu szans edukacyjnych dzieci, aby zapobiec zjawisku dziedziczenia biedy i bezradności życiowej.
- ➔ Stworzenie kompleksowego systemu w zakresie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka.

Sytuacja osób starszych i niepełnosprawnych

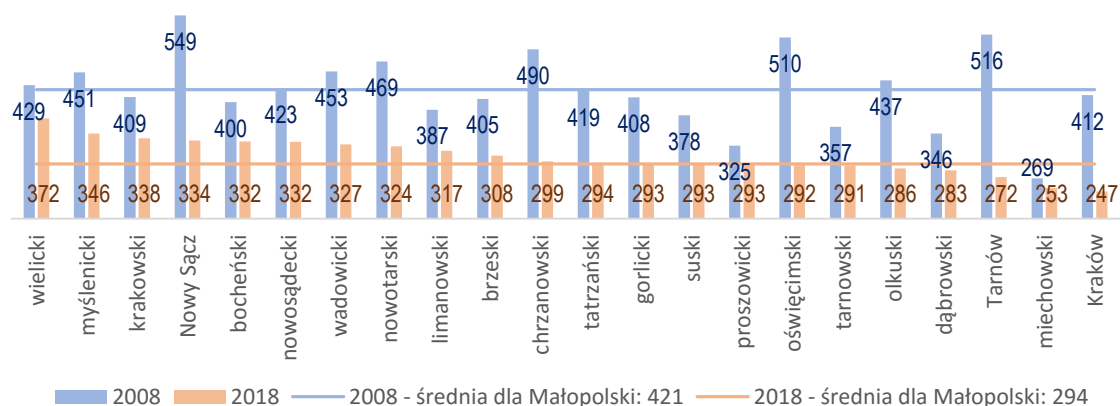
Jedną z konsekwencji postępującego procesu starzenia się społeczeństwa, jest wzrost liczby mieszkańców Małopolski w starszym wieku, którzy wymagają opieki lub wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu.

W 2018 r. województwo zamieszkiwało **784,8 tys. osób powyżej 60. roku życia**, w większości kobiety (58%). Co trzecia osoba w wieku 65+ miała trudności z wykonaniem codziennych czynności związanych z samoobsługą, a wśród osób najstarszych (80 lat i więcej) problemy z samoobsługą deklarowało już niemal 6 osób na 10. Pogarszająca się wraz z wiekiem kondycja zdrowotna skutkuje wyższym udziałem osób z niepełnosprawnościami wśród starszych grup wiekowych niż w ogóle ludności. **Co piąty Małopolanin w wieku 50-69 lat oraz prawie co drugi w wieku 70+ to osoby z niepełnosprawnością.**

Zgodnie z danymi pochodzącymi z Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. (najnowsze dane z tego zakresu), w Małopolsce mieszkało 394,3 tys. osób niepełnosprawnych (prawnie i biologicznie). Powiatami o najwyższym odsetku osób z niepełnosprawnościami w ludności ogółem były: Tarnów (14,8%), Kraków (14,2%) i powiat olkusi (14,0%); najniższy odsetek odnotowano w powiatach: tatrzańskim (8,5%) i nowotarskim (8,6%). Z badania potrzeb osób z niepełnosprawnościami wynika, że na niską wartość wskaźnika jakości życia tych osób najbardziej negatywny wpływ ma niska aktywność edukacyjna i zawodowa – tylko 9% osób z niepełnosprawnością posiada wykształcenie wyższe i aż 81% jest biernych zawodowo.

Obecnie opiekę nad osobami niesamodzielnymi sprawuje głównie rodzina. **Nawet co piąty Małopolanin (a co trzeci między 45. a 59. rokiem życia) opiekuje się osobą starszą.** Jednocześnie wśród osób, którym w 2017 r. przyznano świadczenia pomocy społecznej, tylko 7% korzystało z pomocy niepieniężnej w postaci usług opiekuńczych, a mieszkańcy 37 małopolskich gmin w ogóle nie mieli możliwości skorzystania z takich usług na terenie swojej miejscowości. Tymczasem **maleje tzw. potencjał pielęgnacyjny**, czyli stosunek liczby kobiet w wieku 45-64 lat do osób w wieku 80+. W 2018 r. było 294 potencjalnych opiekunów rodzinnych przypadających na 100 osób potrzebujących (w latach 2017-2015 odpowiednio: 300, 308 i 319), a według prognoz w 2035 r. potencjał pielęgnacyjny ma wynosić już tylko 215 opiekunów. Zmienia się też model rodziny – znacząco zmniejsza się liczba rodzin wielopokoleniowych, nawet na obszarach o długich tradycjach w tym zakresie. Równoległe, w związku ze zmianami demograficznymi, rośnie potrzeba aktywizacji zawodowej kobiet na rynku pracy, w tym kobiet biernych zawodowo z powodu sprawowania opieki nad zależnymi członkami rodziny.

Wykres 5 Potencjał pielęgnacyjny w latach 2008 i 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS. Uszeregowano według pozycji powiatu w 2018 r.

W Małopolsce **brakuje miejsc w placówkach, które świadczą usługi dla osób wymagających opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności.** W 2018 r. w regionie działały 92 domy pomocy społecznej (DPS), z których oferty skorzystało w ciągu roku 9 052 osób. Działalność DPS-ów uzupełniało 48 innych placówek zapewniających całodobową opiekę (działających pod różnymi nazwami: pensjonat, dom: opieki, seniora, emerytów, spokojnej jesieni, starości itp.). Mimo, iż liczba miejsc opieki rośnie, kolejka oczekujących jest ciągle bardzo długa. Dla przykładu w 2017 r. w DPS-ach brakło ponad 400 miejsc dla potrzebujących. Ciągle mało rozpowszechnione są usługi opiekuńcze i bytowe dla osób starszych i z niepełnosprawnościami organizowane w formie rodzinnych domów pomocy. W 2018 r. prowadzone były jedynie 2 takie domy: w Krakowie oraz w gminie Lisia Góra (p. tarnowski), w których opiekę uzyskało 20 mieszkańców tych gmin. Wsparcie osobom starszym oferują również dzienne domy pomocy – w 2018 r. z usług 20 takich placówek skorzystało 1 437 osób. Jeszcze inną formą pomocy osobom starszym są ośrodki wsparcia – kluby samopomocy. W Małopolsce w 2018 r. działało 71 ośrodków tego typu, z których oferty skorzystały w sumie 3 733 osoby. Istotnym uzupełnieniem działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu seniorów są uniwersytety trzeciego wieku (UTW). Prowadzą one

w szczególności działalność edukacyjną i aktywizującą na rzecz osób starszych oraz działalność w zakresie ochrony praw osób starszych. W województwie małopolskim w lutym 2019 r. działało 60 UTW oraz Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Nowym Sączu.

Wsparcie dla osób starszych, chorych i z niepełnosprawnościami, szczególnie mieszkających samotnie, są także **e-usługi opiekuńcze**. W ramach realizowanego ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 projektu Małopolski Tele-Anioł, wsparcie w postaci usług teleopiekuńczych otrzyma 10 000 uczestników, którzy zostaną wyposażeni w opaski bezpieczeństwa z możliwością całodobowego połączenia głosowego z centrum teleopieki, w którym pracować będą ratownicy medyczni oraz wykwalifikowani asystenci teleopieki, w tym psychologowie. Dodatkowe wsparcie w postaci usług opiekuńczych oraz sąsiedzkich usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania otrzyma 3 216 uczestników.

WYZWANIA:

- ➔ Stworzenie systemowych rozwiązań w zakresie aktywności społecznej i zawodowej osób starszych i osób z niepełnosprawnościami, ukierunkowanych na wykorzystanie ich potencjału i zapobieganie wycofywaniu się przez nich lub wypychaniu ich z życia społecznego i zawodowego.
- ➔ Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości i przystępnych cenowo usług asystencko-opiekuńczych dla osób potrzebujących pomocy w samodzielnym funkcjonowaniu oraz wsparcie dla nieformalnych opiekunów osób zależnych (powinno się dążyć do jak najdłuższego pozostawania osoby wymagającej pomocy w swoim środowisku, co pozwala tej osobie zachować relacje społeczne i dłużej pozostać samodzielną; w miarę możliwości wsparcie powinno być udzielane w miejscu zamieszkania lub najbliższym otoczeniu miejsca zamieszkania osoby potrzebującej).
- ➔ Poprawa aktywności edukacyjnej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami.

Zdrowie

Stan zdrowia mieszkańców

Dobry stan zdrowia obywateli jest istotną determinantą wzrostu gospodarczego, a interwencje w dziedzinie zdrowia są kluczowe w ograniczaniu ryzyka ubóstwa z powodu dezaktywacji zawodowej wynikającej z przyczyn zdrowotnych. Zły stan zdrowia ludności przekłada się na wiele aspektów gospodarczych, wywołuje konieczność ponoszenia znaczących nakładów publicznych związanych z leczeniem oraz wypłacaniem świadczeń socjalnych oraz powoduje spadek przychodów i ubożenie społeczeństwa.

W 2015 r. nastąpiło załamanie trwającego od 2000 r. wzrostowego trendu długości życia Małopolan. Odnotowano wówczas spadek długości życia zarówno mężczyzn, jak i kobiet. W 2017 r. ponownie zmniejszyła się długość przeciętnego trwania życia kobiet, a w 2018 r. – przeciętnego trwania życia mężczyzn. Analogiczne trendy widoczne są także w skali ogólnopolskiej. W efekcie **w 2018 r. przewidywana długość życia mieszkańca Małopolski wynosiła 79,1 lat** (kobiet – 82,9 lata, mężczyzn – 75,3 lat).

Załamanie wzrostowego trendu długości życia wiąże się z natężeniem liczby zgonów. Ich skokowy wzrost odnotowano w 2015 r. (o 6% w skali roku), a następnie w latach 2017 i 2018 (odpowiednio o 4% i 2%). W części jest to rezultat przyspieszonego starzenia się społeczeństwa (65 lat przekraczają kolejne roczniki z powojennego wyżu demograficznego lat 50.). Na wzrost liczby zgonów ma też wpływ pogarszająca się jakość powietrza, szczególnie w okresach zimowych.

Najczęstszą przyczyną zgonów wciąż pozostają choroby układu krążenia, choć w 2017 r. w 14 małopolskich powiatach odnotowano spadek liczby zgonów z powodu tych chorób w stosunku do 2008 r. (średnio o 0,2%). Wzrost zaobserwowano w 8 powiatach, największy w: wadowickim, oświęcimskim i olkuskim (odpowiednio o 17,7, 13,8 i 10,8%).

Narastający społeczny problem zdrowotny stanowią nowotwory złośliwe, które są drugą (po chorobach układu krążenia) przyczyną zgonów Małopolan. W okresie 2008-2017 liczba zgonów z powodu chorób nowotworowych wzrosła aż w 20 powiatach (średnio o 7,4%), najwięcej w: brzeskim (45,1%), miechowskim (28,2%) i gorlickim (27,9%). Spadek odnotowano tylko w powiatach nowosądeckim i tatrzańskim.

Obserwuje się **wyraźny wzrost umieralności z powodu chorób układu oddechowego**. Liczba zgonów z powodu tych chorób wzrosła w regionie w stosunku do 2008 r. o 34,8%. Największy wzrost odnotowano w powiatach: dąbrowskim, tatrzańskim i proszowickim (odpowiednio o 102,8, 91,5 i 82,1%). Spadek zaobserwowano jedynie w powiecie gorlickim.

Wśród głównych przyczyn obciążenia zdrowotnego znajdują się **problemy ze zdrowiem psychicznym**. Statystyki wskazują, że coraz więcej osób cierpi na różnego rodzaju zaburzenia psychiczne. W poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi, uzależnionych od alkoholu i innych substancji zarejestrowanych było w 2017 r. 139 630 osób Małopolan, tj. o 3,8% więcej niż w 2008 r.

Istotnym czynnikiem epidemiologicznym są również **choroby rzadkie**. Blisko 1/3 pacjentów z chorobą rzadką otrzymuje 3 lub więcej nieprawidłowych rozpoznania, prawie połowa oczekuje na właściwą diagnozę ponad rok od momentu pojawienia się objawów, u 20% ten okres przekracza 5 lat, a u 12% sięga nawet 10 lat. Zbyt późne wykrycie uniemożliwia skuteczne leczenie pacjentów, pogłębia niesprawność, wymaga angażowania do opieki osób trzecich. Choroby rzadkie ujęte zostały jako priorytet działań UE w zakresie promocji zdrowia, w tym zmniejszaniu nierówności w zakresie zdrowia.

Problemem jest nadal **niska świadomość zdrowotna społeczeństwa oraz wykrywalność chorób dopiero w zaawansowanych stadiach rozwojowych**. Wciąż aż 36% obciążenia zdrowotnego przypisuje się behawioralnym czynnikom ryzyka, a zainteresowanie programami profilaktycznymi wciąż jest niewielkie. Działania powinny być zatem ukierunkowane nie tylko na zwiększenie dostępu do badań diagnostycznych, ale również na podniesienie wiedzy społeczeństwa w zakresie zdrowego stylu życia, chorobotwórczych czynników ryzyka oraz znaczenia regularnych badań profilaktycznych.

Dostęp do usług zdrowotnych

Ważnym elementem systemu ochrony zdrowia jest **ambulatoryjna opieka zdrowotna**, od której w znacznym stopniu zależy efektywność procesu leczenia pacjenta i sprawność całego systemu opieki medycznej. W ramach ambulatoryjnej opieki medycznej w Małopolsce na koniec 2018 r. działało 1 976 przychodni, tj. o 52% więcej niż w 2008 r. Mimo to Małopolska z liczbą 1 591 osób przypadających na 1 podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (na 31.12.2018 r.) znajduje się w grupie 4 województw o najwyższych wartościach wskaźnika. W 2018 r. w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w Małopolsce udzielono 25,4 mln porad (o 13% więcej niż w 2008 r.). Liczba porad udzielanych w ramach podstawowej opieki zdrowotnej wzrosła od 2008 r. we wszystkich małopolskich powiatach, najwięcej w dąbrowskim (45%), najmniej w gorlickim (4%). Z kolei liczba porad udzielanych w ramach ambulatoryjnej opieki specjalistycznej wzrosła w 17 powiatach, najwięcej w miechowskim (50%), a spadła w 5 powiatach, najwięcej w nowosądeckim (15%).

Od 2015 r. łączna **liczba łóżek w szpitalach** ogólnych na 10 tys. mieszkańców systematycznie spada. Zmiany w liczbie łóżek w zestawieniu z liczbą pacjentów na wybranych oddziałach przedstawiono poniżej:

Tabela 1 Liczba łóżek i liczba leczonych na wybranych oddziałach w szpitalach ogólnych w Małopolsce

Wybrane oddziały w szpitalach ogólnych	Łóżka			Leczeni (łącznie z ruchem międzyoddziałowym)		
	2010	2017	Zmiana 2017/ 2010	2010	2017	Zmiana 2017/ 2010
kardiologiczne	541	828	53,0%	35 853	47 249	31,8%
onkologiczne	309	392	26,9%	17 368	20 667	19,0%
rehabilitacyjne	1 294	1 535	18,6%	16 751	18 382	9,7%
psychiatryczne	439	546	24,4%	5 035	6 385	26,8%
terapii uzależnień	111	123	10,8%	1 251	2 061	64,7%
geriatryczne	48	113	135,4%	1 403	3 476	147,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Należy zauważyć, iż mimo wzrostu liczby łóżek rehabilitacyjnych odczuwalny jest ich deficyt, szczególnie w zakresie wczesnej rehabilitacji pourazowej oraz pooperacyjnej. Wynikająca z analizy map zdrowotnych **niska dostępność leczenia rehabilitacyjnego** wskazuje na potrzebę poprawy w tym obszarze.

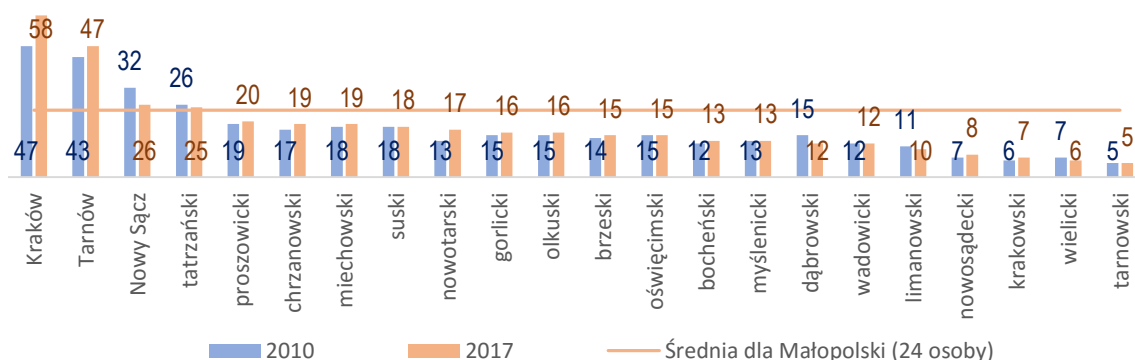
W 2017 r. Małopolska była województwem o jednym z najniższych wskaźników liczby osób hospitalizowanych w szpitalach ogólnych na 10 tys. mieszkańców (1 855 osób). Jednak liczba możliwych do uniknięcia przyjęć do

szpitala w Polsce wciąż należy do najwyższych wśród państw UE. Na nieskuteczność i **nieefektywność systemu opieki długoterminowej** mogą wskazywać hospitalizacje w przypadku chorób przewlekłych na oddziałach w szpitalach ogólnych, które byłyby potencjalnie możliwe do uniknięcia lub skrócenia w sytuacji sprawnie funkcjonującego systemu usług zdrowotnych i opiekuńczych poza szpitalem.

W Małopolsce na koniec 2017 r. działało 6 całodobowych zakładów stacjonarnej **opieki psychiatrycznej** (2 szpitale psychiatryczne, 3 ośrodki leczenia odwykowego alkoholowego i 1 ośrodek MONAR). W odróżnieniu od wzrostu liczby łóżek i pacjentów na oddziałach psychiatrycznych i terapii uzależnień w szpitalach ogólnych, w szpitalach psychiatrycznych w okresie 2010-2017 spadła zarówno liczba łóżek (o 3,6%), jak i liczba osób w nich leczonych (o 16,1%). Szczególnie trudna sytuacja (w całym kraju) jest w zakresie opieki psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży. Choć liczba samobójstw (zarówno w Małopolsce, jak i w skali kraju) od 2013 r. maleje, obserwuje się rosnącą liczbę przyjęć pacjentów poniżej 18. roku życia, których zdrowie i życie jest bezpośrednio zagrożone. W wielu miejscach w regionie dostępność do różnorodnych form terapii jest niewielka, bądź nie ma jej wcale, co wynika z braku specjalistycznej kadry medycznej. W Małopolsce na koniec 2017 r. pracowało 213 psychiatrów, w tym tylko 12 psychiatrów dziecięcych (11 w Krakowie i 1 w powiecie olkuskim) oraz 412 pielęgniarek zajmujących się pacjentami wymagającymi leczenia psychiatrycznego. Szacuje się, że wsparcie uzyskuje około 20% osób, które potrzebują pomocy. Zbyt mała jest liczba placówek opieki ambulatoryjnej (poradni zdrowia psychicznego), brakuje też łóżek specjalistycznych w stacjonarnej opiece psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży (np. dla pacjentów z podwójnymi diagnozami). Największe braki dotyczą jednak opieki środowiskowej. Działające w regionie zespoły leczenia środowiskowego (m.in. przy Szpitalu Klinicznym im. dr. Józefa Babińskiego w Krakowie, Szpitalu Dziecięcym św. Ludwika w Krakowie czy Szpitalu im. św. Łukasza w Tarnowie) zdecydowanie nie zaspakajają potrzeb w tym zakresie.

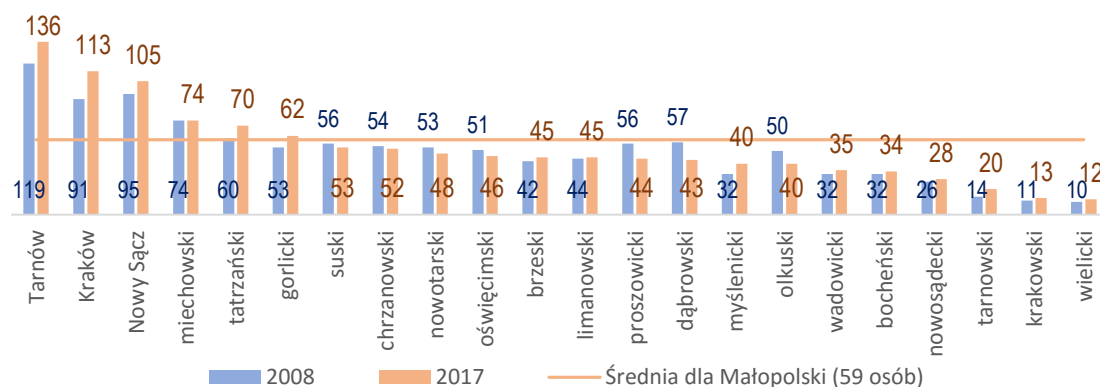
Na koniec 2017 r. na 10 tys. Małopolan przypadało: 24 pracujących lekarzy, 4 dentystów i 53 pielęgniarki (średnia dla kraju wynosiła odpowiednio: 23, 3, 50). W latach 2010-2017 największy spadek, zarówno lekarzy, jak i pielęgniarek i położnych, odnotowano w powiecie dąbrowskim (odpowiednio o 20% i 25%).

Wykres 6 Lekarze pracujący według podstawowego miejsca pracy na 10 tys. ludności w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS. Uszeregowano wg pozycji powiatu w 2017 r.

Wykres 7 Pielęgniarki i położne na 10 tys. ludności w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS. Uszeregowano wg pozycji powiatu w 2017 r.

WYZWANIA:

- Zapobieganie chorobom i ich wczesne wykrywanie, w szczególności poprzez podnoszenie wiedzy społeczeństwa w zakresie zdrowego stylu życia, chorobotwórczych czynników ryzyka oraz znaczenia regularnych profilaktycznych.
- Dostosowanie bazy instytucjonalnej i usług medycznych do zmieniających się potrzeb społecznych, w tym do potrzeb starzejącego się społeczeństwa.

Bezpieczeństwo mieszkańców

Ratownictwo medyczne

W 2018 r. w ramach systemu ratownictwa medycznego funkcjonowało w Małopolsce 131 zespołów ratownictwa medycznego (o 12,0% więcej niż w 2008 r.) i 21 szpitalnych oddziałów ratunkowych, tyle samo ile w 2008 r. Dostępność świadczeń medycznych udzielanych przez zespoły ratownictwa medycznego obrazuje wskaźnik liczby zespołów w przeliczeniu na 100 tys. ludności. Małopolska znalazła się w grupie 7 województw o średniej wartości wskaźnika (3,9 - 4,4, przy średniej krajowej 4,0). Z kolei pod względem liczby osób przypadających na szpitalny oddział ratunkowy Małopolska (z liczbą 161 932 osoby na 1 SOR) była w 2018 r. na 8. miejscu w kraju. Wśród osób, którym udzielono świadczenia zdrowotnego w ramach medycznych działań ratowniczych, wzrasta liczba osób w wieku 65 lat i więcej – w 2018 r., w porównaniu do roku 2008, w Małopolsce takich interwencji (w miejscu zdarzenia) było o 41% więcej (w skali kraju wzrost o 38%). W szpitalnych oddziałach ratunkowych lub izbach przyjęć w Małopolsce w 2018 r. osób w wieku 65+, którym udzielono świadczeń zdrowotnych było o 6,7 tys. więcej niż rok wcześniej i o 12,4 tys. więcej niż w 2016 r.

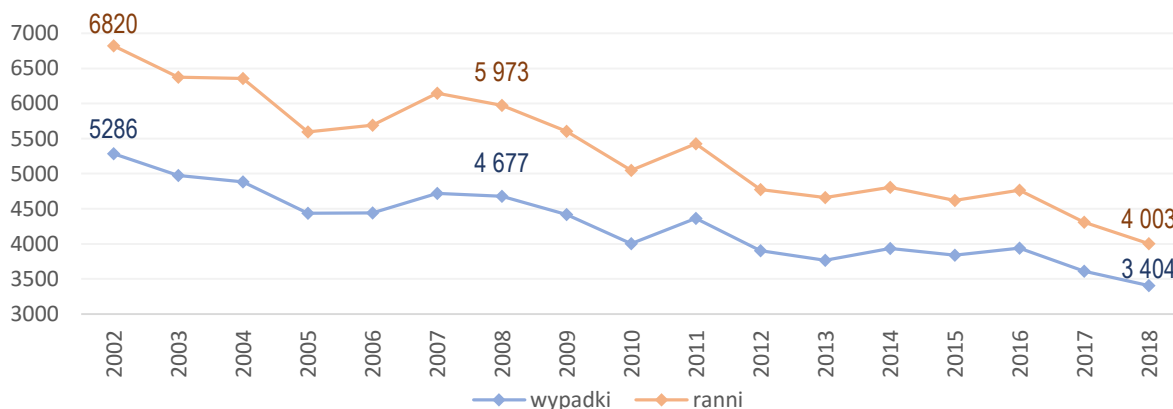
Przestępczość

W 2017 r. w regionie odnotowano 82 410 przestępstw. Mimo nieznacznego spadku liczby przestępstw kryminalnych, wzrósł udział przestępstw z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (o 21,8% w stosunku do 2016 r. i prawie 2,5-krotnie w stosunku do 2008 r.) oraz liczba zabójstw (o 35,3% w stosunku do 2016 r., choć i tak w porównaniu do 2008 r. ich liczba zmniejszyła się ponad dwukrotnie). Należy jednak zaznaczyć, że wykrywalność przestępstw utrzymuje się na wysokim poziomie (powyżej 95%).

Bezpieczeństwo w ruchu drogowym

W 2018 r. w regionie odnotowano 3 404 wypadki drogowe, w których zginęły 223 osoby (o 14,9% więcej niż w 2017 r., jednak o 35,2% mniej niż w 2008 r.). Piesi uczestniczyli w 885 wypadkach, a w statystykach wypadków z udziałem pieszych Małopolska zajmuje niechlubne 2. miejsce. Użytkownicy dróg w Małopolsce (kierujący, piesi, pasażerowie) będący pod wpływem alkoholu uczestniczyli w 2018 r. w 304 wypadkach, w których zginęło 19 osób, a rannych zostały 352. Mimo to, Małopolska ma jeden z niższych w skali kraju wskaźnik zabitych na 100 wypadków oraz na 100 tys. mieszkańców.

Wykres 8 Wypadki drogowe w Małopolsce w latach 2002-2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Biura Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji – Wypadki Drogowe w Polsce w 2018 roku, Warszawa 2019

Ochrona przeciwpożarowa i zagrożenie pożarowe

W 2018 r. na terenie województwa miało miejsce ogółem 40 320 zdarzeń z zakresu działań ratowniczo-gaśniczych, w tym 9 586 pożarów (24%), 26 627 miejscowych zagrożeń (66%) i 4 107 alarmów fałszywych (10%). W porównaniu do 2017 r. ogólna liczba zdarzeń spadła o 8,8%. W ramach systemu ratowniczo-gaśniczego na terenie województwa w 2018 r. funkcjonowało 1 356 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych, w tym 397 należących do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. W 2018 r. wzięły one udział w 25 346 różnego rodzaju zdarzeniach.

Bezpieczeństwo na obszarach górskich i wodnych

Szczególne znaczenie, w związku z dużym znaczeniem ruchu turystycznego i rozwojem przemysłów czasu wolnego w regionie, ma ratownictwo górskie i wodne. W 2018 roku Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe wzięło udział w 2 066 wyprawach i akcjach ratunkowych. Samo Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe przeprowadziło 691 działań, w tym 230 z udziałem śmigłowca. Na terenie Tatr ratownicy TOPR interweniowali 653 razy, 209 razy używając śmigłowca; doszło do 15 wypadków śmiertelnych, których główną przyczyną były upadki z wysokości. Niemniej istotne jest ratownictwo wodne – tylko podczas wakacji w 2018 r. w Małopolsce utonęło 10 osób.

Współpraca służb

W 2019 r. zostało zawarte, jako pierwsze w kraju, szerokie porozumienie pomiędzy Województwem Małopolskim, WFOŚiGW, przy udziale Wojewody Małopolskiego, a 19 podmiotami działającymi na rzecz bezpieczeństwa oraz ochrony środowiska w Małopolsce, określające zasady współpracy, której efektem będzie poprawa bezpieczeństwa i sukcesywne redukcje zagrożeń dla środowiska.

WYZWANIA:

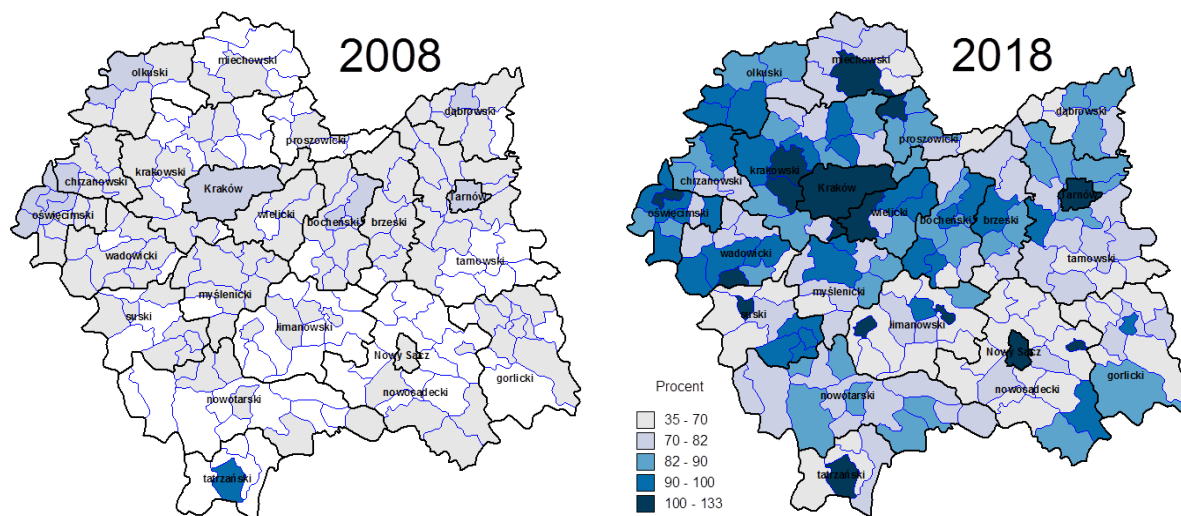
→ Poprawa efektywności działań służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo Małopolan.

Edukacja

Wychowanie przedszkolne

Upowszechnienie edukacji przedszkolnej jest ważne zarówno ze względu na wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci, jak i na aktywizację zawodową kobiet. **Dostępność do placówek wychowania przedszkolnego w Małopolsce od 2008 r. znacząco się poprawiła. Zmniejszyła się również dysproporcja pomiędzy miastem a wsią** – odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym wyniósł w latach 2008 i 2018 odpowiednio: na wsi – 33,6 i 73,8%, w miastach 74,4 i 105,9%. Jednocześnie wartość współczynnika dla miast powyżej 100% wskazuje, że część rodzin mieszkających na wsi korzysta z opieki przedszkolnej w mieście, a zatem realny odsetek dzieci mieszkających na wsi objętych opieką przedszkolną jest wyższy niż 73,8%.

Mapa 5 Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w Małopolsce w 2008 i 2018 r.

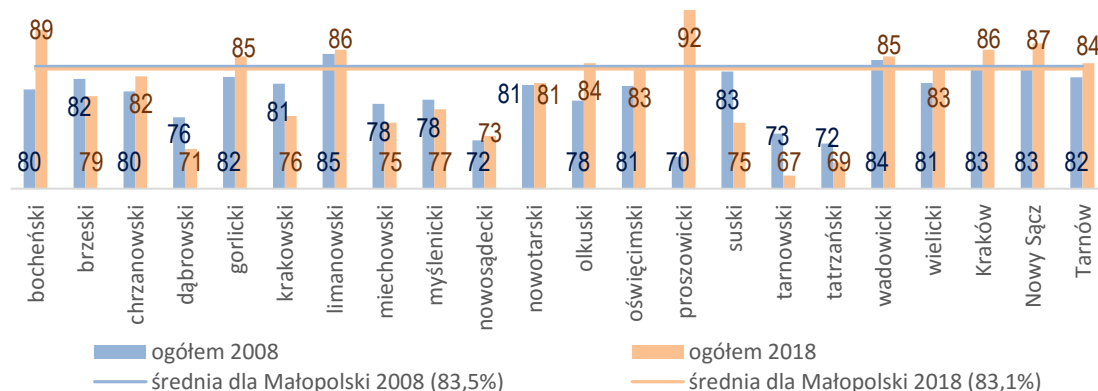
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Szkolnictwo podstawowe i ponadpodstawowe

Problemem, z którym w najbliższych latach w coraz większym stopniu borykać się będą małopolskie szkoły, to wynikająca ze zmian demograficznych **zmniejszająca się liczba dzieci i młodzieży uczącej się**. W roku szkolnym 2017/18 do 1 573 szkół podstawowych i gimnazjów² (bez szkół specjalnych i szkół dla dorosłych) w regionie uczęszczało ogółem 304 274 uczniów (o 8,5% mniej niż 9 lat wcześniej). Wśród 522 szkół ponadgimnazjalnych (bez szkół specjalnych i szkół dla dorosłych) funkcjonujących w Małopolsce w roku szkolnym 2017/18, największą grupę (165) stanowiły licea ogólnokształcące, a następnie: technika (148), branżowe szkoły I stopnia (117), szkoły artystyczne (69, w tym 10 dających uprawnienia zawodowe) oraz szkoły policealne (23). Łącznie w placówkach tych uczyło się 124 378 uczniów. W okresie 2008-2017 spadek liczby uczniów odnotowano w liceach ogólnokształcących (30,5%), a także w zasadniczych szkołach zawodowych przekształconych w szkoły branżowe I stopnia (26,6%), szkołach artystycznych dających uprawnienia zawodowe (12,6%) oraz technikach (5,1%). Wzrosła natomiast liczba uczniów szkół policealnych (5,1%) oraz szkół artystycznych niedających uprawnień zawodowych (212,0%).

Uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych z Małopolski od lat osiągają lepsze średnie wyniki z egzaminów zewnętrznych w stosunku do średniej w Polsce. Podobnie wyniki egzaminów maturalnych w latach 2008-2017 potwierdzają niezmiennie wysoką pozycję Małopolski na tle kraju. Spadła natomiast liczba uczniów gimnazjów będących laureatami i finalistami olimpiad przedmiotowych oraz laureatami konkursów przedmiotowych, zarówno w zakresie przedmiotów matematyczno-przyrodniczych (w 2008 r. z liczbą 222 laureatów/ finalistów – 2. miejsce w kraju, w 2018 r.: 111 laureatów/ finalistów i miejsce 10.), jak i humanistycznych (w 2008 r.: 140 laureatów/ finalistów i 1. miejsce wśród województw, w 2018 r.: 78 laureatów/ finalistów i miejsce 15).

Wykres 9 Zdawalność egzaminu maturalnego w 2008 r. i 2018 r. dla wszystkich typów szkół (w %) w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OKE w Krakowie

Wsparcie w obszarze edukacji powinno być ukierunkowane zarówno na dzieci i młodzież uzdolnioną, jak i na wyrównywanie szans tych, którzy przejawiają trudności w kształceniu, lub których pozycja społeczna czy sytuacja materialna utrudnia dostęp do dobrej jakości usług edukacyjnych. Do tej grupy zaliczyć można uczniów z różnymi rodzajami niepełnosprawności, a także z dysleksją, nadpobudliwością, chorobami przewlekłymi oraz pochodzących ze środowisk marginalizowanych i zaniedbanych, jak również dzieci mniejszości narodowych i imigrantów. Liczba dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wzrasta. W 2015 r. w Małopolsce było 2 873 uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, w 2016 r. – 2 937, w 2017 r. – 3 187. Obserwuje się także wzrost liczby dzieci z dysleksją – w Małopolsce z 10,3% w 2008 r. do 17,9% w 2016 r. (i są to jedne z najwyższych wskaźników w skali kraju). Z kolei liczba uczniów w małopolskich szkołach nie znających języka polskiego lub znających go w stopniu niewystarczającym zwiększyła się w ciągu 4 lat ponad siedmiokrotnie – z 50 w roku szkolnym 2014/2015 do 405 w roku szkolnym 2018/2019.

Badania (m.in. badanie umiejętności 15-latków PISA z 2015 r.) wskazują, że **szkoły potrzebują wsparcia w zakresie poprawy zdolności do kształtowania kompetencji kluczowych**. Problemy występują w m.in. obszarze kształtowania kompetencji cyfrowych i proinnowacyjnych, w tym postaw przedsiębiorczych i kreatywności, czy w zakresie kształtowania umiejętności uniwersalnych, takich jak umiejętność uczenia się, stawiania pytań, rozwiązywania problemów, współpracy w zespole, aktywnego uczestnictwa w kulturze i życiu

² W związku z reformą oświaty rok szkolny 2018/2019 był ostatnim rokiem funkcjonowania gimnazjów.

obywatelskim. Problemy dotyczą również niewystarczającego dostępu do bezprzewodowego Internetu na terenie szkół, słabego wyposażenia placówek w narzędzia TIK oraz zbyt niskich kompetencji cyfrowych nauczycieli. Deficyty te mają istotny wpływ na poziom innowacyjności i konkurencyjność gospodarki.

Kluczowym elementem wpływającym na jakość pracy szkół jest **kadra nauczycielska**, od jej umiejętności i motywacji zależą w dużym zakresie osiągnięcia edukacyjne uczniów. W roku szkolnym 2017/18 w małopolskich szkołach podstawowych i gimnazjach dla dzieci i młodzieży (bez szkół specjalnych) liczba etatów nauczycielskich wynosiła 25 662, w szkołach ponadgimnazjalnych dla młodzieży (bez szkół specjalnych) – 9 740. Badania wskazują, iż średni poziom kompetencji nauczycieli wymaga poprawy. Brak wysokich wymagań przy rekrutacji na studia pedagogiczne oraz ograniczona atrakcyjność finansowa zawodu nauczyciela sprzyja zjawisku negatywnej selekcji do zawodu, a szkoleniu nauczycieli często brakuje odpowiedniej jakości. Ważnym elementem systemu oświaty, którego potencjał nie jest w pełni wykorzystywany jest doradztwo metodyczne. Jego efektywność obniża jednak fakt, iż zarówno korzystanie z doradztwa, jak i wdrożenie zaleceń nie jest obowiązkowe. Istnieje pilna potrzeba ewaluacji programów doskonalenia nauczycieli, w szczególności w zakresie realnej oceny wpływu uczestnictwa w szkoleniach na rzeczywistą sytuację zawodową ich uczestników.

Szkolnictwo zawodowe

Kształcenie zawodowe realizują technika, szkoły policealne i szkoły branżowe I stopnia (dawniej zasadnicza szkoła zawodowa). Obalenie mitu, że każde wykształcenie wyższe gwarantuje powodzenie na rynku pracy, obserwowane coraz większe zapotrzebowanie na wykwalifikowanych pracowników, wsparte działaniami informacyjno-promocyjnymi, stopniowo przekłada się na stopniową **zmianę preferencji edukacyjnych młodzieży**. Choć absolwenci liceów ogólnokształcących nadal stanowią najliczniejszą grupę, ich odsetek wyraźnie spada (45,4% w 2017 r. w stosunku do 54,2% w 2008 r.). Wzrasta natomiast udział absolwentów techników (37,2% w 2017 r., tj. o 8,5 p. proc. więcej niż w 2008 r.). Udział osób kończących zasadnicze szkoły zawodowe utrzymuje się na stałym poziomie (17%). Absolwenci w/w typów szkół generalnie podejmują zatrudnienie nie później niż w ciągu roku od ukończenia szkoły (76%), przy czym 51% z nich wyłącznie pracuje, a 25% łączy pracę z nauką.

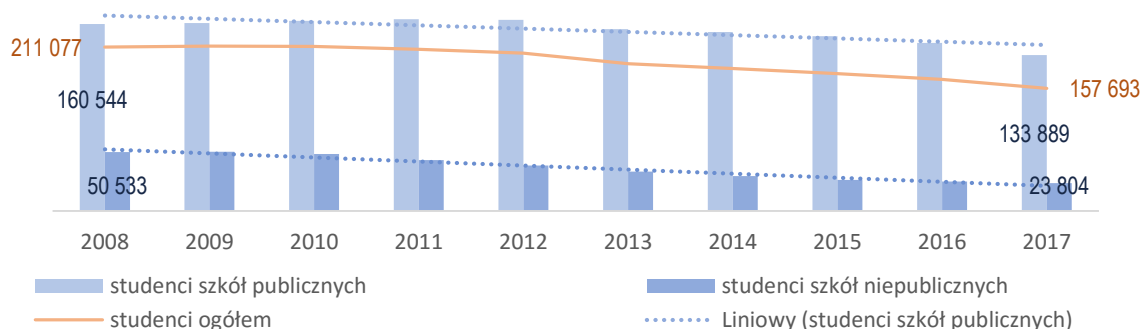
Mimo pozytywnych sygnałów dotyczących sytuacji absolwentów (skrócił się średni czas poszukiwania pracy, a zarobki wzrosły), problemem pozostaje **niedostateczna współpraca między szkołami a środowiskiem pracodawców**. Zidentyfikowane bariery tej współpracy mają bardzo szeroki charakter – od przeszkód o charakterze systemowym, przez problemy mentalne do braków techniczno-organizacyjnych. Aż 75% firm odczuwa brak podstawowej wiedzy o szkolnictwie zawodowym, w tym zarówno o formach kształcenia, jak i możliwościach angażowania się w proces edukacyjny.

W kontekście dokonywania przez młodzież świadomych wyborów edukacyjnych, bez powielania stereotypowych przekazów dotyczących wyboru ścieżki zawodowej, należy stwierdzić, iż mimo poprawy sytuacji w szkołach podstawowych i gimnazjalnych w zakresie liczby nauczycieli z kwalifikacjami do zajmowania stanowiska doradcy zawodowego, dostęp do doradztwa edukacyjnego i zawodowego na wszystkich poziomach kształcenia oraz jakość tego doradztwa są nadal niewystarczające.

Szkolnictwo wyższe

Małopolska jest drugim co do wielkości ośrodkiem akademickim w kraju po Mazowszu. W 2017 r. w regionie studiowało 157,7 osób, w tym w Krakowie: 143,6 tys. osób, w Tarnowie: 5,2 tys., w Nowym Sączu: 4,5 tys., w Nowym Targu: 2 tys. Liczba studentów od 2010 r. systematycznie spada (i jest to trend ogólnopolski, wynikający w znacznej mierze ze zmian demograficznych) – w 2017 r. było ich o 25,3% mniej niż w 2008 r. W okresie 2008-2017 wzrósł natomiast znacząco odsetek studiujących cudzoziemców – z 0,9 do 5,5%. W 2017 r. studiujący cudzoziemcy (8,4 tys. osób) pochodzili ze 111 krajów, przy czym 66% z Ukrainy. Wzrosła również liczba absolwentów kierunków technicznych i przyrodniczych: w Małopolsce – z 22,6% w 2008 r. do 38,2% w 2017 r. Zarówno pod względem odsetka ogółu absolwentów kierunków technicznych i przyrodniczych, jak i odsetka absolwentów kobiet na tych kierunkach, Małopolska od 2011 r. zajmuje niezmiennie 1. miejsce w kraju.

Wykres 10 Studenci szkół wyższych w Małopolsce (łącznie z cudzoziemcami)

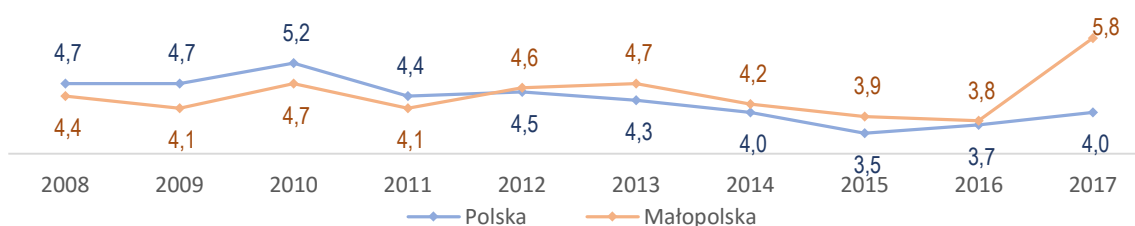
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykształcenie ludności, będące ważną składową jakości kapitału ludzkiego, jest istotną cechą stymulującą rozwój gospodarczy regionu. W tym kontekście wzrost udziału ludności z wykształceniem wyższym należałoby oceniać pozytywnie. **W 2008 r. 15,5% Małopolan posiadało wykształcenie wyższe, w 2018 r. – 26,2%.** Wysokie wskaźniki ilościowe nie do końca przekładają się jednak na jakość kształcenia. Niewielu jest nowych naukowców, a stosunek liczby nowych absolwentów studiów doktoranckich do liczby osób w wieku 25-34 lat jest jednym z najniższych w UE. W 2017 r. odnotowano po raz pierwszy w całym analizowanym okresie (2008-2017) spadek liczby uczestników studiów doktoranckich na 10 tys. ludności w wieku 25-34 lata – w Małopolsce o 1,7% w skali roku, w Polsce o 5,0%. Problemem jest również **niedopasowanie struktury kształcenia do potrzeb pracodawców.** System finansowania premiuje kierunki cieszące się największą popularnością, a nie te, które w największym stopniu odpowiadają na obecne i prognozowane zapotrzebowanie. Skutkuje to bezrobociem w pewnych grupach zawodowych i jednoczesnym niedoborem pracowników w innych branżach (rośnie liczba zawodów deficytowych), w efekcie stanowiąc istotną barierę wzrostu spójności społecznej oraz konkurencyjności gospodarki (niedobór wykwalifikowanej siły roboczej jest jedną z głównych przeszkód dla rozwoju przedsiębiorstw). Potrzebne są rozwiązania poprawiające przygotowanie praktyczne absolwentów do potrzeb rynku pracy.

Kształcenie ustawiczne

Mimo wysokiego poziomu uczestnictwa młodzieży i najmłodszych osób dorosłych w edukacji formalnej, Małopolskę (i Polskę) charakteryzuje **stosunkowo niski odsetek osób w wieku 25+ uczestniczących w kształceniu i szkoleniu** (poprzez nabywanie nowych kompetencji po zakończeniu edukacji w ramach szkoły lub uczelni). Badania wskazują również na znaczny odsetek osób dorosłych z niskim poziomem umiejętności zawodowych oraz tzw. umiejętności uniwersalnych. Jednocześnie w społeczeństwie nadal niska jest świadomość korzyści płynących z uczenia się przez całe życie. Większość małych i średnich przedsiębiorstw nie postrzega szkoleń jako ważnego czynnika, który bezpośrednio przekłada się na ich funkcjonowanie i pozycję na rynku. W efekcie dla wielu osób udział w edukacji kończy się na etapie szkoły (studiów), co oznacza, że nie nabywają oni nowych umiejętności, co w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości powoduje dezaktualizację kompetencji i niedostosowanie do wymogów rynku pracy, a w szerszym kontekście stanowi istotną barierę wzrostu konkurencyjności gospodarki oraz spójności społecznej. Problem jest tym większy, iż osoby posiadające niskie wykształcenie rzadziej uczestniczą w doszkalananiu niż osoby dobrze wykształcone. Europejskim punktem odniesienia dla kształcenia i szkolenia dorosłych są osoby w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu i szkoleniu w okresie 4 tygodni przed badaniem. Mimo wysokiej wartości wskaźnika w Małopolsce na tle kraju, nadal jest ona znacznie niższa niż średnia UE (10,9%).

Wykres 11 Odsetek osób w wieku 25-64 lata uczących się i doksztalających się w ludności ogółem w tej samej grupie wieku (w okresie czterech tygodni przed badaniem)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

WYZWANIA:

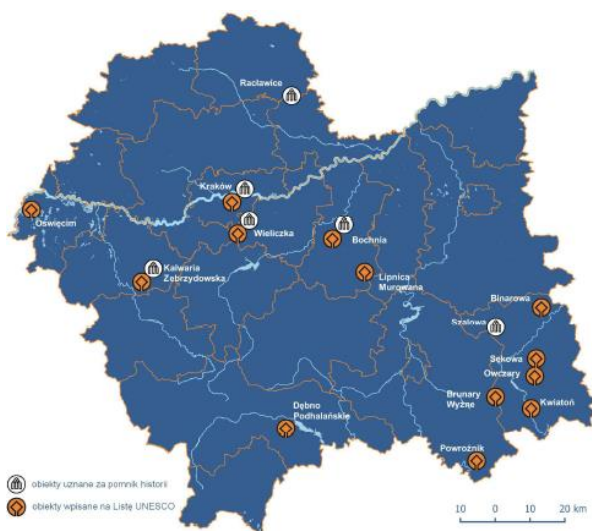
- Poprawa zdolności systemu edukacji do kształtowania kompetencji uniwersalnych, w tym umiejętności cyfrowych oraz postaw proinnowacyjnych i przedsiębiorczych.
- Dostęp do doradztwa edukacyjnego i zawodowego na każdym poziomie nauczania.
- Współpraca szkół z pracodawcami i lepsze przygotowanie absolwentów do potrzeb rynku pracy i przemian w jego obrębie.
- Rozwój oferty kształcenia ustawicznego oraz wzrost udziału osób dorosłych w edukacji.
- Dostosowanie placówek edukacyjnych do potrzeb osób wymagających specjalnej organizacji nauki, w tym osób z niepełnosprawnościami, aby maksymalnie ograniczyć nauczanie indywidualne i zlokalizowane w szkołach specjalnych na rzecz kształcenia integracyjnego.
- Wzmocnienie systemu doskonalenia kwalifikacji przez kadrę nauczycieli na wszystkich poziomach kształcenia.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i uczestnictwo w kulturze

Ochrona dziedzictwa i uczestnictwo w kulturze

Województwo małopolskie jest regionem posiadającym wyjątkowe obiekty dziedzictwa, stanowiące istotną część narodowego i europejskiego dziedzictwa, mocno wpływające na poczucie narodowej tożsamości Polaków. **Spośród 15 obiektów z Polski wpisanych na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, aż 6 miejsc lub zespołów obiektów znajduje się w Małopolsce.** Wojewódzka ewidencja zabytków zawiera około **48 000 obiektów**, natomiast do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości wpisanych jest **5 981 zabytków**. Zdecydowana większość z nich zlokalizowana jest w Krakowie i jego najbliższej okolicy, a także w południowej części Małopolski. Wśród zabytków nieruchomości wyróżnia się grupa 174 obiektów o znaczeniu regionalnym.

Mapa 6 Zabytki wpisane na Listę UNESCO oraz uznane za pomniki historii

Źródło: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021.

Mapa 7 Obiekty o znaczeniu regionalnym

Źródło: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021.

Województwo małopolskie plasuje się w czołówce – na drugim miejscu w Polsce, za województwem dolnośląskim – pod względem „zagęszczenia” obszarowego zabytków, liczby obiektów nieruchomości przypadających na 1000 km². Na taki obszar w Małopolsce przypada 349 zabytków, znacznie powyżej średniej krajowej (235). W dokonanej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa analizie szacuje się, że jedynie 1/3 obiektów figurujących w wojewódzkim rejestrze zabytków nie wykazuje objawów zniszczenia i nie wymaga przeprowadzenia prac remontowych, pozostałe 2/3 obiektów wymaga podjęcia tego typu prac. Za szczególnie zagrożone uznaje się 378

obiektów, które nie utraciły wartości zabytkowych (to 7,79% całego regionalnego zasobu). Grupę obiektów, których istnienie jest szczególnie zagrożone stanowi drewniane budownictwo mieszkalne.

Jednym z najważniejszych elementów systemu opieki nad zabytkami są placówki o charakterze muzealnym, które oprócz funkcji ochronnych pełnią również funkcje edukacyjne. Pod względem liczby placówek muzealnych, poziomu ich merytorycznej działalności oraz znaczenia zbiorów Małopolska znajduje się w ścisłej krajowej czołówce. 135 placówek w regionie, stanowi 14,3% wszystkich muzeów w Polsce (drugie miejsce w kraju po województwie mazowieckim). Łączna liczba zbiorów, którymi dysponują i za które małopolskie muzea odpowiadają wynosiła w 2018 roku 5,2 mln muzealiów, a jednostki inwentarzowe kolekcji stanowią aż 23,6% krajowych zbiorów. Małopolskie muzea cieszą się niesłabnącą popularnością - w 2018 r. odwiedziło je 10,5 mln osób, co stanowi 27,5% ogólnej liczby zwiedzających w Polsce.

Dopełnieniem oferty muzeów są galerie i salony sztuki, które prezentują publiczności także obiekty dawnej sztuki i wypożyczone z placówek muzealia. W Małopolsce w 2018 r. działalność prowadziło 60 galerii i salonów sztuki organizujących wystawy (18,5% wszystkich działających w Polsce), które zorganizowały w ciągu roku 614 wystaw, na których zaprezentowały 632 ekspozycje 1,4 mln zwiedzających, z czego 1,3 mln w Krakowie. Największą popularnością cieszyły się wystawy plenerowe.

Małopolska to również niezwykle bogate i wciąż kultywowane dziedzictwo niematerialne. Zjawiska związane z niematerialnym dziedzictwem ujmowane są w *Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego* – na 29 zjawisk i przejawów dziedzictwa materialnego ujętych w skali kraju, aż 6 pochodzi z Małopolski.

Małopolska jest regionem, w którym kultura w znaczący sposób wpływa na budowanie kapitału społecznego poprzez aktywną działalność centrowi kultury, domów i ośrodków kultury oraz klubów i świetlic. Województwo małopolskie od lat wyróżnia się **największą w kraju liczbą instytucji - w 2018 roku działało ich 457** i plasowało region przed województwem podkarpackim (379) oraz śląskim (372). Na wsi zlokalizowana była większość świetlic (95%), domów kultury (73,9%), ośrodków kultury (72,9%) oraz centrów kultury (51,4%). Kluby miały swoje siedziby głównie w miastach – 83,1%. W 2018 r. instytucje te zorganizowały 27,6 tys. imprez, w których wzięło udział 4,1 mln uczestników.

W ostatnich latach coraz większego znaczenia nabierają biblioteki, które zaczynają pełnić funkcje centrów społecznych, integrując lokalną społeczność. Szczególnie wzrasta ich znaczenie na obszarach wiejskich, gdzie w większym stopniu widoczna jest ich wielofunkcyjność, która ma na celu zaspokojenie potrzeb zróżnicowanej społeczności. W województwie małopolskim liczba placówek bibliotecznych wykazuje w ostatnich latach tendencje spadkową, jednak na tle kraju liczba 914 bibliotek publicznych oraz placówek biblioteczno-informacyjnych plasowała województwo w 2018 roku na wysokim, 3. miejscu po województwach mazowieckim i śląskim. Wśród wszystkich placówek większość stanowiły biblioteki publiczne (78,7% ogólnej liczby), z czego najwięcej funkcjonowało w powiatach tarnowskim i krakowskim (odpowiednio 65 i 64), a najmniej w powiatach proszowickim i miechowskim (po 11). Większość bibliotek publicznych i ich filii prowadziła swoją działalność na wsi (75,1%).

Obecnie coraz większego znaczenia nabiera dotarcie do danych i zasobów, a tym samym do odbiorców kultury poprzez dostępne technologie teleinformatyczne. Proces digitalizacji obejmuje zasoby biblioteczne, archiwalne, audiowizualne i muzealne oraz obiekty zabytkowe i jest niezwykle istotny dla ochrony, promocji i udostępniania dziedzictwa kulturowego. W Małopolsce w ostatnich latach realizowanych jest wiele projektów digitalizacyjnych, prowadzonych w większości instytucji posiadających zbiory dziedzictwa kulturowego. Jednakże zakres potrzeb, możliwości finansowe, dostępność zasobów technologicznych i kadrowych powoduje, że wciąż większość obiektów nie została zdigitalizowana. Operując danymi ogólnopolskimi można wskazać, że muzea (w 2016 roku) zdigitalizowały 25% zasobów, organizacje pozarządowe, kościoły i uczelnie także około 25%, biblioteki około 10%, a archiwa mniej niż 3%.

W działalność kulturalną angażują się także liczne organizacje należące do sektora non-profit. Kraków, jako stolica regionu, skupia najwięcej podmiotów działających w obszarze kultury. W 2016 r. w województwie małopolskim kulturę i sztukę, jako najważniejszą dziedzinę działalności wskazało 1,3 tys. aktywnych organizacji non-profit, tj. stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych (o prawie 21% więcej niż w roku 2014). Najwięcej podmiotów (40,9%) prowadziło działalność związaną z ochroną zabytków i miejsc pamięci narodowej, podtrzymywaniem tradycji narodowych, regionalnych, kulturowych.

Instytucje kultury aktywnie kooperują z podmiotami sektora przemysłów kreatywnych m.in. przemysłu muzycznego i filmowego, konserwacji zabytków i dzieł sztuki, architektury i dizajnu, mediów i reklamy, rynku wydawniczego,

rzemiosła i sztuk wizualnych. Dużą aktywność na tym polu wykazują instytucje artystyczne, muzea, centra kultury oraz biblioteki. W Małopolsce w 2016 r. działało ponad 28 tys. podmiotów gospodarczych zakwalifikowanych do branż kreatywnych, które zatrudniały 77 642 osoby i wypracowały wkład do PKB Małopolski w wysokości 8 776 mln zł (ok. 6% małopolskiego PKB) w 2016 r. Najwięcej zatrudnionych było w branżach: gry komputerowe i oprogramowanie (ok. 39,3 tys. osób), media i reklama (ok. 14,1 tys. osób), branża wydawnicza (ok. 8 tys. osób).

Edukacja kulturowa powinna zajmować istotne znaczenie w rozwijaniu kompetencji obywatelskich, społecznych, komunikacyjnych, związanych z konsumpcją dóbr kultury, kreatywnych czy medialnych. Specyfika edukacji kulturowej realizowanej w Małopolsce, jaka przedstawiona została w raporcie przygotowanym w ramach projektu *Synapsy* pokazuje, iż działania kulturowe podporządkowane są w większym stopniu promowaniu komercyjnego wykorzystania dziedzictwa, natomiast edukowaniu i angażowaniu mieszkańców w budowanie kompetencji kulturowych poświęca się zbyt małą uwagę. Działania edukacji kulturowej skierowane są głównie do dzieci i młodzieży, natomiast wciąż najbardziej defaworyzowaną grupą są osoby z niepełnosprawnościami oraz osoby starsze. Instytucje kultury w ostatnich latach znacznie rozszerzyły zakres aktywności związany z edukacją kulturową, jednak widoczne są równocześnie pogłębiające się nierówności geograficzne w dostępie do wysokiej jakości oferty kulturalnej.

WYZWANIA

- ➔ Zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie przeprowadzenie prac adaptacyjnych i modernizacyjnych obiektów zagrożonych (np. drewnianego budownictwa mieszkalnego – interwencja „in situ”, zabytkowych dworów, pałaców i zamków oraz zabytkowych obiektów techniki).
- ➔ Kultura żywa - zachowanie aktywności twórców i animatorów oraz utrzymanie popytu na usługi w sektorze kultury.
- ➔ Podtrzymanie wizerunku Małopolski jako regionu silnego kulturowo i twórczo wykorzystującego potencjał innowacji oraz kształtującego swą tożsamość i doceniającego swoje korzenie.
- ➔ Kultura dla nowego pokolenia – świadomość i wrażliwość ludzi – wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i ponadregionalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach, kształcenie oraz rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych.

Rynek pracy

W ciągu dekady sytuacja na rynku pracy w Małopolsce uległa znacznym przeobrażeniom – wzrosło zapotrzebowanie na pracowników, a warunki rynkowe z punktu widzenia osób poszukujących pracy i zatrudnionych poprawiły się; jednocześnie pracodawcy mają coraz większe trudności z pozyskaniem pracowników.

W 2018 r. pracowało 1,438 mln Małopolan, tj. o 116 tys. więcej niż w 2008 r. Liczba wolnych miejsc pracy zwiększyła się w okresie 2008-2018 o 29,3% (z 11,6 do 15,0 tys.), a deficyt kandydatów do pracy obejmuje coraz więcej branż. **Liczba zawodów deficytowych wzrosła** z 14 w 2011 r. i 5 w latach 2013 i 2014 do 38 prognozowanych na 2019 r. Według różnych badań od 75% do 87% pracodawców ma problemy ze znalezieniem pracowników o odpowiednich kwalifikacjach. Jeśli nic się nie zmieni problem będzie narastał – 75,0% objętych badaniem małopolskich firm prognozuje w najbliższych latach wzrost zatrudnienia związany z rozwojem działalności, a 31,2% przewiduje, że będzie musiało znaleźć pracowników, którzy zastąpią wykwalifikowany personel przechodzący na emeryturę.

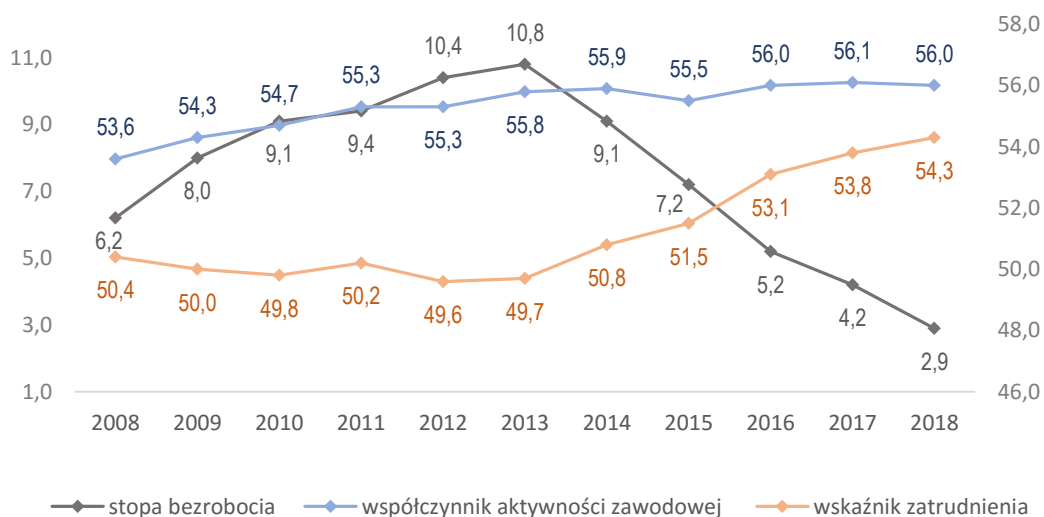
Pracodawcy deklarujący trudności z pozyskaniem lub utrzymaniem pracowników najczęściej (40,6%) radzą sobie poprzez oferowanie wyższego wynagrodzenia. W efekcie przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w Małopolsce wyniosło na koniec 2018 r. 5 025 zł, czyli 9% więcej niż rok wcześniej (ale jednocześnie o 5% mniej niż średnio w kraju). Z kolei mediana miesięcznych wynagrodzeń brutto w gospodarce narodowej w Małopolsce w czerwcu 2017 r. wyniosła 3 209 zł (w Polsce 3 221 zł) i była o 13% wyższa niż w analogicznym okresie 2016 r. W tym samym czasie przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej wyniosło w Małopolsce 4 091 zł, a dominanta 2 053 zł, co oznacza, że najczęściej osiągany poziom

wynagrodzenia przekraczał obowiązującą wówczas płacę minimalną jedynie o 53 zł. Jednocześnie na przestrzeni ostatnich lat rośnie odsetek Małopolan pracujących za minimalne wynagrodzenie – w 2013 r. było to 15%, w 2014 i 2015 r. – 16%, w 2016 r. – 17% (o 4% więcej niż średnio w kraju). Poprawiająca się sytuacja w wielu branżach sprawia, że zmieniają się stopniowo oczekiwania pracowników. Elementem decydującym o atrakcyjności danej oferty nie są już wyłącznie wynagrodzenia, ale także np. dostęp do prywatnej opieki medycznej czy możliwość pracy elastycznej. Jednocześnie tylko 15% firm umożliwia przepracowanie etatu w mniejszą liczbę dni, 32% ustalanie czasu pracy ze współpracownikami, a 39% niepełny wymiar godzin. Choć w zakresie popularyzacji rozwiązań pozwalających na zachowanie równowagi między życiem zawodowym a prywatnym wiele jest jeszcze do nadrobienia, są już pozytywne przykłady takich działań, chociażby wśród laureatów Małopolskiej Nagrody Rynku Pracy.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce zmniejszyła się z 7,5% w 2008 r. i 11,5% w 2013 r. (w którym osiągnęła najwyższy poziom w całym analizowanym okresie) do 4,7% w 2018 r. Małopolskie powiaty mocno różnią się poziomem bezrobocia. Najwyższe bezrobocie niezmiennie występuje w powiecie dąbrowskim – w 2018 r. 10,9%. W 2018 r. wysokie bezrobocie odnotowano także w powiatach: tatrzańskim (9,4%), nowosądeckim (8,2%) i chrzanowskim (8,1%), a najniższe – w Krakowie (2,4%), powiecie myślenickim (2,7%) oraz Nowym Sączu (3,2%). Wraz ze zmniejszaniem się liczby bezrobotnych zmiana ulega ich struktura – wzrasta odsetek długotrwale bezrobotnych (z 38,3% w 2013 r. do 39,9% w 2018 r.) oraz osób w wieku 55+ (z 11% do 17%). Pozytywny jest natomiast spadek odsetka bezrobotnych w wieku do 24 lat (z 27,6% w 2010 r. do 13,6% w 2018 r.).

Poziom bezrobocia według Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), zgodnie z dotychczasową tendencją, był jeszcze niższy niż wynika to z rejestrów powiatowych urzędów pracy. W 2018 r., w porównaniu do 2008 r., **wzrósł także współczynnik aktywności zawodowej oraz wskaźnik zatrudnienia** (choć zwraca uwagę spadek zatrudnienia wśród osób w wieku 30-39 lat: kobiet o 1,2 p. proc., mężczyzn o 2,6 p. proc.). Dla obu tych wskaźników wartości dla regionu kształtują się na poziomie porównywalnym dla średniej krajowej, wynoszącej w 2018 r. odpowiednio 56,3 oraz 54,2%.

Wykres 12 Stopa bezrobocia, współczynnik aktywności zawodowej oraz wskaźnik zatrudnienia wg BAEL (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Nadal poważnym problemem pozostaje bierność zawodowa. W 2016 r. odnotowano rekordowy wzrost udziału osób niepracujących i nieposzukujących pracy w ogólnej ludności w wieku 15 lat i więcej (największy roczny wzrost w całym okresie dostępności danych, tj. od 1995 r.). W kolejnych dwóch latach sytuacja ustabilizowała się i na koniec 2018 r. **nie pracowało ani nie poszukiwało pracy 1,165 mln Małopolan**. Najczęstszą przyczyną bierności zawodowej jest emerytura (51,1%). Pozostałe istotne przyczyny to: nauka i uzupełnianie kwalifikacji (18,4%), obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu (13,9%) oraz choroba lub niepełnosprawność (13,0%). Jednocześnie z projektu „Małopolskie gwarancje na rzecz aktywności społeczno-zawodowej” wynika,

iz konieczność zapewnienia opieki nad dziećmi lub osobami zależnymi może być głównym (poza emeryturą) powodem pozostawania bez zatrudnienia (35% wskazań). Kobiety nadal stanowią ponad 60% biernych zawodowo. Wzrost bierności zawodowej (podobnie jak spadek zatrudnienia) wystąpił w analizowanym okresie wyłącznie w jednej grupie wiekowej, tj. wśród osób w wieku 30-39 lat (z 11,7% w 2008 r. do 15,3% w 2018 r.). Osoby powyżej 50. roku życia, mimo znacznego spadku odsetka osób biernych zawodowo w tej grupie, w dalszym ciągu charakteryzuje najniższy spośród wszystkich grup wiekowych poziom aktywności zawodowej (33,3%) oraz wskaźnik zatrudnienia (32,7%). Pozytywny jest natomiast spadek niepracujących i nieuczących się osób młodych – udział NEETs zmniejszył się z 19% w 2012 r. do 8% w 2018 r., w tym bezrobotni stanowili 3% (spadek), a bierni zawodowo 5% (niezmiennie).

Jedną z najbardziej wykluczonych grup na rynku pracy są osoby z niepełnosprawnościami, a sytuacja w Małopolsce w tym względzie jest od lat gorsza niż średnia ogólnopolska. W 2018 r. biernych zawodowo było 241 tys. niepełnosprawnych mieszkańców Małopolski (87,3%), a udział pracujących w tej grupie był 4,5 razy niższy niż w przypadku całej zbiorowości. Badania wskazują, iż zarówno młodzi po ukończeniu szkoły mają problemy z wejściem na rynek pracy, jak i osoby, które stały się niepełnosprawne w trakcie zatrudnienia mają problemy z reintegracją zawodową i utrzymaniem pracy.

Aktywizacja części biernych zawodowo jest możliwa, ale wymaga intensywnych i często niestandardowych działań. Osoby te często nie są zainteresowane podjęciem pracy ze względu na stan zdrowia, brak aktualnych kwalifikacji czy pobierane świadczenia.

Wobec malejącej liczby osób w wieku produkcyjnym **ważną część zasobów pracy stanowią cudzoziemcy**. W 2017 r. w Małopolsce przebywało około 12 tys. osób przybyłych z zagranicy, posiadających niepolskie obywatelstwo i zameldowanych na pobyt czasowy trwający dłużej niż 3 miesiące (w 2012 r. było ich nieco ponad 6 tys.). Rzeczywista liczba cudzoziemców pracujących w Małopolsce może być jednak znacznie wyższa – w 2016 r. szacowano ją na 44,7 tys. osób. W okresie 2011-2018, zarówno liczba zezwoleń na pracę, jak i oświadczeń o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi zwiększyła się 12-krotnie. W 2018 r. odnotowano kontynuację corocznego wzrostu liczby zezwoleń na pracę (35,2 tys.) i jednocześnie spadek liczby zarejestrowanych oświadczeń (112,8 tys.). Zmniejszenie liczby oświadczeń jest następstwem wyczerpywania się potencjału pracowników (głównie z Ukrainy) oraz wprowadzonych na początku 2018 r. zmian w przepisach, które przyniosły rozbudowanie procedury oraz wprowadziły odpłatność za rejestrację oświadczenia. Cudzoziemcy najczęściej znajdują zatrudnienie w charakterze pracowników przy pracach prostych, robotników przemysłowych i rzemieślników oraz jako operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń. Częściowo wypełniają w ten sposób lukę kadrową, dla wielu jest to jednak praca poniżej kwalifikacji.

W działaniach na rzecz aktywizacji i integracji osób znajdujących się w trudnej sytuacji społeczno-zawodowej istotną rolę odgrywa sektor **ekonomii społecznej**. Możliwość korzystania z usług w zakresie reintegracji społeczno-zawodowej obecnie jest jednak znacznie ograniczona różnym stopniem kompleksowości wsparcia (zarówno w wymiarze podmiotowym, jak i przestrzennym). Z dużą liczbą warsztatów terapii zajęciowej (68) nie koresponduje niska liczba zakładów aktywności zawodowej (10), które stanowić mogłyby w sposób naturalny miejsce zatrudnienia dla beneficjentów warsztatów terapii zajęciowej. Podobny dysonans istnieje w przypadku klubów i centrów integracji społecznej (31 i 13). Z roku na rok zmniejsza się liczba zakładów pracy chronionej (ze 104 w 2014 r. do 53 w marcu 2019 r.). Niewykorzystany zasób miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wciąż stanowią spółdzielnie socjalne.

WYZWANIA

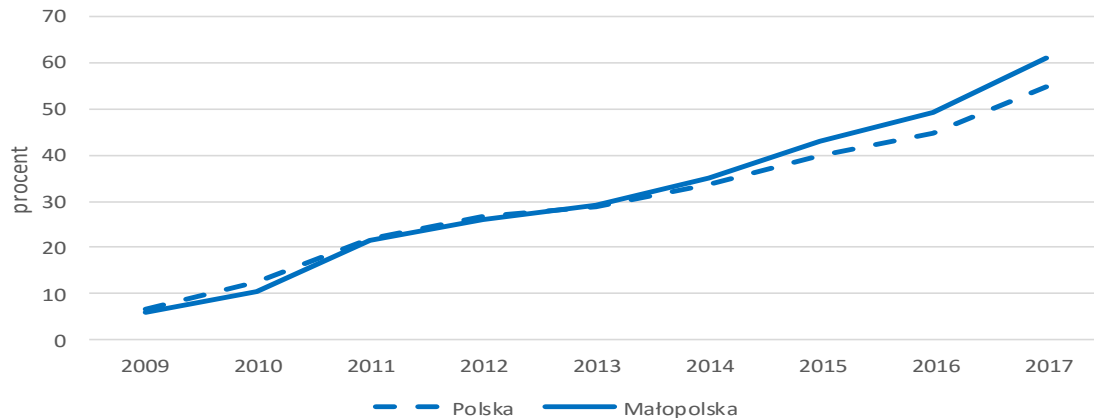
- ➔ Aktywizacja zawodowa rezerw kapitału ludzkiego spośród osób w wieku produkcyjnym biernych zawodowo.
- ➔ Przeciwdziałanie zjawisku *ubóstwa pracujących* dla poprawy spójności społecznej.
- ➔ Lepsze wykorzystanie potencjału imigrantów na rynku pracy.

GOSPODARKA

Produkt krajowy brutto

Potencjał gospodarczy województwa małopolskiego liczony wartością wytworzonego **Produktu Krajowego Brutto** należy do czołówki krajowej, zajmując 5. miejsce. Jego wartość w 2017 osiągnęła w cenach bieżących poziom **160,0 mld zł**, co stanowi 8,0% wartości krajowej. W okresie 2008-2017 dynamika wzrostu PKB wytworzonego w Małopolsce osiągnęła **161,1%**, przy średniej krajowej na poziomie 154,6%.

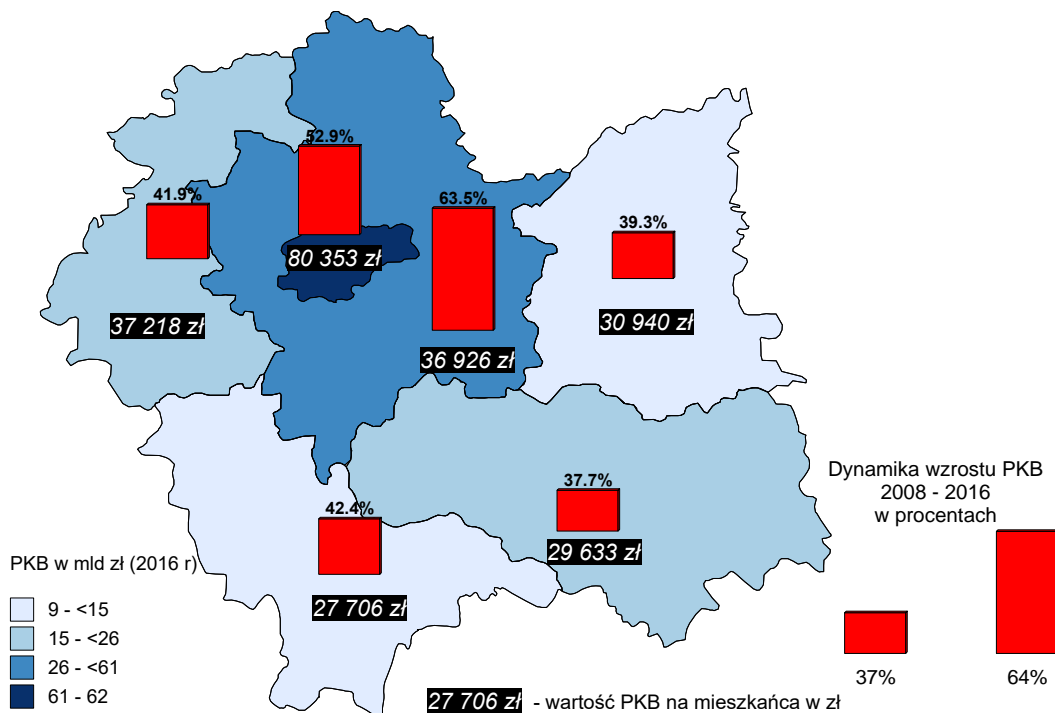
Wykres 13 Dynamika wzrostu PKB w stosunku do 2008 roku (ceny bieżące)

Źródło: GUS

Wzrost PKB województwo małopolskie zawdzięcza wartości wytworzonej w **Krakowie**, w którym **koncentruje się 41,4% wytworzonego PKB**, aczkolwiek większą dynamikę wzrostu wykazuje podregion krakowski.

Mapa 8 PKB w mld zł i dynamika wzrostu w latach 2008-2016 wg podregionów

Źródło: dane GUS

W przeliczeniu **produktu krajowego brutto na mieszkańca, Małopolska z wartością 47 250 zł** zajmuje 7 pozycję w kraju. W 2017 roku stanowiło to 91,3% średniej krajowej, przy czym odsetek ten sukcesywnie rośnie (w 2008 wynosił 89,7%).

Dynamiczny przyrost PKB jest również widoczny na poziomie Unii Europejskiej – w porównaniu do średniej unijnej wyrażonej w parzystości siły nabywczej (pps) stopniowo poprawia się pozycja województwa małopolskiego. W 2008 roku przeciętny poziom PKB na mieszkańca w pps oscylował wokół 49% średniej unijnej. Po 10 latach wskaźnik ten wzrósł do **63% średniej unijnej** (liczonej wraz z Wielką Brytanią), co jest bardzo dużą zmianą w tak stosunkowo krótkim czasie. Tym niemniej do pełnego wyrównania poziomu społeczno-ekonomicznego nadal pozostaje bardzo długa droga.

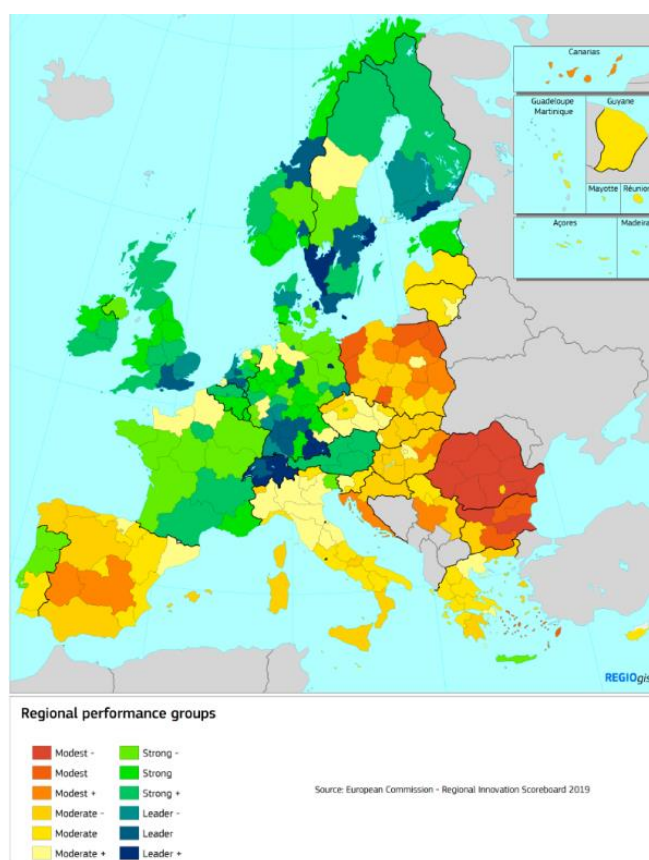
WYZWANIA:

- ➔ Zwiększenie poziomu PKB dla Małopolski, szczególnie w podregionach o najniższym wskaźniku per capita.

Innowacyjność

Małopolska należy do grupy umiarkowanych innowatorów w UE: zajmuje **155 miejsce w Regionalnej Tablicy Wyników Innowacji 2019** (awans ze 178 miejsca w RIS 2017) – po regionie „Warszawski stołeczny” na 138 miejscu. Znacznie lepiej wypada na tle pozostałych polskich województw. W stosunku do średniej krajowej, przoduje pod względem dwóch wskaźników, będących składowymi indeksami: średniej liczby zgłoszeń do Europejskiego Urzędu Patentowego oraz średniej liczby wspólnych publikacji międzynarodowych. Należy jednak pamiętać, że sama Polska jest wśród 28 krajów UE jednym z najsłabszych państw (w **Europejskim Rankingu Innowacyjności 2018** zajęła 4. miejsce od końca).

Mapa 9 Tablica wyników innowacyjności regionów w 2019 r.

Źródło: Regional Innovation Scoreboard 2019, <https://ec.europa.eu/growth/sites/growth/files/ris2019.pdf>

Małopolska na tle innych polskich regionów odznacza się bardzo wysoką wartością wskaźnika **GERD** (nakłady wewnętrzne na B+R w relacji do PKB), który w 2016 roku wyniósł 2,16% (per capita prawie 874 zł w 2017, co stawia region wysoko powyżej przeciętnej dla kraju tj. 536 zł).

Pokazuje on znaczenie badań i rozwoju w gospodarce regionu, gdyż to właśnie prace B+R są jednym z głównych czynników wzrostu gospodarczego. Od kilku lat w Małopolsce utrzymuje się trend rosnący w tym zakresie. Również w **dynamice zatrudnienia w sektorze B+R** Małopolska zajmuje wysoką lokatę (3. miejsce w 2015 r., 107,8 i awans z pozycji 10. w 2008 r., 97,9). Zatrudnienie w sektorze B+R szybko się zmienia i zależy w dużej mierze od wsparcia udzielanego w ramach funduszy unijnych, ukierunkowanego obecnie na wzrost innowacyjności. Poziom zatrudnienia w B+R jest pochodną ilości podmiotów działających w tym obszarze – w Małopolsce funkcjonuje 10% polskich firm prowadzących działalność B+R (502 firmy spośród 5100 w kraju).

W 2017 r. pod względem **nakładów na działalność innowacyjną Małopolska** znalazła się na 4 miejscu (3,6 mld zł) zwiększając je blisko 2,5 razy wobec 2008 r. (8. pozycja). W ciągu ostatnich lat widoczna jest **zmiana struktury wydatków na działalność innowacyjną**. Zmniejsza się udział nakładów na środki trwałe w ogóle nakładów na działalność innowacyjną przedsiębiorstw przemysłowych (z 79% do 68%) i przesuwa w stronę działalności badawczo – rozwojowej (31%).

Pod względem odsetka **przedsiębiorstw przemysłowych**, które w ciągu ostatniego roku wdrożyły **innowację**, od 2015 roku Małopolska plasuje się na wysokich lokatach, przewyższając również średnią krajową. Co piąte przedsiębiorstwo przemysłowe w regionie w 2017 roku należy uznać za innowacyjne. Zdecydowanie słabiej wypadają pod tym względem przedsiębiorstwa usługowe – jedynie 9,36% tych firm wdrożyło w 2017 roku innowację. Wartość ta plasuje region dopiero na 7. miejscu w kraju. W ostatniej dekadzie nie nastąpił jednak wyraźny wzrost poziomu innowacyjności przedsiębiorstw przemysłowych (oscylował pomiędzy 15,5 a 22,8%), a w przypadku przedsiębiorstw usługowych uległ znacznemu obniżeniu (z 14 do 9,36 %).

Poziom innowacyjności w przedsiębiorstwach zależy od ich wielkości - **najmniej innowacyjnych firm jest wśród mikro i małych przedsiębiorstw**. W 2018 roku tylko 17 % mikro i małych firm zainwestowało w innowacje produktowe (12 m. w Polsce, w 2010 roku - 34% firm, 1. miejsce wśród regionów). W innowacje procesowe zdecydowało się zainwestować tylko 9% małopolskich mikro i małych firm, przy średniej dla Polski 13% (13 m. wśród regionów, w 2010 roku - 25% mikro i małych firm; 1 m.)

W Małopolsce w 2017 roku **współpracowało w ramach różnego rodzaju inicjatyw** 8,1 % przedsiębiorstw przemysłowych aktywnych innowacyjnie. Mimo spadku poziomu współpracy wśród przedsiębiorców (mniej niż w 2008 roku - 9,4%), region znalazł się na 1 miejscu wśród wszystkich województw. Należy zauważyć, że sieci (w tym klastry), organizowane przez przedsiębiorstwa, sprzyjają pozyskaniu wiedzy i informacji, a przede wszystkim wdrażaniu innowacji, co zwiększa efektywność działania oraz potencjał rozwoju firmy.

Jednym z istotnych wskaźników obrazujących innowacyjność gospodarki w regionie jest liczba patentów i zgłoszeń patentowych. Wg danych Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej Małopolska zajmuje 3. miejsce w Polsce wg liczby **zgłoszonych wynalazków** (385 zgłoszeń w 2017 roku). Wskaźnik **patenty** udzielone przez UPRP na 100 tys. mieszkańców w 2017 roku wyniósł 9,7 i pozwolił Małopolsce znaleźć się na 2. pozycji wśród województw po Mazowszu. Dane te świadczą o wysokiej aktywności patentowej wśród wynalazców z regionu. W ciągu 10 lat Małopolska niemal podwoiła liczbę zgłoszeń patentowych i patentów.

Bez wsparcia **instytucji otoczenia biznesu**, zarówno rozwój innowacyjności, jak i przedsiębiorczości jest bardzo utrudniony. Na liście ośrodków innowacji akredytowanych przez Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii znajduje się obecnie 10 instytucji z Małopolski (spośród 56 w całej Polsce), których zadaniem jest promocja i inkubacja innowacyjnej przedsiębiorczości, transfer technologii i dostarczanie usług proinnowacyjnych, a także aktywizacja przedsiębiorczości akademickiej oraz współpraca z biznesem.

Ważnym elementem, kluczowym dla regionalnego systemu innowacji są **instytucje związane z prowadzeniem prac naukowych**. W Małopolsce działa 29 uczelni wyższych publicznych i niepublicznych, 11 instytutów PAN i 5 instytutów badawczych. Potencjał instytucji badawczych może wyrażać się w skuteczności pozyskiwania grantów na badania podstawowe, np. z Narodowego Centrum Nauki. W 2017 roku pozyskano prawie 140 mln zł

(20% rozdysponowanej kwoty) na 240 projektów (spośród 1200 wszystkich projektów). Jedynie jednostki naukowe w województwie mazowieckim mogą pochwalić się lepszymi osiągnięciami.

Istotną rolę w regionalnym systemie komercjalizacji wiedzy z uczelni do przemysłu odgrywają podmioty powoływane w tym celu: **centra transferu technologii** (CTT), **centra transferu wiedzy** (CTW) oraz spółki celowe uczelni wyższych. W Małopolsce działa 7 CTT, w tym 3 niezwiązane z uczelniami. W ramach projektu „SPIN – model transferu innowacji w Małopolsce” utworzono 4 centra transferu wiedzy, działające w ramach trzech specjalizacji regionu, czyli life science, energia zrównoważona oraz technologie informatyczne i komunikacyjne.

Kluczowym czynnikiem, niezbędnym do tworzenia innowacyjnych rozwiązań jest **nowoczesna infrastruktura badawcza**. Małopolska pod tym względem zajmuje 4. pozycję wśród regionów, dysponując 103 laboratoriami. Infrastruktura to jednak nie wszystko – istotny wpływ na postawy proinnowacyjne mają **pracownicy akademicy**. W Małopolsce zatrudnionych jest ich prawie 13 tys., ponad dwukrotnie więcej niż średnia dla Polski. W związku ze spadkiem liczby studentów, co spowodowane jest w głównej mierze niższym demograficznym, oraz ciągłym zwiększaniem obsady kadry nauczycieli akademickich, rośnie potencjał uczelni wyższych do prowadzenia działań B+R.

Grupą społeczną o największym potencjale twórczym są studenci i absolwenci, ale to **zasoby ludzkie dla nauki i techniki** (ogół osób aktualnie zajmujących się lub potencjalnie mogących zająć się pracą związaną z tworzeniem, rozwojem, rozpowszechnianiem i zastosowaniem wiedzy naukowo-technicznej) są jedną z głównych miar rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. W przeciwieństwie do liczby studentów, odsetek zasobów ludzkich dla nauki i techniki (w ludności aktywnej zawodowo) w latach 2009 – 2017 w Małopolsce zdecydowanie wzrósł z 38,3 % ludności aktywnej zawodowo w 2009 do 54,9% w 2017 r. W 2012 roku przekroczył średnią dla Polski i rokrocznie notuje duże przyrosty.

Istotną kwestią dla rozwoju innowacyjności w regionie jest wybór strategicznych, regionalnych specjalizacji. W procesie przedsiębiorczego odkrywania, w toku szeroko zakrojonych prac konsultacyjno-badawczych wyłoniono 7 dziedzin, które wyznaczają **strategiczne kierunki rozwoju regionu**. Są to: nauki o życiu – LIFE SCIENCE – w tym zdrowie i jakość życia oraz bio-gospodarka, energia zrównoważona, technologie informacyjne i komunikacyjne (w tym multimedia), chemia, elektrotechnika i przemysł maszynowy, produkcja metali i wyrobów metalowych oraz wyrobów z mineralnych surowców niemetalicznych oraz przemysły kreatywne i czasu wolnego. Firmy z branż objętych RIS **mają największy udział w tworzeniu PKB w regionie** i dają najwięcej miejsc pracy, a także pozwalają firmom na dostęp do dodatkowych źródeł finansowania. Zauważyć jednak należy, że Małopolskie specjalizacje są dość liczne i szeroko zakrojone, a w przyszłości konieczna jest dyskusja nad ich redefinicją.

Analizując problematykę innowacyjności w Małopolsce nie można pominąć kwestii **budowania sieci i realizacji projektów ponadregionalnych**, wpływających na akcelerację transferu wiedzy z wiodących jednostek w świecie oraz zwiększenie interdyscyplinarności prowadzonych w Małopolsce badań. Flagową inicjatywą Komisji Europejskiej, służącą wspieraniu działalności innowacyjnej są Wspólnoty Wiedzy i Innowacji (tzw. KIC) koordynowane przez Europejski Instytut Innowacji i Technologii. W Małopolsce działają również dwa ośrodki należące do największej na świecie sieci Enterprise Europe Network (EEN), wspierającej MŚP w internacjonalizacji innowacyjnych pomysłów – w Centrum Transferu Technologii Politechniki Krakowskiej oraz w Izbie Przemysłowo – Handlowej w Krakowie.

WYZWANIA:

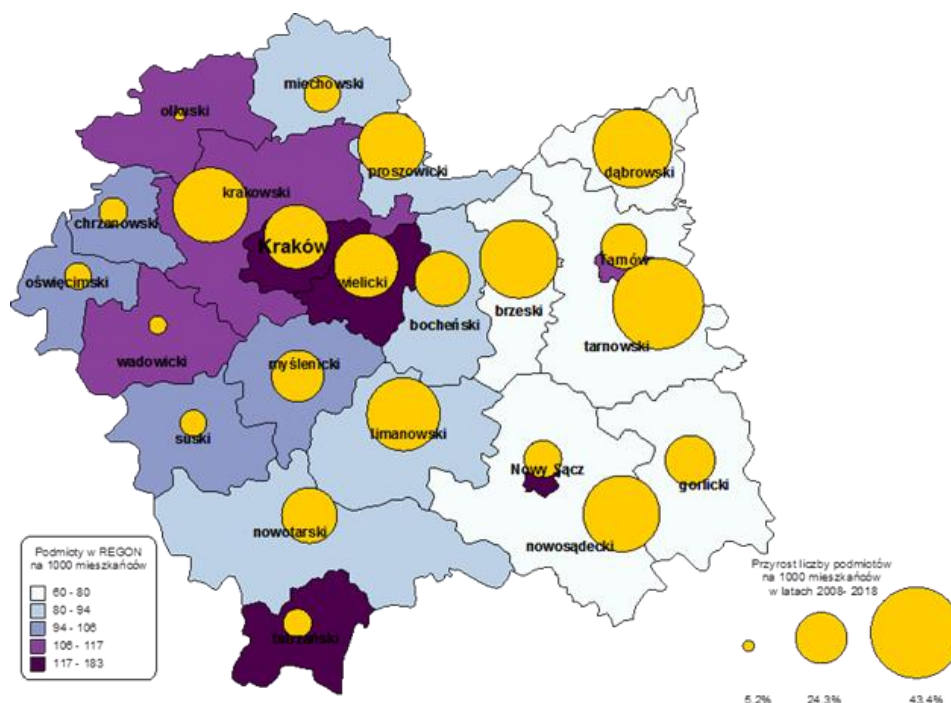
- Zwiększenie poziomu innowacyjności przedsiębiorstw w Małopolsce, szczególnie w MŚP, w tym zwiększenie dostępu do finansowania rozwoju oraz instrumentów wspierających innowacyjność bądź internacjonalizację.
- Stymulowanie popytu na innowacje oparte na działalności B+R, głównie w sektorze mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, w tym poprzez współpracę z dużymi przedsiębiorstwami.
- Bieżące monitorowanie i aktualizacja regionalnych inteligentnych specjalizacji w celu skoncentrowania wsparcia na produktach / usługach/ dziedzinach nauki najbardziej perspektywicznych w skali globalnej.
- Promowanie współpracy nauki z przemysłem poprzez np. inicjatywy klastrowe, wydarzenia, działania Centrów Transferu Wiedzy, sieciowanie przedsiębiorstw.

Przedsiębiorczość

Na koniec 2018 roku w regionie zarejestrowanych było ponad 390 tys. **podmiotów gospodarczych**, a ich liczba systematycznie rośnie. W 2018 roku zarejestrowanych zostało 37,2 tys. **nowych podmiotów gospodarczych**, a równocześnie wyrejestrowano 25,2 tys. firm. Pod względem liczby **osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą** na 1000 mieszkańców w 2017 r. (80 osób) Małopolska była na 6. miejscu regionów. Oznacza to, że wciąż jest dużo do zrobienia w kwestii promocji inicjatyw przedsiębiorczych wśród Małopolan.

W ostatniej dekadzie znacząco wzrosła liczba podmiotów gospodarczych - wskaźnik liczba **podmiotów wpisanych do rejestru REGON** na 1000 mieszkańców wyniósł 115 (6. miejsce w kraju i awans z 10. miejsca w 2008 r. – 92 podmioty). Przedsiębiorczość była bardzo zróżnicowana terytorialnie. Najwyższy wskaźnik w latach 2008 - 2017 był niezmiennie w powiecie tatrzańskim (119 w 2017 r.) i w Krakowie (110), natomiast najniższy w powiecie dąbrowskim (44). Patrząc na dynamikę przyrostu liczby podmiotów widoczny jest wyraźny wzrost we wschodniej i południowej części regionu.

Mapa 10 Podmioty w 2018 r. i przyrost liczby podmiotów w REGON w powiatach Małopolski w latach 2008 – 2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, BDL

Wg Raportu PARP z 2016 r., struktura właścicielska sektora MŚP, w tym firm rodzinnych, wykazuje konieczność **przeprowadzania sukcesji** firm. W przypadku przedsiębiorstw prowadzonych przez rodzinę, proces ten może powodować realne zagrożenie dla ich funkcjonowania. Szacuje się, że w najbliższych latach liczba polskich przedsiębiorstw rodzinnych przekazywanych następcom wynosić będzie w Polsce rocznie nawet około 100 tys. Małopolska plasuje się w czołówce województw pod względem liczby firm rodzinnych – zlokalizowanych jest tu 10% takich polskich przedsiębiorstw. Z przeprowadzonego w projekcie STOB regions badania wynika, że 58% ankietowanych firm ma w planach dokonanie **sukcesji**, prawie połowa w ciągu najbliższej dekady. Zainteresowanie sukcesją wśród firm jest niewspółmierne do działań podejmowanych w tym kierunku. Na niskim poziomie pozostaje świadomość złożoności i czasochłonności procesu przekazania biznesu.

W Małopolsce, a głównie w Krakowie, istnieje **silne środowisko startupów**. Jak wynika z badań prowadzonych rokrocznie przez Fundację Startup Poland ok. 10% badanych polskich startupów pochodzi z Krakowa, co plasuje stolicę regionu na 3. miejscu w kraju (po Warszawie i Wrocławiu). Małopolska **społeczność startupowa jest bardzo aktywna** – tylko w 2018 r. w Krakowie odbyło się ponad 800 wydarzeń organizowanych przez i dla

środowisk startupowych, a spotkania networkingowe i wydarzenia branżowe są dla nich najlepszym źródłem pozyskania wiedzy i nawiązania kontaktów biznesowych. Małopolskie startupy specjalizują się głównie w obszarach big data, analityka i Internet Rzeczy, na kolejnych miejscach są fintech (technologie finansowe), technologie marketingowe oraz produktywność i zarządzanie. Mocno dominują więc technologie informacyjno-komunikacyjne, które są jedną z siedmiu inteligentnych specjalizacji Małopolski.

Na podstawie inwentaryzacji z 2015 roku zidentyfikowano 134 klastry w całej Polsce, w tym 10 w Małopolsce. Dodatkowo w regionie stwierdzono działalność sześciu inicjatyw klastrowych ze 106 zidentyfikowanych w Polsce.

Działalność klastrów w Polsce napotyka na wiele barier, co utrudnia ich funkcjonowanie i rozwój. Najważniejsze wśród nich to **bariery mentalne** (społeczno-kulturowe, zakorzenione zasady współpracy, deficyt zaufania społecznego w sferze publicznej), **organizacyjne** (kształt polskiej gospodarki, w tym w szczególności sektora B+R i systemu finansowania inicjatyw klastrowych), **instytucjonalne** (np. relacje pomiędzy działającymi i potencjalnymi członkami inicjatywy klastrowej a organami administracji samorządowej, rządowej czy instytucjami otoczenia biznesu) oraz **rynkowe** (trendy w globalnej gospodarce, wzrost konkurencyjności itd.).

WYZWANIA:

- ➔ Dalsze stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości w Małopolsce, m.in. poprzez wspieranie startupów.
- ➔ Wsparcie dla tworzenia i rozwoju inicjatyw współpracy przedsiębiorstw, m.in. klastrów.
- ➔ Wzrost świadomości przedsiębiorców w zakresie sukcesji firm rodzinnych.
- ➔ Ułatwienie dostępu do zaawansowanych usług dla przedsiębiorstw.

Konkurencyjność

Unijny **Indeks Konkurencyjności Regionalnej** (RCI) pokazuje mocne i słabe strony każdego z regionów UE z perspektywy zarówno mieszkańców, jak i biznesu. W 2016 roku Małopolska uplasowała się na **171. miejscu wśród regionów UE** (263) i na 3. miejscu w Polsce po Mazowszu i województwie śląskim.

Kraków – stolica regionu - zajął ósmą pozycję wśród **miast najlepszych dla międzynarodowych usług** w prestiżowym rankingu Tholons Services Globalization City Index 2017. Został uznany za doskonałe miejsce dla międzynarodowych usług ze względu na dostępność dobrych specjalistów, atrakcyjne warunki do prowadzenia biznesu, efektywność kosztową i wysoką jakość życia. Został także nagrodzony w rankingu Financial Times „fDi Polish Cities of the Future 2017/18” - jako najlepszy ośrodek regionalny - tytułem **polskiego miasta przyszłości** oraz wyróżniony pod względem kapitału ludzkiego i stylu życia.

Jednym z najistotniejszych czynników rozwoju gospodarczego jest poziom eksportu i importu w regionie. W 2017 roku **wartość eksportu z Małopolski** wyniosła 9,56 mld euro, natomiast **wartość importu** wyniosła 9,89 mld euro). Po zanotowaniu spadku w 2008 roku w związku ze światowym kryzysem, wartość eksportu w Małopolsce rokrocznie rośnie. Dynamika wzrostu w Małopolsce (zarówno eksportu, jak i importu) była w 2017 roku nieco niższa niż dla kraju.

W regionie działa ponad 3200 firm prowadzących działalność eksportową. W 2017 roku Małopolska utrzymała 6. pozycję w kraju pod względem **wielkości eksportu i importu**. Wymiana zagraniczna odbywała się przede wszystkim z krajami europejskimi. Eksport do krajów starego kontynentu stanowił w 2017 roku 90,8% eksportu z regionu, natomiast import z krajów europejskich stanowił 85,3% importu do Małopolski. Wśród najważniejszych **partnerów handlowych Małopolski** prym wiodą Niemcy, zarówno w zakresie eksportu, jak i importu. Najważniejsze produkty eksportowe Małopolski pochodzą z następujących sektorów: elektromaszynowego, motoryzacyjnego i chemicznego, natomiast importuje się najczęściej maszyny i urządzenia, sprzęt elektryczny i elektrotechniczny oraz metale nieszlachetne i sprzęt transportowy.

Wg opracowanego po raz dziewiąty w 2018 roku raportu Banku Pekao „Raport o sytuacji małych i średnich firm w roku 2018”, po najlepszym 2016 roku, **odsetek eksportujących firm** obecnie spada, jedynie w sektorze usługowym zanotowano nieznaczny wzrost, co uplasowało Małopolskę na 4 miejscu w kraju, na równi z Mazowszem.

Od kilku lat w Małopolsce **sektor usług dla biznesu** (centra outsourcingu procesów biznesowych (BPO), centra usług wspólnych (SSC), centra IT oraz centra badawczo – rozwojowe R&D) notuje ogromny wzrost. Trend ten jest wyraźny zarówno pod względem liczby nowopowstających podmiotów, jak i pod względem zatrudnienia w nich. Kraków pozostaje zdecydowanym liderem pod względem zatrudnienia w sektorze usług biznesowych spośród wszystkich regionów. W krakowskich centrach usług pracuje ok 70 tys. z prawie 240 tys osób pracujących w sektorze przedsiębiorstw, co przekłada się na 23% udziału miasta w strukturze zatrudnienia branży w kraju. W Krakowie na początku 2019 roku było 217 centrów usług dla biznesu. Został on wskazany jako jeden z dwóch ośrodków (obok Wrocławia), w których sektor usług stanowi **specjalizację lokalną**, czyli w którym widoczna jest znaczna nadreprezentacja zatrudnienia w sektorze usług biznesowych. Usługi biznesowe należy zatem uznać za specjalizację Krakowa, szczególnie silną w SSC oraz BPO.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne realizowane w regionie w latach 1989 - 2016 przekroczyły 21,9 mld USD, a w samym 2016 roku osiągnęły one wartość 1,4 mld USD. Małopolska zajęła 6. miejsce pod względem **strategii przyciągania bezpośrednich inwestycji zagranicznych** - "European Cities and Regions of the Future 2018/2019" FDI Intelligence. Na jednego mieszkańca województwa przypadło prawie 6 475 USD skumulowanej wartości inwestycji zagranicznych. Ponad 91% **nakładów inwestycyjnych poniesionych przez inwestorów z kapitałem zagranicznym w województwie** w latach 1989–2016 koncentruje się w 8 powiatach (Kraków, krakowski, Tarnów, wielicki, brzeski, chrzanowski, oświęcimski, Nowy Sącz). Spośród nich największe środki trafiły do Krakowa, który skupia niemal 62% skumulowanej wielkości nakładów. Krajem o największych inwestycjach w Małopolsce od 1989 roku są Stany Zjednoczone – ich wartość to niemal 5,5 mld USD i prawie 25% wszystkich bezpośrednich inwestycji zagranicznych w regionie.

Od 2008 roku systematycznie rośnie liczba **firm z udziałem kapitału zagranicznego** w Małopolsce. W 2017 nastąpił niewielki spadek w porównaniu z 2016, ale w perspektywie ostatnich lat liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców wzrosła niemal półtorakrotnie. Małopolsce zaufały między innymi takie zagraniczne firmy jak: Motorola, MAN, Delphi, Valeo, IBM, Electrolux, Philip Morris, Shell, Capgemini i Mabuchi.

Istotnym elementem budowania potencjału gospodarczego regionu jest tworzenie przestrzeni, przystosowanych do lokowania firm przez przedsiębiorców. Samorządy starają się pozyskiwać inwestorów w aktywny sposób, tworząc strefy aktywności gospodarczej. W Małopolsce mamy 54 **strefy aktywności gospodarczej** zlokalizowane w 42 gminach, a planowane jest utworzenie kolejnych ok. 40 SAG. Problemem pozostaje jednak brak **dużych terenów inwestycyjnych** (powyżej 3 ha), możliwych do szybkiej sprzedaży inwestorowi. Wynika to z dużego rozdrobnienia nieruchomości oraz nieuregulowanych stanów prawnych. Dodatkowym problemem jest fakt, że JST oraz inne instytucje o charakterze publicznym, są w posiadaniu niewielkiej ilości nieruchomości, które można uznać za potencjalny zasób terenów inwestycyjnych. Warto pamiętać, że poza infrastrukturą istotne są również **miękkie czynniki**, mające czasem decydujący wpływ na podjęcie przez inwestora decyzji o ulokowaniu biznesu w danym miejscu. Często występują problemy podczas przygotowywania i zarządzania strefą, wynikające z braku orientacji prorynkowej, ale też postrzegania przez przyzmat standardowych rozwiązań, gdyż samo stworzenie SAG nie zapewni wzrostu gospodarczego w gminach.

WYZWANIA:

- Zwiększenie skali zagranicznej wymiany handlowej oraz internacjonalizacji MŚP, szczególnie w zakresie eksportu do krajów pozaeuropejskich.
- Zwiększenie oferty dużych terenów inwestycyjnych, scalonych obszarowo, będących w dyspozycji jednego właściciela.

Rolnictwo

W 2018 r. w województwie małopolskim znajdowało się ponad 143,8 tys. gospodarstw posiadających użytki rolne o łącznej powierzchni prawie 557,1 tys. ha, co stanowiło 3,8 % powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w kraju. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych wynosi 3,7 ha, przy średniej dla Polski 9,5 ha. Na tle innych województw to najniższy wskaźnik, który podkreśla **rozdrobnienie gospodarstw** w województwie. Niewielki rozmiar gospodarstw rolnych oraz utrudniony dostęp do usług publicznych negatywnie wpływają na obszary wiejskie.

Małopolskie rolnictwo już dawno przestało być liczącą się branżą w gospodarce województwa. W 2016 roku wartość dodana brutto wypracowana w Małopolsce w sekcji A wg PKD (rolnictwo wraz z rybołówstwem, łowiectwem i leśnictwem) wyniosła 1 702 mln zł, co ulokowało Małopolskę dopiero na 11 pozycji w Polsce. Udział małopolskiego rolnictwa w roślinnej produkcji krajowej jest niewielki i z roku na rok spada. Wyróżniają się w tym przypadku jedynie znane od lat produkty związane z wojewódzkimi „centrami specjalizacji”, czyli produkcja warzywnicza i owocowa. Stosunkowo nową, aktualnie rozwijającą się i docenianą gałęzią małopolskiego rolnictwa jest uprawa winorośli i domowa produkcja wina.

Pod względem liczby **gospodarstw ekologicznych** województwo małopolskie w 2009 r. zajmowało pierwsze miejsce w Polsce (2 197 gospodarstw). Od 2009 roku notuje się **spadek liczby producentów** – w 2017 r. w Małopolsce było już tylko 934 gospodarstw ekologicznych (8 m. w Polsce). Zwiększyła się natomiast średnia wielkość gospodarstwa ekologicznego z 7,5 ha w 2009 r. do 11,45 w 2017 r. Przyczyną spadku liczby gospodarstw ekologicznych są duże wymagania formalne stawiane rolnikom ekologicznym oraz niewielkie korzyści finansowe uzyskiwane w formie dopłat przez drobne gospodarstwa rolne. Pomimo wzrastającego zapotrzebowania na naturalną żywność, eko-gospodarstw jest coraz mniej, co związane jest m.in. z niewystarczająco rozwiniętą dystrybucją ekologicznej żywności oraz z wymogami dotyczącymi sprzedaży produktów z gospodarstw ekologicznych.

Gospodarcza aktywność mieszkańców wsi województwa małopolskiego kształtuje się na poziomie przekraczającym średnią krajową, ale jest bardzo zróżnicowana lokalnie. Najwyższy wskaźnik przedsiębiorczości występuje w powiecie krakowskim i tatrzańskim, najmniejszy natomiast w powiecie tarnowskim i dąbrowskim. Specyfiką obszarów wiejskich Małopolski jest bardzo dobrze rozwinięty sektor rzemiosła i rękodzielnictwa ludowego. Jedną z najważniejszych form dywersyfikacji dochodów ludności wiejskiej są usługi agroturystyczne, gdyż region posiada bardzo korzystne w skali kraju i Europy warunki do rozwoju turystyki i agroturystyki.

W województwie małopolskim powoli rozwija się **przetwórstwo rolno-spożywcze** oparte na małych, lokalnych, często rodzinnych zakładach, realizowane jako działalność marginalna, lokalna i ograniczona (MLO). Efektywnie rozwija się natomiast produkcja i dystrybucja produktów tradycyjnych i regionalnych. Do końca lipca 2019 roku na **Liście Produktów Tradycyjnych** znalazło się 220 specjalów z terenu województwa małopolskiego. Z kolei liczba produktów wpisanych do Rejestru Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych, pochodzących z województwa małopolskiego w 2017 roku nie uległa zmianie i wynosi obecnie 12.

WYZWANIA:

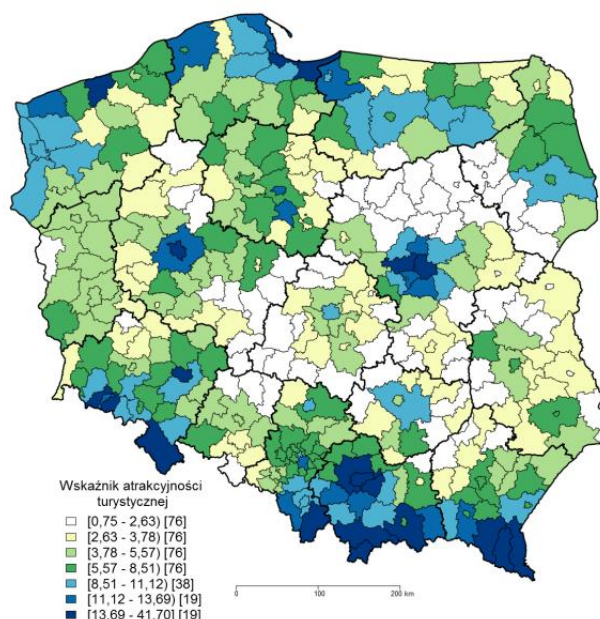
- Rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego opartego na małych lokalnych zakładach, produkującego żywność wysokiej jakości, także ekologiczną i funkcjonalną, oraz promocja krótkich kanałów jej dystrybucji.
- Dywersyfikacja dochodów mieszkańców wsi i wzrost ich aktywności gospodarczej.

Turystyka i przemysły czasu wolnego

Małopolska jest regionem posiadającym wyjątkowe w skali kraju i Europy zasoby kulturowe. W oparciu o ten unikatowy potencjał budowana jest atrakcyjna oferta sektora kultury, która pełni niebagatelną rolę w rozwoju turystyki oraz przemysłów czasu wolnego, a tym samym w rozwoju gospodarczym województwa i decyduje o konkurencyjności regionu. Drugim niewątpliwym atutem Małopolski, w oparciu o który rozwija się turystyka jest jej wyjątkowe położenie geograficzne, zróżnicowanie pod względem ukształtowania krajobrazu oraz atrakcyjności walorów przyrodniczo-krajobrazowych.

W przedstawionej przez GUS w 2017 roku *Analizie walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia* województwo małopolskie zostało ocenione jako najbardziej atrakcyjne turystycznie województwo w kraju, a aż 6 jst z Małopolski znalazło się w pierwszej piętnastce najbardziej atrakcyjnych powiatów w Polsce.

Mapa 11 Atrakcyjność turystyczna powiatów w 2016 r.

Źródło: *Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia*, GUS, Warszawa 2017 r.

W oparciu o unikatowe walory kulturowe i przyrodnicze rozwija się w Małopolsce wiele **szlaków tematycznych**, prezentujących i promujących różne aspekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu, zróżnicowanych tematycznie i o różnym stopniu rozwoju i animacji, w tym: 6 szlaków międzynarodowych, 7 szlaków ponadregionalnych, ponad 30 szlaków regionalnych, blisko 100 turystycznych tras miejskich, blisko 10 tys. km wyznaczonych szlaków turystycznych.

Do najważniejszych szlaków i tras tematycznych związanych z zabytkami, dziedzictwem kulturowym, w tym z dziedzictwem niematerialnym zaliczyć należy m.in. Szlak Architektury Drewnianej - jeden z najbardziej rozpoznawalnych szlaków dziedzictwa w Polsce (ponad 1500 km. oznakowanych dróg i 253 obiekty), Szlak Orlich Gniazd, Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni czy Małopolską Trasę UNESCO.

Województwo małopolskie to także region o dużym **bogactwie miejsc kultu religijnego**. Znajduje się tu wiele sanktuariów, które przyciągają pielgrzymów z całego świata. W ostatnich latach rozwija się turystyka religijna wokół takich miejsc jak: ośrodek kultu Miłosierdzia Bożego w Krakowie – Łagiewnikach, Wadowice – miejsce urodzin Karola Wojtyły – papieża św. Jana Pawła II, , miejsca kultu maryjnego z największymi w Kalwarii Zebrzydowskiej, Czernej, Tarnowie, Tuchowie, Ludźmierzu, Krzeptówkach, Opactwa Cystersów w Szczyrzycu i Krakowie – Mogile czy Sanktuarium Grobu Bożego w Miechowie oraz liczne szlaki papieskie związane z miejscami pobytu i pielgrzymek Papieża-Polaka do Polski i Małopolski. Kraków i Małopolska były również miejscem Światowych Dni Młodzieży w 2016 r., w których udział wzięło 3 mln osób.

Województwo małopolskie wyróżnia się wśród innych regionów w Polsce **największą długością sieci wytyczonych szlaków turystycznych**. W związku z rozwiniętą bazą turystyczną, atrakcyjnymi górami, licznymi parkami narodowymi, krajobrazowymi i licznymi obiektami dziedzictwa narodowego, w granicach województwa

znajduje się aż 9,4 tys. km szlaków turystycznych, w tym aż 3,4 tys. km szlaków pieszych górskich, 2,5 tys. km szlaków konnych oraz 1,8 tys. km szlaków rowerowych. W skali kraju w tym okresie odnotowano istnienie szlaków o łącznej długości 78,1 tys. km. Małopolskie szlaki turystyczne stanowiły zatem prawie 12% ogółu krajowego.

Dzięki różnorodności ukształtowania terenu Małopolska posiada wyjątkowo **dogodne warunki do rozwoju turystyki aktywnej i rekreacyjnej**. Dlatego też w województwie realizowany jest szlak rowerowy VeloMałopolska, który połączy najciekawsze turystycznie i przyrodniczo miejsca w regionie. Południe regionu, w tym pasma górskie Tatr, Beskidów, Pienin, to popularne obszary dla pieszej turystyki górskiej i sportów zimowych, a dzięki wyżynnemu i górskiemu ukształtowaniu terenu Małopolska posiada dobre warunki do rozwoju wszelkich form turystyki kwalifikowanej oraz sportów ekstremalnych.

Ze względu na szczególne walory klimatyczne, przyrodnicze i krajobrazowe, a także bogactwo naturalnych surowców leczniczych, Małopolska to także, obok Dolnego Śląska, drugi wiodący region **oferty uzdrowiskowej** w Polsce. W województwie znajduje się 11 obszarów spełniających wymagania zawarte w ustawie o lecznictwie uzdrowiskowym. Lecznictwo uzdrowiskowe prowadzone było w 47 zakładach uzdrowiskowych, które stanowiły 17,7% ogólnopolskiej bazy obiektów uzdrowiskowych.

Ważnym kierunkiem podróży do województwa jest **turystyka biznesowa**. Kraków, jako znany ośrodek akademicki i miejsce grupujące centra naukowe i outsourcingowe, jest bardzo atrakcyjnym miejscem dla organizowania międzynarodowych konferencji, spotkań, kongresów, targów i wystaw. Stolica regionu oferuje rozbudowaną bazę kongresowo-konferencyjną i noclegową oraz dobrą dostępność komunikacyjną, które sprawiają, że z powodzeniem w mieście rozwija się przemysł spotkań. Baza ta równocześnie uzupełnia i podnosi jakość oferty w regionie oraz stymuluje do rozwoju w tym zakresie także inne miejsca w Małopolsce.

Wyróżniające województwo małopolskie bogactwo kulturowe, krajobrazowe oraz przyrodnicze sprawia, że Małopolska jest jednym z najbardziej popularnych turystycznych regionów w Polsce. Od wielu lat liczba osób wybierających małopolskie destynacje stale wzrasta. Według szacunków **wielkość ruchu turystycznego** w Małopolsce w 2018 r. osiągnęła kolejny rekordowy poziom – 16,78 mln osób i była ona o 5,14% wyższa w stosunku do roku poprzedniego. Wzrosła zarówno liczba odwiedzających z Polski (do wielkości 13,28 mln osób), jak i z zagranicy (do 3,5 mln osób). W 2018 r. szczytowy poziom zaobserwowano również w przypadku liczby turystów, tj. gości nocujących w regionie – do regionu przyjechało 5,2 mln turystów, którym udzielono 13,9 mln noclegów (co oznacza, że średnia długość pobytu turysty wynosiła niespełna 3 dni).. W 2018 r. wzrost objął ponadto liczbę jednodniowych odwiedzających z zagranicy – o 17,02%, tj. do wielkości 220 tys. osób. W grupie jednodniowych odwiedzających z Polski odnotowano natomiast zmniejszenie – o 3,77%, do wielkości 3,37 mln osób.

Wraz z rozwojem turystyki zwiększa się także **baza noclegowa** regionu. Turyści mieli do dyspozycji 1510 obiektów turystycznych, w których pozostawało do dyspozycji gości 101,1 tys. miejsc noclegowych. Obiekty hotelowe stanowiły 36,5% bazy noclegowej województwa i oferowały 52,2% miejsc noclegowych, z czego najwięcej było obiektów hotelowych i pensjonatów. Wszystkie hotele w województwie dysponują łącznie 43,5 tys. miejsc. Poza obiektami hotelarskimi największą liczbę miejsc noclegowych oferują pokoje gościnne/kwatery prywatne (12,8 tys.). Największa liczba obiektów noclegowych zlokalizowana była na terenie Krakowa i powiatu tatrzańskiego – miejsc, które cieszą się największą popularnością wśród turystów.

Szacunkowe wpływy Małopolski (w rozumieniu podmiotów funkcjonujących w regionie, które w ten czy inny sposób obsługiwały uczestników ruchu turystycznego) wyniosły w 2018 r. 14,34 mld zł. Kwota ta okazała się o 6,54% wyższa od tej z roku poprzedniego.

WYZWANIA:

- ➔ Przedłużenie czasu pobytu turysty w województwie oraz ukierunkowanie jego zainteresowania na nowe obszary.
- ➔ Rozwinięcie konkurencyjnych, markowych produktów turystycznych o charakterze regionalnym przy równoczesnym kształtowaniu lokalnych marek bazujących na walorach kulturowych i przyrodniczych Małopolski.
- ➔ Rozwój oferty zrównoważonej turystyki, przyjaznej środowisku i oszczędzającej jego zasoby.
- ➔ Stworzenie efektywnego systemu promocji i zarządzania turystyką.
- ➔ Zwiększenie zastosowania nowoczesnych technologii i ulepszenie dostępu do Informacji turystycznej.

Transport

Infrastruktura komunikacyjna stanowi kluczowy czynnik rozwoju regionu oraz przyczynia się do zmniejszania dysproporcji wewnątrzregionalnych. Wymaga ona stałej rozbudowy i dostosowania do zmieniających się potrzeb i wyzwań.

W latach 2008-2018 w Małopolsce **wzrosła długość dróg publicznych** o nawierzchni twardej o 14,6% (1,8 p.p. poniżej średniej krajowej) z 22 561 km w 2008 r. **do 25 845 km** w 2018 r., w tym najbardziej dróg gminnych (o 22,77%), a następnie: krajowych (7,24%), powiatowych (1,44%) i wojewódzkich (0,04%).

Przez teren Małopolski przebiega autostrada A4 zapewniając dobre skomunikowanie na osi wschód-zachód (długość dróg autostradowych wzrosła z 43,96 km w 2010 r. do 101,76 km w 2017 r.). Województwo nie ma natomiast dobrego połączenia drogą ekspresową na osi północ-południe (długość dróg ekspresowych wynosiła zaledwie 25,92 km w 2017 r.), a w latach 2010-2017 powstało w Małopolsce zaledwie 4,5 km drogi ekspresowej (droga S7 - tzw. trasa nowohucka). Ponadto, w związku z bardzo dużym natężeniem ruchu na trasie Brzesko - Nowy Sącz - granica państwa, potrzebne jest wybudowanie na tym odcinku drogi ruchu przyspieszonego. Budowa drogi na trasie Kraków - granica województwa świętokrzyskiego oraz na odcinku Brzesko - Nowy Sącz - granica państwa została wpisana do Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.).

Pod względem **gęstości dróg** o twardej nawierzchni (170,2 km na 100 km² w 2018 r.) Małopolska zajmuje od 2008 r. **drugie miejsce** w kraju, za województwem śląskim. Wynika to głównie z górskiego charakteru jednej trzeciej powierzchni regionu i trudnej dostępności obszaru.

Wyposażenie w infrastrukturę i jej **stan techniczny** są kluczowymi czynnikami wpływającymi na rozwój transportu. Warto zwrócić uwagę, że w Małopolsce zmniejszył się odsetek dróg krajowych w stanie dobrym (w latach 2011-2017 z 58,1% do 51,6%), natomiast wzrósł odsetek dróg wojewódzkich w stanie dobrym (w latach 2010-2017 z 51% do 55%). Niemniej jednak tylko nieco ponad połowa dróg krajowych i wojewódzkich jest w dobrym stanie, co wiąże się z bardzo **dużym natężeniem ruchu** na drogach krajowych (2. miejsce w kraju) i wojewódzkich (1. miejsce) – jak wynika z Generalnego Pomiaru Ruchu, zarówno w 2010 jak i 2015 r. To wiąże się z potrzebą remontu infrastruktury drogowej. W Małopolsce na koniec 2017 r. wskaźnik łącznych potrzeb remontowych na drogach krajowych (długość sieci w stanie złym i niezadowolającym w stosunku do długości sieci zarządzanej w województwie) wynosił 0,48 (średnia dla Polski 0,40) i plasował województwo na 5. pozycji.

Mapa 12 Średni dobowy ruch roczny pojazdów silnikowych na sieci dróg krajowych i wojewódzkich w 2015 r.

Źródło: opracowanie na podstawie: *Generalny Pomiar Ruchu na drogach krajowych i wojewódzkich w roku 2015*, Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Warszawa 2016.

W Małopolsce, dzięki znacznemu nasyceniu przewoźników oraz stosunkowo gęstej sieci linii komunikacyjnych, **przewozy drogowe (autobusy i busy)** stanowią ważny segment rynku przewozów pasażerskich. Nadal jednak występują obszary o ograniczonej dostępności transportowej, szczególnie na północy województwa i na terenach przygranicznych. Problemem jest również wysłużony tabor, niedostosowany do obsługi osób z niepełnosprawnościami. O przewadze konkurencyjnej tego rodzaju transportu przesądza oferowany czas dojazdu, duża elastyczność rozkładu jazdy oraz poziom stosowanych cen. Nie występują tu jednak bilety zintegrowane lub uprawniające pasażera do korzystania z jednego biletu u kilku przewoźników. Ważnym aspektem wpływającym na atrakcyjność oferty są również otrzymywane przez przewoźników z budżetu państwa dopłaty do biletów ulgowych.

Jednym z kluczowych elementów rozwoju transportu publicznego jest rozwój transportu kolejowego. W latach 2008-2017 r. w Małopolsce **długość eksploatowanych linii kolejowych** zmniejszyła się o 3% z 1 108 km do **1 077 km**. Pod względem długości linii kolejowych Małopolska spadła z 9. miejsca w 2008 r. na 10. pozycję w 2017 r. Trwające obecnie duże inwestycje infrastrukturalne poprawią dostępność komunikacyjną oraz zwiększą częstotliwość wybierania tego środka transportu w codziennych podróżach Małopolan. Najważniejsze inwestycje na liniach kolejowych przebiegających przez Małopolskę zostały ujęte w *Krajowym Programie Kolejowym do 2023 roku*. Większość linii kolejowych w regionie objęta została pracami inwestycyjnymi lub remontowymi w różnym zakresie: od głębokiej modernizacji po prace remontowe. **Wskaźnik wykorzystania kolei** w przewozie osób (wyliczony na podstawie liczby pasażerów kolei w 2016 r. oraz liczby mieszkańców w województwie) wynosił 4,6% (3,3 p.p. poniżej średniej dla Polski) sytuował Małopolskę dopiero na 7. pozycji w kraju. Warto zwrócić uwagę, że **przewozy aglomeracyjne i regionalne najdynamiczniej rozwijały się właśnie w Małopolsce**, gdzie wskaźnik wykorzystania kolei w 2016 r. zwiększył się w stosunku do 2015 r. o 47,3% (największy wzrost w kraju). Mimo spadku długości linii kolejowych w **Małopolsce** w latach 2014-2018 **ponad dwukrotnie wzrosła liczba pasażerów przewiezionych koleją**. Rozwiązaniem zachęcającym do częstszego korzystania z Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej jest **rozwój systemu Małopolska Karta Aglomeracyjna**.

Ruch transgraniczny między Małopolską, a Republiką Słowacką nie wykazuje silnego natężenia głównie ze względu na słabą jakość infrastruktury (brak połączeń drogowych o parametrach ruchu przyspieszonego). Najpopularniejsze jest przejście graniczne na drodze krajowej DK nr 7 w Chyżnem, a w transporcie kolejowym – przejście w Leluchowie na linii nr 96 Muszyna – Plavec. Ważnym ograniczeniem w ruchu transgranicznym jest fakt, iż tylko na przejściu w Chyżnem ruch odbywa się bez ograniczeń tonażowych. Na pozostałych przejściach granicznych (Winiarczykówka – Bobrov, Chochołów – Sucha Hora, Łysa Polana – Tatraska Javorina, Jurgów – Podspady, Leluchów – Circ, Muszynka – Kurov, Konieczna – Becherov) obowiązuje ograniczenie do 7,5 tony. Brak jest ponadto transgranicznych połączeń transportem publicznym. Województwo Małopolskie we współpracy z lokalnymi samorządami oraz z odpowiednimi jednostkami administracyjnymi położonymi na terytorium Republiki Słowackiej podejmuje działania mające na celu uruchomienia pasażerskich autobusowych przewozów użyteczności publicznej w strefie transgranicznej. Celem samorządu województwa jest stworzenie spójnej sieci połączeń, umożliwiających sprawne przemieszczanie się po tym obszarze.

Dynamicznie rozwija się **ruch pasażerski** w Międzynarodowym Porcie Lotniczym **Kraków-Airport** im. Jana Pawła II. W 2008 r. odprawiono tam 2,9 mln pasażerów, a w 2018 r. – 6,8 mln (ponad dwukrotny wzrost). Krakowski port lotniczy zajmuje drugie miejsce w kraju pod względem liczby odprawionych pasażerów (po lotnisku Chopina w Warszawie), a udział podkrakowskiego lotniska w całym pasażerskim ruchu lotniczym wzrósł z 14% w 2008 r. do 14,7% w 2018 r. Bezpośredni obszar oddziaływania lotniska Kraków Airport obejmuje ok. 7,9 mln mieszkańców w promieniu 100 km od Krakowa, co odpowiada czasowi dojazdu ok. 90 minut do lotniska. Dla dalszego rozwoju lotniska niezbędna jest poprawa jego dostępności drogowej, w tym modernizacja węzła drogowego (autostrada, droga wojewódzka, wjazdy do portu lotniczego).

Kolejowy transport towarowy jest niekonkurencyjny w porównaniu z sektorem drogowym, a jego udział w rynku transportu towarowego w 2016 r. spadł poniżej 25%. **Transport intermodalny**, łączący dwa lub więcej rodzajów transportu w jeden system, jest **słabo rozwinięty w Małopolsce**. Na terenie Polski w 2017 r. zlokalizowanych było 30 aktywnych terminali, tj. o 5 mniej niż w roku 2016. W Małopolsce w 2017 r. znajdował się

tylko jeden terminal (kontenerowy): we Włosienicy w gminie Oświęcim, dlatego udział województwa w przewozie ładunków kontenerowych był niewielki. Od marca 2018 r. w Małopolsce działa także terminal kontenerowy w Brzesku.

WYZWANIA:

- ➔ Uzupełnienie sieci dróg krajowych, szczególnie dróg ekspresowych w kierunku północ-południe (S7 do granicy państwa w Chyżnem oraz S7 od Krakowa do granicy z województwem świętokrzyskim), a także drogi ruchu przyspieszonego na odcinku Brzesko - Nowy Sącz - granica państwa.
- ➔ Poprawa infrastruktury kolejowej w kierunku zwiększenia prędkości na najważniejszych trasach, a w związku ze spodziewaną jej poprawą i wzrostem zainteresowania transportem kolejowym zapewnienie taboru kolejowego, zarówno pod względem pojemności, jak i oczekiwanego komfortu podróży.
- ➔ Dla poprawy dostępności komunikacyjnej konieczne jest tworzenie nowych oraz reorganizacja regionalnych i lokalnych połączeń autobusowych, które Województwo będzie starało się zintegrować z połączeniami w transporcie kolejowym, dzięki powiązaniu rozkładów jazdy oraz rozwojowi zintegrowanych ofert taryfowo-biletowych.
- ➔ Aktywizacja ruchu transgranicznego Małopolski ze Słowacją, zarówno w zakresie dostosowania drogowych przejść granicznych do ruchu ciężarówek powyżej 12 t DMC, jak i zapewnienia połączeń transgranicznych ze Słowacją w pasażerskim transporcie zbiorowym.
- ➔ W kontekście rozwoju portu lotniczego w Balicach wyzwaniem będzie poprawa dostępności (szczególnie drogowej) do lotniska m.in. poprzez budowę DW 774 w nowym przebiegu po wschodniej stronie autostrady A4, budowę Trasy Balickiej i budowę węzła autostrady A4 z wyżej wymienionymi trasami w nowej lokalizacji.
- ➔ W związku z wzrostem nacisku na ochronę klimatu będzie wzrastać zapotrzebowanie na ekologiczne formy transportu, w tym transportu intermodalnego, co będzie wymagać integracji różnych gałęzi transportu.

Cyfryzacja

Cyfryzacja stanowi **jeden z najważniejszych czynników zmian społecznych i gospodarczych**. Coraz większy wpływ na rozwój gospodarczy ma infrastruktura teleinformatyczna i dostęp do szybkiego przesyłu danych, możliwość pozyskiwania i wykorzystania coraz większych porcji danych, otwieranie zasobów instytucji publicznych, cyfryzacja usług. Cyfryzacja jest podstawą przemysłu 4.0, który integruje ludzi oraz sterowane cyfrowo maszyny z Internetem i technologiami informacyjnym.

Jednym z **kluczowych elementów w rozwoju społeczno-gospodarczym staje się dostęp do szybkiego Internetu**. W Małopolsce w 2017 r. **dostęp do Internetu** miało 78,1% mieszkańców (2. miejsce w Polsce) oraz 93,4% przedsiębiorców (13. miejsce w Polsce). Małopolska należy do województw o najwyższym wskaźniku komputerów z dostępem do Internetu, ale w zakresie dostępu do Internetu szerokopasmowego utrzymuje się w grupie regionów o najniższym wskaźniku, który zmniejszył się z 41,8% w 2011 r. do 37,6% w 2017 r. **Problemem** nie jest dostęp do Internetu, ale **szybkość przesyłu danych**. W 2016 r. ze stałego łącza szerokopasmowego korzystało w Polsce 86,9% przedsiębiorstw, przy czym jedynie 16,4% firm zapewniało to transmisję danych wynoszącą przynajmniej 30 Mb/s, ale mniej niż 100 Mb/s, natomiast jedynie 10,6% przedsiębiorstw posiadało łącze o przepustowości przynajmniej 100 Mb/s.

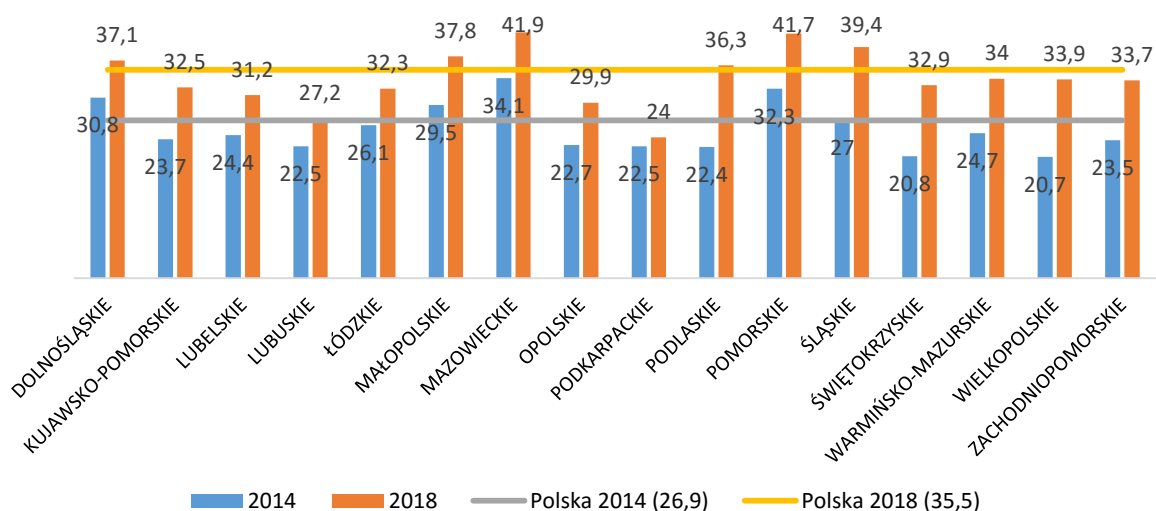
Zwraca **uwagę niewielkie wykorzystanie Internetu przez przedsiębiorstwa** w Małopolsce, zarówno w przypadku kupna towarów i usług (35,1% w 2017 r.- 1,5 p.p. powyżej średniej krajowej), jak i ich sprzedawania (15,6% w 2017 r. - 1,6 p.p. powyżej średniej krajowej). Problem ten dotyczy nie tylko przedsiębiorstw z Małopolski, gdyż bardzo niskie wartości tych wskaźników są rejestrowane we wszystkich województwach. Z badania przeprowadzonego w 2017 r. przez Bank Pekao S.A. wśród przedsiębiorców wynika, że mikro i małe firmy w Małopolsce wykorzystują ICT przede wszystkim w systemach cyfrowych (40%). Na dalszych miejscach znalazły

się: zastosowanie technologii cyfrowych we współpracy z kontrahentami (25%), wykorzystanie chmury w biznesie (22%), zbieranie informacji o klientach (18%), wytwarzanie produktów/usług cyfrowych (7%). W układzie podregionów widać, że w Małopolsce **w największym stopniu technologie cyfrowe wykorzystują mikro i małe firmy w Krakowie**.

Przedsiębiorstwa, które wyznaczają nowe standardy efektywności i innowacyjności w dużej mierze opierają swój model biznesowy **na gromadzeniu, przetwarzaniu i analizie danych** nawet, jeśli obszar ten nie stanowi głównego przedmiotu ich działalności. Jednym z istotnych czynników rozwoju przedsiębiorstw jest w tym kontekście **prowadzenie analizy big data** (wykorzystanie technik, technologii i oprogramowania w celu analizy dużych wolumenów danych, pozyskanych z własnego przedsiębiorstwa lub z innych źródeł). W 2017 r. w Małopolsce zaledwie 8,4% przedsiębiorców prowadziło analizy big data (0,5% p.p. powyżej średniej krajowej). W latach 2015-2017 odsetek firm wykorzystujących zbiory dużych danych w Małopolsce wzrósł o 2,4 p.p., a region przesunął się z 6. pozycji na 5.

Postępuje cyfryzacja w administracji publicznej. W latach 2014-2017 w Małopolsce odsetek urzędów posiadających stronę internetową zgodną ze standardem WCAG 2.0 (powszechnie dostępną dla użytkowników, niezależnie od ich niepełnosprawności, wieku, sprzętu i oprogramowania) wzrósł z 39,2% (2,2 p.p. poniżej średniej dla Polski) do 65,1% (10,2 p.p. poniżej średniej krajowej), ale jedynie 5,8% urzędów w 2017 r. posiadało w Małopolsce politykę lub **strategię udostępniania otwartych danych publicznych** (1,1 p.p. powyżej średniej krajowej). **Ten obszar należy rozwijać w celu budowania przewagi konkurencyjnej regionu**, gdyż otwarte dane, otwarte oprogramowanie, otwarta wiedza i nauka wpływają na **rozwój innowacyjności**. Największy udział podmiotów administracji publicznej oferujących e-usługi dotyczył w 2017 r. spraw związanych z podatkami i opłatami lokalnymi (15,8% jednostek), natomiast usługi w obszarze ochrony zdrowia oferowało zaledwie 1,6% urzędów. Pomimo coraz powszechniejszej **możliwości załatwiania spraw przez Internet** osoby indywidualne znacznie rzadziej wykorzystują Internet w kontaktach z administracją publiczną niż przedsiębiorcy. W 2014 r. w Małopolsce było to 90,3% przedsiębiorców i tylko 29,5% mieszkańców, a w 2017 r. - 94,9% przedsiębiorców i 29,4% mieszkańców (choć w 2018 r. wskaźnik ten zwiększył się do 37,8%).

Wykres 14 Osoby korzystające z usług administracji publicznej za pomocą Internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów: *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki z badań statystycznych z lat: 2014-2018, Spółeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki z badań statystycznych z lat 2010-2014, GUS.*

W opinii przedsiębiorców poważnym problemem jest **ograniczony dostęp do wykwalifikowanych specjalistów**. Rosnący popyt na informatyków wpływa na rozwój krajowych startupów technologicznych i międzynarodowych centrów odpowiadających za bezpieczeństwo systemów informatycznych. W Polsce deficyt specjalistów w branży IT jest szacowany na 50 tys. osób. Jak wynika z Barometru Zawodów 2019, przygotowanego przez Wojewódzki

Urząd Pracy w Krakowie, w **Małopolsce brakuje projektantów i administratorów baz danych oraz programistów** (deficyt występuje w 11 powiatach) natomiast równowaga występuje m.in. w branżach: administratorzy stron internetowych, testerzy i operatorzy systemów teleinformatycznych, graficy komputerowi, pracownicy sprzedaży internetowej. Wysokie zapotrzebowanie na zawody informatyczne występuje przede wszystkim w dużych ośrodkach miejskich.

WYZWANIA:

- ➔ Zapewnienie infrastruktury teleinformatycznej i szybkiego przesyłu danych dla rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym dla przejścia do modelu przemysłu 4.0
- ➔ Wdrażanie rozwiązań z zakresu IT, w tym przetwarzanie i analiza danych, stanowiące niezbędny warunek zapewnienia konkurencyjności przedsiębiorstw, w tym MŚP.
- ➔ Modernizacja i przyspieszenie rozwoju administracji elektronicznej, w tym e-zdrowia, szersze udostępnianie otwartych danych publicznych oraz zwiększenie powszechności w korzystaniu z usług administracji publicznej przez Małopolan.
- ➔ Zapewnienie odpowiedniej liczby specjalistów w związku z rosnącym popytem na usługi informatyków w gospodarce.

Gospodarka o obiegu zamkniętym

Gospodarka o obiegu zamkniętym (GOZ) zakłada **model gospodarczy** opierający się na efektywnym wykorzystaniu zasobów, materiałów i produktów oraz minimalizowaniu ilości wytwarzanych odpadów poprzez zapobieganie ich powstawaniu, a w przypadku wytworzenia odpadów ich przygotowywanie do ponownego użycia, recykling, inne sposoby odzysku oraz unieszkodliwienie. Transformacja w kierunku GOZ polega na podjęciu działań na wszystkich etapach cyklu życia produktu, zaczynając od pozyskania surowca, przez projektowanie, produkcję, konsumpcję, naprawę i regenerację produktu, zbieranie odpadów aż po ich zagospodarowanie.

Dla efektywnego wdrażania zasad GOZ potrzebne jest **podjęcie szerokich działań edukacyjnych**, gdyż zarówno przedsiębiorcy na każdym etapie produkcji, jak i sami mieszkańcy Małopolski poprzez swoje zachowania i sposób konsumpcji mogą przyczynić się do wdrażania gospodarki o obiegu zamkniętym. Badanie przeprowadzone w 2017 r. w Małopolsce³, wykazało, że koncepcję GOZ rozumie mniejsza część badanej populacji (43% badanych mieszkańców dużych miast i 38% pozostałych mieszkańców Małopolski). Według 78,6% ankietowanych gospodarka o obiegu zamkniętym może być realizowana w całej gospodarce (zarówno przez przedsiębiorstwa, jak i przez osoby prywatne). Respondenci dostrzegają i doceniają działania podejmowane dla kształtowania GOZ, ale uważają, że można zrobić w tym obszarze znacznie więcej. Dostrzegają wyraźnie konieczność działań edukacyjnych. W znacznie mniejszym stopniu w realizacji GOZ dostrzegają odpowiedzialność obywateli – co zdaniem autorów badania - wydaje się istotną barierą, której przewyciężenie wymaga rozwijania różnych form partycypacji i partnerstwa.

Wszystkie produkty mają wpływ na środowisko naturalne począwszy od wykorzystania surowców, poprzez produkcję, pakowanie, transport, użytkowanie, recykling do ostatecznego ich unieszkodliwiania. Ponad 80% wpływu na środowisko mają decyzje podejmowane już na etapie projektowania produktów. **Ekoprojektowanie** polega na identyfikowaniu aspektów środowiskowych związanych z produktem i włączaniu ich do projektowania już na wczesnym etapie rozwoju tego produktu. Produkty należy projektować w taki sposób, aby nadawały się do recyklingu lub ponownego użycia, dzięki czemu łatwiejsze i mniej kosztowne staje się gospodarowanie odpadami. Szczególne miejsce w GOZ zajmują działy badawczo-rozwojowe oraz biura projektowe i konstrukcyjne przedsiębiorstw. Wzrasta zapotrzebowanie na projektantów i konstruktorów, którzy wybierając materiał, nie tylko decydują o cechach ergonomicznych i jakościowych produktu przy uwzględnieniu kryteriów wykonalności,

³ *Gospodarka o obiegu zamkniętym - znajomość i akceptacja założeń wśród mieszkańców Małopolski*, Kulczycka Joanna, Nowaczek Agnieszka, Smol Marzena, Avdiushchenko, Hausner Jerzy, w: „Aura”, nr 10, 2017.

opłacalności, bezpieczeństwa, ale także biorą pod uwagę kryteria środowiskowe. **Małopolska ma do wykorzystania w tym względzie duży potencjał** ze względu na najwyższy w Polsce odsetek absolwentów szkół wyższych na kierunkach technicznych i przyrodniczych: 38,2% w 2017 r. (9,5 p.p. powyżej średniej). Region zajmuje w tej kategorii pierwsze miejsce nieprzerwanie od 2011 r.

Jednym z istotnych elementów GOZ jest **wydłużenie czasu korzystania z produktu** (np. poprzez naprawę, wykorzystanie w innych celach lub zastępowania jego lub jego części substytutami), dzięki czemu produkty nie są traktowane jako odpady. Małopolska w 2017 r. zajmowała pierwsze miejsce w zakresie **odzysku odpadów** (z wyłączeniem komunalnych) w liczbie odpadów wytworzonych w ciągu roku: 54% (25 p.p. powyżej średniej krajowej), choć w stosunku do 2014 r. wskaźnik spadł o 4 p.p), co wskazuje na potrzebę działań edukacyjnych. **Nakłady na recykling i wykorzystanie odpadów** w Małopolsce w latach 2008-2017 wzrosły ponad dwukrotnie z 1,6 mln zł do 3,9 mln zł plasując region na 5 pozycji w kraju w 2017 r. (awans z miejsca 12. w 2008 r.), choć były prawie 15 razy mniejsze niż w rekordowym 2016 r. (58 mln zł i 1. miejsce w Polsce).

W Małopolsce spada wykorzystanie w gospodarce ponownie użytej wody przemysłowej, na podobnym poziomie utrzymuje się ponowne wykorzystanie ścieków przemysłowych. Wykorzystanie osadów ściekowych w Małopolsce jest marginalne.

W latach 2008-2017 zużycie wody w przemyśle utrzymywało się w Małopolsce na podobnym poziomie natomiast **odsetek wody użytej ponownie w przemyśle** (lub sprzedanej), pochodzącej z odwadniania zakładów górniczych oraz obiektów budowlanych w latach 2008-2010 utrzymywał się na poziomie 7-11 %, a w latach 2011-2017 spadł do 4-5%. W tym okresie Małopolska zajmowała drugą pozycję w Polsce pod względem ponownego użycia wody przemysłowej (po województwie śląskim).

Małopolska w latach 2008-2017 była liderem wśród województw pod względem ilości **ponownie wykorzystanych ścieków przemysłowych**. W 2017 było to 55 443 dam³, czyli 56% wszystkich ścieków przemysłowych ponownie wykorzystanych w Polsce.

Marginalne jest w Małopolsce zjawisko **wykorzystania w rolnictwie i przy rekultywacji gleby osadów z przemysłowych oczyszczalni ścieków wytworzonych w ciągu roku**. W 2017 r. aż 66,9% osadów było składowanych (przy średniej dla kraju wynoszącej 19,2%), przy czym warto zauważyć, że tylko w trzech województwach: dolnośląskim (91%), małopolskim (66,9%), lubelskim (17,5%) odsetek ten w 2017 r. przekroczył 10% (w pozostałych województwach wynosił od 6,7% do 0,1%, a w zachodniopomorskim wynosił poniżej promila). W 2017 r. tylko 0,6% osadów było w Małopolsce wykorzystywanych w rolnictwie (3,3 p.p. poniżej średniej dla Polski), 0,2 % stosowane do rekultywacji terenów, w tym gruntów na cele rolne (2,5 p.p. poniżej średniej), a 0,4% stosowane do uprawy roślin przeznaczonych do produkcji kompostu (0,2 p.p. powyżej średniej).

WYZWANIA:

- ➔ Zwiększanie świadomości zarówno przedsiębiorców, jak i mieszkańców Małopolski w zakresie korzyści z jak najszerszego stosowania GOZ.
- ➔ Zapewnienie kadry dla wdrażania GOZ w szczególności już podczas projektowania (eko-projektowanie), które jest jednym z kluczowych etapów w gospodarce o obiegu zamkniętym.
- ➔ Podjęcie działań na rzecz bardziej efektywnego wykorzystania produktów, surowców i odpadów.
- ➔ Zwiększanie w gospodarce ponownego wykorzystania wody pochodzącej z zakładów przemysłowych oraz ścieków przemysłowych, w związku z faktem, że Polska jest krajem o małych zasobach wodnych.

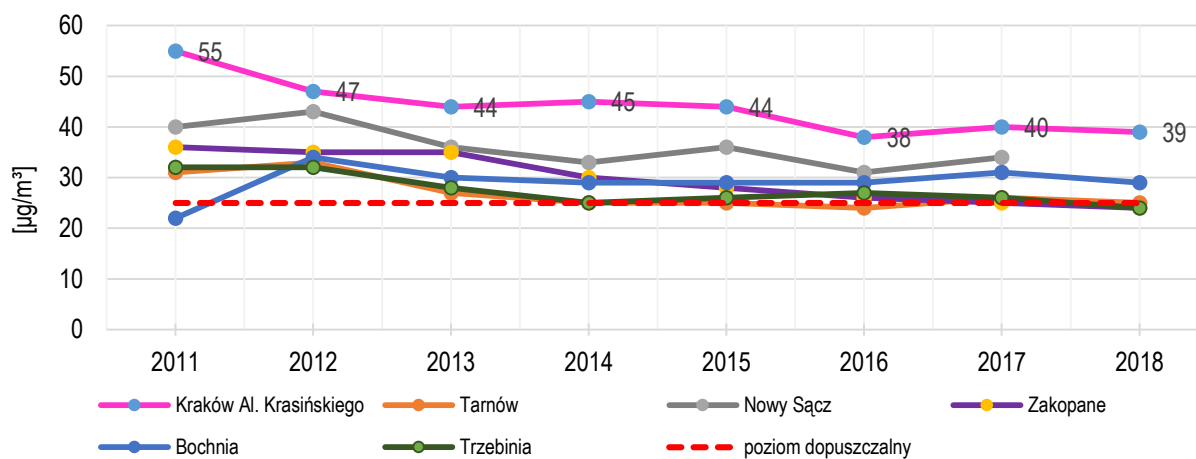
ŚRODOWISKO

Jakość środowiska przyrodniczego jest jednym z zasadniczych zagadnień wpływających na jakość życia mieszkańców. Składa się na to szereg środowiskowych komponentów, takich jak powietrze, wody, gleby, czy szata roślinna aż po syntetyzującą rolę krajobrazu. Współczesne zmiany zachodzące w środowisku przyrodniczym oraz działalności człowieka, skłaniają do uwypuklenia takich kwestii jak: jakość powietrza, stan i gospodarowanie wodami, gospodarowanie odpadami, energetyka odnawialna, surowce mineralne, zagrożenie hałasem, walory przyrodnicze i krajobrazowe, edukacja ekologiczna czy wreszcie nabierające coraz większego znaczenia zjawisko zmian klimatycznych oddziałujących na szereg elementów i procesów przyrodniczych oraz na działalność i jakość życia człowieka.

Powietrze

Jakość powietrza jest jednym z kluczowym zagadnień stanowiących o jakości środowiska, a tym samym jakości życia przestrzeni zamieszkania. Niezadawalająca jakość powietrza związana jest głównie z procesami energetycznego spalania paliw, w tym z procesami technologicznymi prowadzonymi w zakładach przemysłowych, transportem, a także emisją pochodząca z procesów spalania zachodzących w paleniskach domowych, gromadzenia i utylizacji ścieków oraz odpadów, hałd górniczych i rolnictwa. Jednym z najistotniejszych zagrożeń dla zdrowia i życia ludności jest zanieczyszczenie powietrza pyłami. W latach 2011-2018 zaobserwowano nieznaczny spadek wielkości stężenia zanieczyszczeń pyłowych PM 10 i PM 2.5 i benzo-a-pirenem, przy czym w przypadku tego ostatniego stężenie utrzymuje się znacznie powyżej normy. W 3 lokalizacjach – Krakowie, Nowy Sączu i Bochni – nadal średnioroczne stężenie pyłu zawieszzonego PM 2,5 przekracza normę i kształtuje się w granicach 30-40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Ponadnormatywne stężenie pyłów występuje w zasadzie w większości terenów zabudowanych, przy czym największy problem jest w dużych ośrodkach miejskich oraz w mniejszych miejscowościach górskich, położonych z racji uwarunkowań topograficznych w dolinach i kotlinach, gdzie z natury utrudnione jest przewietrzanie tych obszarów.

Wykres 15 Średnioroczne stężenie pyłu zawieszzonego PM 2.5

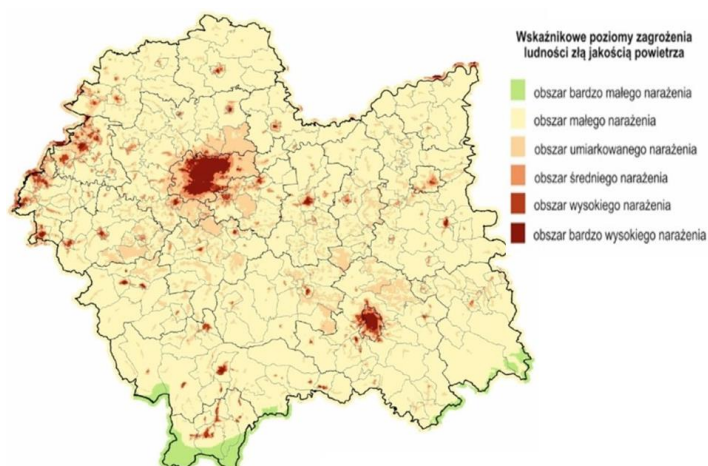
Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych WIOŚ Kraków

Z ruchem drogowym związane jest zanieczyszczenie powietrza tlenkami azotu. Największe średnioroczne stężenie tlenków azotu utrzymuje się od wielu lat w Krakowie, w punkcie pomiarowym przy Al. Krasińskiego (centrum Krakowa) i wynosi średnio ok. 200 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. W pozostałych miejscach, w których dokonuje się pomiarów: Nowa Huta, Nowy Sącz, Tarnów, Skawina, Trzebinia i Szymbark poziomy te są znacznie niższe, a w Szymbarku i Trzebini nie przekraczają poziomu dopuszczalnego.

W skali województwa obszarami o największym zagrożeniu ludności złą jakością powietrza są przede wszystkim największe obszary miejskie, ale również tereny zabudowy wiejskiej, zwłaszcza w górach, w których zabudowa zlokalizowana jest w dolinach i kotlinach śródgórskich. Zwraca też uwagę umiarkowany stopień zagrożenia w obszarach pogórzy, gdzie występuje zjawisko rozproszenia zabudowy.

Mapa 13 Zagrożenie ludności złą jakością powietrza w Małopolsce.

Źródło: Program ochrony powietrza dla województwa małopolskiego. Małopolska w zdrowej atmosferze. 2017

Małopolska jest liderem we wdrażaniu polityki antysmogowej, o czym świadczy pośrednio obniżenie wskaźników niektórych stężeń szkodliwych pyłów. W ramach poprawy jakości powietrza w latach 2012-2017 zlikwidowano ponad 33 tys. palenisk na paliwa stałe. W latach 2009 - 2018 w Małopolsce roczny poziom emisji dwutlenku węgla utrzymywał się na zbliżonym poziomie – ok. 10 mln t/rok. Zmniejszenie emisji dwutlenku węgla to jeden z problemów, z którym województwo będzie musiało się zmierzyć w kolejnych latach. Szereg działań związanych z poprawą stanu środowiska, w tym jakości powietrza podjęto we wdrażanym projekcie LIFE. W ostatnich latach unowocześniany jest transport publiczny, zwłaszcza w Krakowie, w którym obok rozwoju siatki połączeń dokonuje się wymiany taboru na bardziej ekologiczny – o zmniejszonej emisji zanieczyszczeń, autobusy hybrydowe, elektryczne oraz nowy tabor tramwajowy. Rozwija się system kolei aglomeracyjnej oraz system parkingów przy stacjach kolejowych, stanowiących kompleksowe podejście do ograniczenia ruchu pojazdów prywatnych.

WYZWANIA:

- ➔ Kontynuacja redukcji zanieczyszczeń związanych z tzw. niską emisją w ramach wymiany niskosprawnych kotłów na paliwa stałe oraz rozwój transportu publicznego, zwłaszcza w obszarach miejskich i ich stref podmiejskich.
- ➔ Dalsze ograniczenie emisji dwutlenku węgla.
- ➔ Rozwój taboru niskoemisyjnego, w tym rozwój i rozbudowa systemu transportu szynowego z wykorzystaniem istniejącej sieci kolejowej w miastach. Stworzenie różnego rodzaju zachęt do rozwijania przez gminy kompleksowego systemu ścieżek rowerowych jako alternatywy dla przemieszczania się na krótkich odcinkach.

Wody

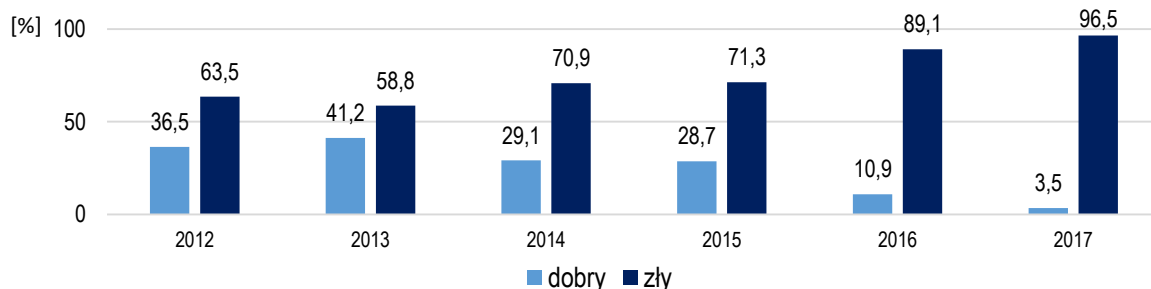
Małopolska w przeważającej części leży w dorzeczu górnej Wisły. Tylko niewielkie obszary należą do zlewni Środkowej i Małej Wisły oraz do zlewni rzeki Czarnej Orawy w dorzeczu Dunaju, dopływu Morza Czarnego.

Zasoby wód powierzchniowych województwa zaspokajają potrzeby komunalne i przemysłowe. Największe znaczenie dla zaopatrzenia w wodę pitną mają zlewnie: Raby (zbiornik Dobczyce), Dunajca, Rudawy, Dłubni i Skawy. Wisła jest głównym źródłem zaopatrzenia w wodę przemysłu i produkcji. Obecnie w Małopolsce funkcjonuje 8 dużych zbiorników retencyjnych, pełniących funkcje zarówno użytkowe, jak i przeciwpowodziowe. Największą pojemność z nich mają zbiorniki: Czorsztyn (231 mln m³), Rożnów (155 mln m³), Dobczyce (141 mln m³) oraz wybudowany niedawno Świnna Poręba (160 mln m³). Ponadto istnieją jeszcze mniejsze: Klimkówka (42 mln m³), oraz dużo mniejsze o pojemności każdy poniżej 1 mln m³ – Zesławice, Skrzyszów i Biezanów. Małopolska charakteryzuje się w skali kraju niskimi **zasobami wód podziemnych**. Wielkość zasobów eksploatacyjnych zwykłych wód podziemnych wynosi 648 mln m³. W Małopolsce znajduje się łącznie

19 udokumentowanych Głównych Zbiorników Wód Podziemnych oraz 6 Lokalnych Zbiorników Wód Podziemnych. Największe zasoby dyspozycyjne posiadają zbiorniki w części północno-zachodniej województwa, stosunkowo niewielkie – podgórskich dolin rzecznych oraz warstw fliszowych Karpat. Niekorzystne warunki infiltracji i retencyjności zlewni powodują, że odnawialność zasobów jest stosunkowo niska, a nierównomierne rozmieszczenie zbiorników wód podziemnych powoduje deficyty w części wschodniej i północno-wschodniej regionu. W przeciwieństwie do niezbyt bogatych zasobów wód podziemnych ogółem, zasoby **wód mineralnych**, uznawanych za lecznicze stanowią 1/3 złóż kraju, są więc znaczącym dobrem w skali krajowej. W Małopolsce znajdowało się 44 złoża wód leczniczych, solanek i wód termalnych o łącznych zasobach dyspozycyjnych ok. 1 279 m³/h, a eksploatacyjnych – ok. 1 923 m³/h, a koncentracja eksploatowanych ujęć wód leczniczych występuje na południu regionu, głównie w rejonie Sądeckizny. Są podstawą rozwoju miejscowości uzdrowiskowych.

Kolejnym kluczowym zagadnieniem jest problem stanu i jakości wód oraz prowadzonej gospodarki wodnej. W 2017 r. prawie 96% Jednolitych Części Wód Powierzchniowych cechowało się złym stanem, na który wpływ miało głównie stan lub potencjał ekologiczny oraz stan chemiczny wód. Niepokojącym zjawiskiem jest spadek udziału wód powierzchniowych dobrej jakości, obserwowany od 2013 r. a na istotny spadek w 2017 r. miała wpływ zmiana sposobu klasyfikacji wskaźników fizykochemicznych w 2016 r. W 2013 r. było to 41,2% wód a w 2017 r. już 3,5%. Dobrym stanem wód charakteryzowały się jedynie fragmenty zlewni Dunajca i Ropy. W pozostałych analizowanych obszarach województwa stan wód powierzchniowych oceniono jako zły. Na obniżenie jakości wód powierzchniowych wpływ może mieć ogólnie mniejsza ilość wód, związana z coraz częstszymi niedoborami i suszami, co utrudnia proces oczyszczania się wody. Gospodarka komunalna Małopolski bazuje w ponad 66% na zasobach wód powierzchniowych, stąd bardzo ważna jest ochrona wód zlewni powyżej ujęć wody pitnej.

Wykres 16 Stan Jednolitych Części Wód Powierzchniowych (JCWP) w Małopolsce

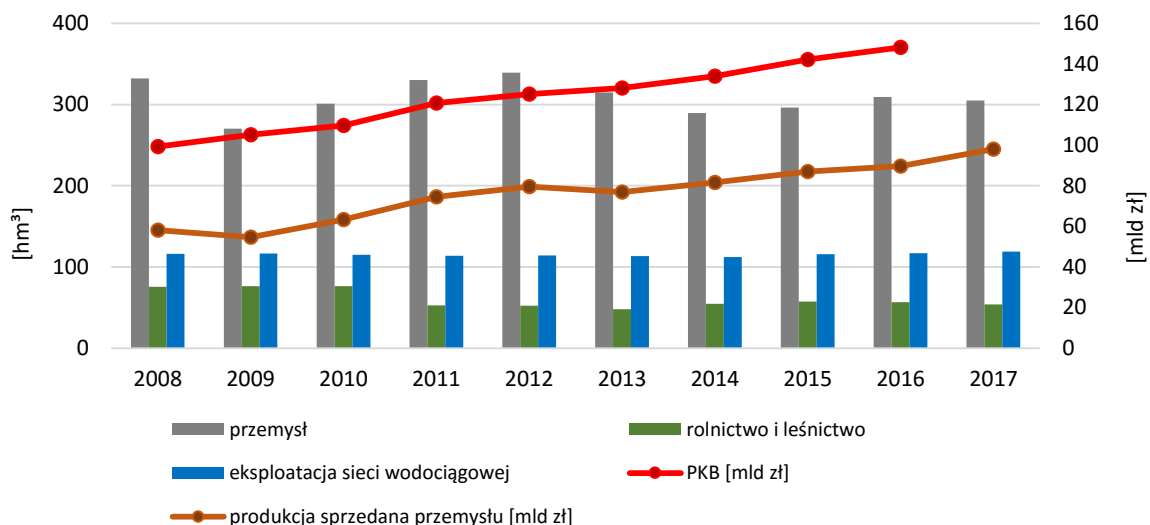

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Raportu o stanie środowiska w województwie małopolskim 2017” oraz „Klasyfikacji stanu ekologicznego i potencjału ekologicznego, stanu chemicznego oraz ocena stanu jednolitych części wód powierzchniowych w województwie małopolskim” w latach 2011 - 2017, WIOŚ Kraków.

Uszczelnianie powierzchni zlewni spowodowane urbanizacją zakłóca naturalny obieg wody, przyspiesza spływ wód opadowych oraz zmniejsza zasilanie zasobów wód podziemnych. Niska lesistość w północnych obszarach Małopolski, ale także brak szerokich działań z zakresu retencji wód przyczynia się do zjawiska suszy i problemu z zaopatrzeniem w wodę tych mieszkańców, którzy nie są podłączeni do sieci wodociągowej. Poważnym problemem są niedobory systemów wodociągowo-kanalizacyjnych, szczególnie występujące w obszarach o zabudowie rozproszonej, w terenach o urozmaiconej rzeźbie. Skutkuje to odprowadzaniem znaczącej ilości nie oczyszczonych ścieków komunalnych i przemysłowych. Problem pogłębiają zanieczyszczenia obszarowe pochodzące z rolnictwa w związku ze wzrostem zużycia nawozów, zwłaszcza mineralnych.

W strukturze poboru wody w Małopolsce dominuje sektor produkcyjny – 308 hm³ (59%), a na drugim miejscu gospodarka komunalna – 162 hm³ (31%), rolnictwo, gospodarka rolna i leśna zużywa 54 hm³ (10%). W okresie 2010-2017 w Małopolsce nieznacznie spada pobór wody na potrzeby produkcyjne i rolnicze, przy utrzymującym się wyrównanym poborze na cele gospodarki komunalnej. Warto zauważyć, że jednocześnie wzrastało PKB i produkcja sprzedana w przemyśle.

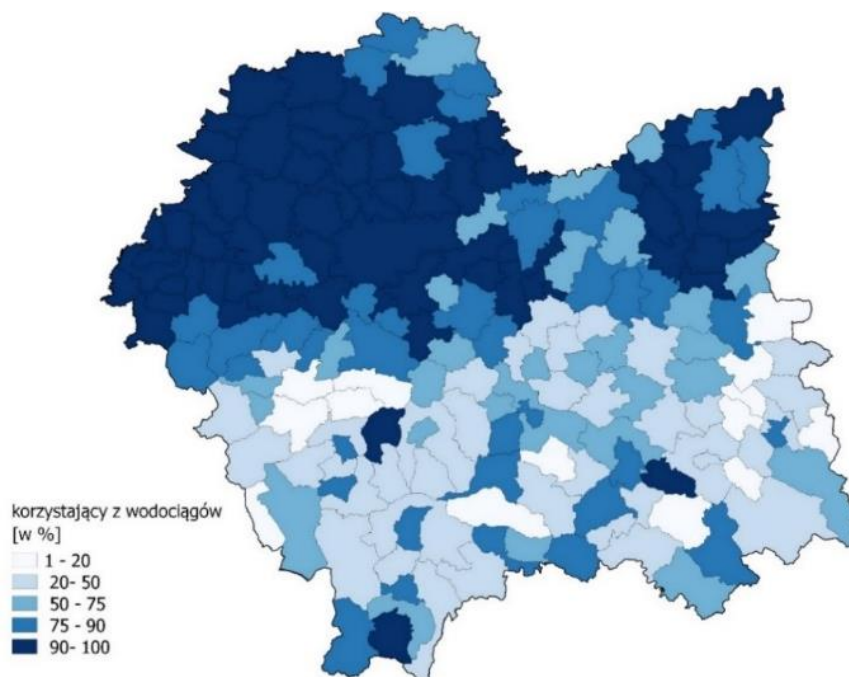
Wykres 17 Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w Małopolsce na tle PKB i produkcji sprzedanej przemysłu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

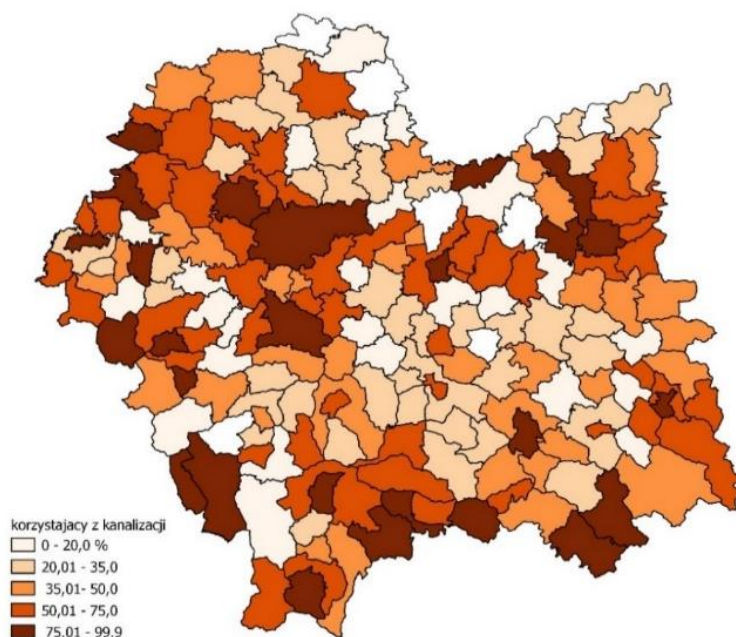
Przyrasta długość sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, co przekłada się na wzrost mieszkańców korzystających z kanalizacji (z 51% w 2008 do 63% w 2017), przy czym nadal na terenach wiejskich podłączonych jest niecałe 40% mieszkańców, aczkolwiek nastąpił znaczny przyrost na tych terenach z 19,3% w 2008 r. (11 miejsc) do 39,2% w 2017 r. (10 miejsc). W 2017 r. do sieci wodociągowej było podłączonych 70,9% budynków, zajmując tym samym ostatnie miejsce w Polsce, przy czym 13 województw charakteryzowało się podłączeniem ponad 80% budynków. Nadal w zakresie dostępności mieszkańców do sieci wodociągowej Małopolska wykazuje znaczne zróżnicowanie. Małopolska w 2017 r. utrzymuje się na 14 pozycji w objęciu odsetka mieszkańców objętych kanalizacją (63% mieszkańców), aczkolwiek od wielu lat udział ten wzrasta.

Mapa 14 Udział korzystających z wodociągów w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Mapa 15 Udział korzystających z kanalizacji w 2017r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BDL

W Małopolsce w 2017 r. 66,1% mieszkańców było podłączonych do oczyszczalni ścieków, przy czym na obszarach wiejskich niecałe 40% ludności.. Najwięcej podłączonych do oczyszczalni ścieków jest w Krakowie i powiecie tatrzańskim. Za wyjątkiem największych miast im bardziej na wschód województwa tym mniejszy stopień podłączenia do oczyszczalni ścieków. Pod względem korzystających z oczyszczalni ścieków Małopolska zajmuje 14 miejsce (66,1%) spadając o 1 pozycję w stosunku do 2008 r. (54,4%) pomimo wzrostu ogółu ludności obsługiwanej.

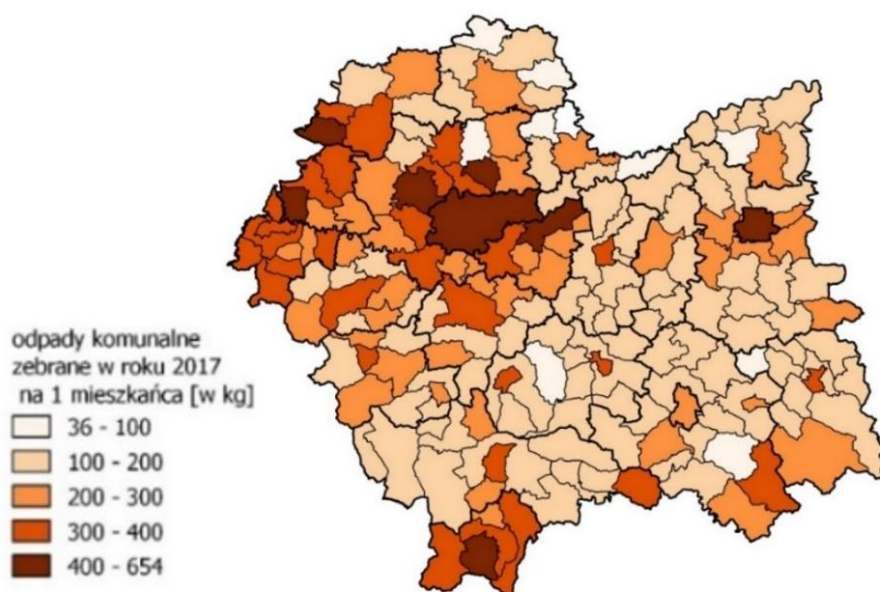
WYZWANIA:

- Ograniczenie zanieczyszczeń wód powierzchniowych, podziemnych oraz gleb.
- Rozbudowa systemu wodociągów oraz kanalizacji, głównie w obszarach objętych formami ochrony przyrody.
- Odpowiednie zagospodarowywanie terenów zagrożonych powodzią, suszą hydrologiczną oraz ruchami masowymi, m.in. poprzez ograniczanie zabudowy na terenach zalewowych i na osuwiskach, wprowadzanie małej retencji oraz śródpolnych zadrzewień i zakrzewień poprawiających warunki klimatyczno-hydrologiczne.

Odpady

Ważnym zagadnieniem jest **system gospodarowania odpadami**. W zakresie ilość wytworzonych odpadów komunalnych na mieszkańca Małopolska w 2017 r. zajęła 10 miejsce (297 kg), natomiast w 2015 r. zajmowała 13 miejsce (236 kg). Wskaźnik ilości zebranych odpadów komunalnych jest zróżnicowany przestrzennie, przy czym najlepiej sytuacja wgląda w najbardziej zurbanizowanych obszarach .

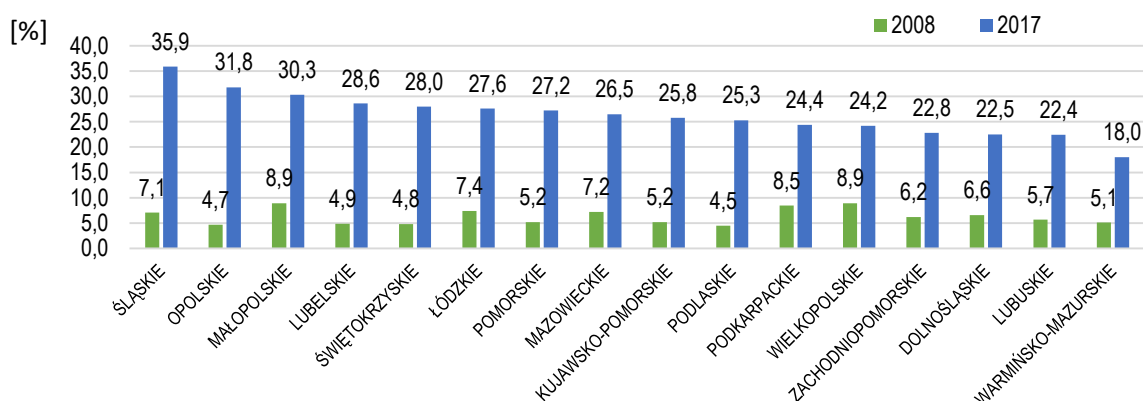
Mapa 16 Ilość zebranych odpadów komunalnych w ciągu roku 2017 w przeliczeniu w kg na mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Wzrasta udział selektywnie zebranych odpadów komunalnych w porównaniu do ogółu wytworzonych odpadów, z 8,9% w 2008 do 30,3% w 2017 r., co jest wynikiem przyjęcia odpowiednich przepisów prawnych i odpowiedniego ich egzekwowania. W zakresie udziału selektywnej zbiórki odpadów komunalnych do ogółu wytworzonych odpadów Małopolska zajmuje wysokie 3 miejsce z wartością 30,3%, po śląskim (35,9%) i opolskim (31,8%), aczkolwiek w 2008 zajmowała jeszcze 1 miejsce. Ponadto w zakresie gospodarki odpadami nastąpił wzrost liczby punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych z 15 w 2012 r. do 133 w 2017 r.

Wykres 18 Udział odpadów komunalnych selektywnie zebranych do ogółu odpadów

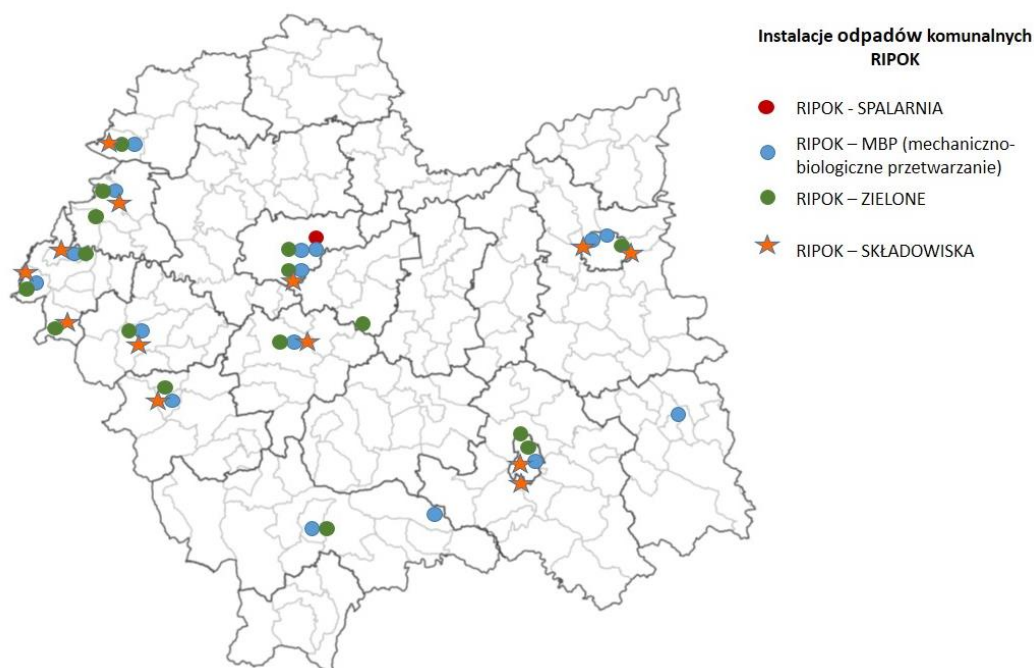

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Powiatami o największym udziale selektywnej zbiórki odpadów są powiaty miechowski i myślenicki. Nastąpił także wzrost powierzchni zrekultywowanych składowisk odpadów. W 2012 r. brak było jakiegokolwiek powierzchni zrekultywowanej, a w 2017 r. było to już 14,2 ha, co przy prognozowanym założeniu 33 ha w 2020, stanowi połowę zamierzonego celu.

W ramach systemu regionalnych instalacji gospodarowania odpadami komunalnymi (RIPOK) w 2017 r. znajdowało się 16 instalacji mechaniczno-biologicznego przetwarzania odpadów, 16 instalacji do przetwarzania selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów oraz 13 składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, a także jedna spalarnia w Krakowie.

Mapa 17 Lokalizacja regionalnych instalacji gospodarowania odpadami komunalnymi – RIPOK w Małopolsce w 2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Planu Gospodarki odpadami Województwa Małopolskiego oraz Raportu z wykonania wojewódzkiego programu ochrony środowiska za lata 2016-2017 (...)

W Małopolsce w latach 2008-2017 spadła liczba dzikich wysypisk z 353 w 2008 do 258 w 2017 roku, przy czym występuje wewnątrzwojewódzkie zróżnicowanie. W powiatach krakowskim, wadowickim i wielickim nastąpił w tym okresie przyrost liczby dzikich wysypisk, podczas gdy w pozostałej części nastąpił spadek tej liczby. Jednakże w powiatach suskim, limanowskim i tatrzańskim w 2017 r. według danych GUS nie było w ogóle dzikich wysypisk, co prawdopodobnie jest związane z nie zaraportowaniem ich w informacjach przekazywanych do GUS.

WYZWANIA:

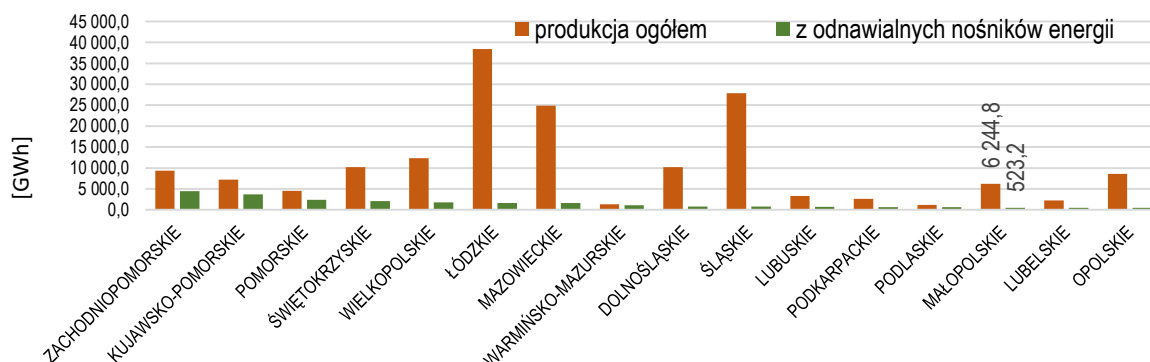
- Rozwijanie technologii i działań zapobiegających i ograniczających wytwarzanie i składowanie odpadów.
- Rozwój systemu recyklingu (nacisk należy położyć na cykl życia produktów w sposób pozwalający oszczędzać zasoby, zapobiegać powstawaniu odpadów i zamknięcie obiegu gospodarowania odpadami).
- Promocja i edukacja dla budowania „społeczeństwa recyklingu”, a dla producentów – odpowiednie zachęty ekonomiczne, efektem których będzie minimalizowanie wytwarzania odpadów oraz wykorzystywanie ich jako zasobów.

Energetyka

Małopolska nie należy do znaczących producentów **energii** w Polsce. W 2017 r. wyprodukowano 6 244 GWh energii, podczas gdy największymi producentami są województwa łódzkie (28 tys. GWh), śląskie (27 tys. GWh) i wielkopolskie (12 tys. GWh). Zarówno w produkcji ogółem jak i w produkcji z nośników odnawialnych w Małopolsce spada produkcja energii elektrycznej. Głównym źródłem energii w Małopolsce są trzy elektrownie węglowe: CEZ Skawina S. A., Elektrownia Siersza w Trzebinii i PGE Kraków. Elektrownie te oprócz paliw stałych wykorzystują także biomasę. W produkcji energii z nośników odnawialnych także nie zajmujemy wysokiej pozycji (6 244 GWh). Małopolska plasuje się także nisko w udziale energii odnawialnej w produkcji energii ogółem, zajmując w 2017 r. 11 miejsce (8,4%) w kraju, przesuując się tym samym z 7 miejsca w 2008 r. (7,8%). Udział energii odnawialnej

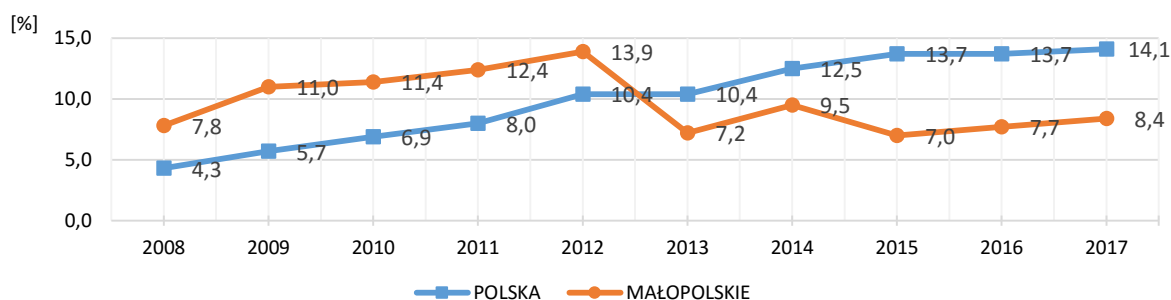
w produkcji energii ogółem w Małopolsce fluktuuje, utrzymując się na podobnym poziomie 8-9%, przy czym od 2008 wzrastał od 7,8% w 2008 r. do 13,9 % w 2012, po czym gwałtownie spadł do poziomu 7,2% w 2013 r. W latach 2012-2017 na terenie Małopolski powstało 6 biogazowni, 2 instalacje na biomasę, 52 instalacje wytwarzających energię z promieniowania słonecznego, 3 instalacje wiatrowe. Najwięcej instalacji OZE powstało w powiecie nowotarskim (25).

Wykres 19 Produkcja energii z nośników odnawialnych na tle produkcji energii elektrycznej ogółem w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Wykres 20 Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

W 2017 r. moc zainstalowana w instalacjach OZE wynosiła 238,908 MW i było to o 41,61 MW więcej w stosunku do roku 2012, przy czym w 2017 r. największy udział stanowiły instalacje OZE wykorzystujące hydroenergię – 192,4 MW, a w dalszej kolejności rodzajem instalacji wykorzystywanej do produkcji energii były: (1) biomasa – 9,233 MW, (2) biogaz, w tym biogaz rolniczy – 10,543 MW, (3) energia promieniowania słonecznego – 9,233 MW oraz (4) energia wiatru – 6,682 MW. Natomiast w zakresie wyprodukowanej energii instalacje OZE największy udział w 2017 r. miały instalacje wykorzystujące biogaz -40 345,637 MWh. Drugim rodzajem instalacji były technologie współspalania biomasy, biopłynów, biogazu – 23 086,44 MWh. W porównaniu do roku 2012 w 2017 znacząco spadła ilość energii wytworzonej w instalacjach OZE na bazie hydroenergii z 252 160,651 kWh do 9339,677 kWh. Spada ilość energii wytwarzanej przez istniejące w Małopolsce 53 elektrownie wodne. W 2017 r. wynosiła ona 9 339,6 MWh i było to o 100% mniej niż w 2012 r. Największymi elektrowniami wodnymi są Niedzica, Sromowce Wyżne, Łączany i Smolnice wchodzące w skład Zespołu Elektrowni Wodnych Niedzica S.A o mocy całkowitej 98,5 MW oraz elektrownie Rożnów, Czchów, Dąbie, Przewóz, Olcza i Kuźnica wchodzące w skład Zespołu Elektrowni Wodnych Kraków o mocy całkowitej 71,5 MW. W lipcu 2017 r. oddano do eksploatacji zbiornik zaporowy Świnna Poręba, a planowana elektrownia będzie mieć moc 4 MW.

W południowej części Małopolski, w obrębie Karpat Zewnętrznych w rejonie niecki podhalańskiej oraz w Gorcach w Rabce-Zdroju i Porębie Wielkiej znajdują się zasoby wód termalnych wykorzystywane w ciepłownictwie i rozwijającej się na ich bazie rekreacji. Największy pobór wód termalnych odbywa się ze złoża Podhale I (4 802 103 m³/rok) i stanowi to ok. 76% całkowitego poboru tych wód w Małopolsce, liczonych na 6 314 501 m³/rok.

W latach 2016 i 2017 wiele gmin przystąpiło do tworzenia tzw. Klastrow Energii. W ramach Kontraktu Terytorialnego wprowadzono przedsięwzięcie pn. „Rozwój klastrow energii w województwie małopolskim poprzez realizację projektów służących rozwojowi energetyki na poziomie lokalnym”. W Małopolsce zidentyfikowano 63 projekty zgłoszone do realizacji w ramach wszystkich klastrow. Zdecydowana większość projektów dotyczy budowy instalacji fotowoltaicznych.

WYZWANIA:

- ➔ Wzrost udziału energii odnawialnej, opartej głównie na energii wód płynących, wód termalnych, energii słonecznej i biomasy oraz zintensyfikowanie działań zmierzających do poprawy efektywności energetycznej poprzez rozwój energooszczędnego budownictwa, energooszczędnych urządzeń, niskoemisyjnego transportu oraz kogeneracji (jednoczesne wytwarzanie energii i ciepła).
- ➔ Z racji charakteru rzeźby i stosunków wodnych w Małopolsce (zwłaszcza na obszarach górskich) zainicjowanie szerszego programu rozwoju tzw. małej hydroenergetyki.
- ➔ Racjonalne wykorzystanie zasobów wód termalnych.

Zasoby surowcowe

Zróżnicowana budowa geologiczna Małopolski stanowi o dużym bogactwie **surowców mineralnych**, aczkolwiek ich zasoby nie są zbyt bogate w porównaniu do innych regionów kraju. Zasoby kopalin obejmują złoża objęte własnością górnictwem, należące do zasobów strategicznych kraju: (1) surowce energetyczne: węgiel kamienny, ropa naftowa i gaz ziemny, (2) surowce chemiczne: sól kamienna, solanki jodowo-bromowe, (3) rudy metali nieżelaznych, rud cynku i ołowiu, (4) wody lecznicze, mineralne i termalne, (5) surowce skalne: kamienie drogowe i budowlane, piaskowce, wapień i margle przemysłu wapienniczego, dolomity, porfiry, melafiry, tufy, kruszywa naturalne, surowce ilaste ceramiki budowlanej, piaski podsadzkowe, piaski formierskie, wapień dla przemysłu wapienniczego, surowce skaleniowe, surowce do prac inżynierskich, (6) torfy.

Jednakże eksploatacja złóż surowców silnie oddziałuje na środowisko przyrodnicze, w wielu aspektach takich jak: stosunki wodne, rzeźbę czy krajobraz. W najbliższych latach wyzwaniem w regionie będzie konieczność prac rekultywacyjnych po zakończeniu eksploatacji rud cynku i ołowiu w rejonie Olkusza. Problemem jest także eksploatacja złóż surowców w obszarach cennych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym, czego najlepszym przykładem jest Wyżyna Krakowsko-Częstochowska. Obecne miejsca eksploatacji zwłaszcza surowców skalnych w przyszłości po zakończeniu ich wydobywania powinny być przedmiotem kompleksowej rekultywacji z skierowaniem na funkcje turystyczno-rekreacyjne.

WYZWANIA:

- ➔ Racjonalne wykorzystanie zasobów wód termalnych.
- ➔ Rewitalizacja dawnych pogórnich wyrobisk, które można przekształcić na atrakcyjne tereny rekreacyjne.
- ➔ Rozpoczęcie działań rekultywacji i odpowiedniego zagospodarowania obszaru w rejonie Olkusza po zakończeniu eksploatacji rud cynku i ołowiu.

Bioróżnorodność i krajobraz

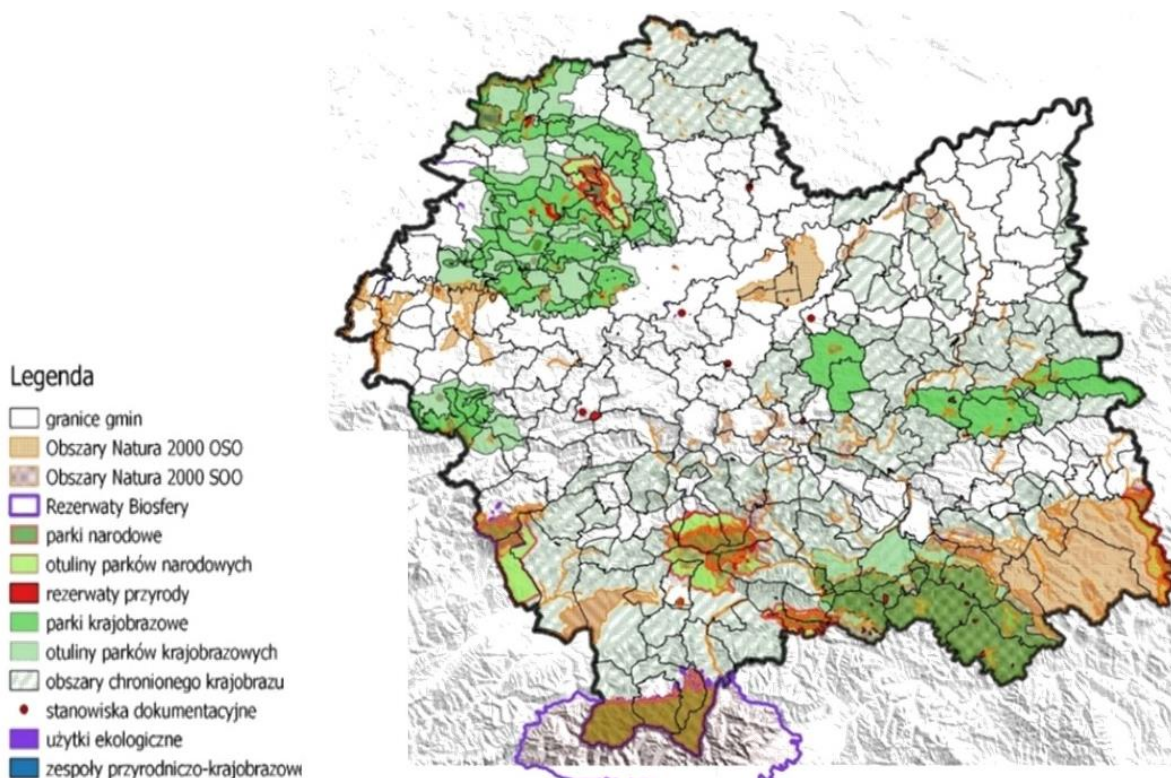
Małopolska z uwagi na **zróżnicowane środowisko przyrodnicze** i kulturowe cechuje się bardzo wysokimi walorami krajobrazowymi oraz wysoką bioróżnorodnością na tle pozostałych województw. Duże zróżnicowanie budowy geologicznej i rzeźby Małopolski, wpływa na wysoką różnorodność flory i fauny. Małopolska znajduje się w trzech działach geobotanicznych (Zachodniokarpackim, Wyżyn Południowopolskich oraz Wschodniokarpackim) co sprzyja bioróżnorodności. Dla części karpackiej typowe są bory i lasy regla dolnego i górnego (świerkow-jodłowe, buczyny), z łąkami mietlicowymi na halach, roślinnością alpejską w najwyższych piętrach gór, natomiast w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej są to bory bagienne i torfowiska wysokie. Karpaty to obszar siedlisk licznych chronionych i rzadkich gatunków. Na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, a w mniejszym stopniu także Wyżynie Miechowskiej i Płaskowyżu Proszowickiego spośród lasów najcenniejsze są dąbrowy, lasy grądowe a także

buczyny. Liczne są również zbiorowiska muraw kserotermicznych, związanych głównie z ostańcami wapiennymi i wychodniami skalnymi Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej i formacjami skalnymi Pienin. Jako wskaźnik bioróżnorodności i stopnia naturalności ekosystemów leśnych uważa się obecność dużych drapieżników i tzw. gatunków wskaźnikowych, które służą do wyznaczania korytarzy ekologicznych. W Małopolsce takimi gatunkami są m.in. niedźwiedzie, wilki i rysie, a w Tatrach kozice i świstaki. Siedliska mają tu także ptaki drapieżne, takie jak orzeł przedni, puchacz czy orlik krzykliwy oraz objęte ochroną głośzec i cietrzew.

W związku z tak dużą różnorodnością przyrodniczą i krajobrazową w Małopolsce ponad 53% powierzchni objętej jest przyrodniczymi formami ochrony, plasując województwo na 2 miejscu po świętokrzyskim i stan ten utrzymuje się od wielu lat. W województwie znajduje się 6 parków narodowych, 11 parków krajobrazowych, 10 obszarów chronionego krajobrazu oraz 85 rezerwatów przyrody, 2214 pomników przyrody, 80 stanowisk dokumentacyjnych, 45 użytków ekologicznych oraz 6 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. Znajdują się również 2 rezerваты biosfery, stanowiące dwa parki narodowe – Babiogórski i Tatrzański. W ramach obszarów Natura 2000, dwóch kategorii – ochrony siedlisk i ochrony ptactwa – znajduje się 11 obszarów specjalnej ochrony ptaków oraz 88 specjalnych obszarów ochrony siedlisk. Obecnie 5 parków krajobrazowych posiada plany ochrony (Wiśnicko-Lipnicki, Dłubniański, Tenczyński, Ciężkowicko-Rożnowski i Rudniański), a dla kolejnych 4 (Beskidu Małego, Orlich Gniazd, Bielańsko-Tynieckiego i Dolinki Krakowskie) trwają prace.

Mapa 18 Położenie przyrodniczych obszarów chronionych w Małopolsce

Źródło: Opracowanie własne UMWM

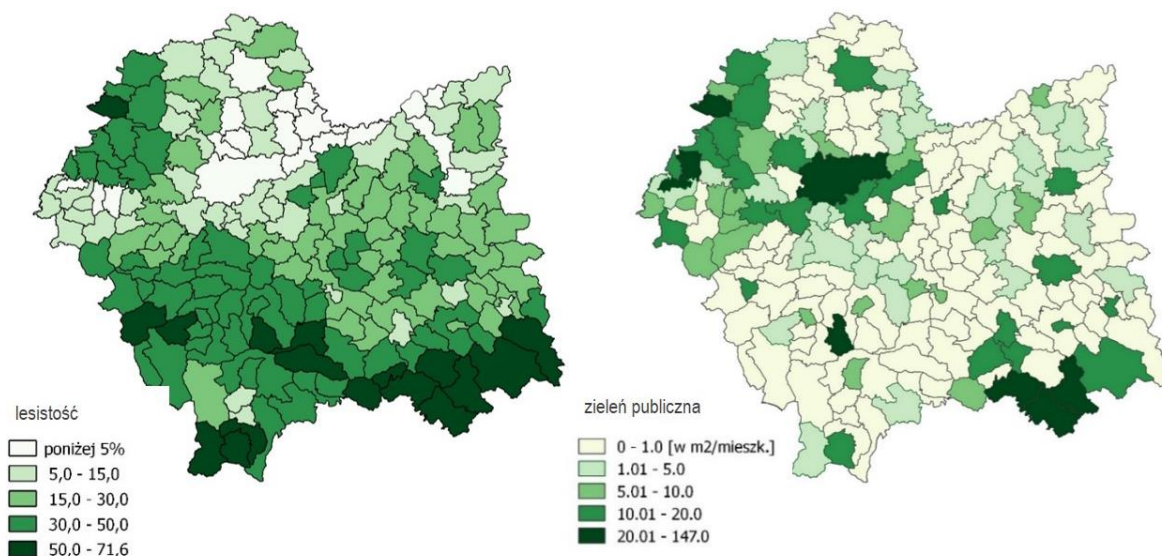
W okresie 2008-2017 przybyło niecały 1% powierzchni województwa objętej ochroną, wpisując się tym samym w ogólnopolską tendencję stagnacji w obejmowaniu nowych terenów ochroną. Zwiększała się ochrona rezerwatowa i ochrona w formie stanowisk dokumentacyjnych, co oznacza wzrost znaczenia reliktywnej ochrony zasobów przyrodniczych nad przestrzenną ochroną zasobów przyrodniczo-krajobrazowych. Uchwalenie 5 planów ochrony dla parków krajobrazowych i podjęcie prac nad sporządzeniem kolejnych 4 planów wpłynęło korzystnie na ochronę tych przestrzeni. Z kolei na poprawę walorów krajobrazowych wpłynąć mogą przepisy ustawy „o wzmocnieniu niektórych narzędzi ochrony krajobrazu”, a jednym z zasadniczych jego elementów jest opracowanie audytu krajobrazowego. Obecnie w Małopolsce obowiązuje jeden plan ochrony dla parku narodowego

i jest to plan ochrony Pienińskiego Parku Narodowego, zatwierdzony 30 lipca 2014 r. Dla pozostałych parków narodowych trwają prace nad opracowaniem planów ochrony.

Lasy wpływają korzystnie na stabilizację klimatu w skali zarówno globalnej, jak i lokalnej. Zatrzymują znaczną ilość wód opadowych zwiększając naturalną retencję w zlewni. W 2018 r. w Małopolsce powierzchnia lasów wynosiła 440,4 tys. ha (28,7% powierzchni województwa) a w stosunku do roku 2008 wzrosła o ok. 2,9 tys. ha, przy czym znacznie przybyło powierzchni leśnej w lasach prywatnych – ok. 2,2 tys. ha, natomiast w lasach publicznych przybyło ok. 700 ha.. Pomimo górskiego charakteru środowiska lesistość województwa pozostaje niższa niż średnia krajowa (29,6%). W strukturze własnościowej 56,9% stanowią lasy publiczne, a prywatne 43% ogółu powierzchni lasów (przy średniej krajowej 19%). W strukturze gatunkowej lasów dominują drzewostany iglaste (63,4% powierzchni lasów) a w nich największy udział ma jodła (ponad 26,7%). W lasach liściastych (36,6%) dominującym gatunkiem jest buk, którego udział wynosi 17,2%. W strukturze wiekowej udział klas wieku powyżej 80 lat w lasach państwowych wynosi 31,5%, natomiast w lasach prywatnych tylko 20,7%. Systematycznie wzrastała ilość pozyskiwanego drewna. W 2008 roku pozyskano 893 tys. m³ grubizny, podczas gdy w 2017 r. było to 1,096 mln m³. Poziom lesistości wykazuje znaczne zróżnicowanie przestrzenne.

Jednym ze środowiskowych zagadnień istotnych z punktu widzenia jakości życia człowieka jest występowanie **terenów zieleni publicznej**, które pełnią nie tylko rolę przyrodniczą, ale także rekreacyjną, społeczną i estetyczną. Najlepszą dostępnością do terenów zieleni publicznej charakteryzują się gminy miejskie, w tym zwłaszcza te w rejonie Krakowa i na zachód w kierunku granicy ze Śląskiem, a także gminy uzdrowskowe. W tych gminach najwięcej jest także powierzchni terenów zieleni urządzonej, przy czym dużą powierzchnię tej kategorii charakteryzują się gminy położone w obszarach Beskidów i są to głównie gminy uzdrowskowe, w których zlokalizowane tzw. parki zdrojowe.

Mapa 19 Lesistość w gminach (2017) oraz wskaźnik zieleni publicznej (2015)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Obserwuje się wzrost świadomości lokalnych społeczności w zakresie ochrony krajobrazu poprzez podejmowanie przez gminy inicjatyw na rzecz rozwiązania kwestii reklam przy drogach, czy działań związanych z ograniczeniem niskiej emisji. W ramach ochrony i kształtowania krajobrazu Małopolski podjęto prace na rzecz opracowania audytu krajobrazowego, który w kompleksowy sposób rozwiąże problemy związane m. in. z postępującą zabudową na obszarach cennych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym.

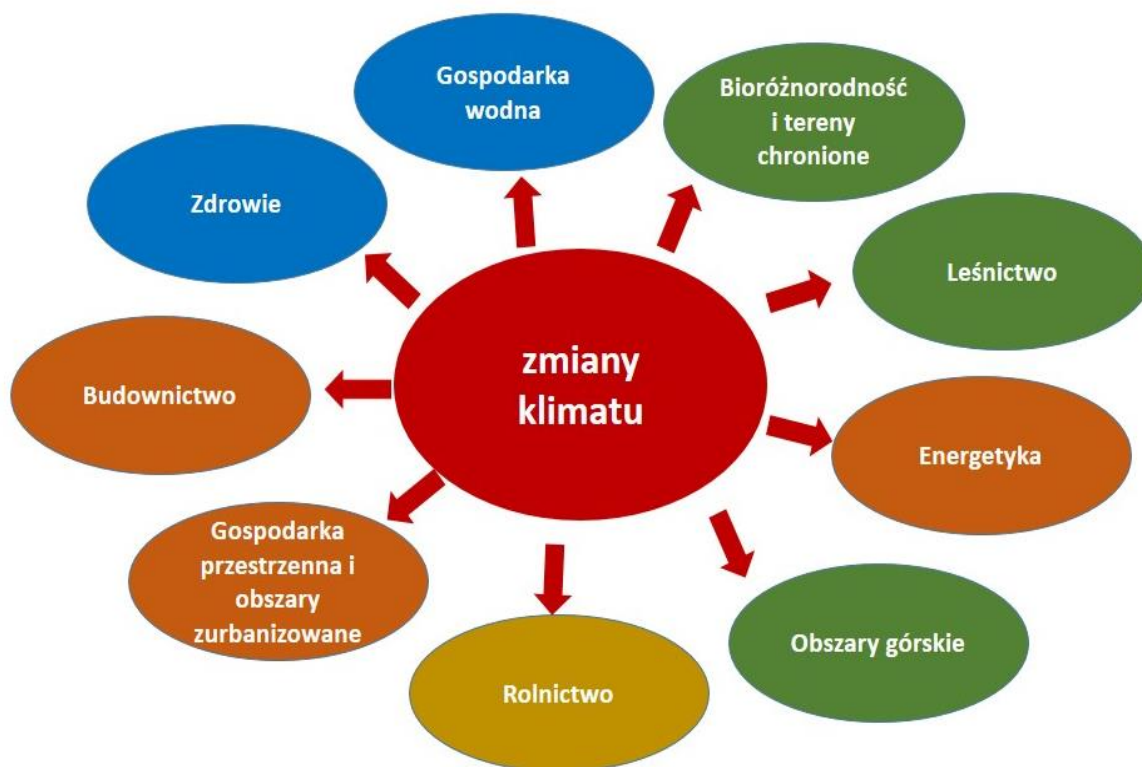
WYZWANIA:

- Ochrona bioróżnorodności i kształtowanie systemu obszarów chronionych jako cech podnoszących odporność środowiska przyrodniczego na zmiany klimatyczne.
- Utrzymanie i podniesienie atrakcyjności krajobrazu Małopolski jako czynnika rozwoju gospodarczego.
- Objęcie regulacjami architektoniczno-urbanistycznymi najcenniejszych walorów krajobrazowych regionu w ramach wyznaczonych w audycie krajobrazowym krajobrazów priorytetowych.
- Ograniczenie intensywnych procesów rozlewania się miast, poprzez ustanowienie w politykach samorządowych priorytetu dla koncepcji „zwartych miast” z dobrym dostępem do terenów otwartych, zieleni i obszarów rekreacyjnych.

Zmiany klimatyczne

Zmiany klimatyczne, są wynikiem zarówno naturalnych procesów i zjawisk przyrodniczych (w tym związanych np. z aktywnością słoneczną, zmianą zasolenia wód oceanicznych i prądów morskich), jak i również działalności człowieka, która przyczynia się do zmian w zakresie zjawisk atmosferycznych i procesów geodynamicznych. Jednym z elementów wpływających na zmiany klimatyczne jest wytwarzanie tzw. gazów cieplarnianych, których największym dostawcą jest energetyka bazująca na paliwach kopalnych. W latach 2000-2010 w Małopolsce zaobserwowano kilka fal upałów. Najdłuższe trwały powyżej 10 dni. Budowa geologiczna fliszowych Beskidów, zagospodarowanie znacznej ich części oraz intensywne zjawiska pogodowe, takie jak gwałtowne i długotrwałe opady sprzyjają uruchamianiu procesów morfogenetycznych, w tym przede wszystkim osuwaniu i splezywaniu. Wzrasta częstość występowania tzw. fal upałów i wzrost częstości dni z pogodą umiarkowaną ciepłą w okresie zimowych, co wskazuje pośrednio na tendencję ocieplania się klimatu, aczkolwiek jest to tendencja obserwowana w całym kraju. Jednocześnie także wzrasta częstość i gwałtowność ekstremalnych zjawisk pogodowych powodzi i susz, wskazujących na tendencje zmian klimatycznych. Procesy te oddziałują na szereg sektorów gospodarki.

Rysunek 1 Sektory wrażliwe na zmiany klimatu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania „Strategiczny plan adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020” Ministerstwo Środowiska, 2013

Wysoka retencja łagodzi negatywne skutki zmian klimatycznych. Największą retencją cechują się obszary zalesione i o najlepiej zachowanej naturalnej szacie roślinnej. W Małopolsce to: Beskid Sądecki, Beskid Mały, Beskid Niski, Tatry. Najniższą retencyjność posiada obszar wyżyn, o typowo rolniczym charakterze, pozbawiony w dużej mierze roślinności naturalnej, dolina Górnej Wisły i dolne partie jej dopływów oraz rejon Krakowa. Dla utrzymania i zwiększenia retencyjności zlewni konieczne jest zachowanie naturalnych obszarów wodno-błotnych. Najcenniejsze pod tym względem są torfowiska wysokie w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej (największe w Karpatach i unikalne w Europie) oraz liczne, choć niewielkie torfowiska Tatr i Beskidu Niskiego.

WYZWANIA:

- ➔ Podjęcie działań ograniczających zmiany klimatyczne i łagodzących ich skutki oraz zwiększających odporność na te zmiany, z uwzględnieniem specyfiki większych zespołów miejskich i terenów intensywnie użytkowanych rolniczo, poprzez tzw. zieloną i błękitną infrastrukturę (szczególnie: mikro i mała retencja, niecki, rowy, mokradła).
- ➔ Tworzenie spójnego systemu terenów zieleni w miejskich obszarach funkcjonalnych, powiązanych z systemem przyrodniczym otoczenia.
- ➔ Rozwijanie technik podnoszenia retencyjności zlewni.
- ➔ Podkreślenie wielofunkcyjnego charakteru zielonej i błękitnej infrastruktury, pełniącej rolę przyrodniczą, aerosanitarną, łagodzącą skutki zmian klimatycznych, ale również społeczną, w tym rekreacyjną, gospodarczą (miejsca pracy związane z utrzymaniem i działaniami w terenach zielonych, wzrost wartości nieruchomości w pobliżu atrakcyjnych terenów parkowych itp.) i estetyczną.

Edukacja prośrodowiskowa

Samorzady Małopolski w ostatnich latach podejmują szereg **działań edukacyjnych** wśród społeczeństwa, takich jak akcje sprzątania, kształtowanie i promocja postaw prośrodowiskowych (konkursy ekologiczne, spotkania edukacyjno-informacyjne w przedszkolach, szkołach) czy warsztaty ekologiczne. Województwo Małopolskie aktywnie działa na polu uświadamiania społeczeństwu problemu zanieczyszczenia powietrza szkodliwymi dla zdrowia substancjami, czego jednym z ostatnich podjętych działań jest program „ekoMałopolska”, w którym integrowane mają być cztery zasadnicze obszary z dziedziny ochrony i kształtowania środowiska: powietrze, odpady, przyroda i krajobraz oraz klimat. W ramach działań tego programu Województwo aktywnie włącza się w działania edukacyjne społeczeństwa Małopolski na temat konieczności wymiany niskosprawnych instalacji grzewczych i ochrony powietrza, jako kluczowego elementu poprawy jakości życia. W ramach „ekoMałopolski” opracowywany jest system zachęt dla gmin, wprowadzających proekologiczne rozwiązania na swoim terenie – obok działań na rzecz poprawy jakości powietrza, poprzez rozwijanie i zakładanie nowych terenów zieleni publicznej, czy obejmowanie gmin różnego rodzaju formami ochrony przyrody.

WYZWANIA:

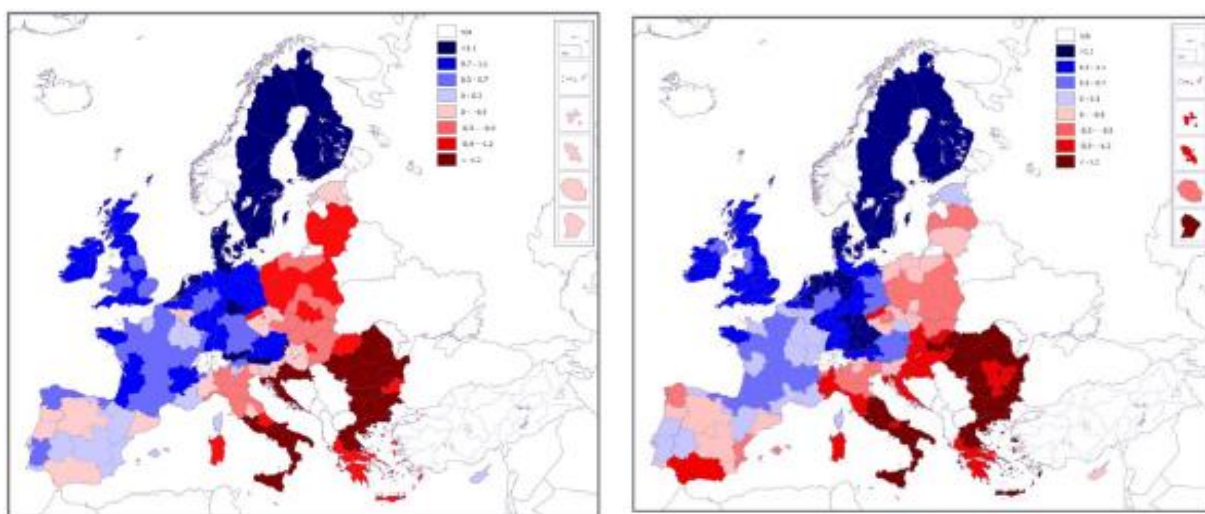
- ➔ Edukacja w zakresie ograniczania zanieczyszczeń powietrza i wód, problematyki ograniczania i łagodzenia skutków zmian klimatycznych, ukierunkowana wokół zagadnień powietrza, klimatu, odpadów i walorów przyrodniczo-krajobrazowych.
- ➔ Stworzenie systemu zachęt dla samorządów lokalnych (zwłaszcza tworzących funkcjonalne obszary miejskie), a także dla innych zainteresowanych podmiotów, do rozwoju systemu zielonej i błękitnej infrastruktury i podejścia do gospodarki przestrzennej związanego z tzw. usługami ekosystemowymi.
- ➔ Promocja zagadnień związanych ze zrównoważonym (trwałym) rozwojem jako kluczowa polityka Województwa w zakresie ochrony i kształtowania środowiska oraz poprawy jakości życia mieszkańców.

ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE REGIONEM

Zarządzanie strategiczne rozwojem województwa

W międzynarodowych porównaniach jakości rządzenia Małopolska wypada przeciętnie, co pokazuje m.in. wskaźnik EQI (ang. European Quality of Government Index), który jest wynikiem badań ankietowych mieszkańców z lat 2010-2013-2017 dotyczących rządzenia na szczeblu regionalnym w UE i pokazuje w jaki sposób zmienia się ono w różnych krajach i regionach na przestrzeni czasu. Opiera się na założeniu, że jakość rządzenia, zdolność do wdrażania polityki w sposób bezstronny (neutralny), nieskorumpowany i skuteczny, jest jednym z decydujących czynników rozwoju społeczno-gospodarczego. W porównaniu tym Małopolska lokuje się na miejscu 141 wśród ponad 200 regionów, niemniej powyżej średniego wyniku dla Polski (150) i w grupie 20 regionów, w których na przestrzeni lat 2010-2017 dokonały się największe pozytywne zmiany.

Mapa 20 Jakość rządzenia w regionach według indeksu EQI w latach 2010 i 2017.

Źródło: Quality of government in EU regions: spatial and temporal patterns. Nicholas Charron & Victor Lapuente. Gothenburg University. 2018.

Pośrednim wskaźnikiem jakości działania jest opinia mieszkańców. W przeprowadzonych w 2018 roku badaniach opinii Małopolan około 43% respondentów oceniło wpływ działań samorządu województwa na jakość życia mieszkańców pozytywnie lub raczej pozytywnie, wobec zaledwie 12,5% ocen negatywnych. Na pozostałe odpowiedzi złożyły się opinie neutralne (37,1%) oraz zaskakująco dużo odpowiedzi osób, które nie identyfikują działań samorządu województwa (17,5%). Warto zwrócić uwagę, że opinia na przestrzeni lat poprawia się – w roku 2013 ocen dobrych i bardzo dobrych było mniej (41,7%), ocen negatywnych znacznie więcej (19,4%).

Dla jakości i sprawności funkcjonowania systemu zarządzania strategicznego rozwojem województwa istotne jest na ile jest on **kompletny i równomierny, odpowiedni, uczący się, skuteczny, zdolny do tworzenia nowych idei i rozwiązań, zdolny do współpracy**. Opierając się na nielicznych dostępnych danych oraz analizie doświadczeń praktycznych w odniesieniu do systemu zarządzania strategicznego rozwojem w Małopolsce sformułować można następujące wnioski:

- Stopniowo ewoluuje w kierunku systemu kompletnego, spójnego i równomiernego. W aktualnej architekturze zawiera **dobrze rozwinięty podsystem programowania strategicznego** oraz wdrażania powiązane z funduszami UE, pozostałe elementy w części lub całości wymagają dopełnienia.
- Dotychczas kształtowany był w dużej mierze w odpowiedzi na wymogi lub w dialogu z potrzebami zgłaszanymi przez interesariuszy polityki rozwoju województwa lub w inny sposób diagnozowanymi na różnych etapach formułowania polityki rozwoju. Słabością jest **brak skoordynowanego zarządzania procesami debaty publicznej**, konsultacji społecznych i partycypacji.

- System małopolski można uznać za system **uczący się w dłuższej perspektywie**, na co wskazuje postępująca z roku na rok ewolucja, która wynika nie tylko z wymagań formalnych, ale i zdobywanych doświadczeń. Dobrym przykładem jest wprowadzenie w 2011 r. Planu Zarządzania Strategią Rozwoju WM, w 2015 r. Małopolskiego Planu Inwestycyjnego, zlecenie w 2017 r. niezależnej, zewnętrznej ewaluacji skuteczności realizacji celów SRWM. Od 2006 roku funkcjonuje w ramach urzędu marszałkowskiego jednostka badawczo-analityczna, której celem jest dostarczanie informacji niezbędnej do monitorowania rozwoju społeczno-gospodarczego Małopolski (obecnie jako Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego).
- Z drugiej strony **system monitorowania i ewaluacji strategii i programów strategicznych jest niepełny**, a zbieranie i opracowywanie postulatów partnerów rozwoju i mieszkańców nie jest usystematyzowane - co w praktyce utrudnia uczenie się i wprowadzanie korekt poprawiających jakość działań rozwojowych. Brakuje mechanizmu monitorowania i oceny efektów polityki zapisanej w planie zagospodarowania przestrzennego województwa. Jedynym programem strategicznym poddawanym ewaluacji jest Regionalna Strategia Innowacji. Brakuje mechanizmu korekty polityki rozwoju w oparciu o wyniki ewaluacji.
- Skuteczność systemu strategicznego zarządzania rozwojem w województwie **ocenić należy wysoko** - większość wskaźników zakładanych w Strategii Rozwoju WM jest osiągniętych, większość zakładanych działań i projektów własnych została wdrożona. Całościowa ocena możliwa będzie po zakończeniu cyklu strategicznego tj. po 2020 roku.
- Zdolność do tworzenia nowych idei i rozwiązań ocenić należy umiarkowanie. W Małopolsce na polu polityki rozwoju **nowatorskie przedsięwzięcia pojawiają się rzadko**, a te, które się pojawiają tylko czasem odnoszą sukces. Przykładami udanego poszukiwania przez samorząd województwa nowych, nietypowych rozwiązań są np. Małopolskie Partnerstwo na rzecz Kształcenia Ustawicznego, Projekt Zintegrowany Life, Budżet Obywatelski czy Małopolski Inkubator Innowacji Społecznych. Wyróżniającą się w regionie działalność rozwojową prowadzi Krakowski Park Technologiczny. Przyczyny sukcesu są zróżnicowane, ale w każdym z tych przypadków mamy do czynienia z szerokim sieciowaniem, partnerstwem międzysektorowym i umiejętnością moderowania współpracy.
- Na poziomie narzędzi i źródeł finansowania polityki rozwoju zwraca uwagę stosunkowo **niewielka skala korzystania** zarówno przez Województwo Małopolskie, jak i inne podmioty z Małopolski (z wyjątkiem miasta Krakowa), z możliwości oferowanych przez międzynarodowe instytucje finansowe i rozwojowe takie jak Bank Światowy, Europejski Bank Inwestycyjny, Bank Rozwoju Rady Europy, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju. Podobnie w niewielkim zakresie lub wcale nie korzysta się z inicjatyw UE Jaspers oraz Jessica, czy największego w historii unijnego programu na rzecz badań i innowacji Horyzont 2020 (w ramach tzw. filaru trzeciego).
- Zdolność do współpracy ocenić należy umiarkowanie dobrze. W Małopolsce istnieje **duży potencjał do współpracy** (rozwinęty kapitał społeczny, duże zasoby finansowe do dyspozycji), jednak w polityce rozwoju **wykorzystywany jest niedostatecznie**. Samorząd województwa małopolskiego jest jednym z prekursorów różnych rozwiązań partycypacyjnych na etapie kształtowania polityki rozwoju - jak uspołecznianie procesów programowania, konsultacje społeczne, budżet obywatelski. Jednak wyniki badań, doświadczenie, a także opinie samych zainteresowanych pokazują, że faktyczne praktykowanie wspólnych przedsięwzięć przez samorząd województwa jak i inne podmioty nie jest w Małopolsce częste i **uznawane jest za trudne**. Być może dzieje się tak dlatego, że siła, możliwości działania, doświadczenie i kompetencje potencjalnych partnerów są bardzo zróżnicowane. Istotne są też bariery proceduralne. Dobrym przykładem jest Budżet Obywatelski - realizowany przez samorząd województwa od 2016 roku, przy czym Małopolska była pierwszym województwem, które wdrożyło ten mechanizm dwa lata przed wprowadzeniem zachęcającej do tego regulacji ustawowej. Dotychczas udało się zorganizować trzy edycje, w których zgłosowało łącznie ok. 420 tys. mieszkańców, którzy w efekcie zdecydowali o tym, na co przeznaczyć 22 mln zł z budżetu regionu. Pomimo tego ocena inicjatywy jest niejednoznaczna: generalnie pozytywna co do idei i jej znaczenia dla aktywizowania mieszkańców, jednocześnie wskazująca na wyzwania związane z jakością na etapie realizacji.

Na tle innych regionów kraju Małopolska jest **silnie zróżnicowana wewnętrznie pod względem kapitału społecznego oraz kompetencji** potrzebnych do realizowania złożonych przedsięwzięć. Dotyczy to także decydentów rozwoju. Wprawdzie średnio w skali województwa niespełna 45% radnych gmin i powiatów ma wykształcenie wyższe (2018), ale poziom ten jest zróżnicowany od 23-27% w powiatach proszowickim i dąbrowskim, po 86-87-91% w miastach Kraków-Tarnów-Nowy Sącz. Z kolei 87% małopolskich wójtów, burmistrzów i prezydentów legitymuje się wykształceniem wyższym (159 spośród 182 osób).

W ogólnopolskich badaniach gmin do 50 tys. mieszkańców (2013-2015) współpracę międzygminną zidentyfikowano jako jeden z istotnych czynników sukcesu w rozwoju lokalnym, jednak małopolskie gminy podzielały to przekonanie **najrzadziej w kraju**. Najwięcej form takiej współpracy dotyczyło w województwie małopolskim gospodarki wodno-ściekowej (współpraca przynajmniej częściowo wymuszona wymogami formalnymi), a także promocji i turystyki. Efekty współpracy oceniane były średnio pozytywnie. Jako przyczynę nie podejmowania współpracy międzygminnej wskazywano przede wszystkim brak środków finansowych. Większą popularnością cieszyła się współpraca międzynarodowa - w Małopolsce prowadziło ją ponad 70% przebadanych gmin (ogółem w skali kraju nieco ponad połowa), przy czym prawie jednakowym powodzeniem cieszyły się dwie podstawowe formy tej współpracy tj. miasta/gminy bliźniacze oraz porozumienia indywidualne. Efekty współpracy oceniane były średnio pozytywnie.

Samorząd Województwa Małopolskiego dysponuje **potencjałem zaufania**, który powinien stanowić podstawę do rozwijania partnerskiej współpracy w dziedzinie polityki rozwoju. Warto przywołać wyniki badań przeprowadzonych w 2015 r., gdzie na pytanie o dominujące przesłanki podejmowania przez władze województw (w tym Małopolski) decyzji o podziale środków na gminy (2015r.) najczęściej odpowiedzi wskazuje na racjonalne uzasadnienia decyzji: „potrzeby województwa” (ok.65%) oraz „potrzeby gminy” (55%) – można zatem mówić o wzajemnym zaufaniu, które stanowi warunek *sine qua non* dobrej współpracy.

Potencjalne grono partnerów do współpracy w projektach rozwojowych w województwie – poza oczywistym partnerem jakim są przedsiębiorcy i reprezentujące ich organizacje - jest obecnie szerokie i zróżnicowane, obejmując przede wszystkim:

- a. SAMORZĄDY LOKALNE: 182 gminy i 19 powiatów, w tym metropolitalny Kraków. W tej grupie potencjalnym partnerem jest nie tylko kadra urzędnicza, ale także aktywni w sprawach publicznych radni gmin (2 945), powiatów (451) i miast na prawach powiatu (90), a także 1 908 sołtysów. Grupy te tworzą cenny zasób potencjalnych lokalnych liderów sieciowych przedsięwzięć rozwojowych.
- b. ZWIĄZKI MIĘDZYGMINNE: lista związków z Małopolski wpisanych do rejestru prowadzonego przez MSWiA obejmuje aktualnie 32 podmioty, wszystkie zarejestrowane na czas nieoznaczony, w praktyce tylko część z nich prowadzi działalność.
- c. PONADLOKALNE KOALICJE SAMORZĄDOWE, w tym: Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych RP, Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich, Stowarzyszenie Metropolia Krakowska, Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski, Forum Wójtów, Burmistrzów i Prezydentów Małopolski (niesformalizowane).
- d. LOKALNE GRUPY DZIAŁANIA – 36, w tym 2 działające na pograniczu woj. świętokrzyskiego oraz podkarpackiego. LGD są formą instytucjonalnego, wyodrębnionego organizacyjnie i względnie trwałego trójsektorowego partnerstwa, dedykowaną prowadzeniu polityki rozwoju lokalnego przy współfinansowaniu ze środków z programów unijnych. Posiada osobowość prawną. Ustawowym celem powołania LGD jest opracowanie i realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR). Za pośrednictwem LGD są realizowane konkretne przedsięwzięcia projektowe wynikające z LSR oraz prowadzone nabory wniosków na dofinansowanie projektów lokalnych. Początkowo omawiana formuła współpracy była dedykowana jedynie partnerstwom zawiązywanym na obszarach wiejskich, obecnie lokalne grupy działania mogą powstawać także w mniejszych miastach. Udział małopolskich gmin w stowarzyszeniach LGD jest bardzo zróżnicowany – od 2 do 9 gmin członkowskich. Małopolskie LGD zrzeszone są w dwóch organizacjach: Małopolska Sieć LGD oraz Federacja LGD Małopolska.

- e. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE – w Małopolsce to około 12,7 tysiąca organizacji pozarządowych (w szerokim rozumieniu tj. wraz z ok. 4 tysiącami związków sportowych i OSP), w tym ok. 700 organizacji o statusie pożytku publicznego, około 0,5 mln członków. Przeciętne roczne przychody (mediana) na poziomie 26 tys. zł.

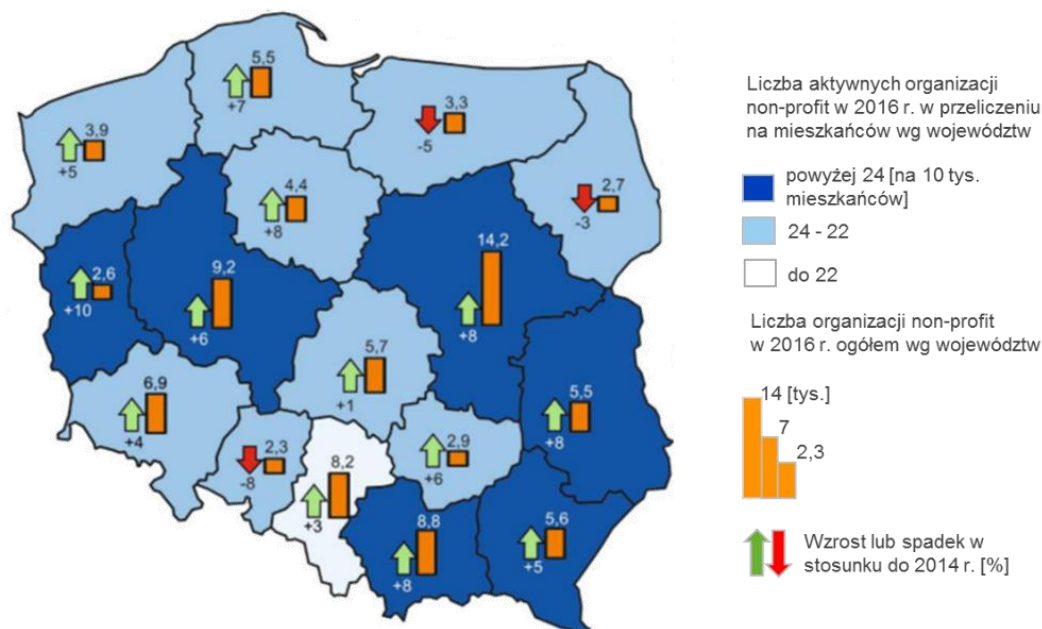
WYZWANIA:

- ➔ Przygotowanie się samorządu województwa do stopniowej zmiany roli i dominującego sposobu funkcjonowania - z dysponenta środków na rozwój na inicjatora, kreatora, moderatora, mentora oraz autora projektów rozwojowych aktywnie pozyskującego zewnętrzne środki (nie tylko z alokowanych na poziom wojewódzki), a także realnego partnera w wielopoziomowych projektach rozwojowych na rzecz całego województwa oraz jego wybranych, szczególnie tego wymagających obszarów.
- ➔ Szersze zaangażowanie w projekty rozwojowe partnerów z sektorów niepublicznych jako źródła zasobów kompetencyjnych i twórczych, nowej wiedzy i technologii, nowych idei i rozwiązań.
- ➔ Z punktu widzenia zarządzania strategicznego wciąż aktualnym wyzwaniem jest większa konsekwencja we wdrażaniu ustaleń Strategii Rozwoju WM uchwalonej przez Sejmik, nie tylko w części programowej, ale także instytucjonalnej oraz wdrożeniowej.

Kapitał społeczny

Siła sektora pozarządowego - obok frekwencji wyborczej - to powszechnie przyjęta miara kapitału społecznego. Małopolska na tle kraju pod tym względem wypada relatywnie dobrze. Pod względem liczby organizacji Małopolska zajmuje trzecie miejsce w kraju po Mazowszu i Wielkopolsce.

Mapa 21 Organizacje pozarządowe („non-profit”) w 2016 r. w województwach w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców.

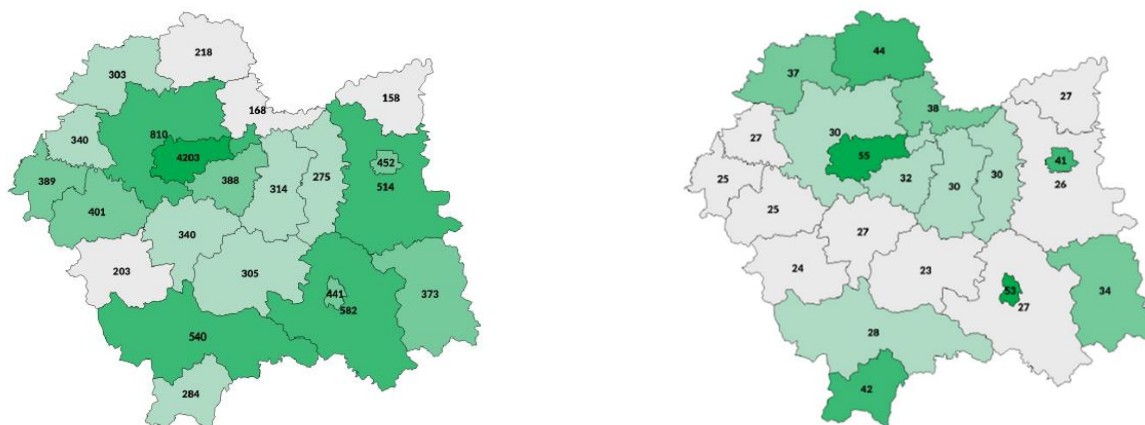

Źródło: KSRR (projekt).

Zróżnicowanie wewnątrzregionalne liczby organizacji pozarządowych według powiatów Małopolski jest znaczne – od 53-55 organizacji/10 tys. mieszkańców w Krakowie i Nowym Sączu po 24-26 organizacji/10 tys. mieszkańców w powiatach suskim i tarnowskim.

Mapa 22 Liczba organizacji pozarządowych (wedle tzw. szerokiej definicji trzeciego sektora) zarejestrowanych w powiatach województwa małopolskiego w liczbach bezwzględnych i na 10 tys. mieszkańców.

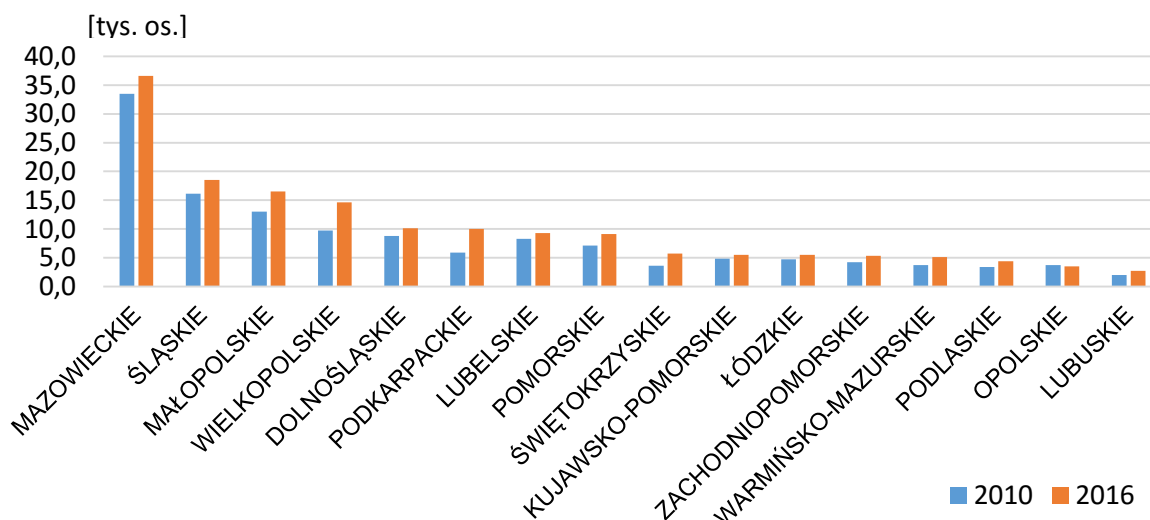

Źródło: Kondycja małopolskiego III sektora. Raport UMWM2017.

Zasięg działania małopolskich organizacji jest szerszy niż organizacji z całej Polski. Częściej niż w całym kraju działają ogólnopolsko lub międzynarodowo (odpowiednio 43% i 38% organizacji). 37% organizacji z regionu działa tylko i wyłącznie lokalnie (w najbliższym sąsiedztwie, gminie, powiecie), a 21% nie wykracza ze swoimi działaniami poza granice województwa.

Pod względem liczby członków organizacji Małopolska zajmuje czwarte miejsce w kraju, po Mazowszu, Śląsku i Wielkopolsce (*ex aequo* z Dolnośląskiem). Jednak w przeliczeniu na liczbę mieszkańców jest to już miejsce dalsze - na 10 tys. mieszkańców przypada 36 podmiotów pozarządowych (wedle szerokiej definicji sektora), czyli mniej więcej tyle, ile w całej Polsce (35). W skali Małopolski, podobnie jak całego kraju, typowa jest społeczna praca członków zarządów organizacji - 84% osób zasiadających w zarządach małopolskich organizacji nie jest w żaden sposób zatrudnianych w organizacji, nie pobiera tym samym wynagrodzenia za swoją pracę (w całej Polsce 77%). To wyraźnie ogranicza możliwości działania.

Wykres 21 Pracujący w organizacjach non-profit na podstawie umowy o pracę.

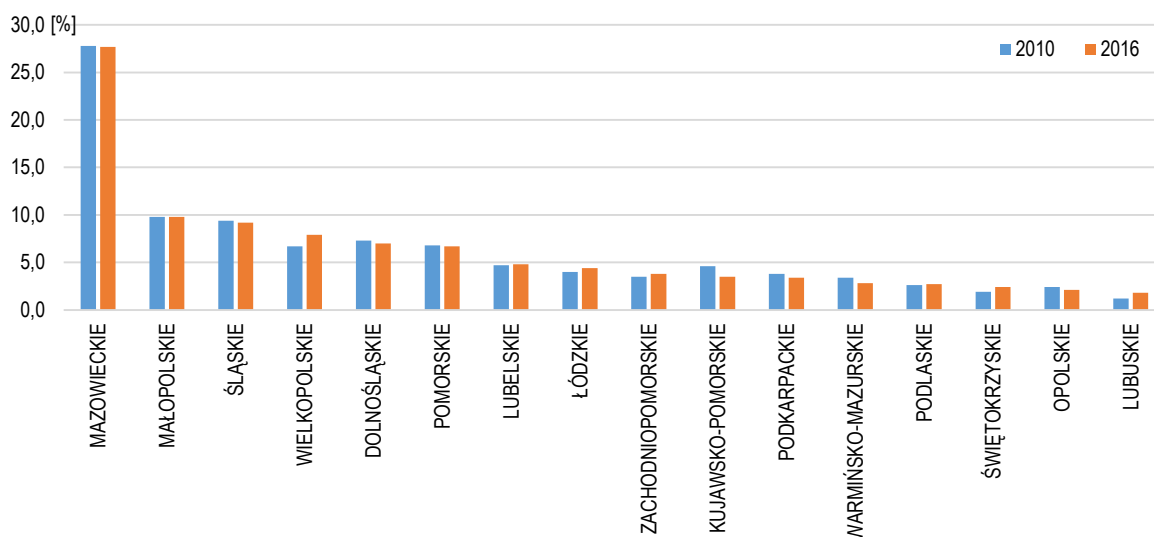
Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS/BDL.

Struktura zatrudnienia wśród organizacji małopolskich wygląda podobnie do tej w całym kraju. Co piąta organizacja zatrudnia pracowników na umowę o pracę (w Małopolsce – 19%, w całym kraju – 20%). Inne formy regularnego

zatrudnienia poza umową o pracę nieco częściej stosują organizacje z regionu małopolskiego niż z całej Polski (robi to odpowiednio 17% i 15% organizacji).

W 2014 roku przeciętne, roczne przychody małopolskich organizacji były niższe niż w całym sektorze – wynosiły 26 tys. zł (mediana), podczas gdy w całej Polsce było to 27 tys. zł. Struktura przychodów małopolskich organizacji nie zmienia się istotnie, w okresie 2010-2016 jedyną zauważalną zmianą w tym zakresie był wzrost udziału organizacji najbiedniejszych, o przychodach do 1 tys. zł. W 2016 roku organizacji o średnich dochodach (przedział 100 tys. zł do 1 mln zł) oraz organizacji o wysokich dochodach (przedział powyżej 1 mln zł) było po ok. 10%.

Wykres 22 Udział organizacji non-profit o przychodach pow. 1 mln zł do ogółu organizacji non-profit

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS/BDL.

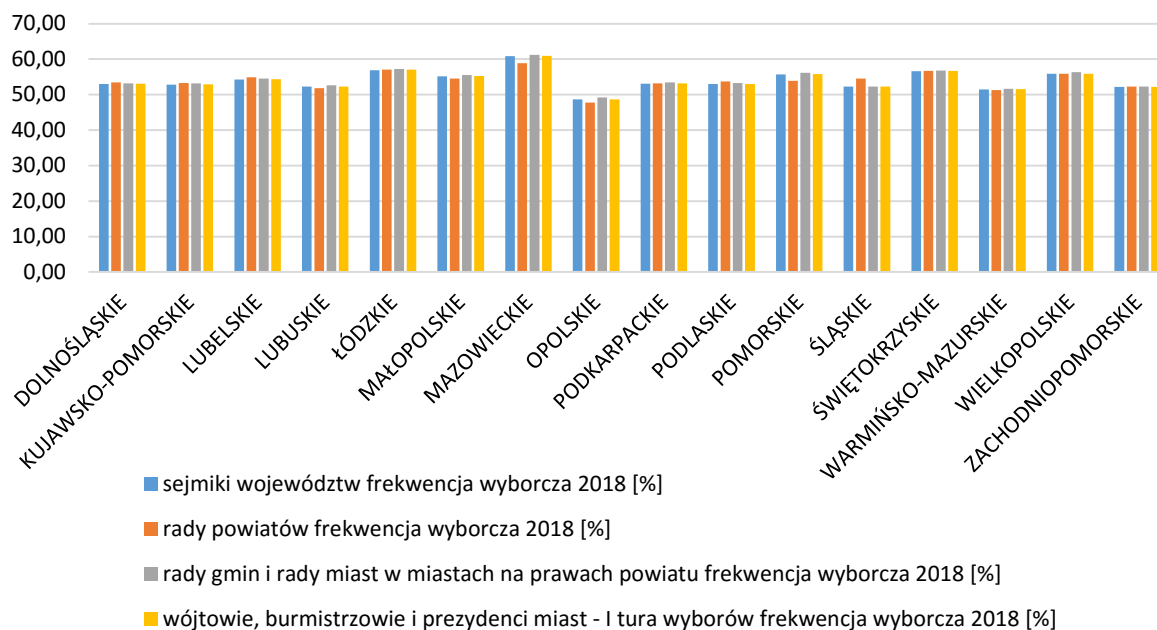
Podobnie jak w całym sektorze, także w Małopolsce bolączką organizacji jest mała przewidywalność przychodów. Ponad połowa małopolskich organizacji (51%) miała na początku marca 2015 roku zapewnione mniej niż połowę budżetu na najbliższe 10 miesięcy. Taki sam był poziom przewidywalności przychodów w całym kraju. W Małopolsce połowa organizacji deklaruje, że nie posiada żadnego majątku – to nieco więcej niż w całym kraju. W samochody i środki transportu wyposażonych jest w województwie małopolskim 3% organizacji (w skali kraju 7%), podobnie w majątek w postaci lokali, domów i nieruchomości 3% (w całej Polsce 8%).

Źródła finansowania małopolskich organizacji pozarządowych są co do rodzaju podobne jak w skali całego kraju, natomiast wyraźne są różnice w udziale poszczególnych źródeł, w tym:

- ponad dwukrotnie mniejszy jest udział przychodów z publicznych środków zagranicznych (11% vs. 24%);
- blisko dwukrotnie niższy jest udział środków z darowizn (7% vs. 13%);
- wyraźnie wyższy jest udział środków z działalności odpłatnej i działalności gospodarczej.

Relatywnie wysoką na tle kraju aktywność obywatelską mieszkanki i mieszkańców Małopolski potwierdzają także, obok aktywności w organizacjach pozarządowych, dane dotyczące frekwencji wyborczej. W Małopolsce należy ona do najwyższych w kraju - obok województwa pomorskiego, mazowieckiego, świętokrzyskiego i lubelskiego (2018) - choć różnice pomiędzy województwami są niewielkie.

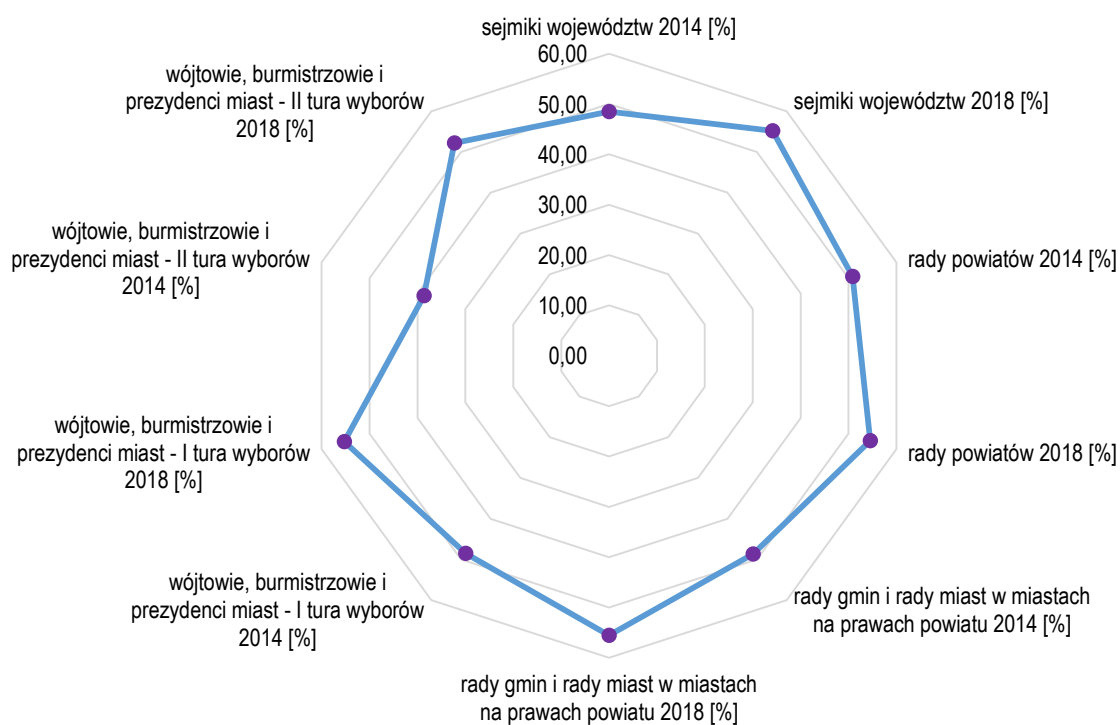
Wykres 23 Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych w 2018 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS-BDL.

Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych w Małopolsce liczona dla całego województwa oscyluje w ostatnich latach pomiędzy 48 a 55% (z jednym wyjątkiem – II tury wyborów w r.2014). W roku 2018 była wyraźnie wyższa niż w roku 2014.

Wykres 24 Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych w Małopolsce w latach 2014 i 2018.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS-BDL.

Zróznicowanie wewnątrzregionalne frekwencji wyborczej w ostatnich wyborach samorządowych (2018) było znaczące – od 43,6 i 44,6% odpowiednio na terenie powiatu suskiego i oświęcimskiego, po 57,3 i 55,7% odpowiednio na terenie powiatu krakowskiego i w Nowym Sączu.

WYZWANIA:

- Wzmacnianie zaangażowania liderów lokalnych i regionalnych w sprawy wspólne, jako potencjalnych partnerów samorządów w polityce rozwoju. Wymaga to zarówno działań wzmacniających chęć do angażowania się (tożsamość małopolska, identyfikacja z regionem), jak i budujących realne możliwości większego zaangażowania (kompetencje, wzmocnienie organizacyjne i finansowe organizacji pozarządowych).

ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE

Przestrzenne aspekty rozwoju regionalnego

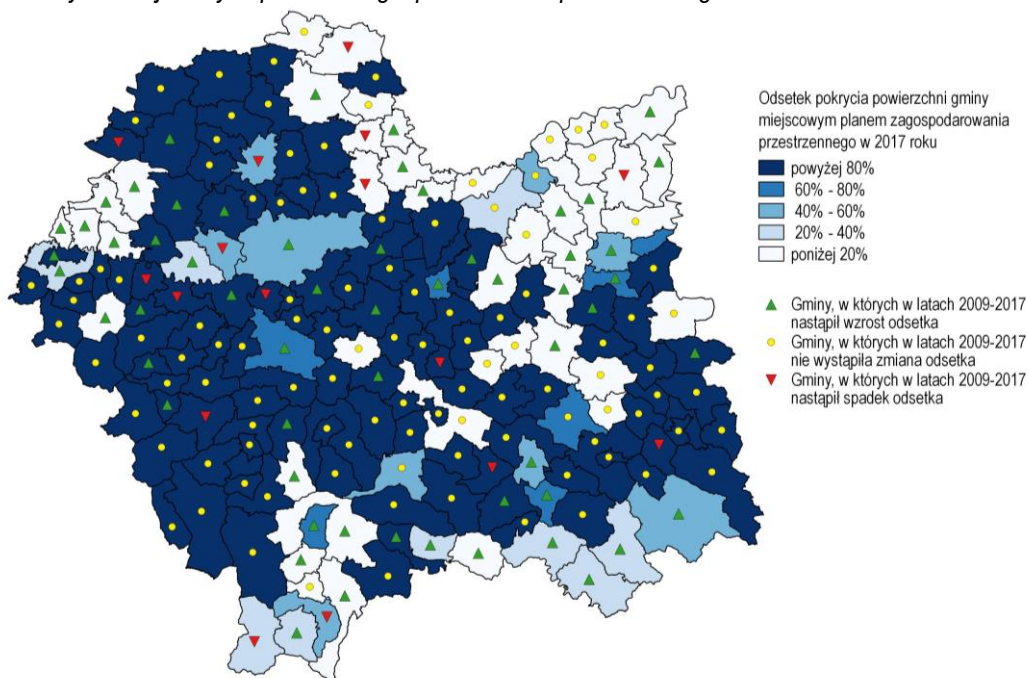
Małopolska posiada powierzchnię 15,2 tys. km² i jest 12. co do wielkości województwem. Udział gruntów zabudowanych i zurbanizowanych w powierzchni ogółem sukcesywnie zwiększa się – w 2003 roku wskaźnik ten wynosił 4,9%, natomiast w 2017 roku już 6,5%, co lokowało Małopolskę na 3. miejscu w kraju. Odwrotną tendencją wykazuje się współczynnik urbanizacji (odsetek ludności mieszkającej w miastach), który niezmiennie od wielu lat spada (z 50,8% w 1995 do 48,2% w 2018 r.). Wyższe współczynniki od średniej wojewódzkiej odnotowano w 3 powiatach: chrzanowskim (61,61%), oświęcimskim (52,71%) i olkuskim (48,56%). Najmniej zurbanizowany, zarówno w 2008 r., jak i w 2018 r., był powiat tarnowski (11,89%). Z pojęciem obszarów zurbanizowanych związane jest także przestrzenne zagęszczenie ludności. Naturalnym jest, że najwyższą gęstością zaludnienia wykazują miasta, gminy położone w bezpośrednim sąsiedztwie Krakowa, Tarnowa i Nowego Sącza oraz zlokalizowane w zachodniej części województwa.

Region wyróżnia się policentryczną siecią osadniczą, a strukturę osiedleńczą Małopolski tworzą:

- ↗ ośrodek metropolitalny – Kraków;
- ↗ ośrodki miejskie regionalne (subregionalne) – Tarnów, Nowy Sącz;
- ↗ ośrodki miejskie powiatowe, aspirujące do miana miast subregionalnych (ponadlokalne I rzędu) – Oświęcim-Chrzanów, Nowy Targ-Zakopane;
- ↗ ośrodki miejskie powiatowe – (ponadlokalne II rzędu) – pozostałe 12 miast powiatowych;
- ↗ ośrodki miejskie gminne (lokalne) – pozostałe 43 miasta;
- ↗ obszary wiejskie (168, w tym 120 samych gmin wiejskich).

Województwo małopolskie należy do regionów, które wyróżniają się **wysokim odsetkiem pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (MPZP)** w kraju. W 2017 roku aż 66,9% powierzchni regionu było pokryte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Dawało to Małopolsce drugie miejsce w kraju, zaraz po województwie śląskim (69,4%). Analiza przestrzenna wskazała, że 63% wszystkich gmin znalazło się w grupie powyżej 80% pokrycia ich terenu MPZP. W odniesieniu do roku 2009 należy zauważyć, że w większości gmin (59% gmin) nie nastąpiła żadna zmiana wskaźnika.

Mapa 23. Pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w 2017 roku

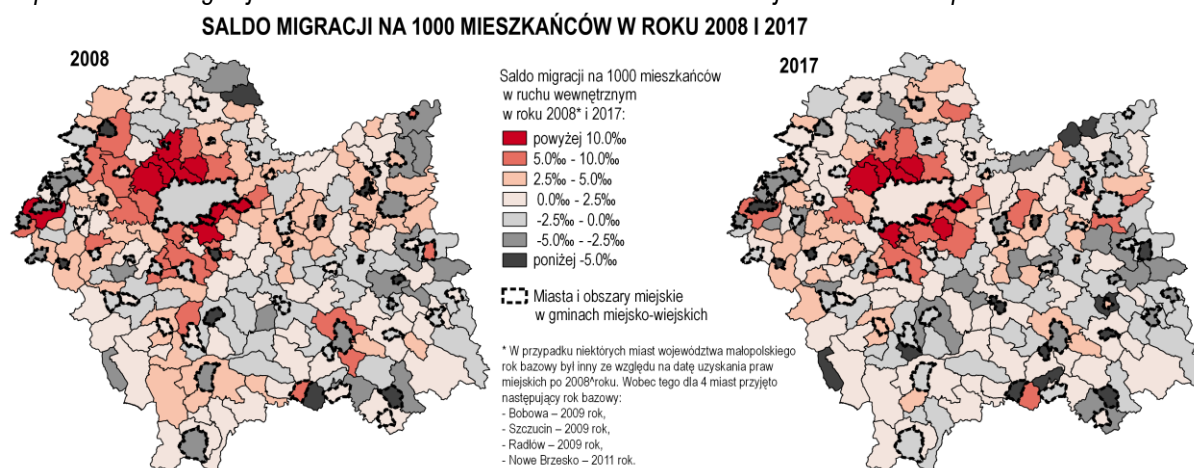
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BDL GUS.

Pomimo **wysokiego odsetka i sukcesywnego przyrostu powierzchni województwa objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego**, w Małopolsce uwidaczniają się procesy „rozlewania się” zabudowy w sposób mało uporządkowany. Może skłaniać to do stwierdzenia, iż narzędzia jakim jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, a tym bardziej nie będące aktem prawa miejscowego studium, nie spełniają całkowicie swojej roli jako narzędzia porządkowania i zrównoważonego kształtowania przestrzeni.

Procesy suburbanizacji następują od kilkadziesiąt lat, a więc nie tylko obecna sytuacja planistyczna ma na to wpływ. Suburbanizacja jest zjawiskiem wielowymiarowym i jako takie powinna być analizowana. Oprócz procesów demograficznych, jak np.: zmiana liczby ludności, zmiana gęstości zaludnienia, czy migracje, zjawisko suburbanizacji determinowane jest również procesami gospodarczymi, funkcjonalnymi, czy infrastrukturalnymi (poprawą dostępności i jakości życia poza obszarem miejskim). Przyrost liczby mieszkańców gmin podmiejskich wynika z jednej strony z siły przyciągania wielkich aglomeracji jako atrakcyjnych rynków pracy, z drugiej jest formą ucieczki od miejskiego zgiełku.

Zaawansowanie procesów suburbanizacji może wyrażać np. saldo migracji wewnętrznych na 1000 mieszkańców i jego zmiany. W 2017 roku najwyższy wskaźnik występował w gminach zlokalizowanych w obszarze oddziaływania Krakowa, wokół którego widoczne są zaawansowane procesy suburbanizacji. Słabsze procesy kształtują się także wokół Tarnowa, Nowego Sącza i Oświęcimia. W odniesieniu do roku 2008 należy zauważyć, że zasięg wysokiego wskaźnika salda migracji wyraźnie obniżył się.

Mapa 24. Saldo migracji na 1000 mieszkańców w roku 2008 i 2017 w województwie małopolskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BDL GUS.

Niekontrolowane postępowanie procesu suburbanizacji może skutkować **chaosem przestrzennym**, wzrostem kosztów realizacji inwestycji i narastaniem barier dla nowych przedsięwzięć (nie sposób już wyznaczyć obwodnic niektórych miast bez drastycznych decyzji wyburzeniowych). Ponadto generuje dodatkowe koszty dla gmin np. związane z koniecznością budowy rozległych sieci infrastrukturalnych, organizacji transportu mieszkańców do szkół, ośrodków zdrowia i zakładów pracy a dodatkowo jeszcze staje się źródłem zanieczyszczeń powietrza i hałasu. Dynamicznie postępująca suburbanizacja niesie ze sobą zagrożenie dla ładu przestrzennego szczególnie poprzez ekspansję zabudowy rozproszonej na obszarach wiejskich. Zniszczeniu ulegają wówczas kształtowane przez wieki ruralistyczne układy przestrzenne jakże charakterystyczne dla naszego województwa. Zjawisko to jest szczególnie niepokojące w rejonach górskich i podgórszych wyróżniających się wyjątkowymi walorami przyrodniczymi. Niekontrolowane i chaotyczne zjawisko suburbanizacji i zabudowy rozproszonej stanowi poważne zagrożenie nie tylko dla środowiska, ale także dla gospodarki rolnej.

WYZWANIA:

- ➔ Wzmocnienie procesów planowania przestrzennego w gminach oraz informowanie o negatywnych skutkach braku prowadzenia odpowiedniej polityki przestrzennej przez władarzy gmin, aby nie doprowadzić do sytuacji, w której to plany nie wyznaczają właściwej ścieżki rozwoju terytorialnego, a jedynie są dopasowywane do bieżących potrzeb inwestycyjnych.

→ Przeciwwstawianie się narastającym konfliktom przestrzennym, w szczególności niekontrolowanemu rozlewaniu się zabudowy miejskiej na tereny wiejskie.

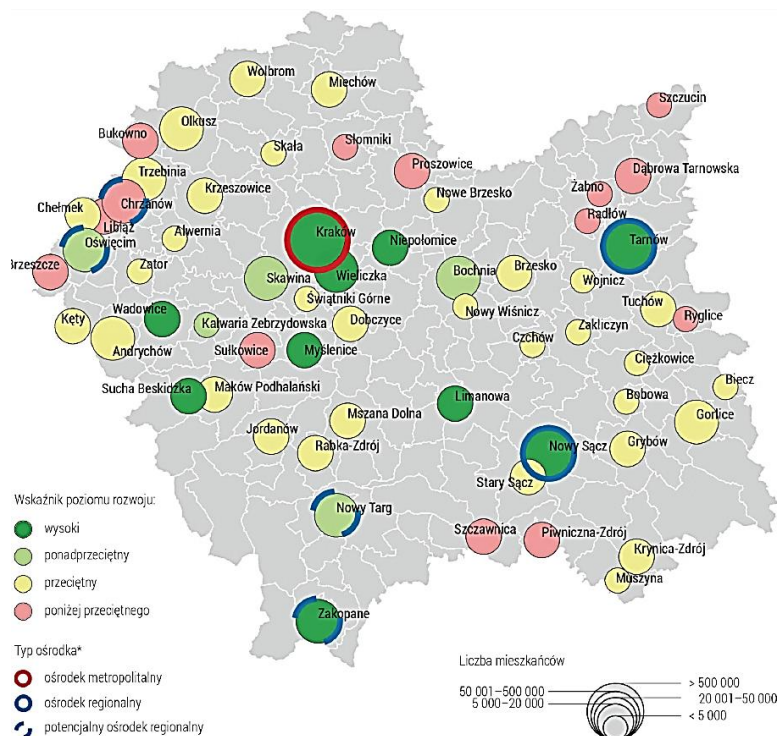
Polityka miejska – miasta duże i średnie

W województwie małopolskim zlokalizowane są 62 miasta, w tym 3 na prawach powiatu. Największym ośrodkiem regionu jest **Kraków**, który wyróżnia się niezwykle bogatą ofertą biznesową, usługową i kulturalną. Ważnymi ośrodkami regionalnymi są także byłe miasta wojewódzkie – **Tarnów** i **Nowy Sącz**, które mają dobrze wykształcone funkcje ponadlokalne, takie jak: szpitale wojewódzkie, wyższe szkoły zawodowe i prywatne szkoły wyższe oraz wojewódzkie instytucje kultury (w tym muzea okręgowe). Pozostałe ośrodki mają charakter ponadlokalny, mimo prób podniesienia ich statusu i funkcjonowania w nich instytucji takich, jak wspomniane wyższe szkoły zawodowe, czy delegatury urzędu marszałkowskiego. Jednak nawet zsumowany potencjał **Nowego Targu** i **Zakopanego** albo **Oświęcimia** i **Chrzanowa**, ustępuje potencjałom starych ośrodków wojewódzkich. Wśród ośrodków powiatowych panuje duże zróżnicowanie: obok wspomnianych 40-tysięcznych miast o bogatej ofercie usługowej funkcjonują niewielkie miasta. Do takich ośrodków należą: Dąbrowa Tarnowska, Proszowice, Miechów, oraz w mniejszym stopniu Sucha Beskidzka i Limanowa.

Na podstawie syntetycznego wskaźnika potencjału miast, przedstawionego w raporcie pn. „*Miasta województwa małopolskiego – zmiany, wyzwania i perspektywy rozwoju*”, stworzony został **ranking miast Małopolski**. Autorzy opracowania posłużyli się 10 wskaźnikami cząstkowymi, które odnosiły się do procesów demograficznych zachodzących w regionie (zmiana ludności, saldo migracji), jakości kapitału ludzkiego i społecznego, wielkości rynku pracy, poziomu rozwoju gospodarczego, dostępności komunikacyjnej i dostępności do usług.

Najwyższe wartości wskaźnika potencjału rozwojowego wystąpiły w 10 miastach Małopolski. Bezapelacyjnie, najbardziej rozwiniętym miastem w regionie okazał się Kraków, w którym wartość wskaźnika była równa 13,75 (przy średniej dla wszystkich miast na poziomie 0,36). Należy także podkreślić, że wskaźnik ten był cztery razy wyższy od wartości wskaźnika dla miasta, które w rankingu zajęło drugie miejsce (Wieliczka: 3,33).

Mapa 25. Typy miast ze względu na miejsce w strukturze funkcjonalno-przestrzennej województwa oraz poziom rozwoju ośrodków

Źródło: *Miasta województwa małopolskiego – zmiany, wyzwania i perspektywy rozwoju*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2018.

W Małopolsce mianem metropolii określany jest **Kraków**, jako miasto wojewódzkie, w którym koncentruje się najwyższy kapitał ludzki oraz w którym obserwuje się najwyższy postęp techniczny i technologiczny. Na tle innych miast Polski, Kraków wyróżnia się lepszą siecią połączeń lotniczych, wysoką rankingową pozycją szkół wyższych, bogatą ofertą kulturalną (największe nakłady na kulturę po stolicy), atrakcyjną ofertą turystyczną, wysokim poziomem wydatków na B+R, rozpoznawalnością marki, rozbudowanym zapleczem konferencyjnym oraz wielkością aglomeracji. Współpraca Krakowa z sąsiadującymi gminami jest sformalizowana. Metropolia Krakowska tworzy płaszczyznę współpracy dla 15 stowarzyszonych w niej gmin – Krakowa i otaczających go 14 gmin, które wspólnie realizują **zintegrowane inwestycje terytorialne (ZIT)** m.in. w zakresie: promowania przedsiębiorczości, rozwijania infrastruktury drogowej i wspierania równoważonej multimodalnej mobilności miejskiej, działania z zakresu poprawy jakości powietrza i modernizacji energetycznej budynku, czy inwestowanie w sektor gospodarki wodno-kanalizacyjnej, gospodarki odpadami i w rozwój infrastruktury społecznej.

Z drugiej strony, pomijając ogromne znaczenie dynamicznie zachodzących procesów metropolizacji, należy wskazać, że rozwój regionów jest determinowany również przez **średnie ośrodki miejskie**. Jako kluczowe czynniki generujące potencjał rozwojowy miast średnich uznawane są jakość życia i dostępność do usług. Największą trudnością w kształtowaniu rozwoju średnich miast jest utrzymanie równowagi pomiędzy globalnymi wyzwaniami a lokalnymi tradycjami.

Jednym z podejść do badania rozwoju miast, aby móc kierować na nie właściwą interwencją, jest postrzeganie rozwoju miast nie tylko przez pryzmat czynników rozwoju i wewnętrznych potencjałów, ale również występujących tam problemów, które uniemożliwiają w pełni realizowanie wybranych kierunków rozwoju danego ośrodka. Wśród najważniejszych problemów obserwowanych w małopolskich miastach należy wymienić:

- 1) **rozlewanie się miast na obszary wiejskie** - jedną z cech współczesnej urbanizacji, charakterystyczną zarówno dla dużych i mniejszych miast, jest proces rozwoju przedmieść oraz ekspansja zabudowy mieszkaniowej i usługowej na tereny pozamiejskie. Zjawisko to charakteryzuje się przede wszystkim wzrostem liczby mieszkańców obszarów sąsiadujących bezpośrednio z wojewódzką metropolią tj. miastem Kraków oraz innymi dużymi ośrodkami miejskimi takimi jak Tarnów i Nowy Sącz.
- 2) **depopulację, odpływ mieszkańców z centrów miast i kurczenie się miast** - tradycyjne podejście do procesu „kurczenia się miast” definiuje ten proces jako gwałtowną depopulację, której najczęściej towarzyszy pogarszanie się sytuacji ekonomicznej. Wielowymiarowe podejście do tego problemu zakłada, że kurczenie się miast związane jest ze społeczną, przestrzenną i ekonomiczną restrukturyzacją ośrodków miejskich, przy jednoczesnym stałym spadku liczby mieszkańców. Aktualnie w Małopolsce utrzymuje się zjawisko depopulacji miast przy wzroście ludności podmiejskich stref miast. W latach 2008-2016 w 12 miastach województwa ubyło ludności o ponad 2% i są to głównie miasta średniej wielkości (Olkusz, Chrzanów, Oświęcim, Gorlice), Tarnów oraz mniejsze ośrodki lokalne takie jak: Wolbrom, Brzeszcze, Rabka-Zdrój, Krynica-Zdrój, Muszyna.
- 3) **starzenie się mieszkańców miast** - coraz bardziej widocznym i postępującym wyzwaniem jest zwiększanie się liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. Największy wpływ na poziom i dynamikę procesu starzenia się społeczeństwa mają: niski współczynnik urodzeń, migracje (odpływ) ludzi młodych, zmiana modelu rodziny oraz zmiany dotyczące zdrowia i długości życia. Najszybciej starzejącymi się miastami, w których wzrósł udział ludności w wieku poprodukcyjnym w latach 2008-2017 były: Olkusz (wzrost o 68%), Brzesko (50%), Libiąż (50%), Kęty (48%), Wadowice (47%), Bochnia (47%) i Alwernia (46%).
- 4) **zanieczyszczenie miast** – głównie związane z jakością powietrza. W kontekście rozwoju miast Małopolski należy wskazać, że najgorszą jakością powietrza, pod względem stężenia pyłów PM10 w 2015 roku, charakteryzowały się duże miasta województwa małopolskiego (Kraków i Nowy Sącz), Nowy Targ oraz miasta zachodniej Małopolski (Bukowno, Chrzanów, Kęty i Trzebinia) oraz miasta średnie – Andrychów, Bochnia, Oświęcim i Skawina, ale też niektóre miasta małe i bardzo małe – Miechów, Proszowice, Słomniki, Sucha Beskidzka i Tuchów.

WYZWANIA:

- ➔ Różnorodność małopolskich miast utrudnia wskazanie głównych, wspólnych dla wszystkich ośrodków barier i szans rozwoju. Charakteryzują się one odmienną specyfiką, która uzależniona jest m.in. od liczby mieszkańców, wewnętrznych potencjałów, położenia geograficznego, pełnionych funkcji, kierunku rozwoju czy dostępności transportowej. Należy więc skupić się na lepszym dostosowaniu interwencji dla miast, w zależności od ich realnych potrzeb.
- ➔ Konieczne jest odpowiednie dostosowanie interwencji kierowanej dla miast w Małopolsce. Inne działania będą dedykowane dla dużego, nowoczesnego i silnego ośrodka miejskiego jakim jest Kraków, inne dla miast o znaczeniu regionalnym, które potrzebują wzmocnienia ich funkcji ponadlokalnych, inne dla ośrodków średnich i małych. Wyzwaniem dla polityki regionalnej wobec obszarów miejskich oraz otaczających je terenów zurbanizowanych będzie ich wzmocnienie w kontekście zachodzących przemian cywilizacyjnych i globalnych. Kluczowym wyzwaniem dla rozwoju małych i średnich miast będzie zatrzymanie odpływu ich mieszkańców.
- ➔ W kontekście zachodzących przemian społecznych, gospodarczych i przestrzennych, na szczególną uwagę zasługuje będą problemy zachodzące w miastach, takie jak ich „rozlewanie się”, „kurczenie się”, „starzenie się”, czy występowanie problemów z zakresu ochrony środowiska.

Małe miasta i obszary wiejskie

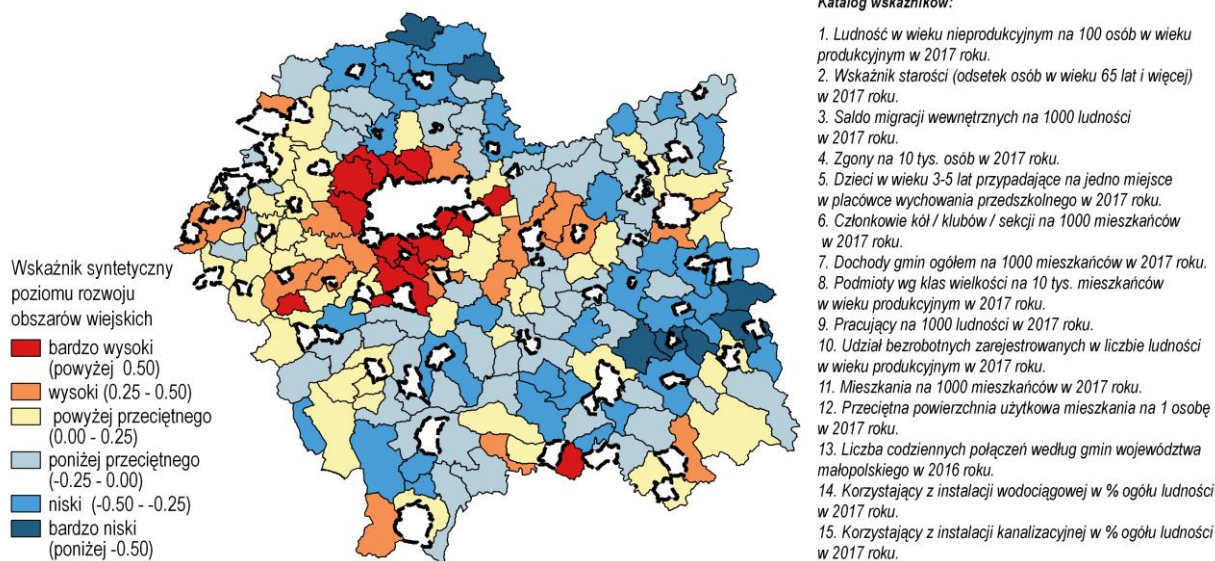
Ponad połowa mieszkańców Małopolski zamieszkuje obszary wiejskie (1,75 mln mieszkańców, co stanowi 51,7% ogółu ludności - dane na dzień 31 grudnia 2017 r.). Województwo małopolskie wyróżnia korzystna tendencja umiarkowanego, lecz stalego **wzrostu liczby ludności szczególnie na obszarach wiejskich**. Obserwuje się jednak spore różnice lokalne. O ile bowiem w części południowej i wschodniej województwa dominuje tzw. „*młodość demograficzna*” czyli większy udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w odniesieniu do innych części regionu, świadcząca o dużym potencjale ludnościowym tych obszarów, o tyle w gminach zlokalizowanych w północnej i zachodniej części województwa ujawniają się tendencje negatywne wyrażające się w ujemnym przyroście naturalnym i spadku liczby mieszkańców. Te niekorzystne zjawiska demograficzne kumulują się szczególnie w typowo wiejskich gminach takich powiatów jak: miechowski, proszowicki, olkuski, dąbrowski, brzeski i wschodniej części powiatu gorlickiego.

Głównym celem zarządzania rozwojem obszarów wiejskich województwa powinna być **poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz poprawa dostępności do usług** (także wyższego rzędu). Tymczasem z pozyskanych danych statystycznych wynika, że obszary wiejskie Małopolski wykazują braki chociażby w zakresie dostępu do instalacji infrastruktury technicznej.

Ogólny poziom rozwoju obszarów wiejskich został określony na podstawie wskaźnika syntetycznego. Najwyższe wartości osiągnęły jednostki zlokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie Krakowa, które wykorzystują szansę jaką daje bliskość aglomeracji, np. Wielka Wieś (1,40), Zabierzów (1,34), Zielonki (1,19) i Szczawnica – obszar wiejski (1,17). Najmniej korzystną sytuację obserwowano w północnych oraz wschodnich częściach województwa, tj. w gminach: Bobowa – obszar wiejski (-0,71), Korzenna (-0,62), Szerzyny (-0,58), Słaboszów (-0,57), Łużna (-0,54), Biecz – obszar wiejski (-0,52) i Kozłów (-0,52).

Mapa 26. Wskaźnik syntetyczny poziomu rozwoju obszarów wiejskich w Małopolsce w 2017 r.

WSKAŹNIK SYNTETYCZNY ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS BDL

Nierozłącznym tematem związanym ze zrównoważonym rozwojem obszarów wiejskich jest **rolnictwo**, o czym szerzej wspomiano już we wcześniejszych częściach diagnozy. Cechą charakterystyczną rolnictwa w województwie małopolskim jest **duże rozdrobnienie gospodarstw**, które w Małopolsce jest skutkiem uwarunkowań historycznych. Ekstensywne i tradycyjne metody produkcji dominujące w małoobszarowych gospodarstwach rolnych, oferujące produkty wyróżniające się wysoką jakością, mogą być źródłem przewag konkurencyjnych i to nie tylko w wymiarze regionalnym ale także krajowym i międzynarodowym (dobre perspektywy produkcji wyrobów certyfikowanych: produkty tradycyjne i regionalne oraz ekologiczne).

W zakresie rozwoju **sektora pozarolniczego** na obszarach wiejskich należy wskazać, że gminy charakteryzujące się wysokim poziomem rozwoju pozarolniczej funkcji gospodarczej w większości zlokalizowane są w otoczeniu Krakowa i w zachodniej części Małopolski. Odsetek podmiotów gospodarczych pozarolniczych w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych jest najwyższy w zachodniej części województwa (powiaty: olkuski, chrzanowski, oświęcimski i wadowicki) oraz w gminach górskich, turystycznych zlokalizowanych na południu regionu (m.in. Krynica-Zdrój, Muszyna, Szczawnica, Kościelisko). Tam też obserwuje się **najwyższy poziom przedsiębiorczości**. Wojewódzkim liderem przedsiębiorczości pozostaje jednak wciąż powiat tatrzański gdzie prywatna wytwórczość i działalność usługowa rozwijają się pomyślnie na bazie wyjątkowych walorów przyrodniczych i kulturowych regionu (hotelarstwo, gastronomia i drobny handel związany z turystyką).

Obszary wiejskie wykazują się **wysoką aktywnością społeczną i obywatelską**, zwłaszcza na południu kraju. W Małopolsce frekwencja w wyborach prezydenckich była najwyższa (poza Krakowem) w gminach powiatu nowosądeckiego (54,42% przy średniej dla Małopolski 52,16%) oraz w najbliższym otoczeniu Krakowa. W przypadku wskaźnika „odsetek podatników PIT przekazujących 1% na OPP” najwyższe jego wartości występowały w gminach będących w otoczeniu większych miast (Krakowa, Nowego Sącza i Tarnowa). Przykładem jednej z form współpracy jest również funkcjonowanie Lokalnych Grup Działania (**LGD**).

Struktury rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich głównie **determinują korzyści aglomeracyjne**, tj. obecność silnego wielofunkcyjnego ośrodka gospodarczego. Terytorialna charakterystyka obszarów wiejskich w Małopolsce kształtuje się następująco:

- **strefa północna:** charakteryzująca się niską gęstością zaludnienia, niskim wskaźnikiem urbanizacji, niskim przyrostem naturalnym, słabą dostępnością do usług publicznych, słabą aktywnością gospodarczą mieszkańców, korzystnymi warunkami do produkcji rolnej, relatywnie korzystną strukturą gospodarstw;

- **strefa środkowa:** charakteryzująca się dużą gęstością zaludnienia, wysokim wskaźnikiem urbanizacji, dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną, niskim wskaźnikiem bezrobocia, silnym rozdrobnieniem gospodarstw, dużą aktywnością mieszkańców w pozyskiwaniu dodatkowych źródeł dochodu;
- **strefa południowa:** wyróżniająca się wysokim przyrostem naturalnym, wysokim wskaźnikiem bezrobocia, słabo rozwiniętą infrastrukturą techniczną, niskim wskaźnikiem urbanizacji, wysokimi walorami przyrodniczo-krajoznawczymi, dużym rozdrobnieniem agrarnym i trudnymi warunkami do produkcji rolnej.

Na szczególną uwagę zasługują wiejskie **obszary górskie**, które w Małopolsce występują na południu regionu. Trudne warunki geologiczne, geomorfologiczne, klimatyczne i glebowe na obszarach górskich w Małopolsce powodują, że są one klasyfikowane jako tzw. „obszary problemowe rolnictwa”. Z drugiej strony obszary górskie wyróżniają się wysokim potencjałem związanym w głównej mierze z występowaniem bioróżnorodności gatunkowej i wyjątkowych walorów krajobrazu, co przyczynia się do powstawania możliwości rozwoju tych terenów, głównie w branży turystycznej, handlowej i usługowej. Niezaprzeczalnym atutem omawianych terenów jest na ogół czyste środowisko, unikalne walory przyrodnicze, kulturowe (oryginalna kultura pasterska) oraz żywe wciąż tradycje i folklor (w tym dziedzictwo kulinarne). Dlatego właśnie na terenach górskich w Małopolsce dobrze rozwinęło się przetwórstwo bazujące na bogatym dziedzictwie kulinarnym regionu, co przejawia się w szczególności w licznej gamie produktów tradycyjnych i regionalnych wytwarzanych z miejscowych surowców.

WYZWANIA:

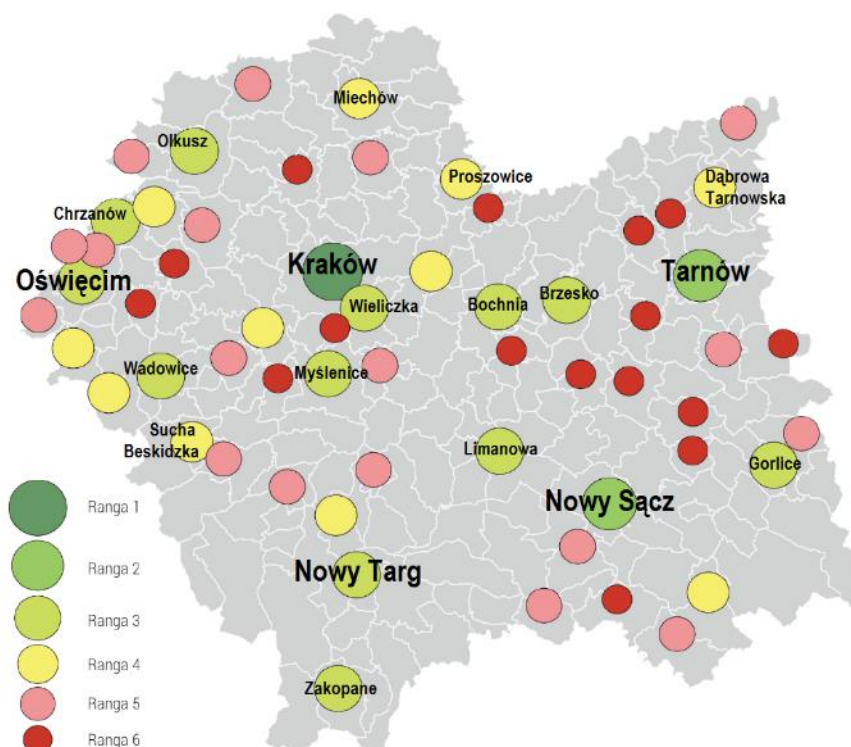
- ➔ W kontekście zachodzących przemian na obszarach wiejskich i zmiany pełnionych przez nie funkcji, szczególnym wyzwaniem będzie zapewnienie mieszkańcom atrakcyjnych warunków do życia oraz dostępu do usług, zwłaszcza na obszarach peryferyjnych.
- ➔ W kontekście wzmacniania rozwoju obszarów wiejskich w Małopolsce bardzo ważne będzie wspieranie zawiązywania współpracy międzygminnej w celu realizacji wspólnych i komplementarnych projektów.
- ➔ Małopolska stoi przed trudnym wyzwaniem, jakim jest wsparcie nakierowane na rozwój obszarów górskich. Z jednej strony konieczne będzie podejmowanie działań kompensacyjnych, a z drugiej wspierających ogromne potencjały drzemiące na tych obszarach, tak, aby stały się one przewagą konkurencyjną regionu.

Spójność wewnątrzregionalna i dostępność

Równomierny rozwój całego regionu stanowi priorytetowe zadanie władz Samorządu Województwa ze względu na konieczność zapewnienia porównywalnych warunków życia wszystkim mieszkańcom. Spójność wewnątrzregionalną ma więc wyrażać dobra dostępność komunikacyjna i dostępność do usług.

Dostępność do instytucji i usług publicznych świadczy o poziomie jakości życia mieszkańców. Wyposażenie jednostek podobnej rangi (ośrodki powiatowe, gminne, lokalne) jest bardzo różnorodne i trudno mówić o wspólnym minimalnym standardzie usług publicznych. W odniesieniu do wyposażenia w instytucje i usługi dla ludności i firm miast Małopolski (rangi miast, patrz: „*Miasta województwa małopolskiego – zmiany, wyzwania i perspektywy rozwoju*”) przeanalizowano 64 usługi rynkowe i nierynkowe oraz ich liczebność w danym mieście. Na tej podstawie utworzono wskaźnik lokacji dóbr i usług, a dla celów interpretacyjnych zaklasyfikowano każde miasto do odpowiedniej rangi (ranga I określa najwyższą dostępność do dóbr i usług).

Mapa 27 Miasta w Małopolsce wg rang wyposażenia w instytucje i usługi w 2017 roku

Źródło: Binda A., Łobodzińska A., Motak E., Nowak A., Jarząbek B., Poniewierska A., *Miasta województwa małopolskiego – zmiany, wyzwania i perspektywy rozwoju*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2018

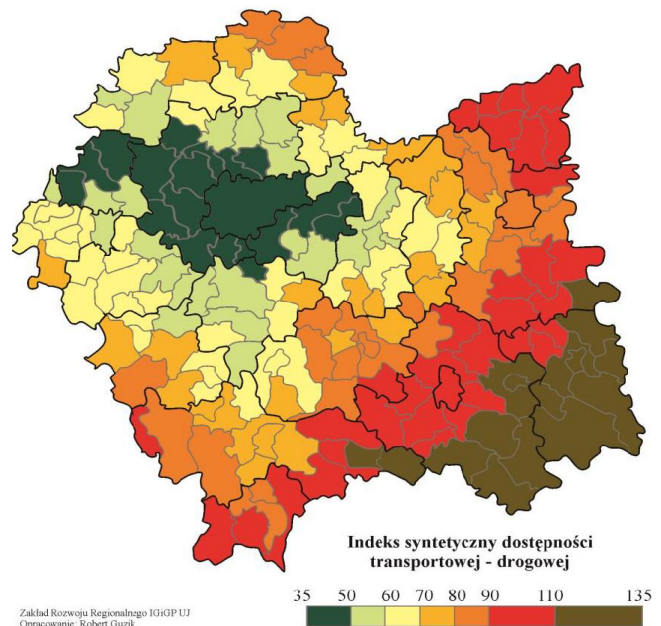
W okresie ostatnich 7 lat sukcesywnie poprawia się dostępność do usług we wszystkich miastach Małopolski. Stosunkowo najslabszy dostęp do usług publicznych ujawnia się we wschodniej części województwa (małe miasta powiatu tarnowskiego i brzeskiego). Na tle kraju, dostępność do usług w Małopolsce jest zadawalająca. Z kolei z badania pn. „Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej” wynika, że zaledwie 3 gminy z Małopolski znalazły się wśród 10% gmin z kraju, które wykazywały najniższą dostępność czasową i przestrzenną do usług (Piwniczna-Zdrój, Muszyna i Uście Gorlickie). W odsetku 10% gmin z najlepszą dostępnością znalazły się: Kraków, Tarnów, Bochnia, Limanowa, Sucha Beskidzka, Oświęcim, Libiąż, Chrzanów, Brzeszcze, Zakopane, Nowy Targ, Wieliczka, Brzesko, Mysłenice, Zielonki, Babice, Trzebinia, Bolesław, Olkusz, Miechów.

Dostępność przestrzenna najczęściej rozpatrywana jest w kontekście **dostępności transportowej**. W Małopolsce pomimo dużej gęstości sieci dróg (2. miejsce w kraju), ich dostępność mierzona długością dróg na 10 tys. mieszkańców jest niska, plasując region na 8. pozycji w kraju, przy czym zarówno pod względem wzrostu wskaźnika dróg na 100 km², jak wzrostu długości dróg na 10 tys. mieszkańców Małopolska znalazła się dopiero na 9. pozycji.

Głównym problemem zauważalnym na małopolskich drogach jest bardzo duże obciążenie ruchem (zarówno dróg krajowych, jak i wojewódzkich). Stan ten potwierdzają kolejne pomiary ruchu przeprowadzane przez Generalną Dyрекcyję Dróg Krajowych i Autostrad. Zgodnie z wynikami badania przeprowadzonego w 2015 roku, Małopolska jest drugim województwem (zaraz po województwie śląskim) w kraju pod względem obciążenia ruchem sieci dróg krajowych (14 580 pojazdów na dobę). Z kolei na drogach wojewódzkich Małopolska okazała się być liderem spośród wszystkich województw, zarówno w roku 2010 (5 523 pojazdów na dobę), jak i w 2015 roku (5 526 pojazdów na dobę), przy średniej dla kraju w 2015 roku na poziomie 3 520 pojazdów na dobę.

Analizując wewnątrzregionalną **dostępność drogową** należy stwierdzić, że **najlepszą dostępnością cieszy się Kraków i lotnisko w Balicach**. Niemal dwie trzecie mieszkańców województwa (bez Krakowa) zamieszkuje w zasięgu 60 minut dojazdu do Krakowa, natomiast w zasięgu izochrony 120 minut jest to już niemal 100% (bez Muszyny, Krynicy-Zdrój i Uścia Gorlickiego). Podobnie bardzo dobrą dostępnością cechują się Chrzanów i Trzebinia oraz nieco w mniejszym stopniu Oświęcim, co jest pochodną bliskości konurbacji katowickiej i dostępności znacznych obszarów autostradą A4 i A1. Znaczenie autostrady A4 jako korytarza szybkiego transportu o istotnym wpływie na poprawę dostępności widać także na przykładzie Tarnowa, który w latach 2011-2014 praktycznie podwoił liczbę osób, która mogłaby się do niego dostać w ciągu 2 godzin. **Najslabszą dostępnością odznaczają się obecnie Nowy Targ i Nowy Sącz**, co z jednej strony jest spowodowane położeniem na uboczu głównych dróg, a także peryferyjnym położeniem względem gęsto zaludnionych obszarów.

Mapa 28 Indeks syntetyczny dostępności transportowej - drogowej

Źródło: Guzik R., „Dostępność komunikacyjna wybranych miast Małopolski. Raport z badania dostępności w 2016 roku wraz z prognozą dostępności w latach 2020 i 2023”, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków, 2016.

Z drugiej strony należy wskazać, że kluczową rolę w transporcie pasażerskim powinna pełnić **kolej**, która posiada wysoki potencjał rozwojowy. Województwo małopolskie jest czwartym regionem w kraju pod względem gęstości linii kolejowych ogółem na 100 km², który w 2017 roku osiągnął wartość 7,1 km. Z kolei pod względem dostępności, czyli linii kolejowych ogółem na 10 tysięcy ludności, w 2017 roku Małopolska zajęła przedostatnie miejsce wśród wszystkich regionów z wynikiem 3,2 km (przy średniej dla kraju wynoszącej 5,0 km).

Wnikliwą diagnozę stanu multimodalnej dostępności transportem publicznym gmin w Polsce przeprowadzono w ramach badania „Multimodalna dostępność transportem publicznym gmin w Polsce”. W pierwszej kolejności przeanalizowano sieć połączeń dalekobieżnych (linie o długości powyżej 100 km o statusie wewnątrz- i międzywojewódzkim). W tym przypadku poza powiązaniem Warszawy z innymi obszarami kraju, należy wskazać układ miast w południowej Polsce (Rzeszów – Kraków – Katowice – Wrocław), tworzące wyraźnie konkurencyjne do Warszawy powiązanie. Widoczna jest również dominacja miast wojewódzkich oraz powiązań między stolicą regionu a miastami subregionalnymi. Główna obserwacja płynąca z badania to **ujemna korelacja sieci połączeń autobusowych z dostępnością do transportu kolejowego**.

WYZWANIA:

- ➔ Kluczowym wyzwaniem w perspektywie następnych lat będzie zagwarantowanie mieszkańcom Małopolski wysokiej jakości i dostępności do usług publicznych.
- ➔ Priorytetowym działaniem władz Samorządu Województwa Małopolskiego będzie poprawa integracji przestrzennej regionu i podniesienie dostępności do obszarów najbardziej oddalonych. Działania strategiczne w zakresie transportu powinny sprawiać, że infrastruktura i usługi transportowe będą w pełni zaspokajały potrzeby mieszkańców Małopolski.

Prognoza trendów rozwojowych

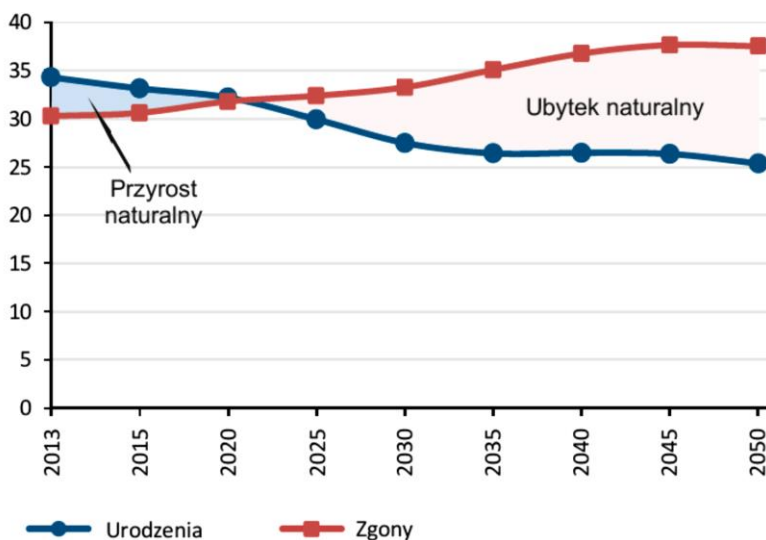
Strategia stanowi świadomy wybór przyszłych działań, które Samorząd Województwa będzie realizował samodzielnie bądź też stwarzając warunki na rzecz aktywności podejmowanych przez inne podmioty. Dlatego też efektywność polityk publicznych zależy nie tylko od trafnej diagnozy określającej punkt wyjścia dla planowanych działań, ale również warunkowana jest skuteczną identyfikacją trendów rozwojowych, które będą stanowiły istotny kontekst ich realizacji. Samorząd Województwa winien być zatem postrzegany, jako podmiot identyfikujący oraz moderujący teraźniejsze oraz przyszłe procesy społeczne, gospodarcze i środowiskowe zachodzące w regionie oraz jego otoczeniu.

W oparciu o diagnozę sytuacji rozwojowej Małopolski w 2018 roku możliwe było zidentyfikowanie kluczowych procesów, których prognozowany przebieg będzie determinował treść oraz intensywność działań podejmowanych na rzecz zrównoważonego rozwoju regionu w horyzoncie 2030 roku.

Projektując polityki publiczne w perspektywie 2030 roku nie sposób nie odnieść się do prognozy demograficznej. Znaczenie trendów demograficznych dla planowanych polityk publicznych wynika z faktu, iż oddziałują one na niemal wszystkie sfery życia gospodarczego i społecznego – wpływają na kształt struktury gospodarki, wymuszają przeobrażenia na rynku pracy oraz zmianę profilu usług publicznych. Mniejsza liczba osób młodych może też wpłynąć na poziom kreatywności społeczeństwa, a więc i na innowacyjność gospodarki.

Mimo, iż prognozy wskazują, że w 2030 r., na tle kraju Małopolska będzie w stosunkowo korzystnej sytuacji, problemy demograficzne będą dotyczyły w najbliższych latach w coraz większym stopniu także naszego regionu. Wzrost liczby ludności w Małopolsce prognozowany jest do 2026 r., a po tym okresie przewiduje się z roku na rok jej spadek. Prognoza zakłada, że w 2030 roku Małopolskę będzie zamieszkiwać 3 403,1 tys., czyli o 2,5 tys. mniej niż w 2018 roku. Według prognoz GUS w Małopolsce od 2021 r. utrzymywać się będzie ujemny przyrost naturalny (przy czym na wsi dodatni przyrost naturalny utrzymywał się będzie do 2030 r., natomiast w miastach ujemny przyrost naturalny prognozowany jest już od 2020 r.). Według prognozy trend ten będzie utrzymywał się także w kolejnych latach.

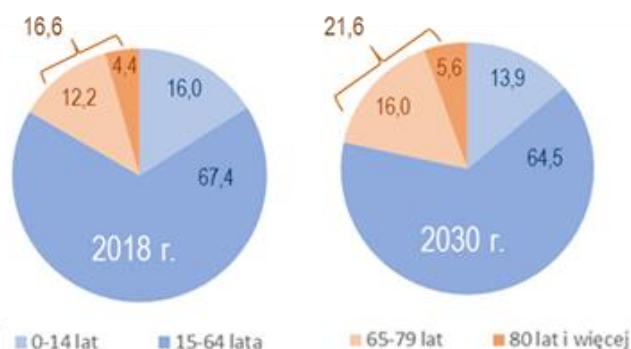
Wykres 25 Ruch naturalny ludności w Małopolsce (w tysiącach osób) – prognoza do 2030 r.

Źródło: Opracowano na podstawie Prognoza demograficzna na lata 2014-2050 dla województwa małopolskiego, GUS.

Prognozy przewidują wydłużanie się przeciętnego czasu trwania życia. Zakłada się, że w 2035 roku przeciętne trwanie życia kobiet wyniesie 85,5 roku (wobec 82 lat w 2018 roku), zaś w przypadku mężczyzn wskaźnik ten osiągnie wartość 79,5 roku (wobec 74,8 roku w 2018 roku). W efekcie pogłębią się niekorzystne zmiany w strukturze ludności, a zjawisko podwójnego starzenia się (udział liczby ludności w wieku 80 lat i więcej w liczbie ludności w wieku 65 lat i więcej) będzie narastać.

Wykres 26 Struktura ludności w Małopolsce według biologicznych grup wieku w 2018 r. oraz prognoza na 2030 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Spadek udziału osób w wieku 0-14 lat prognozowany jest na 2030 r. (w porównaniu z 2018 r.) dla wszystkich małopolskich powiatów, zaś średnio dla regionu o 13,4%. Dla wszystkich powiatów prognozowany jest również wzrost udziału ludności w wieku 65+, w tym 80+. Z kolei średnio dla Małopolski o wartość tych wskaźników wzrosnie odpowiednio o 30,4% i 27,6%. Wzrost liczby ludności w wieku 15-64 lata prognozowany jest tylko dla 4 powiatów (wielickiego, krakowskiego oraz w mniejszym stopniu myślenickiego i nowosądeckiego). Szczególnie niekorzystne zmiany w strukturze ludności prognozowane są dla Tarnowa, Nowego Sącza i powiatu olkuskiego. W stosunkowo korzystnej sytuacji znajdują się powiaty wielicki, krakowski, myślenicki i nowosądecki, w których prognozuje się jednocześnie wzrost liczby ludności ogółem oraz ludności w wieku 15-64 lata, choć w powiatach myślenickim, nowosądeckim i wielickim przewidywany jest również wysoki wzrost udziału ludności w wieku 65+.

Kształt rynku pracy będzie determinowany przede wszystkim przez dwie grupy czynników: niekorzystne trendy demograficzne (zwłaszcza omawiane wcześniej ujemny przyrost naturalny, spadek udziału osób w wieku aktywności zawodowej oraz szybki wzrost udziału osób starszych w populacji) oraz postęp technologiczny.

Wraz z rozwojem „Przemysłu 4.0” część zawodów będzie zanikała, a w ich miejsce pojawią się nowe. Trend ten, obecnie jeszcze dość słaby, będzie w najbliższych latach nabierał znaczenia, dlatego kluczową będzie mobilność czyli zdolność „zwinnego” poruszania się na rynku pracy, warunkowana umiejętnością dostosowywania się do nowych sytuacji oraz szybkiego uczenia się. Coraz szybszy postęp technologiczny, generujący zmiany popytu na pracowników o określonych kwalifikacjach, jeszcze bardziej zwiększy znaczenie kompetencji uniwersalnych oraz kształcenia ustawicznego. Postęp technologiczny nierozdzielnie wiąże się jednak z nieznanymi wcześniej zagrożeniami dla spójności społecznej, wynikającymi z różnego poziomu zdolności adaptacji do zachodzących zmian poszczególnych osób i grup społecznych. Dlatego też, chcąc zapobiegać negatywnym skutkom rozwoju, kształcenie powinno w coraz większym stopniu koncentrować się na rozwijaniu umiejętności analitycznych, samodzielnego myślenia i rozwiązywania problemów, umiejętności w zakresie innowacji i przedsiębiorczości, a także kompetencji cyfrowych i społecznych. Jednocześnie wzrastać będzie zapotrzebowanie na kompetencje wysokospecjalistyczne w zakresie nauk przyrodniczych, technologii, inżynierii i matematyki oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych. Aby system kształcenia przynosił zamierzone efekty powinien bardziej elastycznie reagować na wymagania otoczenia, uwzględniać nowe trendy i adaptować je do praktyki nauczania.

Wobec malejącej liczby osób w wieku produkcyjnym, dla uzupełnienia zasobów pracy kluczową rolę odgrywać będzie aktywizacja zawodowa rezerw kapitału ludzkiego z grup szczególnie zagrożonych bezrobociem i dezaktywizacją: kobiet, osób z niepełnosprawnościami, osób w wieku 50+ oraz długotrwale bezrobotnych. Wyzwaniem pozostaje również umiejętne zagospodarowanie zasobów, jakie na rynku pracy stanowią cudzoziemcy, zwłaszcza ci, którzy dysponują umiejętnościami oraz doświadczeniem niezbędnym do wykonywania zawodów deficytowych na małopolskim rynku pracy.

Rejestrowane w minionej dekadzie wyniki gospodarcze Małopolski pozwalają przyjąć założenie o stabilności regionu w najbliższych latach. Wyzwanie, przed którym staje Małopolska wiąże się przede wszystkim z utrzymaniem dotychczasowego tempa rozwoju. Czynnikiem spowalniającym rozwój gospodarczy regionu w kolejnych latach będzie niekorzystna sytuacja demograficzna. Starzenie się ludności, które nie tylko może doprowadzić do zastopowania wzrostu zatrudnienia, ale też spowodować pogorszenie stosunku liczby osób pracujących do niepracujących. Zjawisko to będzie w coraz większym stopniu absorbować środki publiczne, których bardziej znaczący strumień będzie musiał być skierowany na zaspokojenie potrzeb systemów emerytalnego oraz ochrony zdrowia. Większa alokacja środków w tych obszarach będzie wiązała się z ograniczeniem możliwości inwestycyjnych. W perspektywie 2030 roku niedobór środków finansowych na inwestycje częściowo pokrywany będzie transferami z budżetu UE. Niemniej jednak pamiętać należy, iż ich dostępność będzie podlegać powolnym, aczkolwiek systematycznym ograniczeniom.

Nie należy również zapominać o procesach, które wyznaczają kierunki zmian w światowej gospodarce, a za którymi, chcąc pozostać konkurencyjnym, województwo małopolskie będzie zmuszone podążać. W tym miejscu wspomnieć wystarczy o unowocześnianiu i automatyzacji gospodarki, elastycznej i wszechstronnej edukacji, która zapewni umiejętność szybkiego przystosowywania się do zmian, oraz inwestycjach w produktywność pracowników i ich dłuższą obecność na rynku pracy.

Jednym z najważniejszych zadań zapewniających wdrożenie gospodarki 4.0 i rozwój społeczeństwa informacyjnego w najbliższej dekadzie będzie zapewnienie odpowiedniej szybkości przesyłu danych dla potrzeb przedsiębiorców i konsumentów. Dane i ich przetwarzanie stanowią zarówno czynnik inicjujący rozwój nowych modeli biznesowych, jak również będą wspierać procesy realizowane w ramach modeli tradycyjnych. Według analizy firmy IBM z 2017 r. 90% przechowywanych w skali świata danych powstało na przestrzeni ostatnich kilku lat, co oznacza, że w okresie tym zgromadzono 9-krotnie więcej danych, niż we wcześniejszej historii ludzkości, a trend ten będzie przyspieszał. Analizy wskazują, że będzie rosnąć zapotrzebowanie wykwalifikowanych specjalistów w zakresie IT, co będzie odbywać się w związku z coraz większą liczbą powszechnie dostępnych danych, cyfryzacją i automatyzacją przemysłu i usług (min. e-handlu, usług medycznych, finansów i bankowości).

Również administracja publiczna będzie musiała sprostać wyzwaniom związanym z postępowaniem technologicznym, w tym zwłaszcza będąc jego nieodłącznym przejawem cyfryzacja życia społecznego i gospodarczego. Z badania „E-administracja w oczach internautów” przeprowadzonego na zlecenie Ministerstwa Cyfryzacji wynika, że 71% ankietowanych na pewno lub prawdopodobnie skorzysta w przyszłości z usług urzędu lub instytucji publicznej przez Internet. Największy odsetek chętnych do skorzystania z e-administracji zarejestrowano wśród mieszkańców województw: małopolskiego i lubelskiego (po 76%). W przyszłości internauci chcieliby móc załatwić przez Internet głównie kwestie dotyczące wydania lub wymiany dokumentów (61%), zdrowia (53%), rejestracji pojazdów (45%), podatków lokalnych (33%), udziału w wyborach i konsultacjach społecznych (26%).

Znaczenie gospodarki w obiegu zamkniętym (GOZ) będzie rosnąć w związku z wyczerpywaniem się surowców pierwotnych (w szczególności rzadkich), wzrostem ich cen i rosnącą zależnością od dostawców z krajów trzecich oraz wyzwaniami w kontekście ochrony środowiska. W przypadku zasobów surowców rzadkich i nieodnawialnych duże znaczenie będzie mieć tempo ich eksploatacji, które jest zależne od wzorców konsumpcji i stopy wzrostu gospodarczego oraz wyników badań naukowych i tempa postępu technologicznego w zakresie nowych procesów produkcyjnych, czy szukania substytutów dotychczas istniejących zasobów nieodnawialnych i rzadkich. Dlatego też wzrastać będzie nacisk na trwałość produktu, łatwość jego naprawy oraz możliwość ponownego wykorzystania czy recyklingu już w fazie projektowania (eko-projektowanie). W związku z tym będzie wzrastać zapotrzebowanie na projektantów i konstruktorów, którzy wybierając materiał, nie tylko zadecydują o cechach ergonomicznych i jakościowych produktu przy uwzględnieniu kryteriów wykonalności, opłacalności, bezpieczeństwa, ale także wezmą pod uwagę kryteria środowiskowe.

W zakresie dostępności czasowej i przestrzennej do ośrodków miejskich województwa małopolskiego prognozuje się jej poprawę. Ostateczny kształt systemu transportowego w Małopolsce będzie zależał od podejmowanych działań na różnych szczeblach administracji. Niewątpliwie na wzrost dostępności transportowej regionu największy wpływ będą miały duże inwestycje, realizowane na poziomie krajowym, które przyczynią się do poprawy komfortu

jazdy, wyprowadzenia ruchu z centów miast oraz powstania nowych połączeń odpowiadających na potrzeby komunikacyjne. Procesy transportowe nie tylko w regionie, ale również w całym kraju, są trudno przewidywalne, co oznacza, że ich stan trudno jest określić na podstawie dotychczasowych tendencji i przyszłych determinant. W perspektywie do roku 2023 poprawie ulegnie dostępność drogowa wszystkich miast, a w szczególności tych najbardziej oddalonych. Największa zmiana dostępności będzie związana z budową drogi ruchu przyspieszonego do Nowego Sącza oraz Beskidzkiej Drogi Integracyjnej. W przypadku dostępności kolejowej, największe znaczenie będzie miała budowa połączenia Podłęże - Piekietko i związana z tym modernizacja linii Chabówka - Nowy Sącz.

W tym miejscu należy również wskazać na duże znaczenie realizacji rządowego projektu zakładającego budowę *Centralnego Portu Komunikacyjnego „Solidarność” (CPK)*, który ma być węzłem transportowym opartym na zintegrowanych ze sobą węzłach: lotniczym i kolejowym. Pożądanym efektem realizacji projektu jest połączenie kolejowe CPK z każdą z głównych aglomeracji Polski, za wyjątkiem Szczecina, w czasie do 2,5 godziny (w okresie startowym), a docelowo w czasie do 2 godzin, z prędkością handlową podróży nie mniejszą niż 140 km/h. Niewątpliwie poszczególne przedsięwzięcia inwestycyjne w ramach CPK wpłyną na rozkład sieci infrastruktury kolejowej w Małopolsce oraz na zwiększenie dostępności zewnętrznej regionu.

Istotny kontekst dla polityki rozwoju prowadzonej przez samorząd regionalny wyznaczają także prognozowane zmiany klimatu. Zgodnie z prognozą warunków klimatycznych do 2100 roku opracowaną w Polskiej Akademii Nauk przewidywania dotyczące średniej rocznej temperatury powietrza wskazują na jej systematyczny wzrost w kolejnych dziesięcioleciach obecnego wieku. Taki trend jest obserwowany we wszystkich trzech scenariuszach emisji gazów cieplarnianych. Na początku trzeciej dekady (2021–2030) wartość średniej rocznej temperatury powietrza wyniesie w uwzględnionych scenariuszach od 8,0 do 9,2°C. Zmianom tym towarzyszyć będą częstsze oraz bardziej gwałtowne i nieprzewidywalne zjawiska atmosferyczne. Minimalizacja oraz przeciwdziałanie negatywnym skutkom tych zjawisk powinny zajmować istotne miejsce w politykach publicznych.

Prognoza jakości powietrza dla Małopolski opracowana na podstawie modelowania CALPUFF (przy założeniu utrzymania tempa wymiany źródeł ciepła oraz stanu realizacji działań naprawczych i ich tempa z lat 2013-2015) wykazała, że w perspektywie 2023 roku działania na rzecz poprawy jakości powietrza ograniczone do niektórych obszarów występowania przekroczeń mogą okazać się niewystarczające. Będzie to wynikać ze zbyt niskiego poziomu redukcji emisji w stosunku do ilości emisji z nowopowstałych źródeł emisji. Wyniki wskazują, w których obszarach problem ten będzie szczególnie ważny w 2023 roku. Dla dwóch parametrów: pyłu zawieszonego PM 2.5 oraz benzo-a-pirenu nadal będą utrzymywać się ponadnormatywne stężenia tych substancji w zdecydowanej większości obszaru Małopolski. Jedynie w przypadku stężenia pyłem zawieszonym PM 10 nastąpi poprawa i przekroczone normy powinny zaistnieć tylko w miastach zachodniej Małopolski oraz położonych w kotlinach Nowym Sączu i Nowy Targu. Zwraca uwagę prognozowana poprawa stanu powietrza w tym aspekcie w Krakowie i jego strefie miejskiej.

Wsparciem dla działań związanych z walką o czyste powietrze będzie wzrost znaczenia odnawialnych źródeł energii. Polityka Unii Europejskiej w zakresie energetyki zmierza w kierunku wzrostu udziału OZE w wytwarzaniu energii ogółem. Obecnie rozważa się, aby do 2030 energia z odnawialnych źródeł stanowiła 32% całej produkcji energii w UE, a więc w przypadku Małopolski należy oczekiwać działań w kierunku inwestycji w te dziedziny energetyki, które można rozwijać w regionie na bazie własnych zasobów – geotermia, hydroenergetyka, ale także spalanie biomasy i fotowoltaika.

Na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego wstępne szacunki co do ilości odpadów komunalnych zebranych skłaniają do założenia o malejącym stopniowo, ale jednak wzroście wytwarzania odpadów komunalnych. Szacunkowa ich wartość to ok. 1,3 mln ton (2022-2027) i z powodu wprowadzanych zmian w gospodarce odpadami trudno jednoznacznie wskazać jakie będą różnice w najbliższych latach.

CZĘŚĆ II: STRATEGIA

Wizja i cel główny

Wizja

Strategia rozwoju jest zobowiązaniem Samorządu Województwa Małopolskiego względem Małopolan. Zobowiązanie to zaciągnięte zostało już w 2000 roku, kiedy to na kartach pierwszej Strategii złożono deklarację, zgodnie z którą *Małopolska ma stać się regionem równych szans, wszechstronnego rozwoju ludzi i nowoczesnej gospodarki; silnym aktywnością swych mieszkańców, czerpiącym z dziedzictwa przeszłości i zachowującym tożsamość w integrującej się Europie*. Słuszność tak sformułowanej wizji województwa potwierdza fakt, iż pomimo dynamicznych zmian społeczno-gospodarczych zachodzących w regionie oraz jego otoczeniu, nieprzerwanie stanowiła ona zasadniczy punkt wyjścia dla działań projektowanych w kolejnych strategiach.

Dziś, pomimo upływu dwóch dekad od jej sformułowania, wizja rozwoju Małopolski w dalszym ciągu pozostaje aktualna. Niemniej jednak dynamika oraz intensywność procesów modernizacyjnych, powodują konieczność dokonania nie tylko korekty działań oraz mechanizmów, których wdrażanie ma przyczynić się do jej realizacji, ale również modyfikacji samej wizji, w taki sposób aby odpowiadała ona wyzwaniom stojącym przed Małopolską w perspektywie 2030 roku.

W 2004 roku, wraz z przystąpieniem Polski do struktur Unii Europejskiej dla naszego kraju zakończył się etap integracji rozumiany jako geograficzne poszerzenie granic Wspólnoty. Dziś w ramach UE w dalszym ciągu trwają intensywne procesy zmierzające do integracji gospodarczej, walutowej, militarno-obronnej i politycznej. Dlatego też pomimo 15 lat obecności Małopolski w Unii Europejskiej, nadal istotnym aspektem pozostaje pielęgnowanie i promowanie wartości, które składają się na fundament małopolskiej tradycji.

Tak, jak miało to miejsce w trakcie formułowania pierwszej Strategii, również dziś Samorządowe Władze Regionalne deklarują chęć oraz gotowość podjęcia wspólnego wysiłku tak, aby w ciągu nadchodzącej dekady Małopolska stała się miejscem, które daje Małopolanom i ich rodzinom poczucie bezpieczeństwa i stabilności, oparte na poszanowaniu wartości duchowego i materialnego dziedzictwa, a jednocześnie regionem z dynamicznie rozwijającą się gospodarką bazującą na myśli technicznej, zmierzającym w kierunku neutralności środowiskowej.

Dlatego też podejmujemy zobowiązanie realizacji działań, które wypełnią treścią niniejszą wizję:

**Małopolska - regionem równych szans i wszechstronnego rozwoju Małopolan,
nowoczesnej gospodarki,
odpowiedzialnie podchodzącym do zasobów środowiska naturalnego,
silnym aktywnością swych mieszkańców,
czerpiącym z dziedzictwa przeszłości
i zachowującym swoją tożsamość w integrującej się Europie.**

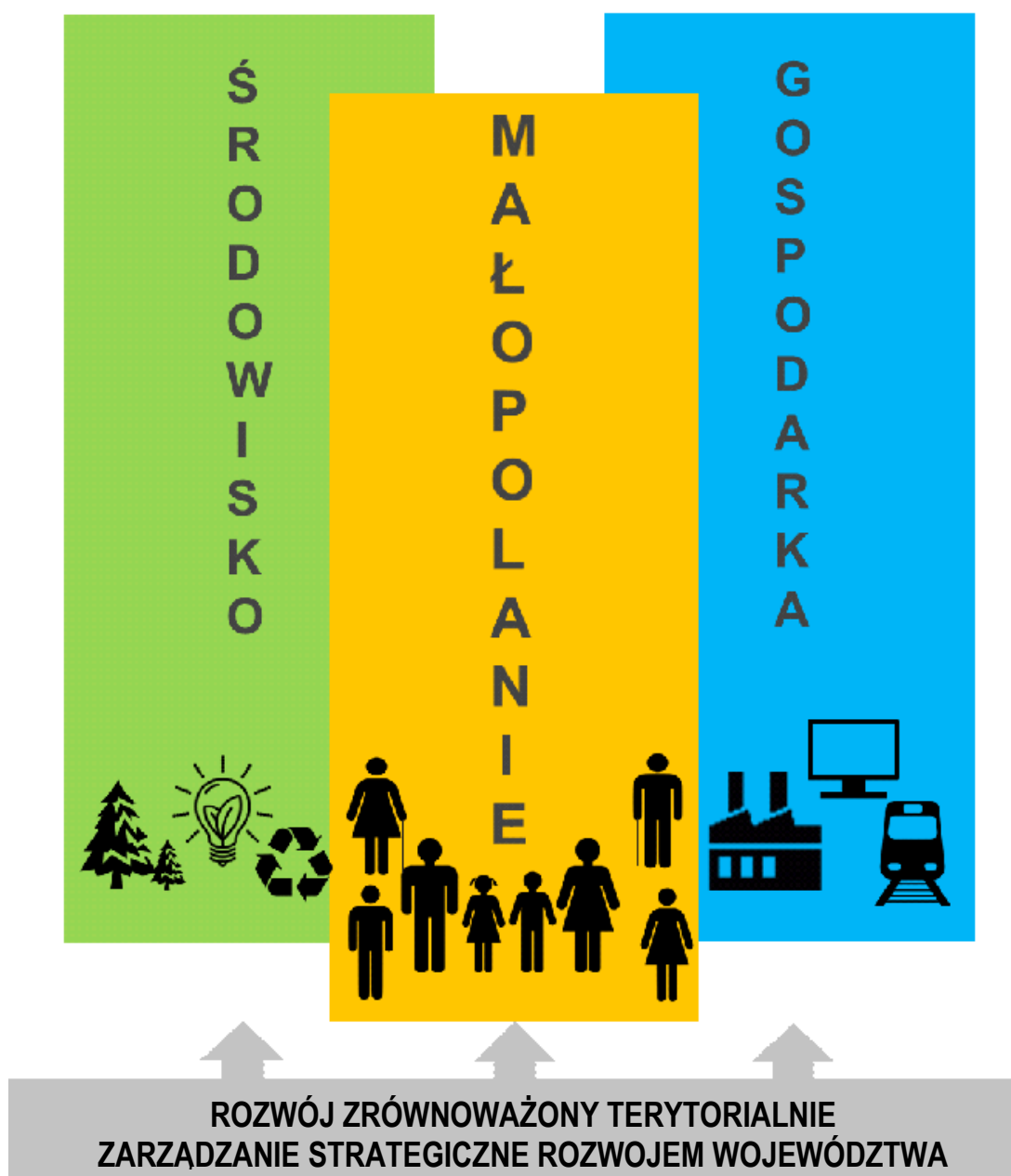
Tak rozumiana wizja będzie realizowana poprzez cel główny sformułowany jako:

*Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym,
gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym*

Rozwój województwa, stanowiący urzeczywistnienie zobowiązań regionalnych władz samorządowych wobec Małopolan, wymaga mobilizacji nie tylko zasobów organizacyjnych i finansowych będących w dyspozycji administracji regionalnej, ale również tych, które zarządzane są przez podmioty niezależne od niej. Dlatego też realizacja wizji rozwoju regionu wymaga od Samorządu Województwa angażowania w procesy rozwojowe możliwie najszerszego grona partnerów. Tylko w ten sposób możliwe będzie uzyskanie efektów synergicznych, które pozwolą na wypełnienie ambitnej wizji rozwoju Małopolski.

Cele i kierunki polityki rozwoju

Strukturę oraz relacje pomiędzy poszczególnymi Obszarami Strategii zilustrowano na poniższym schemacie:

Wieloaspektowość zmian zachodzących w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym wymaga od Samorządu Województwa opracowania zintegrowanej interwencji publicznej, która będzie stanowić skuteczną odpowiedź na wyzwania będące ich następstwem. Doświadczenia samorządu regionalnego zebrane w trakcie dwóch dekad planowania oraz wdrażania polityki rozwoju, jednoznacznie potwierdzają większą skuteczność interwencji bazujących na kompleksowych (zarówno w wymiarze rzeczowym, jak i przestrzennym) działaniach, niż tych opierających się wyłącznie na podejściu sektorowym. Konsekwencjami stosowania podejścia sektorowego są trudności z optymalizacją zasobów wykorzystywanych do realizacji działań, jak również z umiejętną identyfikacją oraz zarządzaniem problemami występującymi na styku różnych sektorów. Mając tego świadomość Samorząd Województwa Małopolskiego, już na początku prac nad Strategią zadeklarował wolę przygotowania oraz wdrożenia interwencji publicznej czyniącej zadość zintegrowanemu podejściu do polityki rozwoju, na które składają się:

- łączenie zróżnicowanych typów działań (infrastrukturalnych i tzw. miękkich) oraz mobilizowanie partnerów regionalnych Samorządu Województwa (jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorców, administrację rządową, uczelnie, organizacje pozarządowe) do podejmowania wspólnych działań na rzecz rozwoju Małopolski;
- uwzględnienie przestrzennego wymiaru interwencji opisanej w Strategii, dzięki czemu możliwe będzie efektywne wykorzystanie unikalnych potencjałów Małopolski oraz lepsze zaadresowanie problemów rozwojowych jej poszczególnych terytoriów.

Centralne miejsce w interwencji podejmowanej na kanwie Strategii zajmą Małopolanie oraz ich rodziny. Zasadniczym punktem odniesienia dla działań wspierających rozwój regionu będzie wyrównywanie szans rozwojowych małopolskich rodzin. Dlatego też wszelkie aktywności Samorządu Województwa zmierzające do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, zarówno w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym, jak i terytorialnym, inicjowane będą z myślą o małopolskich rodzinach.

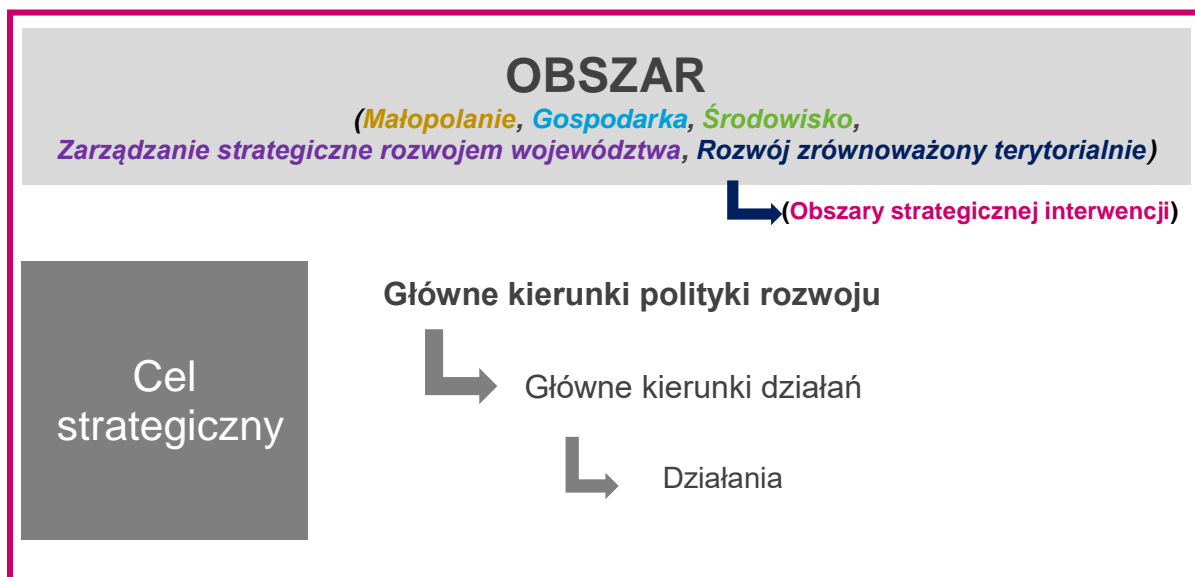
Podejście to znalazło swoje odzwierciedlenie w strukturze Strategii, której podstawę stanowią Obszary, w ramach których dokonano koncentracji różnych działań wokół wyznaczonych celów szczegółowych. To właśnie cele zdefiniowane dla poszczególnych Obszarów mają stanowić podstawę dla wspólnych wysiłków podejmowanych przez Samorząd Województwa oraz jego partnerów (przedsiębiorców, uczelnie, trzeci sektor, pozostałe jednostki samorządu terytorialnego, administrację rządową). Działania składające się na interwencje planowane w ramach poszczególnych Obszarów nie są rozłączne, lecz wzajemnie się przenikają i uzupełniają, dzięki czemu możliwe będzie uzyskanie efektu synergii, kluczowego dla ich powodzenia.

W strukturze Strategii wyodrębnione zostały następujące *Obszary*:

- **MAŁOPOLANIE** → którego działania ukierunkowane są przede wszystkim na zapewnienie jak najlepszej jakości życia Małopolan oraz ich rodzin, co zostanie zapewnione poprzez zrównoważony rozwój regionu zarówno w aspekcie społecznym, gospodarczym, przestrzennym i środowiskowym. Interwencja opisana w tym Obszarze obejmuje także gości przybywających do naszego regionu w celu zaspokojenia potrzeb zawodowych, edukacyjnych czy też związanych ze spędzaniem czasu wolnego;
- **GOSPODARKA** → którego głównym celem jest dalszy rozwój oraz umacnianie konkurencyjnej oraz innowacyjnej pozycji Małopolski zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym. Interwencja opisana w tym Obszarze będzie wspierać rozwój zrównoważony, który będzie następował z poszanowaniem zasobów środowiska naturalnego, zaś jego efekty będą stanowić podstawę dobrobytu Małopolan;
- **ŚRODOWISKO** → którego działania będą koncentrować się nie tylko na ochronie oraz racjonalnym korzystaniu z zasobów środowiska naturalnego Małopolski, ale również na nadaniu im charakteru czynników wspierających rozwój gospodarczy regionu (zwłaszcza w kontekście przemysłów czasu wolnego) oraz przyczyniających się do poprawy jakości życia Małopolan oraz ich rodzin;
- **ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA** → którego działania koncentrują się na wspieraniu wdrażania interwencji opisanej w pozostałych Obszarach. Mechanizmy oraz instrumenty opisane w tej części Strategii będą nie tylko przyczyniać się do zwiększania efektywności działań

prorozwojowych podejmowanych na rzecz realizacji opisanych w niej celów, ale również ukierunkowane będą na angażowanie w ten proces możliwie największej liczby partnerów oraz środków;

- **ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE** → działania opisane w tym Obszarze stanowią wyraz terytorializacji interwencji publicznej realizowanej na kanwie zapisów Strategii, w taki sposób aby w większym stopniu była ona dopasowana do specyfiki wyzwań rozwojowych, przed którymi stoją poszczególne części Małopolski. Obszar ten w żaden sposób nie zastępuje działań opisanych w pozostałych częściach Strategii, lecz stanowi próbę ich bardziej precyzyjnego zaadresowania do potrzeb oraz lokalnych potencjałów poszczególnych typów terytoriów występujących w Małopolsce

CEL GŁÓWNY

Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju
w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym

MAŁOPOLANIE

Cel strategiczny

Rozwój społecznie wrażliwy,
sprzyjający rodzinie

Kierunki działań

1. Małopolskie rodziny
2. Opieka zdrowotna
3. Edukacja
4. Ochrona dziedzictwa i uczestnictwo w kulturze
5. Wspieranie aktywności zawodowej
6. Bezpieczeństwo mieszkańców

GOSPODARKA

Cel strategiczny

Innowacyjna
i konkurencyjna gospodarka
Małopolski

Kierunki działań

1. Innowacyjna Małopolska
2. Konkurencyjność i przedsiębiorczość
3. Turystyka, sport i przemysł czasu wolnego
4. Zintegrowany i zrównoważony transport
5. Cyfrowa Małopolska
6. Gospodarka o obiegu zamkniętym

ŚRODOWISKO

Cel strategiczny

Wysoka jakość środowiska
przyrodniczego, krajobrazu
i przestrzeni zamieszkania
oraz świadomości ekologicznie
Małopolskie

Kierunki działań

1. Poprawa jakości powietrza
2. Zrównoważone gospodarowanie wodą i łagodzenie skutków ekstremalnych zjawisk przyrodniczych
3. Energetyka odnawialna i efektywność energetyczna
4. Racjonalna gospodarka odpadami
5. Ochrona i kształtowanie bioróżnorodności oraz krajobrazu Małopolski

ZARZĄDZANIE
STRATEGICZNE
ROZWOJEM
WOJEWÓDZTWA

Cel strategiczny

System zarządzania
strategicznego rozwojem
w województwie
dostosowany do wyzwań dekady
2020-2030

Kierunki działań

1. System zarządzania strategicznego rozwojem
2. Współpraca i partnerstwo
3. Promocja Małopolski

ROZWÓJ
ZRÓWNOWAŻONY
TERYTORIALNIE

Cel strategiczny

Zrównoważony
i trwały rozwój województwa
w oparciu
o endogeniczne potencjały
poszczególnych obszarów
Małopolski

Kierunki działań

1. Rozwój przestrzenny województwa
2. Wsparcie małopolskich miast
3. Rozwój obszarów wiejskich
4. Spójność wewnątrzregionalna i dostępność

MAŁOPOLANIE

Rozwój społecznie wrażliwy,
sprzyjający rodzinie

MAŁOPOLSKIE
RODZINY

OPIEKA
ZDROWOTNA

EDUKACJA

OCHRONA
DZIEDZICTWA
|
UCZESTNICTWO
W KULTURZE

WSPIERANIE
AKTYWNOŚCI
ZAWODOWEJ

BEZPIECZEŃSTWO
MIESZKAŃCÓW

MAŁOPOLANIE

Cel szczegółowy

Zgodnie z zasadą **rozwoju społecznie wrażliwego** priorytetem działań rozwojowych w wymiarze społecznym będzie wsparcie na rzecz **poprawy jakości życia Małopolan i ich rodzin**. **Polityka prorodzinna obejmować będzie kompleksowe działania w różnych obszarach życia społeczno-gospodarczego – począwszy od dostępu do opieki zdrowotnej, opieki nad dzieckiem, wysokiej jakości edukacji, a także dóbr i usług kultury oraz pozostałej oferty czasu wolnego (rekreacyjnej i sportowej), poprzez możliwość uzyskania satysfakcjonującego zatrudnienia, ułatwiającego godzenie ról zawodowych i rodzinnych, na wsparciu finansowym i pomocy w trudnych sytuacjach życiowych kończąc.**

W wymiarze społecznym **rozwój zrównoważony oznacza rozwój świadomy demograficznie i odpowiedzialny społecznie**, tzn. wprowadzający z jednej strony rozwiązania na rzecz łagodzenia zagrożeń związanych z procesami demograficznymi, z drugiej – dostosowujący kierunki interwencji do skutków tych zmian, w taki sposób, aby zapewnić **włączenie w procesy rozwojowe wszystkich grup społecznych**. Wyrównywanie szans rozwojowych jest kluczowe dla poprawy i zachowania **spójności społecznej**. Pozostawianie narastających dysproporcji prowadzi bowiem do „wypchnięcia” niektórych grup z procesów rozwojowych, co w konsekwencji utrwała ich ubożenie oraz wykluczenie społeczne.

Biorąc pod uwagę powyższe, jako cel szczegółowy dla obszaru MAŁOPOLANIE przyjmuje się:

**Rozwój społecznie wrażliwy,
sprzyjający rodzinie**

Główne kierunki polityki rozwoju i kierunki działań

1. Małopolskie rodziny

Strategia postępowania:

Wsparcie Małopolan i ich rodzin, w tym pomoc osobom w trudnej sytuacji życiowej, to priorytety działań Samorządu Województwa. W oparciu o istniejące struktury pomocy i integracji społecznej rozwijane będą zróżnicowane formy oddziaływań, w miarę możliwości indywidualizowane i profilowane dla konkretnych potrzeb. Dążyć będzie się do **poprawy dostępności i kompleksowości usług oraz szybkości udzielenia pomocy i jej ciągłości**. W ten sposób stworzona zostanie interwencja publiczna wspierająca Małopolan oraz ich rodziny na różnych etapach życia.

Działania na rzecz rodzin adresowane będą w szczególności do dzieci i młodzieży, aby podnosić ich motywację do nauki, kształtować prospołeczną postawę życiową i wiarę we własne możliwości. Istotne będzie stworzenie systemu oddziaływań edukacyjno-prewencyjnych, adresowanych także do rodzin nie wykazujących cech wykluczenia. Wobec wzrostu liczby dzieci z różnego rodzaju dysfunkcjami oraz problemów, z którymi spotyka się rodzina z dzieckiem z niepełnosprawnością, zagrożonym niepełnosprawnością lub nieharmonijnym rozwojem, za istotne uznaje się **wzmocnienie systemu wczesnego wspomaganie rozwoju**, tak aby dzieci z różnego rodzaju trudnościami były obejmowane opieką zanim jeszcze ujawnią się problemy z zachowaniem czy nauką w przedszkolu czy szkole. Dla realizacji tych zamierzeń kluczowa jest poprawa dostępu do wysokiej jakości usług w tym zakresie, w tym poprzez wprowadzenie mechanizmów współdziałania różnych podmiotów odpowiadających na potrzeby dzieci na poszczególnych etapach rozwoju. Komplementarnie realizowane będzie wsparcie w zakresie wczesnej wykrywalności i leczenia wad wrodzonych i rozwojowych. Promowane będą rozwiązania ułatwiające **godzenie opieki nad dzieckiem z pracą zawodową**. Z myślą o dzieciach pozbawionych opieki rodzicielskiej kontynuowane będzie **wsparcie rodzinnych form pieczy zastępczej**.

Jako odpowiedź na postępujący proces starzenia się społeczeństwa, podejmowane będą **działania dedykowane seniorom, z myślą o podtrzymaniu ich sprawności i aktywności oraz wykorzystaniu ich potencjału w życiu społecznym**. Komplementarnie realizowane będą działania wspierające aktywność edukacyjną i zawodową osób starszych i osób z niepełnosprawnościami. Dla poprawy jakości życia osób potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu **rozwijane będą usługi prowadzone w formach zdeinstytucjonalizowanych**, realizowane w miejscu zamieszkania lub w najbliższym otoczeniu miejsca zamieszkania osoby potrzebującej wsparcia (w tym usługi opiekuńcze i asystenckie, wsparcie pielęgniarstwa po hospitalizacji, różne formy terapii zajęciowej itp.). **Rozwijana również będzie oferta placówek pobytu dziennego oraz opieki całodobowej** w postaci domów pomocy społecznej, rodzinnych domów pomocy, a także innych placówek zapewniających całodobową opiekę. Komplementarnie podejmowane będą działania w zakresie poprawy dostępu i jakości usług długoterminowej opieki pielęgnacyjno-opiekuńczej oraz medycznej.

Zintensyfikowane zostaną również działania na rzecz **wsparcia nieformalnych opiekunów dorosłych osób zależnych**. Poprawiony zostanie dostęp do usług zmniejszających obciążenie obowiązkami opiekuńczymi, co ułatwi łączenie aktywności społecznej i zawodowej z opieką nad niesamodzielnym członkiem rodziny oraz pozwoli na odroczenie w czasie konieczności całodobowej opieki instytucjonalnej. Wsparcie obejmie również przygotowanie rodzin do umiejętnego postępowania z osobą wymagającą opieki oraz pomoc psychologiczną. Komplementarnie wdrażane będą rozwiązania mające na celu ułatwienie godzenia obowiązków rodzinnych (opiekuńczych) z pracą zawodową.

Wobec objawów deficytów w kadrze **służb pomocy społecznej** podjęte zostaną działania poprawiające warunki pracy i prestiż tych służb, od ich jakości zależy bowiem poziom usług i rozwoju instrumentów wsparcia Małopolan. Działania ukierunkowane będą na **rozwój kompetencji i kwalifikacji oraz wsparcie psychologiczno-motywacyjne**. Promowana będzie również **współpraca międzysektorowa** w zakresie usług społecznych, w szczególności służb publicznych z podmiotami ekonomii społecznej oraz organizacjami pozarządowymi.

Główne kierunki działań:

- 1.1. Kampanie edukacyjne i społeczne na rzecz promocji wartości rodziny oraz przygotowania młodzieży do pełnienia ról rodzinnych, społecznych i zawodowych, a także propagowania idei wolontariatu.
- 1.2. Wsparcie rodzin w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych:
  - 1.2.1. Poradnictwo rodzinne oraz programy edukacyjne na rzecz wzrostu kompetencji wychowawczych rodziców.
  - 1.2.2. Rozwój usług środowiskowych wspierających funkcjonowanie rodziny, szczególnie oferty ukierunkowanej na wyrównywanie szans rozwojowych dzieci i młodzieży, w tym w formule placówek wsparcia dziennego.
  - 1.2.3. Rozwój oferty kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej adresowanej do rodzin.
  - 1.2.4. Profilaktyka przemocy w rodzinie.
- 1.3. Rozwijanie i sieciowanie usług wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka.
- 1.4. Wsparcie osób starszych i osób z niepełnosprawnościami:
  - 1.4.1. Środowiskowe formy aktywizacji i wsparcia, uwzględniające różne potrzeby osób, w zależności od ich kondycji psychofizycznej.
  - 1.4.2. Wsparcie istniejących oraz tworzenie nowych placówek pobytu dziennego oraz opieki całodobowej (w tym domów pomocy społecznej, rodzinnych domów pomocy itp.).
- 1.5. Wsparcie osób sprawujących opiekę nad zależnym członkiem rodziny:
  - 1.5.1. Usługi opiekuńcze nad dziećmi do lat 3, w tym dziećmi z dysfunkcjami rozwojowymi i z niepełnosprawnościami.
  - 1.5.2. Usługi opieki wytchnieniowej, wsparcia psychologicznego itp.
- 1.6. Integracja społeczna osób w szczególnie trudnej sytuacji życiowej, w tym poprzez działania w zakresie interwencji kryzysowej.
- 1.7. Poprawa jakości mieszkalnictwa socjalnego (wspomagane i chronione).

- 1.8. Działania z zakresu systemu pieczy zastępczej zgodne z zasadami deinstytucjonalizacji oraz wsparcie procesu usamodzielniania wychowanków.
- 1.9. Poprawa jakości usług społecznych:
  - 1.9.1. Programy podnoszenia kwalifikacji zawodowych przez personel opiekuńczy, pracowników socjalnych, asystentów rodziny, interwencji kryzysowych, rodziny zastępcze i kadry instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz wsparcie psychologiczno-motywacyjne dla tych osób.
  - 1.9.2. Systemowe rozwiązania dla inkubowania i testowania innowacji społecznych oraz ich wdrażania i upowszechniania.
  - 1.9.3. Współpraca międzysektorowa w zakresie usług społecznych.

2. Opieka zdrowotna

Strategia postępowania:

Stan zdrowia w istotny sposób wpływa na jakość życia oraz aktywność zawodową. W sytuacji gdy nadal ponad 1/3 obciążenia zdrowotnego przypisuje się behawioralnym czynnikom ryzyka, dla jak najdłuższego utrzymania dobrego stanu zdrowia szczególnie istotne pozostają: **edukacja zdrowotna w zakresie chorobotwórczych czynników ryzyka i zdrowego stylu życia oraz działania profilaktyczne służące upowszechnianiu badań diagnostycznych**, szczególnie w zakresie istotnych dla regionu jednostek chorobowych, w tym chorób nowotworowych i kardiologicznych oraz chorób układu oddechowego. Ważne jest również **zwiększenie dostępu do leczenia rehabilitacyjnego**. Istotnym elementem działań mających na celu zapobieganie i minimalizowanie skutków niepełnosprawności będzie **poprawa w zakresie wczesnej wykrywalności wad wrodzonych i rozwojowych**, umożliwiającej jak najszybsze podjęcie leczenia i zwiększającej tym samym szanse na ograniczenie niedoborów i dysfunkcji. Komplementarnie podejmowane będą działania w zakresie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka.

Wobec zachodzących już procesów demograficznych oraz prognoz w tym zakresie, kluczowe znaczenie ma **dostosowanie profilu różnorodnych świadczeń medycznych do potrzeb starzejącego się społeczeństwa**. Dążyć będzie się również do ewolucyjnego **przeniesienia ciężaru leczenia z opieki szpitalnej na niższe poziomy świadczeń opieki zdrowotnej** (z jednoczesnym zapewnieniem wysokiej jakości usług lecznictwa szpitalnego). W tym celu działania koncentrować się będą na poprawie dostępności i poziomie usług podstawowej opieki zdrowotnej, a także ambulatoryjnej opieki specjalistycznej, szczególnie w zakresie istotnych dla regionu jednostek chorobowych. Rozwijane będą także usługi opieki długoterminowej (w tym w formule zakładów opiekuńczo-leczniczych, zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych, pielęgniarstwa długoterminowego domowego, dziennych domów opieki medycznej). Wsparcie placówek opieki całodobowej uwzględniać będzie rozwój ich oferty (np. miejsca czasowego pobytu, funkcje interwencyjne na bazie e-usług opiekuńczych). Komplementarnie prowadzone będą działania w zakresie rozwoju środowiskowych form wsparcia oraz tele-medycyny i tele-opieki. Wsparcie zasobów systemu opieki zdrowotnej ukierunkowane będzie na nowoczesne technologie medyczne oraz wyrównywanie istniejących deficytów. W celu poprawy jakości opieki zdrowotnej oraz jej efektywności za kluczowe uznaje się **rozwój opieki koordynowanej**. Dedykowanym wsparciem zostanie również objęta **systemowa regionalna oferta szybkiego diagnozowania i leczenia chorób nowotworowych oraz chorób rzadkich**.

Odpowiedzią na problem rosnącej liczby osób cierpiących na zaburzenia w sferze zdrowia psychicznego będą systemowe **działania edukacyjne, w tym w zakresie profilaktyki uzależnień oraz profilaktyki stresu i chorób od stresu**, adresowane do szerokiego grona odbiorców (w tym: nauczycieli i pedagogów szkolnych, personelu medycznego, pracowników socjalnych, asystentów rodziny i interwencji kryzysowych, policji). Priorytetem będzie rozwój środowiskowych form opieki psychiatrycznej i psychoterapeutycznej, w szczególności wsparcie tworzenia sieci środowiskowych centrów zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży. Ponadto za istotne uznaje się uzupełnienie potrzeb w zakresie stacjonarnej opieki psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży, w tym zapewnienie odpowiedniej liczby łóżek specjalistycznych dla pacjentów z podwójnymi diagnozami oraz z zaburzeniami osobowości. Komplementarnie realizowane będą działania w zakresie stworzenia systemu tele-konsultacji psychiatrycznych pomiędzy ośrodkami o różnym stopniu referencyjnym i tele-wsparcia psychicznego.

Główne kierunki działań:

- 2.1. Działania edukacyjne służące podnoszeniu świadomości zdrowotnej społeczeństwa oraz promocji zdrowego stylu życia, w tym uczestnictwa w kulturze fizycznej, sporcie i rekreacji ruchowej.
- 2.2. Rozwój diagnostyki prenatalnej ukierunkowanej na wczesne wykrywanie i leczenie wad wrodzonych.
- 2.3. Programy profilaktyki i diagnostyki w zakresie istotnych dla regionu jednostek chorobowych (szczególnie chorób nowotworowych i kardiologicznych oraz chorób układu oddechowego).
- 2.4. Profilaktyka chorób zawodowych oraz wczesne wykrywanie problemów zdrowotnych zasobów pracy i zagrożeń niepełnosprawnością.
- 2.5. Promocja zdrowia psychicznego oraz profilaktyka i leczenie zaburzeń psychicznych:
  - 2.5.1. Systemowe działania edukacyjne i profilaktyczne w zakresie zdrowia psychicznego.
  - 2.5.2. Rozwój środowiskowej opieki psychiatrycznej i psychoterapeutycznej.
  - 2.5.3. Zapewnienie odpowiedniej liczby łóżek specjalistycznych w stacjonarnej opiece psychiatrycznej, w szczególności dla dzieci i młodzieży.
- 2.6. Kompleksowa opieka medyczna i usługi pielęgnacyjne dla osób w starszych:
  - 2.6.1. Wsparcie istniejących oraz tworzenie nowych placówek świadczących usługi długoterminowej opieki medycznej oraz pielęgnacyjno-opiekuńczej (w szczególności w formule zakładów opiekuńczo-leczniczych, zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych, pielęgniarstwa opieki długoterminowej domowej, dziennych domów opieki medycznej).
  - 2.6.2. Wzrost potencjału terapeutycznego i rehabilitacyjnego placówek opieki całodobowej.
- 2.7. Infrastruktura i wyposażenie podmiotów świadczących usługi diagnostyczne, lecznicze oraz rehabilitacyjne (z uwzględnieniem istotnych dla regionu jednostek chorobowych oraz chorób rzadkich).
- 2.8. Systemowe rozwiązania dla współpracy między podmiotami świadczącymi usługi medyczne i koordynacji świadczeń medycznych.
- 2.9. Systemowe rozwiązania dla zabezpieczenia kadr medycznych (np. w formie programów stypendialnych dla studentów określonych kierunków medycznych).

3. Edukacja

Strategia postępowania:

Edukacja w województwie małopolskim potrzebuje zmian przede wszystkim o charakterze jakościowym. Działania usprawniające system kształcenia na wszystkich poziomach ukierunkowane będą na potrzeby regionalnego rynku pracy i wymagania innowacyjnej gospodarki.

Na etapie kształcenia ogólnego (począwszy od edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej) priorytetem będzie wspieranie doskonalenia systemu edukacji w kierunku **nowatorskiego podejścia do kształcenia, umożliwiającego skuteczne wyposażenie uczniów w kompetencje uniwersalne**, rozumiane nie tylko jako kompetencje językowe i cyfrowe oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii, inżynierii i matematyki, ale jako dynamiczna kombinacja wiedzy, umiejętności i postaw obejmujących także: kompetencje proinnowacyjne i postawy kreatywne; kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, w tym umiejętność krytycznego myślenia i skutecznego komunikowania się; kompetencje obywatelskie, ekonomiczno-finansowe oraz w zakresie świadomości przestrzennej i środowiskowej; kompetencje w zakresie przedsiębiorczości; kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej; umiejętność uczenia się i świadomość znaczenia ciągłości rozwoju kompetencji przez całe życie; umiejętność pracy w zespole oraz adaptacji do zmian.

W celu lepszego dostosowania edukacji do potrzeb rynku pracy promowane będą rozwiązania podnoszące jakość przygotowania praktycznego poprzez większe **angażowanie pracodawców w proces kształcenia**, zarówno na poziomie zawodowym, jak i wyższym. Równolegle uwaga kierowana będzie na **wzmocnienie doradztwa edukacyjno-zawodowego** na wszystkich poziomach kształcenia (począwszy od szkoły podstawowej), a także na rozwój oferty kształcenia ustawicznego oraz wzrost udziału osób dorosłych w edukacji.

Jednym z priorytetów będzie także **wyrównywanie szans edukacyjnych** osób, które przejawiają trudności w edukacji, lub których stan zdrowia, pozycja społeczna czy sytuacja materialna utrudnia dostęp do dobrej jakości kształcenia. W tym aspekcie interwencja dotyczyć będzie identyfikowania i przełamywania przestrzennych, organizacyjnych i mentalnych barier w dostępie do edukacji powszechnej na wszystkich poziomach kształcenia oraz zapewnienia infrastruktury i oferty zajęć dla osób wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i szczególnych metod pracy, w tym osób z niepełnosprawnościami.

Za kluczowe dla poprawy jakości edukacji uznaje się wzmocnienie **systemu doskonalenia kwalifikacji przez nauczycieli** na wszystkich poziomach kształcenia. Na poziomie edukacji ogólnej działania w tym zakresie ukierunkowane będą na rozwój umiejętności kształtowania u uczniów kompetencji uniwersalnych oraz nauczania uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Nauczyciele przedmiotów zawodowych otrzymają przede wszystkim wsparcie w zakresie aktualizacji wiedzy wobec zmian generowanych przez postęp technologiczny. Wsparcie kierowane będzie również na rozwój kompetencji cyfrowych nauczycieli.

Główne kierunki działań:

- 3.1. Rozwiązania programowe, organizacyjne i metodyczne sprzyjające kształtowaniu kompetencji uniwersalnych.
- 3.2. Infrastruktura i wyposażenie placówek wychowania przedszkolnego oraz szkół podstawowych i średnich:
  - 3.2.1. Kształtowanie optymalnej sieci placówek wychowania przedszkolnego.
  - 3.2.2. Wsparcie infrastruktury i wyposażenia ukierunkowane na poprawę warunków nauki, w tym dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i z niepełnosprawnościami.
- 3.3. Poprawa jakości kształcenia zawodowego:
  - 3.3.1. Współpraca szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe ze środowiskiem pracodawców, w szczególności w formie kształcenia praktycznego w miejscu pracy w systemie dualnym (w tym działania informacyjne, zachęty dla pracodawców).
  - 3.3.2. Infrastruktura kształcenia zawodowego, w tym centrów kompetencji zawodowych w branżach kluczowych z punktu widzenia zapotrzebowania regionalnego rynku pracy.
  - 3.3.3. Odbudowa prestiżu szkół branżowych.
- 3.4. Wsparcie na rzecz szkolnictwa wyższego:
  - 3.4.1. Współpraca uczelni z pracodawcami.
  - 3.4.2. Programy wymiany wiedzy i doświadczeń.
  - 3.4.3. Wsparcie udziału pracowników uczelni i studentów w międzynarodowych programach edukacyjnych i badawczych.
  - 3.4.4. Zachęty dla studiowania i pracy w małopolskich uczelniach, w tym adresowane do cudzoziemców.
- 3.5. Kształcenie w kierunkach zgodnych z regionalnymi inteligentnymi specjalizacjami oraz w zawodach deficytowych:
  - 3.5.1. Poprawa dostępności i jakości doradztwa edukacyjno-zawodowego.
  - 3.5.2. Programy stypendialne dla uczniów i studentów kształcących się w kierunkach kluczowych dla rozwoju regionu.
- 3.6. Rozwój kształcenia ustawicznego:
  - 3.6.1. Promocja kształcenia przez całe życie.
  - 3.6.2. Adekwatna do aktualnych potrzeb rynku pracy oferta kształcenia osób dorosłych w zakresie kompetencji uniwersalnych (ze szczególnym uwzględnieniem kompetencji cyfrowych i językowych) oraz kwalifikacji zawodowych.
  - 3.6.3. Wsparcie na rzecz tworzenia, doskonalenia i upowszechniania systemów walidacji i formalnego uznawania efektów edukacji innej niż formalna.
- 3.7. Edukacja dostosowana do indywidualnych potrzeb uczniów:
  - 3.7.1. Dostępne i wysokiej jakości wsparcie psychologiczne i pedagogiczne dla osób uczących się na każdym etapie nauki.

- 3.7.2. Różnorodna oferta zajęć dodatkowych, zarówno rozwijających zainteresowania i uzdolnienia, jak i wspierających w zakresie pojawiających się potrzeb i trudności.
- 3.7.3. Likwidowanie przestrzennych, organizacyjnych i mentalnych barier w dostępie do edukacji powszechnej dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i z niepełnosprawnościami.
- 3.7.4. Wsparcie uczniów zdolnych oraz uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, w tym programy stypendialne.
- 3.7.5. Integracja osób z grup mniejszościowych.
- 3.8. Doskonalenie systemu aktualizacji wiedzy nauczycieli i kadry akademickiej oraz tworzenie zachęt dla korzystania przez nich z oferty aktualizacji i podnoszenia kompetencji i kwalifikacji.

4. Ochrona dziedzictwa i uczestnictwo w kulturze

Strategia postępowania

Potencjał, jakim dysponuje Małopolska pod względem zasobów dziedzictwa kulturowego stanowi o wyjątkowości i atrakcyjności regionu, sprawiając że zajmuje on szczególne miejsce na mapie kulturalnej kraju. Niezwykle bogactwo unikatowych zabytków kultury materialnej i niematerialnej z jednej strony wymaga systematycznego prowadzenia działań dążących do poprawy stanu ich zachowania, z drugiej – pozwala na kreowanie nowych funkcji zabytków, odpowiadających na aktualne potrzeby społeczne czy gospodarcze (w szczególności kulturalne, edukacyjne i turystyczne). Kluczowe znaczenie ma także skuteczna ochrona i rewaloryzacja zabytkowych przestrzeni urbanistycznych i ruralistycznych, a nie tylko pojedynczych obiektów.

W dobie globalizacji i szybkich zmian społecznych i kulturowych, a szczególnie rewolucji technologicznej, świat kultury i sztuki musi odpowiadać na zmieniające się potrzeby i oczekiwania odbiorców, oferując nową jakość usług. W dążeniu do unowocześnienia oferty istotne będą działania mające na celu poprawę funkcjonalności i podwyższenie jakości pracy instytucji kultury, stwarzające nowe możliwości rozwijania oferty kulturalnej, co prowadzić będzie do zwiększenia zainteresowania uczestnictwem w kulturze. Ponadto nowoczesne obiekty kultury kształtować będą pozytywny wizerunek miast i wsi, w których są zlokalizowane. **Podmioty działające w obszarze kultury powinny budować między sobą relacje, które pozwolą na czerpanie korzyści z wymiany doświadczeń, sprzyjać będą tworzeniu zintegrowanej oferty kulturalnej oraz wyrównywaniu istniejących deficytów w dostępie do oferty kulturalnej w regionie.** Impulsem do wzmocnienia uczestnictwa w kulturze powinny stać się wielofunkcyjne, interdyscyplinarne centra, stwarzające warunki do tworzenia i poznawania kultury, rozwijania zainteresowań, pasji i talentów. Równocześnie podmioty sektora kultury powinny wykorzystywać nowoczesne narzędzia technologiczne poszerzające katalog środków wyrazu i form dystrybucji, a tym samym pozwalające na dotarcie do szerszej grupy odbiorców. Cyfryzacja pozwoli także na tworzenie nowych i rozwój dotychczasowych bibliotek cyfrowych, jako ośrodków edukacji kulturowej, doskonalenia kadr kultury oraz usług elektronicznych. Wagę i znaczenie kulturowe ma także wspieranie twórców oraz animatorów kultury, w tym z organizacji pozarządowych, w działaniach odpowiadających ambitnym i zróżnicowanym potrzebom współczesnych odbiorców. Szczególną uwagę powinno się zwrócić na podniesienie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, seniorów oraz rodzin z dziećmi.

Poziom partycypacji powiązany jest ściśle z edukacją kulturalną, stąd konieczność przygotowywania do uczestnictwa w życiu kulturalnym i uczenia korzystania z kultury już od najmłodszych lat. Istnieje potrzeba **rozwój programów edukacyjnych na poziomie kultury wysokiej i popularnej, dedykowanych różnym grupom odbiorców i realizowanych w oparciu o potencjał sektora kultury**, zarówno w grupach formalnych, jak i nieformalnych. Podejmowane działania umożliwią także rozwijanie kreatywności i innowacyjności wśród dzieci i młodzieży, co w przyszłości przełoży się na potencjał w zakresie budowania społeczeństwa kreatywnego. Ożywienie edukacji kulturalnej powinno nastąpić przy równoczesnym wychodzeniu naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców w tym zakresie, z uwzględnieniem potrzeb i preferencji różnych grup społecznych.

Bardzo ważnym zasobem dziedzictwa Małopolski jest tradycja, żywe niematerialne przejawy kultury, odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Wymagają one ochrony i opieki, szczególnie poprzez wsparcie

folkloru, tradycji i sztuki ludowej. Istotne jest **zachowanie i budowa tożsamości Małopolan w oparciu o tradycję i duchowość miejsca, z jednoczesnym wykorzystaniem potencjału innowacji**. Kultura dialogu z mieszkańcami, dostrzeganie ich potrzeb i wspieranie wspólnych działań, w tym o charakterze lokalnym, pomogą w utrzymaniu dobrego wizerunku Małopolski jako regionu silnego dziedzictwem kulturowym, z mieszkańcami świadomymi jego wartości i śmiało spoglądającymi w przyszłość.

Główne kierunki działań:

- 4.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:
  - 4.1.1. Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi.
  - 4.1.2. Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym nowych funkcji użytkowych, m.in. związanych z działalnością kulturalną, edukacyjną oraz turystyczną.
  - 4.1.3. Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla wzorów etnograficznych w oparciu o formy i motywy ludowe.
  - 4.1.4. Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i regionalnych.
  - 4.1.5. Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.
- 4.2. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:
  - 4.2.1. Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury kultury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne.
  - 4.2.2. Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).
  - 4.2.3. Poprawa otwartości instytucji kultury na różne potrzeby osób, w tym rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, seniorów.
  - 4.2.4. Zwiększanie różnorodności oferty instytucji kultury i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.
  - 4.2.5. Wspieranie aktywności twórców i animatorów kultury w łączności z odbiorcami.
  - 4.2.6. Wsparcie rozwoju kadr kultury, w tym animatorów kultury, menadżerów kultury i osób zajmujących się działalnością naukowo-badawczą w instytucjach kultury.
  - 4.2.7. Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.
  - 4.2.8. Optymalizacja mechanizmów zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa.
- 4.3. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:
  - 4.3.1. Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.
  - 4.3.2. Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury dla realizacji programów i propozycji kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży.
  - 4.3.3. Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.
  - 4.3.4. Stymulowanie międzypokoleniowej wymiany wartości kulturowych poprzez różnorodne inicjatywy społeczne.
- 4.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:
  - 4.4.1. Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.
  - 4.4.2. Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.

- 4.4.3. Ożywianie potencjałów drzemających w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, np. górskich, poprzez inicjatywy kulturalne, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

5. Wspieranie aktywności zawodowej

Strategia postępowania:

Wobec malejącej liczby osób w wieku produkcyjnym, działania w obszarze rynku pracy koncentrować się będą na **aktywizacji rezerw kapitału ludzkiego**. W związku ze zmianami, które zaszły w minionej dekadzie, głównym adresatem działań przestają być osoby bezrobotne (których liczba systematycznie maleje), a stają się nimi osoby bierne zawodowo, w tym zwłaszcza: kobiety (często sprawujące opiekę nad niesamodzielnymi członkami rodziny), osoby z niepełnosprawnościami, osoby w wieku 50+, młodzi (szczególnie NEETs) oraz długotrwale bezrobotni. Wobec problemu bezrobocia ukrytego na obszarach wiejskich oraz w kontekście zmian gospodarczych i przekształcania się sektora rolniczego w bardziej produktywny, a jednocześnie mniej pracochłonny, obszarem szczególnej uwagi będzie również aktywizacja zawodowa osób odchodzących z rolnictwa. W stosunku do osób z niepełnosprawnościami działania ukierunkowane będą na zapewnienie im możliwości dobrej jakości edukacji i nauki zawodu oraz uzyskania zatrudnienia na otwartym rynku pracy lub w warunkach pracy chronionej.

Przy obecnie niskim poziomie bezrobocia wyzwaniem przestaje być integracja przez samo uzyskanie zatrudnienia, ale przez uzyskanie zatrudnienia, które stwarza perspektywę awansu społecznego. Równolegle do działań adresowanych do osób pozostających bez pracy, wsparciem objęte zostaną zatem **osoby z deficytami w zakresie kompetencji społeczno-zawodowych, poszukujące lepszej jakości zatrudnienia**. Tak ukierunkowana interwencja pomoże przeciwdziałać zjawisku „ubóstwa pracujących”, a w konsekwencji rozwarstwieniu pod względem dochodów w gospodarstwach domowych i zjawisku „dziedziczenia biedy”.

Biorąc pod uwagę wyzwania będące konsekwencją zmian demograficznych oraz coraz szybszego postępu technologicznego, priorytetowym obszarem wsparcia będzie **poprawa mobilności zawodowej oraz przeciwdziałanie przedwczesnemu opuszczaniu rynku pracy przez osoby pracujące**, zarówno na skutek niedopasowania ich kompetencji do zmieniającego się popytu na określone kwalifikacje, jak i ze względu na wiek i stan zdrowia.

Wysiłki skierowane na wzrost poziomu zatrudnienia w regionie obejmować będą także **poprawę dostępności i kompleksowości wsparcia** udzielanego poprzez podmioty realizujące usługi na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem lub zatrudniające osoby zagrożone wykluczeniem, nieradzące sobie na otwartym rynku pracy (w szczególności: centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, warsztaty terapii zajęciowej, zakłady aktywności zawodowej, spółdzielnie socjalne, zakłady pracy chronionej).

Równolegle wspierane będzie **wdrażanie przez pracodawców rozwiązań z zakresu zarządzania wiekiem i kompetencjami pracowników** (wsparcie doradcze, wdrożeniowe i zachęty finansowe). Jednocześnie, dzięki komplementarnie realizowanym działaniom w obszarze profilaktyki zdrowotnej, możliwe będzie odpowiednio wczesne zdiagnozowanie problemów zdrowotnych uniemożliwiających wykonywanie danego zawodu oraz podjęcie decyzji o przekwalifikowaniu. W szerszym niż dotychczas zakresie wspierane będą projekty ułatwiające godzenie pracy zawodowej z obowiązkami rodzinnymi poprzez **promowanie i upowszechnianie elastycznych form świadczenia pracy** (elastyczny czas pracy, praca na część etatu, praca na odległość itp.). Komplementarnie realizowane będzie wsparcie na rzecz promowania równowagi między życiem zawodowym a prywatnym obejmujące dostęp do opieki nad dziećmi i dorosłymi osobami zależnymi.

Ze względu na kurczące się zasoby pracy istotna jest również **integracja społeczno-zawodowa imigrantów** oraz efektywne zagospodarowywanie wnoszonego przez nich kapitału w postaci wiedzy i doświadczenia zawodowego.

Aby zwiększyć efektywność działania służb zatrudnienia rozwijane będą bardziej elastyczne formy aktywizacji zawodowej, adekwatne do potrzeb i możliwości poszczególnych adresatów wsparcia. Istotnym elementem pakietu na rzecz aktywizacji zawodowej Małopolan będzie również doskonalenie badań rynku pracy, w oparciu o które

komplementarnie wspierany będzie rozwój doradztwa zawodowego, a także dostosowywanie kompetencji i kwalifikacji pracowników do potrzeb zgłaszanych przez pracodawców, w tym w formule kształcenia ustawicznego.

Główne kierunki działań:

- 5.1. Wsparcie na rzecz uzyskania dobrej jakości zatrudnienia:
  - 5.1.1. Aktywizacja zawodowa osób w wieku produkcyjnym biernych zawodowo lub bezrobotnych, w szczególności kobiet, osób w wieku 50 lat i więcej oraz osób z niepełnosprawnościami.
  - 5.1.2. Wsparcie na rzecz zmiany zatrudnienia na lepiej płatne i dające perspektywę rozwoju zawodowego.
  - 5.1.3. Programy przekwalifikowywania pracowników zagrożonych utratą pracy (w tym ze względu na zmiany wynikające z postępu technologicznego) lub pracujących w warunkach negatywnie wpływających na zdrowie.
  - 5.1.4. Systemowe działania sprzyjające podejmowaniu przez cudzoziemców pracy długoterminowej, szczególnie w zawodach deficytowych.
- 5.2. Działania wspierające aktywizację społeczno-zawodową adresowane do pracodawców:
  - 5.2.1. Upowszechnianie stosowania elastycznych form świadczenia pracy.
  - 5.2.2. Zwiększanie skłonności przedsiębiorców do inwestowania w aktualizację wiedzy i rozwój kompetencji pracowników.
  - 5.2.3. Wdrażanie rozwiązań z zakresu zarządzania wiekiem oraz wspierających zatrudnianie osób z niepełnosprawnościami oraz powyżej 50. roku życia, w tym dostosowywanie miejsc pracy do ich potrzeb.
- 5.3. Wsparcie podmiotów działających w obszarze reintegracji społeczno-zawodowej, w tym podmiotów ekonomii społecznej.
- 5.4. Doskonalenie instrumentów rynku pracy:
  - 5.4.1. Indywidualizacja form wsparcia z uwzględnieniem predyspozycji poszczególnych jego odbiorców.
  - 5.4.2. Intensyfikowanie współpracy międzysektorowej, w tym z udziałem podmiotów ekonomii społecznej.
  - 5.4.3. Lepsze prognozowanie zmian na rynku pracy i praktyczne wykorzystywanie efektów tych badań.

6. Bezpieczeństwo mieszkańców

Strategia postępowania:

Bezpieczeństwo jest jedną z najbardziej podstawowych potrzeb człowieka. Tworzenie warunków zapewniających utrzymanie wysokiego poziomu bezpieczeństwa i porządku publicznego jest istotnym elementem wpływającym na jakość życia mieszkańców regionu i odwiedzających go turystów. Najistotniejszą kwestią jest ciągle **budowanie świadomości społecznej** – uwrażliwianie mieszkańców na sytuacje kryzysowe, podnoszenie kompetencji dotyczących unikania zagrożeń i prawidłowych reakcji w przypadku ich wystąpienia. Niezbędne jest **utrzymanie bieżącej gotowości służb** do reagowania w przypadku jakichkolwiek zdarzeń zagrażających życiu, zdrowiu i mieniu. Dobra komunikacja, elastyczność i współpraca służb ratunkowych są warunkiem koniecznym do sprawnego niesienia pomocy potrzebującym. **Zintegrowanie systemów łączności i zarządzania pomiędzy służbami** odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo i ratownictwo w regionie umożliwi coraz szybsze reagowanie na potrzeby osób znajdujących się w stanie zagrożenia. Istotnym elementem działań będzie również wyposażanie służb, odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, porządek publiczny i ratownictwo w specjalistyczny sprzęt, poprawa ich warunków lokalowych oraz ciągła aktualizacja wiedzy i umiejętności.

Główne kierunki działań:

- 6.1. Wzmacnianie świadomości społecznej w zakresie bezpieczeństwa, porządku publicznego i ratownictwa:
  - 6.1.1. Edukacja w zakresie udzielania pierwszej pomocy.

- 6.1.2. Promocja postaw wrażliwości i prawidłowego reagowania w sytuacjach kryzysowych.
- 6.1.3. Działania informacyjno-edukacyjne na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa w ruchu drogowym.
- 6.2. Podnoszenie potencjału służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, porządek publiczny i ratownictwo:
  - 6.2.1. Dopuszczanie służb w wysokiej jakości sprzęt ratunkowy oraz budowa i modernizacja ich siedzib.
  - 6.2.2. Doszkalanie pracowników służb poprzez szkolenia, ćwiczenia ratownicze itp.
- 6.3. Rozwój i integracja systemów ratownictwa oraz elektronicznego systemu zarządzania bezpieczeństwem.

GOSPODARKA

Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka Małopolski

INNOWACYJNA
MAŁOPOLSKA

KONKURENCYJNOŚĆ
I
PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

TURYSTYKA,
SPORT
I PRZEMYSŁY
CZASU WOLNEGO

ZINTEGROWANY
I ZRÓWNOWAŻONY
TRANSPORT

CYFROWA
MAŁOPOLSKA

GOSPODARKA
O OBIEGU
ZAMKNIĘTYM

Kierunki polityki rozwoju i kierunki działań:

1. Innowacyjna Małopolska

Strategia postępowania

Innowacyjność jest podstawą dla budowania konkurencyjności, zarówno na poziomie firm, jak i regionów bądź państw. Innowacja jest wynikiem procesu, a do jej powstania i rozwoju potrzebne jest określone środowisko i udział określonych czynników. **Wykształceni, kreatywni mieszkańcy oraz efektywna współpraca nauki i biznesu to podstawa dla tworzenia innowacji.** Nieocenionym czynnikiem jest także potencjał firm i jednostek naukowych, jak również środki finansowe na prowadzenie badań i wdrażanie nowych technologii.

Wzrost poziomu innowacyjności regionu wymaga systemowego podejścia i zaangażowania wielu partnerów. Kluczowymi podmiotami są tutaj przedsiębiorcy, którzy implementują innowacyjne rozwiązania na rynek. Istotną rolę odgrywają też instytucje otoczenia biznesu, szczególnie te świadczące proinnowacyjne usługi dla przedsiębiorców, centra transferu technologii, parki technologiczne, ale też instytucje naukowe pracujące nad nowoczesnymi rozwiązaniami pod kątem ich wdrożenia w przemyśle. Aby odnieść sukces konieczny jest **efekt synergii** – wszyscy zaangażowani aktorzy muszą ściśle współpracować, aby otrzymać realne efekty i systemowe zmiany. Istotne są kulturowe uwarunkowania innowacyjności i budowanie wzajemnego zaufania i współpracy, proinnowacyjnych postaw i otwartości na zmiany wśród wszystkich mieszkańców. Większy poziom innowacyjności małopolskich przedsiębiorstw wymaga przede wszystkim zmiany świadomościowej wśród przedsiębiorców i młodszych pokoleń, które za kilka lat wejdą na rynek.

Regionalne specjalizacje wyznaczają obszary, w których region może się rozwijać szybciej i bardziej efektywnie. Regionalne Centra Transferu Wiedzy intensywnie pracują nad zwiększaniem intensywności transferu wiedzy i wykorzystaniem potencjału uczelni przez przedsiębiorstwa w ramach inteligentnych specjalizacji Województwa Małopolskiego. Oprócz wsparcia rozwoju inteligentnych specjalizacji należy pamiętać o zachowaniu ciągłej otwartości na ich zmiany i okrywanie nowych gałęzi, w których małopolskie firmy widziałyby perspektywy rozwoju w skali nie tylko regionalnej czy krajowej, ale też europejskiej i międzynarodowej.

Główne kierunki działań:

1.1. Kształtowanie postaw proinnowacyjnych:

- 1.1.1. Dążenie do kształtowania postawy otwartości na zmiany i chęci wdrażania innowacji wśród przedsiębiorców, naukowców i administracji publicznej.
- 1.1.2. Edukacja dla innowacji - kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych wśród dzieci, młodzieży i dorosłych.
- 1.1.3. Wzmacnianie zdolności menadżerskich do zarządzania innowacjami w przedsiębiorstwach.

1.2. Wsparcie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw:

- 1.2.1. Kreowanie postaw proinnowacyjnych wśród małopolskich przedsiębiorców.
- 1.2.2. Stymulowanie popytu na innowacje w przedsiębiorstwach, w szczególności w MŚP, w tym poprzez promowanie współpracy z dużymi przedsiębiorstwami.
- 1.2.3. Usprawnienie współpracy i tworzenia sieci kontaktów dla generowania innowacyjnych produktów i usług.

1.3. Zwiększenie aktywności w zakresie badań i rozwoju:

- 1.3.1. Wsparcie dla działań zmierzających do zwiększenia zaangażowania kapitału prywatnego na rzecz prowadzenia działań B+R+I.
- 1.3.2. Rynek kapitałowy dla innowacji – promocja wykorzystania dostępnych funduszy zwrotnych na wspieranie aktywności innowacyjnej i badawczo-rozwojowej.
- 1.4. Komerccjalizacja wyników badań naukowych i transfer nowoczesnych technologii:
  - 1.4.1. Wsparcie wyższych uczelni w nawiązywaniu współpracy z przedsiębiorstwami i komercjalizowaniu wyników badań, w tym działania prowadzone przez małopolskie Centra Transferu Wiedzy.
  - 1.4.2. Zwiększenie wykorzystania istniejącej infrastruktury badawczej na uczelniach i stałe jej uzupełnianie o nowoczesne obiekty o wysokim potencjale badawczym.
  - 1.4.3. Promowanie prowadzenia działalności badawczej ukierunkowanej na cele wdrożeniowe i komercjalizację.
  - 1.4.4. Budowanie sieci i realizacja projektów ponadregionalnych, mających na celu akcelerację transferu wiedzy z jednostek naukowych z całego świata.
  - 1.4.5. Wsparcie na rzecz zwiększenia interdyscyplinarności prowadzonych badań.
  - 1.4.6. Silniejsze wsparcie współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami oraz pomiędzy przedsiębiorstwami a uczelniami wyższymi i instytucjami badawczymi w tworzeniu kultury otwartych innowacji.
  - 1.4.7. Zamawianie badań przez administrację publiczną w celu tworzenia nowych technologii i rozwiązań służących rozwojowi regionu.
- 1.5. Regionalne specjalizacje jako strategiczne kierunki rozwoju gospodarczego regionu:
  - 1.5.1. Koncentrowanie wsparcia na produktach/ usługach/ dziedzinach nauki najbardziej perspektywicznych w skali globalnej.
  - 1.5.2. Szczegółne ukierunkowanie wsparcia na redefiniowanie i monitorowanie specjalizacji regionalnych.
  - 1.5.3. Wspieranie działań na rzecz rozwijania lokalnych specjalizacji gospodarczych.

2. Konkurencyjność i przedsiębiorczość

Strategia postępowania

Dla podnoszenia konkurencyjności małopolskiej gospodarki ważne jest wspieranie przedsiębiorców rozpoczynających działalność lub wdrażających nowe rozwiązania. Wsparcie doradcze powinno zostać udzielone przy zakładaniu firmy oraz na etapie od pomysłu do wdrożenia nowego produktu czy usługi. Szczególną opieką należy otoczyć **firmy na obszarach strategicznej interwencji: na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją i w miastach średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze**. Do ważnych wątków należy również stymulowanie środowiska przedsiębiorczości poprzez **wspieranie start-upów**. Potrafią one w stosunkowo krótkim czasie tworzyć innowacyjne rozwiązania, które mają globalne zastosowanie i rozwiązują konkretne problemy. Należy zatem zadbać o kreowanie i promocję różnorodnych inicjatyw ukierunkowanych na rozwój start-upów, obejmujących szkolenia, konkursy oraz promocję przedsiębiorczości czy stworzenie rozwiązań wspomagających ich rozkwit.

Istotnym celem dla rozwoju małopolskiej gospodarki będzie **wzmacnianie pozycji małopolskich przedsiębiorstw na rynkach krajowym i międzynarodowym oraz poszukiwanie nowych rynków zbytu**. Należy budować silną i rozpoznawalną markę gospodarczą regionu, opartą na wysokiej jakości produktach i usługach. Jednym z elementów tej marki powinny być wysokiej jakości **regionalne produkty rolnicze** wpisywane do Rejestru Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych, Rejestru Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności UE oraz do wykazu na krajowej Liście Produktów Tradycyjnych. Produkcja żywności wysokiej jakości (o najwyższej wartości żywieniowej, określonych właściwościach prozdrowotnych i najwyższym standardzie ekologicznym) to ważne wyzwanie dla małopolskiego rolnictwa. Zwiększenie poziomu umiędzynarodowienia firm, wsparcie ekspansji zagranicznej, szczególnie do krajów nie należących do UE poprawiłoby ciągle jeszcze słabą pozycję eksportową Małopolski w stosunku do jej potencjału ekonomicznego.

Niezbędnym elementem dla rozwoju gospodarczego regionu jest **dążenie do zwiększenia poziomu inwestycji**, zarówno wśród inwestorów krajowych, jak i zagranicznych. Wymaga to przede wszystkim zapewnienia przedsiębiorcom odpowiednich terenów inwestycyjnych o uregulowanej sytuacji własnościowej, wyposażonych w media i dostępnych komunikacyjnie. Szczególnie istotne jest zapewnienie dużych, scalonych terenów, aby Małopolska wygrywała rywalizację o duże przedsięwzięcia inwestycyjne. Do zwiększenia nakładów inwestycyjnych przyczyni się też niewątpliwie wysoki poziom obsługi oferowanej przez sektor publiczny inwestorom zainteresowanym prowadzeniem działalności w Małopolsce. W dążeniu do zwiększania poziomu konkurencyjności przedsiębiorstw i przedsiębiorczości w regionie należy pamiętać o poszanowaniu środowiska i wdrażaniu zasad gospodarki obiegu zamkniętego, tak aby gospodarczy rozwój Małopolski odbywał się w sposób zrównoważony.

Główne kierunki działań:

- 2.1. Zwiększenie poziomu przedsiębiorczości w regionie:
  - 2.1.1. Działania promujące rozwój przedsiębiorczości w regionie.
  - 2.1.2. Wsparcie dla przedsiębiorców rozpoczynających działalność lub wdrażających nowe rozwiązania biznesowe (usługi prawne, księgowe i podatkowe, coaching).
  - 2.1.3. Szczególne ukierunkowanie wsparcia dla firm rodzinnych w sukcesji przedsiębiorstw należących do osób fizycznych.
- 2.2. Podnoszenie poziomu konkurencyjności małopolskiej gospodarki:
  - 2.2.1. Wsparcie dla start-upów w testowaniu i wprowadzaniu na rynek nowych usług lub produktów (m.in. w oparciu o żywe laboratoria - Living Labs).
  - 2.2.2. Wspieranie rozwoju klastrów, w szczególności w branżach inteligentnych specjalizacji i wysokich technologii.
  - 2.2.3. Wsparcie produkcji żywności wysokiej jakości, w tym ekologicznej, funkcjonalnej.
  - 2.2.4. Działania na rzecz promocji i zapewnienia rynku zbytu lokalnych oraz regionalnych produktów żywnościowych.
  - 2.2.5. Budowanie korzystnych warunków dla rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego w systemie MLO (działalność marginalna, lokalna i ograniczona).
- 2.3. Zwiększenie umiędzynarodowienia małopolskich MŚP:
  - 2.3.1. Wsparcie małopolskich MŚP w ekspansji na rynki zagraniczne (m.in. usługi doradcze, misje gospodarcze, zagraniczne targi, strategie biznesowe).
  - 2.3.2. Promocja gospodarcza regionu w kraju i zagranicą.
  - 2.3.3. Wsparcie na rzecz udziału małopolskich podmiotów w międzynarodowych konsorcjach.
- 2.4. Zwiększenie poziomu inwestycji w regionie:
  - 2.4.1. Działania na rzecz pozyskiwania i scalania terenów inwestycyjnych.
  - 2.4.2. Wsparcie dla tworzenia lub rozbudowy infrastruktury na terenach przeznaczonych na prowadzenie działalności gospodarczej (SAG).
  - 2.4.3. Działania na rzecz poprawy poziomu obsługi inwestorów przez sektor publiczny.

3. Turystyka, sport i przemysł czasu wolnego

Strategia postępowania

Turystyka staje się coraz ważniejszym sektorem gospodarki, a jej dynamiczny rozwój powoduje rosnący popyt na produkty i usługi turystyczne. Trendom tym towarzyszą równocześnie zmiany, wynikające przede wszystkim z rosnących wymagań i świadomości klientów, wymuszające powstawanie nowych, zróżnicowanych ofert turystycznych. Dlatego też działania podejmowane w ramach kierunków polityki skierowane będą do turysty coraz bardziej mobilnego i aktywnego, poszukującego niebanalnych propozycji, zaspokajającego swoje pasje, zainteresowanego środowiskiem naturalnym i aktywnymi formami jego poznania. Tego typu oferta turystyczna ukierunkowana będzie na zaspokajanie oczekiwań oraz aspiracji związanych ze spędzaniem czasu wolnego zarówno gości odwiedzających nasz region, jak również samych Małopolan oraz ich rodzin.

Odpowiedzią na coraz bardziej popularne produkty typu *short breaks* będzie tworzenie kompleksowej, zawierającej **pakiet atrakcji oferty turystycznej, sportowej i rekreacyjnej** sprofilowanej pod kątem potrzeb odbiorcy.

Połączenie niezwykłych zasobów zarówno kulturowych, jak i przyrodniczych dają możliwość stworzenia w regionie zróżnicowanej oferty, umożliwiającej stworzenie zgodnego z oczekiwaniami klientów, indywidualnego pakietu, obejmującego elementy kultury, historii, rozrywki, aktywności sportowej i odnowy biologicznej, łączące dziedzictwo kulturowe z nowoczesnością. Kluczową rolę odgrywać będą działania podejmowane we współpracy przez kilku partnerów, szczególnie w partnerstwie publiczno-prywatnym, zmierzające do kreowania spójnej dla danego obszaru marki. Istotne jest **sieciowanie podmiotów w branży turystycznej i rekreacyjnej** w celu tworzenia nowej, zintegrowanej oferty.

Równocześnie widoczne jest także coraz większe zainteresowanie walorami przyrodniczymi i możliwościami aktywnego wypoczynku. Zróżnicowanie krajobrazowe regionu stwarza możliwości dla **rozwoju oferty turystyki wypoczynkowej, aktywnej oraz różnych form turystyki specjalistycznej**. Dlatego podejmowane działania koncentrować się będą na rozwijaniu oferty wykorzystującej potencjały miejsc o najcenniejszych walorach przyrodniczych, szczególnie związanej z rozwojem zintegrowanej sieci tras rowerowych, turystyki pieszej górskiej, narciarstwa, wspinaczki oraz turystyki wodnej. Jednocześnie, w związku z możliwościami jakie daje występowanie bogactwa naturalnych surowców leczniczych oraz wzrostem świadomości zdrowotnej ludności, wpierane będą aktywności związane z rozszerzeniem przede wszystkim **oferty uzdrowiskowej**, ale także odnowy biologicznej, kąpieli termalnych czy zabiegów medycznych. Ofertę ukierunkowaną na **turystykę przyjazną środowisku i zdrowiu** uzupełniać będą działania zmierzające do propagowania ekologicznego podejścia do życia typu *slow-tourism*. Tym samym, realizowane w tym zakresie przedsięwzięcia powinny stworzyć zróżnicowaną ofertę i przyczynić się do równomiernego rozproszenia ruchu w regionie.

Kształtowanie oferty turystycznej wspierane będzie aktywną **promocją i marketingiem terytorialnym** przy wykorzystaniu nowoczesnych narzędzi i środków komunikacyjnych. Prowadzone działania marketingowe nakierowane będą na kreowanie atrakcyjnego wizerunku bądź pojedynczych jednostek terytorialnych, bądź spójnych obszarów w celu wykreowania unikalnej i spójnej marki, która będzie promowana przez wszystkie zaangażowane podmioty z danego obszaru. W marketingu miejsc odpowiedzią na przeobrażenia konsumenckie powinno być także wykorzystanie w większym zakresie nowoczesnych technologii takich jak social media, questing czy aplikacje mobilne, gdyż z każdym rokiem zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie decyzji turystycznych staje się bardziej powszechne i wpływa na podejście do oferty turystycznej.

Działania z zakresu kultury fizycznej będą komplementarnie realizowane w ramach kierunków działań dotyczących rodziny, zdrowia i edukacji.

Główne kierunki działań:

3.1. Turystyka miejska i kulturowa:

- 3.1.1. Tworzenie kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie.
- 3.1.2. Rozszerzenie oferty turystycznej o usługi towarzyszące.
- 3.1.3. Poprawa jakości ofertowanych usług turystycznych (społeczna certyfikacja i znak jakości).
- 3.1.4. Wzmocnienie istniejących produktów oraz potencjału oferty pielgrzymkowej.
- 3.1.5. Wsparcie i promocja rozwiązań przyjaznych dla środowiska.

3.2. Sport i rekreacja:

- 3.2.1. Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej, w tym na potrzeby turystyki rowerowej, górskiej i wodnej.
- 3.2.2. Wsparcie infrastruktury towarzyszącej na szlakach rowerowych i górskich oraz trasach turystycznych.
- 3.2.3. Ujednolicenie zasad tworzenia i udostępniania szlaków rowerowych i turystycznych.
- 3.2.4. Stworzenie oferty specjalistycznej, opartej o turystykę aktywną oraz rozwój zainteresowań i umiejętności.
- 3.2.5. Wsparcie i rozwój miejsc aktywnego spędzania czasu (np. parki, kąpieliska, siłownie na wolnym powietrzu, skateparki, tory pumtrackowe, łąki, punkty widokowe i biwakowe, miejsca obsługi turystów).

- 3.3. Turystyka biznesowa:
  - 3.3.1. Utworzenie instytucji zajmującej się pozyskiwaniem i obsługą kongresów oraz inwestycji turystycznych.
  - 3.3.2. Zaproponowanie nowoczesnej oferty turystyki biznesowej.
  - 3.3.3. Wzmocnienie wizerunku Małopolski jako destynacji przemysłu spotkań.
  - 3.3.4. Organizacja wydarzeń sportowych (w szczególności Igrzysk Europejskich w 2023 roku), kulturalnych i biznesowych najwyższej rangi.
- 3.4. Turystyka zdrowotna:
  - 3.4.1. Podniesienie jakości usług w małopolskich uzdrowiskach.
  - 3.4.2. Rozwój kompleksowej oferty sprzedażowej w oparciu o zabiegi uzdrowiskowe, spa i wellness.
  - 3.4.3. Rozwój oferty turystycznej w oparciu o występujące złoża wód geotermalnych i mineralnych.
  - 3.4.4. Rozbudowa oferty typu slow tourism, eko i agroturystyki.
- 3.5. Zintegrowany system współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce:
  - 3.5.1. Zainicjowanie forum środowisk turystycznych.
  - 3.5.2. Promocja „dobrych praktyk” w turystyce.
  - 3.5.3. Promocja partnerstwa publiczno-prywatnego w turystyce.
  - 3.5.4. Tworzenie warunków dla współpracy i wymiany doświadczeń przez przedsiębiorców.
  - 3.5.5. Stworzenie otoczenia prawnego, organizacyjnego i finansowego dla funkcjonowania Regionalnych i Lokalnych Organizacji Turystycznych w województwie.
  - 3.5.6. Wspieranie rozwoju kadr dla turystyki.
  - 3.5.7. Intensyfikacja cyfryzacji oferty turystycznej.
  - 3.5.8. Wprowadzanie nowych funkcji i rozwój systemu informacji turystycznej

4. Zintegrowany i zrównoważony transport

Strategia postępowania:

Zrównoważony i trwały rozwój transportu jest kluczowy z punktu widzenia rozwoju całego województwa oraz podnoszenia jego atrakcyjności. Transport ma istotne znaczenie nie tylko dla rozwoju gospodarki, ale także dla poprawy jakości życia mieszkańców. Działania podejmowane w zakresie transportu sprawią, że infrastruktura i usługi transportowe będą lepiej zaspokajały potrzeby Małopolan. **Rozwój infrastruktury transportowej** polegać będzie na sukcesywnej modernizacji istniejących elementów oraz tworzeniu jej nowych segmentów. Kluczowe znaczenie będą miały duże inwestycje drogowe oraz kolejowe o znaczeniu krajowym i międzynarodowym (m.in. **trasa ekspresowa S7, północna obwodnica Krakowa, Beskidzka Droga Integracyjna, droga ruchu przyspieszonego Brzesko - Nowy Sącz - granica państwa, zadania związane z realizacją Centralnego Portu Komunikacyjnego „Solidarność”, powstanie nowej linii kolejowej Podłęże - Piekiełko wraz z modernizacją odcinka Chabówka - Nowy Sącz**), których realizacja zapewni stabilny rozwój Małopolski i będzie miała duże znaczenie w kontekście wzmocnienia regionalnej gospodarki. **Jednym z zadań Województwa będzie lobbing na rzecz wykonania tych inwestycji oraz zapewnianie komplementarnej infrastruktury na poziomie regionalnym.** Istotnym przedsięwzięciem w tym zakresie będzie powstanie linii kolejowej z Krakowa do Myślenic. W zależności od postępów w realizacji projektów kluczowych (krajowych i regionalnych), w miarę możliwości oraz potrzeb, dla zwiększenia lokalnej dostępności i dostosowania do nowo powstałych warunków, zakłada się przywracanie do ruchu obecnie nieczynnej infrastruktury kolejowej. Zakłada się również aktywną rolę samorządów lokalnych w kształtowaniu możliwych rozwiązań publicznego transportu w oparciu o infrastrukturę kolejową na ich terenie. Podniesienie prędkości oraz przepustowości linii kolejowych stworzy nowe możliwości w zakresie **kształtowania oferty połączeń pasażerskich oraz towarowych.**

Region zamierza wykorzystać powstałe szanse, wynikające z poprawy możliwości ulepszonej infrastruktury, odpowiednio rozszerzając ofertę połączeń w województwie. W związku z tym, kolejnym polem działania będzie aktywność samorządu na rzecz tworzenia nowych połączeń, zwiększania częstotliwości kursów, czy podwyższania jakości i komfortu podróży. Bardzo ważne będzie dalsze inwestowanie w rozwój Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej.

Rozbudowana siatka połączeń będzie umożliwiać sprawne i wygodne dotarcie mieszkańcom do zamierzonych celów podróży o dogodnych porach. W tym celu, uwaga Województwa będzie skierowana na **zapewnienie konkurencyjnych pod względem szybkości, częstotliwości i jakości usług kolejowych**, które zapewniłyby połączenia między głównymi węzłami transportowymi w województwie (Kraków, Tarnów, Nowy Sącz, Oświęcim - Chrzanów, Nowy Targ - Zakopane) oraz stanowiłyby połączenie z miejscowościami leżącymi na obszarach atrakcyjnych turystycznie, tj.: z Zakopanem, Nowy Targiem, Krynicą-Zdrój, Muszyną czy Wadowicami.

Warunkiem koniecznym dla efektywnego rozwoju transportu w regionie będzie zwiększenie taboru kolejowego i stworzenie zaplecza serwisowego, spełniającego wymogi w zakresie nowoczesnych metod utrzymania, umożliwiającego sprawne wykonanie czynności obsługowych, przy poszanowaniu zasad ochrony środowiska. Docelowo, należy zakładać pozyskanie i użytkowanie dużych serii, głównie wielkopojemnych pojazdów, aby uniknąć późniejszych trudności eksploatacyjnych oraz obniżyć koszty gospodarowania taborom.

Istotnym wyzwaniem w zakresie budowy zrównoważonego systemu transportowego będzie tworzenie efektywnych powiązań transportowych w relacji miasto-wieś w celu zwiększenia mobilności mieszkańców obszarów wiejskich i peryferyjnych. **Województwo będzie wspierać tworzenie regionalnych połączeń autobusowych**, które pozwolą na zniwelowanie tzw. białych plam transportowych w Małopolsce (m.in. w oparciu o Fundusz rozwoju przewozów autobusowych), o charakterze użyteczności publicznej. Zakłada się uruchamianie zarówno autobusowych linii dowozowych zintegrowanych z siecią połączeń kolejowych, jak również kursów bezpośrednich, dodatkowo integrację taryfowo-biletową pomiędzy poszczególnymi systemami transportu, w tym z systemami komunikacji miejskiej oraz koordynację rozkładów jazdy.

Dopełnieniem kompleksowego rozwoju transportu w regionie będzie dalsza **rozbudowa zintegrowanych węzłów przesiadkowych**, które będą oferować możliwości integracji wielu systemów transportu. Węzły jednocześnie umożliwią bezpieczne i wygodne przesiadki, zarówno w ramach systemu publicznego transportu zbiorowego jak i pomiędzy transportem indywidualnym i transportem publicznym („Park&Ride”, „Kiss&Ride”, „Bike&Ride”), stworzą możliwości komfortowego oczekiwania na połączenia, zapewniając bieżącą informację pasażerską. Warunki korzystania z obiektów umożliwią pełne dostosowanie do potrzeb osób o ograniczonej mobilności. Zakłada się, że w ramach węzłów zostanie wykorzystany system Małopolska Karta Aglomeracyjna, integrujący usługi transportowe, umożliwiający integrację taryfową oraz optymalizację pod względem multimodalnych przewozów. Usprawnieniu komunikacji będą służyć także rozwiązania tele-informatyczne do zarządzania ruchem.

Wsparcie działań na rzecz rozbudowy i modernizacji Międzynarodowego Portu Lotniczego Kraków-Airport im. Jana Pawła II w Balicach wraz z przebudową układu komunikacyjnego powinno się przyczynić do utrzymania pozycji jednego z wiodących lotnisk w Polsce.

Promowane będą również **alternatywne rozwiązania w transporcie**, które wpłyną na zwiększenie mobilności mieszkańców. Przejawiać się to będzie w tworzeniu warunków do rozwoju transportu rowerowego, czy promocji nowych trendów polegających na odejściu od tradycyjnego modelu posiadania własnego środka transportu na rzecz jego współdzielenia lub krótkotrwałego używania (carpooling, car sharing).

Główne kierunki działań

4.1. Działania na rzecz rozwoju transportu zbiorowego:

- 4.1.1. Zakup taboru kolejowego do obsługi połączeń na terenie Województwa.
- 4.1.2. Budowa systemu obiektów do technicznej obsługi taboru kolejowego.
- 4.1.3. Rozbudowa systemu Szybka Kolej Aglomeracyjna w powiązaniu z autobusowymi liniami dowozowymi.
- 4.1.4. Budowa i modernizacja linii kolejowych, umożliwiających sprawne połączenia międzynarodowe, z głównymi ośrodkami w kraju oraz integrację regionu, z uwzględnieniem zapewnienia wysokiej dostępności obszarów o dużym potencjalne (ośrodków turystycznych, kultu religijnego, miejsc pamięci itp.).

- 4.1.5. Rozwój systemów informatycznych w transporcie publicznym ze szczególnym uwzględnieniem systemu Małopolska Karta Aglomeracyjna.
- 4.1.6. Zmniejszenie wykluczenia komunikacyjnego poprzez przywracanie i reorganizację regionalnych oraz lokalnych połączeń autobusowych.
- 4.1.7. Podniesienie jakości przewozów autobusowych w regionie (wymiana taboru).
- 4.1.8. Tworzenie warunków do powstania i rozwoju węzłów przesiadkowych umożliwiających w transporcie publicznym zintegrowanie przewozów autobusowych z przewozami kolejowymi poprzez rozwój ofert kolejowo-autobusowych oraz wzajemne powiązanie rozkładów jazdy.
- 4.1.9. Budowa infrastruktury dla obsługi podróżnych ze szczególnym uwzględnieniem parkingów Park&Ride.
- 4.1.10. Działania na rzecz stworzenia warunków dla rozwoju transportu niskoemisyjnego, w tym elektromobilności w regionie, ze szczególnym uwzględnieniem budowy sieci stacji ładowania pojazdów elektrycznych przy drogach wojewódzkich, w celu stworzenia warunków do popularyzacji ekologicznych środków transportu.
- 4.1.11. Budowa dróg rowerowych oraz integracja ich z istniejącym systemem transportu publicznego, („Bike&Ride”), tworzenie warunków dla ich pełnego wykorzystania w codziennych dojazdach.
- 4.1.12. Podejmowanie działań informacyjnych i edukacyjnych mających na celu uświadamianie potrzeby zmian zachowań transportowych i promocji idei zrównoważonego transportu, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci.
- 4.1.13. Promowanie rozwiązań z zakresu transportu współdzielonego.
- 4.2. Działania z zakresu rozwoju transportu transgranicznego:
  - 4.2.1. Poprawa połączenia drogowego ze Słowacją poprzez budowę drogi S7 na odcinku Zabornia – Chyżne.
  - 4.2.2. Dostosowanie połączeń drogowych ze Słowacją do ruchu pojazdów powyżej 12 t DMC, szczególnie na kierunku Nowy Sącz - granica państwa, jako kontynuacja drogi ruchu przyspieszonego na odcinku Brzesko - Nowy Sącz.
  - 4.2.3. Modernizacja infrastruktury umożliwiającej sprawne połączenie kolejowe ze Słowacją (linia kolejowa nr 96, stacja kolejowa Muszyna).
  - 4.2.4. Zapewnienie połączeń transgranicznych ze Słowacją w transporcie zbiorowym.
- 4.3. Poprawa stanu i jakości infrastruktury drogowej w regionie:
  - 4.3.1. Budowa i modernizacja dróg ze szczególnym uwzględnieniem odcinków drogowych miejscowości dotkniętych wysoką uciążliwością ruchu tranzytowego.
  - 4.3.2. Wprowadzanie rozwiązań z zakresu Inteligentnych systemów transportowych, ze szczególnym uwzględnieniem budowy systemu ochrony dróg regionalnych przed zniszczeniem wskutek przeciążenia pojazdów.
  - 4.3.3. Wdrażanie rozwiązań poprawiających bezpieczeństwo ruchu drogowego.
- 4.4. Działania na rzecz rozwoju transportu lotniczego w regionie:
  - 4.4.1. Rozwój infrastruktury Międzynarodowego Portu Lotniczego im. Jana Pawła II Kraków-Balice.
  - 4.4.2. Poprawa dostępności drogowej Międzynarodowego Portu Lotniczego im. Jana Pawła II Kraków-Balice.
- 4.5. Tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi transportu modalnego i integracji międzygałęziowej w transporcie towarowym.

5. Cyfrowa Małopolska

Strategia postępowania:

W obliczu coraz szybszych zmian technologicznych cyfryzacja będzie jednym z istotnych czynników zmian społecznych i gospodarczych. Powszechny **dostęp do Internetu i odpowiednia szybkość przesyłu danych** będą niezbędnymi warunkami dla rozwoju gospodarki opartej o dane oraz dla udostępniania usług publicznych. Rozwój nowoczesnej gospodarki, w oparciu o przemysł 4.0 i cyfrowe usługi, będzie pobudzać innowacje. W coraz

większej liczbie sektorów gospodarki sztuczna inteligencja będzie odpowiadać za gromadzenie danych, planowanie, komunikację.

Jednym z kluczowych elementów rozwoju przedsiębiorstw będzie gromadzenie, przetwarzanie i analiza danych w szczególności dużych zbiorów danych, pozyskanych z własnego przedsiębiorstwa lub z innych źródeł. W tym kontekście coraz istotniejsze będzie **udostępnianie otwartych danych publicznych** przyczyniających się nie tylko do rozwoju przedsiębiorstw, ale także do budowania przewagi konkurencyjnej regionu, gdyż otwarte dane, otwarte oprogramowanie, otwarta wiedza i nauka wpływają na rozwój innowacyjności, poszerzają wiedzę, ułatwiają komunikację świata nauki ze społeczeństwem.

Koniecznym warunkiem dla zmniejszania dysproporcji w rozwoju terytorialnym będzie zapewnienie powszechnego dostępu do **wysokiej jakości usług cyfrowych, w szczególności w ochronie zdrowia, edukacji, kulturze, administracji publicznej**. Pozwoli to na skorzystanie z wielu usług w miejscu zamieszkania. W związku ze zmianami demograficznymi szczególne znacznie będzie mieć dostęp do e-usług w ochronie zdrowia i opiece nad osobami starszymi. Administracja publiczna, przyjazna mieszkańcom, musi zapewnić możliwość załatwiania spraw przez Internet. Rozwój usług publicznych opartych na ICT przyczyni się do uproszczenia procedur, skrócenia czasu obsługi klientów urzędów administracji publicznej oraz do skrócenia czasu realizacji zamówień publicznych.

W perspektywie roku 2030 w związku coraz większą liczbą powszechnie dostępnych danych, cyfryzacją i automatyzacją przemysłu i usług (m.in. e-handlu, usług medycznych, finansów i bankowości) niezbędne będzie zapewnienie kadry wykwalifikowanych specjalistów w zakresie IT.

Główne kierunki działań

- 5.1. Regionalna gospodarka oparta o dane:
  - 5.1.1. Wdrażanie rozwiązań z zakresu IT w MŚP w celu poprawy ich konkurencyjności.
  - 5.1.2. Rozwój technologii opartych o sztuczną inteligencję.
- 5.2. Cyfrowe rozwiązania w administracji publicznej:
  - 5.2.1. Cyfryzacja usług w administracji publicznej (m.in. elektroniczne systemy zarządzania, integracja usług, bezpieczeństwo danych).
  - 5.2.2. Udostępnianie otwartych danych publicznych.
  - 5.2.3. Cyfrowe rozwiązania w gospodarce przestrzennej i rejestrach geodezyjnych.
  - 5.2.4. Elektroniczne systemy do realizacji zamówień publicznych i monitorowania inwestycji samorządu województwa.
- 5.3. E-usługi w ochronie zdrowia i opiece nad osobami zależnymi:
  - 5.3.1. Rozwijanie regionalnego systemu informacji medycznej.
  - 5.3.2. Rozwijanie i upowszechnianie rozwiązań z zakresu tele-medycyny i tele-opieki.
  - 5.3.3. Wdrożenie systemu tele-konsultacji psychiatrycznych pomiędzy ośrodkami o różnym stopniu referencyjnym.
  - 5.3.4. Wdrożenie systemu tele-wsparcia psychicznego dla dzieci i młodzieży.
- 5.4. E-usługi w obszarze nauki, edukacji, kultury i turystyki:
  - 5.4.1. Rozwiązania z zakresu cyfryzacji w nauce i edukacji.
  - 5.4.2. Digitalizacja i upowszechnianie zasobów dóbr kultury.
  - 5.4.3. Systemy informacji i promocji turystycznej.

6. Gospodarka o obiegu zamkniętym

Strategia postępowania:

Zmiany klimatyczne, wyczerpywanie się zasobów surowców oraz wzrostu ich cen sprawiają, że konieczne jest jak najszybsze podjęcie działań na rzecz wdrożenia modelu gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ), w którym materiały i surowce pozostają w obiegu tak długo, jak to możliwe, wytwarzanie odpadów jest ograniczone do minimum, a odpady są wykorzystywane jako surowiec możliwie jak najdłużej.

Dążenie do **GOZ wymaga działań na wszystkich etapach cyklu życia produktów**, zaczynając od projektowania, przez pozyskanie surowca, przetwórstwo, produkcję, konsumpcję, zbieranie odpadów, po ich zagospodarowanie. Szczególną rolę ma tutaj sektor publiczny, który powinien wdrażać idee GOZ, np. realizując tzw. zielone zamówienia publiczne jak i promować wśród przedsiębiorców i mieszkańców zasady gospodarki obiegu zamkniętym. Kluczem do sukcesu są **zmiany w świadomości społecznej**, gdyż każdy m.in. poprzez zmianę modelu konsumpcji, może przyczynić się do wdrażania gospodarki o obiegu zamkniętym.

Główne kierunki działań:

- 6.1. Upowszechnianie zasad gospodarki o obiegu zamkniętym:
  - 6.1.1. Promowanie wśród mieszkańców idei GOZ, w tym naprawiania i ponownego wykorzystania produktów.
  - 6.1.2. Działania na rzecz świadomej konsumpcji i ograniczenia ilości wyrzucanej żywności.
  - 6.1.3. Ekodoradcy dla biznesu – wsparcie doradcze przedsiębiorców zainteresowanych wdrożeniem nowoczesnych technologii w zakresie ochrony środowiska i wdrażania zasad GOZ.
  - 6.1.4. Promowanie dobrych praktyk i modelowych rozwiązań w zakresie GOZ w administracji publicznej.
- 6.2. Kadry dla wdrażania zasad GOZ:
  - 6.2.1. Działania zmierzających do kształcenia kadr w zakresie GOZ.
  - 6.2.2. Działania na rzecz wdrażania zasad GOZ, w tym ekoprojektowania, w działach badawczo-rozwojowych oraz biura projektowe i konstrukcyjnych przedsiębiorstw.
- 6.3. Efektywne wykorzystanie produktów, surowców i odpadów:
  - 6.3.1. Działania na rzecz poprawy jakości zebranych surowców wtórnych.
  - 6.3.2. Zwiększenie recyklingu odpadów z opakowań.
  - 6.3.3. Stworzenie efektywnego rynku odzysku odpadów i wykorzystania surowców wtórnych zgodnie z zasadą „mój odpad twoim surowcem”.
  - 6.3.4. Działania na rzecz wykorzystania w gospodarce ponownie użytej wody przemysłowej, ścieków i osadów ściekowych.
  - 6.3.5. Wdrażanie technologii wydłużających życie produktów m.in. poprzez ich naprawę i regenerację.
  - 6.3.6. Tworzenie punktów napraw i ponownego użycia produktów.
- 6.4. Rozwiązania regulacyjne na rzecz GOZ:
  - 6.4.1. Efektywny system pozwoleń zintegrowanych.
  - 6.4.2. Uszczelnienie systemu gospodarowania odpadami (rejestr podmiotów wprowadzających produkty, produkty w opakowaniach i gospodarujących odpadami).
  - 6.4.3. Promowanie zielonych zamówień publicznych, ograniczających wpływ na środowisko.

ŚRODOWISKO

- Wysoka jakość środowiska przyrodniczego, krajobrazu i przestrzeni zamieszkania
- oraz świadomi ekologicznie Małopolanie

**POPRAWA
JAKOŚCI
POWIETRZA**

**ZRÓWNOWAŻONE
GOSPODAROWANIE WODĄ
I ŁAGODZENIE SKUTKÓW
EKSTREMALNYCH ZJAWISK
PRZYRODNICZYCH**

**ENERGETYKA
ODNAWIALNA
I EFEKTYWNOŚĆ
ENERGETYCZNA**

**RACJONALNA
GOSPODARKA
ODPADAMI**

**OCHRONA
I KSZTAŁTOWANIE
BIORÓŻNORODNOŚCI
ORAZ KRAJOBRAZU
MAŁOPOLSKI**

ŚRODOWISKO

Cel szczegółowy

Kluczową ideą w zakresie polityki środowiskowej powinien być zrównoważony rozwój, czyli takie gospodarowanie zasobami środowiska przyrodniczego, które zakłada również możliwość użytkowania tych zasobów dla przyszłych pokoleń.

Można postawić tezę, iż po okresie programowania i realizacji programów zogniskowanych wokół rozwoju gospodarczego, tworzenia nowych terenów inwestycyjnych oraz rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej, jest czas na skupienie działań na rzecz poprawy jakości życia i przestrzeni zamieszkania, czego nieodłącznym elementem jest dobry stan poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczego. Nie odchodząc od dalszej poprawy infrastruktury (jest jeszcze wiele zadań do wykonania) to **zagadnienia środowiskowe stają się obecnie kluczowym wyzwaniem dla Małopolski.**

Życie w przyjaznym otoczeniu, w środowisku przyrodniczym o dobrej kondycji, stanowi o jakości życia i dobrym samopoczuciu, zarówno mieszkańców jak i przyjezdnych. Region Małopolski jest liderem w Polsce w podejmowaniu działań na rzecz poprawy jakości powietrza. Tą wartość dobrze jest rozszerzyć również na inne aspekty działań prośrodowiskowych, jak choćby ochrona i racjonalna gospodarka wodna – zwłaszcza działania zwiększające retencję, rozwój gospodarki odpadami czy wreszcie kształtowanie krajobrazu zgodnie z zasadami ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju.

Obok istotnej roli **edukowania społeczeństwa** na temat stanu i funkcjonowania środowiska przyrodniczego oraz wpływie na nie działalności człowieka, zarówno negatywnym, jak również pozytywnym, kluczowe zagadnienia strategiczne w obszarze środowiska przyrodniczego Małopolski to:

- ↗ dalsza intensyfikacja działań na rzecz poprawy jakości powietrza,
- ↗ podjęcie kompleksowych działań zmierzających do zrównoważonej gospodarki wodnej,
- ↗ adaptacja do zmian klimatycznych, łagodzenie skutków tych zmian (częściowo związane z racjonalnym gospodarowaniem wodą w regionie) oraz wspieranie inicjatywy w kierunku energooszczędnej gospodarki i rozwój energetyki opartej o alternatywne źródła w stosunku do węgla,
- ↗ racjonalizacja gospodarki odpadami,
- ↗ intensyfikacja działań ochronnych i kształtujących bioróżnorodność środowiska przyrodniczego oraz krajobrazu Małopolski, jako kluczowego dobra – czynnika rozwoju gospodarczego.

Jednym z kluczowych problemów o skali globalnej, z którym również zmierzyć się będą musieli mieszkańcy Małopolski są **skutki zmian klimatycznych**. Jedną z metod, mającą wymiar przestrzenny, służącą do ograniczania negatywnych skutków tych zmian, adaptacji do nich, ale również działań zmierzających do neutralności klimatycznej jest zestaw technik związanych z usługami ekosystemów zwany zieloną i błękitną infrastrukturą, która łączy politykę ekologiczną z zagadnieniami planowania i zagospodarowania przestrzeni. Podkreślenie wielofunkcyjnego charakteru zielonej i błękitnej infrastruktury, pełniącej rolę przyrodniczą, aerosanitarną, łagodzącą skutki zmian klimatycznych, ale również społeczną, w tym rekreacyjną, gospodarczą (miejsca pracy związane z utrzymaniem i działaniami w terenach zielonych, wzrost wartości nieruchomości w pobliżu atrakcyjnych terenów parkowych itp.) i estetyczną. Kwestia ta, którą można nazwać działaniami na rzecz odporności środowiska, gospodarki i społeczeństwa na zmiany klimatyczne, stanowić będzie jedną z wiodących w polityce prośrodowiskowej i przestrzennej województwa. Problematyka poprawy odporności środowiska na zmiany klimatyczne przejawiać się będzie w kierunkach działań we wszystkich podobszarach interwencji – powietrze, wodach, energetyce, odpadach oraz bioróżnorodności, ochronie przyrody i krajobrazu.

Biorąc pod uwagę powyższe, jako cel szczegółowy dla obszaru ŚRODOWISKO przyjmuje się:

Wysoka jakość środowiska przyrodniczego, krajobrazu i przestrzeni zamieszkania oraz świadomi ekologicznie Małopolanie

Nieodłącznym elementem dobrej strategii jest odpowiednia **kampania promocyjna i edukacyjna**. Samorząd Województwa podejmować szereg działań, w tym wiążących się z poprawą jakości powietrza poprzez m. in. poprzez kontynuację projektu „ekoMałopolska”, który rozwijany będzie wokół czterech zasadniczych zagadnień środowiskowych: **powietrza, klimatu, odpadów i krajobrazu**. Stworzenie systemu zachęt dla samorządów lokalnych, ale również dla innych zainteresowanych podmiotów do rozwoju systemu zielonej i błękitnej infrastruktury i podejścia do gospodarki przestrzennej związanego z tzw. usługami ekosystemowymi będzie jedną z ważniejszych polityk rozwoju w obszarze ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego i kulturowego, a zrównoważony rozwój w obszarze którego mieszczą się wspomniane wyżej zagadnienia stanie się kluczowym paradygmatem w politykach rozwoju Województwa oraz poprawy jakości życia mieszkańców województwa. W ramach tych działań prowadzona będzie promocja Małopolski jako regionu aktywnie zaangażowanego w poprawę jakości środowiska przyrodniczego, kształtowania krajobrazu oraz edukującego w sprawach klimatycznych i ochrony zasobów wodnych oraz wsparcie dla doradztwa dla samorządów lokalnych i innych podmiotów w zakresie działań prośrodowiskowych, w tym innowacyjnych.

Główne kierunki polityki rozwoju:

1. Poprawa jakości powietrza

Strategia postępowania

Poprawa jakości powietrza to jedno z kluczowych działań zgodnie z przyjętą ideą zrównoważonego rozwoju województwa, a zintensyfikowanie prac nad likwidacją **palenisk opalanych paliwa stałymi lub palenisk o niskosprawnych instalacjach** jest podstawowym działaniem. Niezależnie od ograniczenia zanieczyszczeń pyłowych, problemem pozostaje nadal duże zanieczyszczenie dwutlenkiem węgla – jednym z głównym tzw. gazów cieplarnianych. Za jego emisje odpowiedzialne są nie tylko opalanie węglem w paleniskach domowych i duże zakłady przemysłowe oraz elektrownie, ale również transport. W związku z tym istotną kwestią będą długoskalowe kompleksowe działania zmierzające do **ograniczenia indywidualnego ruchu samochodowego**, poprzez nie tylko budowę w sąsiedztwie węzłów komunikacyjnych parkingów typu „parkuj i jedź”, ale także poprzez **nowy model rozwoju obszarów miejskich** – sprzyjający zabudowie wewnątrz terenów zainwestowanych i ograniczający zjawisko rozlewania się zabudowy podmiejskiej, a tym samym ograniczenia dojazdów. Składa się na to szereg zagadnień urbanistycznych, takich jak mieszanie funkcji mieszkaniowych, usług i miejsc pracy, czy rozwój zabudowy w pobliżu ważniejszych przystanków komunikacji publicznej. Nie należy zapominać również o odpowiednim wyposażeniu obszarów miejskich w tereny zieleni, wód i rekreacji, korzystnie wpływających na klimat miasta i na jakość życia. W ramach poprawy jakości powietrza należy również rozwijać programy zalesiania i zadrzewiania zwłaszcza obszarów miejskich. W kontekście niskoemisyjnego transportu należy zintensyfikować działania zmierzające do rozbudowy, a w niektórych przypadkach i budowy **systemu połączeń kolejowych**, poprzez tworzenie nowych przystanków – zwłaszcza w miejskich obszarach funkcjonalnych i związane z kompleksową polityką urbanistyczną, w ramach której należy rozwijać model miasta zwarte, eko-miasta, czy innych koncepcji wpływających na ograniczenie rozlewania się zabudowy i wzrostu powierzchni zieleni. Działaniem wspierającym politykę niskoemisyjności transportu, będzie **rozbudowa systemu ścieżek rowerowych**, jako narzędzia nie tylko poprawiającego walory rekreacyjne, ale aktywnego korzystania z tego środka transportu – przede wszystkim na krótkich odcinkach, jako formy dojazdu do pracy czy szkoły. Warto również zainicjować szerszą kampanię na temat zdrowotnych aspektów ruchu rowerowego oraz przemieszania się pieszo, jako alternatywnej formy poruszania się w miastach.

Główne kierunki działań:

- 1.1. Intensyfikacja działań ograniczających niską emisję zanieczyszczeń:
  - 1.1.1 Przechodzenie na tzw. „ekologiczne paliwa”.
  - 1.1.2 Termomodernizacja budynków.
- 1.2 Rozwój niskoemisyjnego i zeroemisyjnego transportu publicznego:

- 1.2.1 Rozwój taboru autobusowego i tramwajowego oraz rozwój infrastruktury związanej z pojazdami elektrycznymi i hybrydowymi (stacje ładowania pojazdów itp.).
- 1.2.2. Wsparcie dla budowy i modernizacji linii tramwajowych, oraz organizacji ruchu ułatwiających sprawne funkcjonowanie transportu publicznego.
- 1.2.3. Działania promujące korzystanie z transportu zbiorowego.
- 1.2.4. Promocja ruchu rowerowego, urządzeń transportu osobistego oraz kształtowanie systemu ścieżek rowerowych zwłaszcza w miejskich obszarach funkcjonalnych.
- 1.2.5. Promocja ruchu pieszego i rozwój systemu atrakcyjnych przestrzeni publicznych – ulic, placów, zachęcających do przemieszczania się pieszo.
- 1.3. Rozwój programów zazieleniania miast i terenów pozamiejskich w celu ograniczania zanieczyszczeń dwutlenkiem węgla:
  - 1.3.1. Kształtowanie systemu terenów zieleni publicznej w formie parków, skwerów, oraz atrakcyjnej zieleni ulicznej.
  - 1.3.2. Rozwój zadrzewiania miast i obszarów wiejskich.
  - 1.3.3. Ochrona korytarzy i klinów napowietrzających w obszarach miejskich.

2. Zrównoważone gospodarowanie wodą i łagodzenie skutków ekstremalnych zjawisk przyrodniczych

Strategia postępowania

Woda to niezbędny składnik życia na Ziemi. Jednym z kluczowych postulatów istotnych z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju i zwiększenia odporności na negatywne skutki zmian klimatycznych jest kompleksowy system **poprawy retencyjności zlewni województwa**, który wpływa nie tylko na poprawę warunków hydrologicznych i klimatycznych, ale również na krajobraz i jakość życia mieszkańców. Wzrost retencji obok poprawy odporności środowiska na zmiany klimatyczne łagodzi niekorzystne skutki tych zmian. Jednym z efektów tych zmian są coraz częściej zdarzające się okresy susz, stąd istotną kwestią będzie opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu związanego z retencjonowaniem wody i właściwa gospodarka wodna, w tym oszczędne gospodarowanie wodą.

Niezmiernie ważną rolę ma tu do spełnienia tzw. **mała i mikroretencja**, najbardziej potrzebna w zurbanizowanych obszarach i terenach intensywnie użytkowanych rolniczo. Do kluczowych kwestii należy poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych poprzez m. in. **ograniczenie zanieczyszczeń przedostających się do wód powierzchniowych i gruntowych**. Istotnym jest także odpowiednie **zagospodarowywanie terenów zagrożonych powodzią, suszą hydrologiczną**, m. in. poprzez ograniczanie zabudowy w terenach zalewowych i na części stoków osuwiskowych a także poprzez wprowadzanie małej retencji i śródpolnych zadrzewień i zakrzewień poprawiających warunki klimatyczno-hydrologiczne.

Z drugiej strony jednym ze skutków zmian klimatycznych są coraz częściej pojawiające się gwałtowne ulewy, który niejednokrotnie negatywne skutki w postaci lokalnych podtopień, wynikają również z powodu małej ilości **terenów otwartych – mogących wchłaniać wody opadowe**. Stąd istotnym elementem jest kompleksowe podejście do planowania przestrzeni miasta i obszarów wiejskich, wykorzystujące narzędzia związane z tworzenie terenów zieleni, wzrostem zadrzewień oraz tworzeniem „błękitnej infrastruktury” poprzez tworzenie ogrodów deszczowych, różnego typu niecek, rowów przyulicznych.

Nadal w Małopolsce istnieje pilna potrzeba rozbudowy **systemu wodociągów i kanalizacji**, zwłaszcza w południowej części województwa i na obszarach objętych formami ochrony przyrody. W skali obszarów miejskich przyrost terenów wodnych i zielonych – zwiększających retencyjność zlewni zurbanizowanych przyczyni się do poprawy warunków aerosanitarnych, m. in. poprzez wzrost wilgotności oraz złagodzenie różnic w temperaturach różnych części miast, co pozytywnie wpłynie na jakość przestrzeni zamieszkania.

Główne kierunki działań:

- 2.1. Rozwój zielonej i błękitnej infrastruktury jako elementu łagodzącego skutki zmian klimatycznych, poprawiającego retencję, łagodzących zjawisko fal upałów i suszy, wezbrań związanych z nawałnymi opadami oraz poprawiających warunki aerosanitarnie powietrza i podnoszącego jakość życia:
  - 2.1.1. Kształtowanie terenów zieleni publicznej i niepublicznej zwłaszcza w miejskich obszarach funkcjonalnych.
  - 2.1.2. Rozwój zadrzewiania ulic i innych terenów, głównie w zurbanizowanych obszarach województwa.
  - 2.1.3. Przywracanie naturalnej retencji dolin rzecznych, jako elementu łagodzącego skutki zmian klimatycznych, poprawiającego retencję, zwiększającego bioróżnorodność i atrakcyjność krajobrazowo-turystyczną.
  - 2.1.4. Rozwój małych form retencji i mikroretencji oraz zadrzewień i zakrzewień śródpolnych i innych form zwiększających retencyjność.
- 2.2. Rozwój systemu ochrony antypowodziowej i antyosuwiskowej:
  - 2.2.1. Budowa wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych i suchych polderów.
  - 2.2.2. Działania ograniczające możliwości nowej zabudowy i zagospodarowania w terenach zagrożenia powodziowego, tzw. wodą stuletnią (Q 1%), a także wsparcie dla działań stopniowo eliminujących istniejącą zabudowę w tych terenach.
  - 2.2.3. Przeciwdziałanie ruchom masowym poprzez stabilizację gruntów i ograniczanie lub wykluczenie zabudowy na terenach zagrożonych osuwaniem się i spęływaniem.
  - 2.3.4. Rozwój służb ratowniczych poprzez inwestycje w wyposażenie i kadry.
- 2.3. Rozbudowa systemu zaopatrzenia w wodę i optymalizacja zużycia wody:
- 2.4. Rozwój systemu kanalizacyjnego i oczyszczania ścieków, w szczególności w obszarach województwa objętych formami ochrony przyrody.
- 2.5. Wsparcie dla działań związanych z racjonalnym wykorzystaniem wód termalnych i mineralnych, jednego z kluczowych zasobów Małopolski.

3. Energetyka odnawialna i efektywność energetyczna

Strategia postępowania

Rozwój gospodarczy Małopolski związany jest ze wzrostem wytwarzania i użycia energii, której produkcja przyczynia się nie tylko do wzrostu zanieczyszczenia powietrza, ale również do wzrostu kosztów ponoszonych przez gospodarkę i społeczeństwo. Wzrost zanieczyszczenia powietrza, szczególnie tzw. gazami cieplarnianymi, których głównym składnikiem jest dwutlenek węgla, powoduje nasilenie zmian klimatycznych, a zwłaszcza negatywnych ich skutków. Istotnym jest zatem podjęcie próby przebudowy struktury produkcji i użytkowania energii w kierunku **wykorzystania alternatywnych w stosunku do paliw stałych źródeł energii**. Ważnym zadaniem będzie zwiększanie udziału w produkcji energii elektrycznej i ciepła energii odnawialnych źródeł oraz tworzenie regulacji sprzyjających rozwojowi lokalnych obszarów zrównoważonych energetycznie, w ramach **klastrów czy spółdzielni energetycznych**. Jednocześnie ze wzrostem udziału energii odnawialnej – opartej głównie na energii wód płynących, geotermii, energii słonecznej i biomasy, należy rozwijać działania zmierzające do **poprawy efektywności energetycznej**, poprzez rozwój energooszczędnego budownictwa, energooszczędnych urządzeń, rozwój niskoemisyjnego transportu oraz rozwój kogeneracji (jednoczesne wytwarzanie energii i ciepła). W związku ze zróżnicowaniem rzeźby województwa i znacznej ilości rzek o dużych spadkach (zwłaszcza w górach) warto zainicjować szerszy program rozwoju tzw. małej hydroenergetyki. Równie istotną kwestią jest usprawnienie infrastruktury elektroenergetycznej oraz modernizacja bloków energetycznych, a także rozwój mechanizmów inteligentnej sieci energetycznej w zakresie monitoringu oraz podjęcie działań organizacyjno-prawnych i technicznych związanych z przebudową sieci elektroenergetycznej do sieci inteligentnej. Istotnym elementem strategii kształtowania energetyki odnawialnej i poprawy efektywności energetycznej gospodarki będzie intensywna edukacja i promocja zagadnień z tym związanych oraz system ekodoradców, w tym uświadczenie społeczeństwu istotności przechodzenia na produkcję z odnawialnych źródeł energii oraz do promowania oszczędnego gospodarowania tą energią.

Niezależnie od wprowadzania zmian technologicznych w produkcji i dystrybucji energii, elementem wspomagającym oszczędne użytkowanie energią może być także kompleksowy **system planowania przestrzeni, uwzględniający rozwój infrastruktury zieleni i wody**, a także zachęty dla jednostek samorządu i innych podmiotów do rozwoju urbanizacji sprzyjającego ograniczeniu rozlewania się stref podmiejskich i koncentrującego zabudowę w ramach istniejących struktur przestrzennych, wyważonej terenami zieleni i wzrostem zadrzewienia przestrzeni. Zieleń i woda w zurbanizowanych obszarach przyczyni się do złagodzenia zjawiska upałów, powodujących niejednokrotnie większą częstotliwość użycia energochłonnej klimatyzacji. Tym samym bardziej zwarte struktury przestrzenne mogą pośrednio prowadzić do redukcji emisji gazów cieplarnianych i kosztów budowy infrastruktury.

Kierunki działań:

- 3.1. Wzrost wykorzystania technologii opartych o odnawialne źródła energii o produkcji ciepła i chłodu oraz energii elektrycznej:
  - 3.1.1. Rozwój energetyki opartej o geotermię, małą hydroenergetykę i inne alternatywne źródła energii uwzględniające regionalną specyfikę.
  - 3.1.2. Promocja i edukacja w dziedzinie przechodzenia na pozyskiwanie energii z czystych ekologicznie źródeł.
  - 3.1.3. Rozwój infrastruktury produkcji i dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych.
- 3.2. Poprawa efektywności energetycznej sektora publicznego i mieszkalnictwa:
  - 3.2.1. Termomodernizacja budynków jako elementu oszczędnego gospodarowania energią,
  - 3.2.2. Rozwój energooszczędnego i pasywnego budownictwa.
  - 3.2.3. Promocja i edukacja w zakresie zmiany stylu życia w kierunku oszczędzania energii i ograniczania jej zużycia.
- 3.3. Podniesienie efektywności energetycznej przedsiębiorstw.

4. Racjonalna gospodarka odpadami

Strategia postępowania

Wraz z rozwojem gospodarczym społeczeństwa wzrasta ilość wytwarzanych odpadów, których wzrost skłania do podjęcia koniecznych działań zmierzających do **zmniejszenia ich wytwarzania**, czy wręcz zapobiegania ich powstawaniu. Kolejną istotną kwestią jest przygotowanie odpadów do ponownego użycia, recyklingu oraz wprowadzanie innych metod odzysku i unieszkodliwiania, zwłaszcza intensyfikacja odzysku szkła, metali, tworzyw sztucznych, papieru i tektury. Ważnym zagadnieniem będzie **rozwój technologii uzyskiwania energii z odpadów**, przy założeniu przestrzegania wymogów ochrony środowiska. Należy również dążyć do ograniczenia ilości odpadów unieszkodliwianych na składowiskach. Innymi słowy nacisk należy położyć na cykl życia produktów w sposób pozwalający oszczędzać zasoby, zapobiegać powstawaniu odpadów i zamknięcie obiegu gospodarowania odpadami. Istotnym jest stworzenie systemu zachęt do **ponownego użycia odpadów** oraz zintensyfikowanie działań na rzecz **lepszego segregowania i kontroli** odpadów. Przyczyni się to obok kampanii uświadamiających o istotności racjonalnego gospodarowania odpadami do bardziej zrównoważonej gospodarki w tej dziedzinie i tym samym ochrony środowiska przyrodniczego. Nadal ważnym zagadnieniem jest wzrost udziału odpadów selektywnie zebranych. Małopolska czynnie będzie zaangażowana w promocję i **edukację dla budowania „społeczeństwa recyklingu”**, poprzez system zachęt ekonomicznych zwłaszcza dla przedsiębiorców, których wynikiem będzie unikanie wytwarzania odpadów oraz wykorzystywanie ich jako zasobów. Problemem jest ciągle nielegalne składowanie odpadów, które będzie przedmiotem działań zmierzających do ograniczenia tego zjawiska, ale również do intensywniejszej edukacji proekologicznej, np. w ramach projektu „ekoMałopolska”. Pomimo przechodzenia od kwestii utylizacji odpadów do polityki ich ograniczania w pewnych rejonach województwa nadal istnieje potrzeba podjęcia działań w kierunku powstania nowych spalarni odpadów, w tym zwłaszcza w Tarnowie i Nowym Sączu.

Główne kierunki działań:

- 4.1. Działania edukacyjne w zakresie zmniejszania wytwarzania odpadów:
  - 4.1.1. Edukacja prośrodowiskowa w szkołach wszystkich poziomów nauczania w zakresie świadomej konsumpcji i istotności właściwej selekcji i wytwarzania odpadów.
  - 4.1.2. Promowanie i edukacja przedsiębiorców i mieszkańców.
  - 4.1.3. Kampanie promujące problematykę zapobiegania lub ograniczania wytwarzaniu odpadów oraz ich przetwarzania w formie wydarzeń/eventów w lokalnych społecznościach w ramach lokalnych uroczystości lub osobnych wydarzeń związanych z gospodarką odpadami.
- 4.2. Efektywne gospodarowanie odpadami:
  - 4.2.1. Transformacja w kierunku wdrażania hierarchii postępowania z odpadami w oparciu o zasadę 6xR (Rethink, Refuse, Reduce, Reuse, Recover and Recycle) – przemysł, odmawiaj, ograniczaj, używaj wielokrotnie, naprawiaj i odzyskaj.
  - 4.2.2. Rozwój technologii produkcji i wytwarzania produktów uwzględniających ograniczanie wytwarzania odpadów, np. poprzez preferowanie opakowań szklanych czy papierowych – odpowiednio do rodzaju produktu zamiast z tworzyw sztucznych.
  - 4.2.3. Eliminowanie plastikowych przedmiotów jednorazowego użytku z przestrzeni publicznej.
  - 4.2.4. Racjonalizacja systemu odbierania odpadów komunalnych oraz poprawa jakości surowców wtórnych uzyskanych w wyniku selektywnej zbiórki u źródła.
  - 4.2.5. Rozwój instalacji do odzysku surowców z odpadów oraz do odzysku energetycznego frakcji energetycznej.
  - 4.2.6. Rozwój i racjonalizacja systemu odbierania i selektywnej zbiórki odpadów oraz wsparcie dla rozwoju spalarni odpadów komunalnych w Małopolsce.

5. Ochrona i kształtowanie bioróżnorodności oraz krajobrazu Małopolski

Strategia postępowania

Bogate zasoby przyrodnicze Małopolski są dobrem wpływającym nie tylko na jakość życia Małopolan, ale również na rozwój gospodarki, w tym przede wszystkim turystyki i rekreacji. Kluczowym zagadnieniem w polityce ochrony przyrody będzie **utrzymanie i wzrost bioróżnorodności środowiska przyrodniczego**, stanowiącej jeden z zasadniczych czynników poprawy odporności środowiska, społeczeństwa i gospodarki na skutki negatywnych zmian klimatycznych. Zadanie to możliwe będzie pod warunkiem poszerzenia systemu przyrodniczego województwa nie tylko w oparciu o **obszarowe formy ochrony przyrody**, takie jak park narodowy, krajobrazowy, czy obszar Natura 2000, ale także poprzez rozwój systemu obszarów węzłowych **korytarzy ekologicznych** łączących te obszary, dla których wskazana jest odpowiednia polityka w zakresie rozwoju i zagospodarowania. Dodatkowo elementem wzrostu bioróżnorodności będzie **system renaturalizacji dolin rzecznych** – zwłaszcza Wisły i jej większych dopływów w Małopolsce. Zespół tych działań zorientowany będzie na techniki rozwoju zielonej i błękitnej infrastruktury, zarówno w skali lokalnej poprzez kształtowanie systemu terenów zieleni oraz zalesiania i zadrzewianie, jak i w skali regionalnej na terenie całej Małopolski, zwłaszcza w nawiązaniu do systemu obszarów chronionych i korytarzy ekologicznych. **W gminach objętych obszarowymi formami ochrony przyrody, takimi jak parki narodowe, krajobrazowe i obszary Natura 2000 istotne będzie wsparcie** przy wdrażaniu programów turystyki kwalifikowanej oraz przy rozwoju infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i innych działaniach sprzyjających poprawie jakości środowiska przyrodniczego. Niezależnie od powyższych działań Województwo będzie kontynuować sporządzanie kolejnych planów ochrony parków krajobrazowych.

Elementem znaczącym, stanowiącym w pewnym sensie syntezę elementów i powiązań w środowisku przyrodniczym i kulturowym jest krajobraz. Opracowanie audytu krajobrazowego oraz wyznaczenie w jego ramach najcenniejszych krajobrazów Małopolski stać się powinno przyczynkiem do odpowiedniej **polityki ochrony i kształtowania krajobrazów**. Wsparcie dla lokalnych programów/planów/studiów zagospodarowania przestrzennego zgodnie z zasadami miasta zwarteego, polityk przestrzennych ukierunkowanych na rozwój zabudowy w sąsiedztwie większych węzłów komunikacji publicznej lub innych modeli rozwoju, sprzyjających ograniczaniu rozlewania się zabudowy podmiejskiej, poprawy jakości powietrza oraz innych elementów środowiska

i krajobrazu. Osobną kategorią stanowi problem „zaśmiecenia” reklamami, zwłaszcza wzdłuż atrakcyjnych widokowo dróg i historycznych fragmentów małopolskich miast. Zainicjowanie przez Województwo Małopolskie dobrej praktyki w postaci działania „widzę góry” i włączanie się kolejnych gmin w tą inicjatywę powinno być kontynuowane i wzmacniane poprzez różnego typu granty i wsparcie dla gmin podejmujących tzw. uchwały reklamowe. Utrzymanie i podniesienie atrakcyjności krajobrazu Małopolski powinno być stałym elementem polityki w zakresie rozwoju gospodarczego województwa.

W zakresie **rekultywacji terenów pogórnicznych** należy podjąć działania rewitalizacyjne w dawnych wyrobiskach, przekształcając je w atrakcyjną przestrzeń rekreacyjną. Kompleksowego podejścia będzie wymagać obszar eksploatacji rud cynku i ołowiu w rejonie Olkusza, po której zakończeniu pilne będzie podjęcie działań rekultywacyjnych i odpowiedniego zagospodarowania tych terenów.

Ważnym aspektem **utrzymania bioróżnorodności** jest ochrona gleb przed erozją wodną, wietrzną i innymi procesami morfogenetycznymi degradującymi pokrywą glebową, w tym tą o najwyższej wartości dla produkcji rolnej – klas I-II. Odnawianie warstwy próchnicznej gleby jest procesem bardzo powolnym liczoną w setkach lat, stąd kluczowa ochrona w celu zachowania ich dla przyszłych pokoleń jako podstawowego elementu utrzymania produktywności rolniczej gleb.

Potrzeba ochrony przyrody i krajobrazu, jako wspólnego dobra, będzie jednym z kluczowych elementów edukacji. Szeroki zakres edukacji, od poziomu szkolnego po dorosłych obywateli, wpisując się będzie w ideę **kształtowania właściwych postaw zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju**. Dobra jakość środowiska przyrodniczego wpływa na jakość przestrzeni zamieszkania, a więc na jakość życia mieszkańców.

Główne kierunki działań:

- 5.1. Ochrona przyrody i różnorodności biologicznej poprzez kształtowanie systemu przyrodniczego w ramach form ochrony przyrody oraz korytarzy ekologicznych i innych obszarów zieleni:
  - 5.1.1. Powstanie nowych parków krajobrazowych zgodnie z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego.
  - 5.1.2. Objęcie planami ochrony wszystkich parków krajobrazowych województwa małopolskiego.
  - 5.1.3. Kształtowanie odpowiedniej polityki rozwoju przestrzennego w obszarach węzłowych i w korytarzach ekologicznych, w celu utrzymania ciągłości przepływu materii i energii między chronionymi terenami Małopolski oraz poprawy bioróżnorodności środowiska przyrodniczego jako elementu odporności na negatywne skutki zmian klimatycznych.
  - 5.1.4. Ochrona gleb przed erozją, jako element utrzymania bioróżnorodności oraz ochrona gleb wysokiej jakości dla produkcji rolnej – kluczowej dla zachowania i zabezpieczenia produkcji rolnej dla przyszłych pokoleń.
  - 5.1.5. Utrzymanie różnorodności biologicznej łąk i pastwisk górskich poprzez prowadzenie gospodarki pasterskiej.
- 5.2. Kształtowanie i ochrona krajobrazu Małopolski:
  - 5.2.1. Sporządzenie audytu krajobrazowego, monitorowanie zmian w zagospodarowaniu przestrzeni oraz wsparcie dla gmin aktywnie wdrażających polityki, plany i programy ochrony i kształtowania krajobrazu priorytetowego wyznaczonego w audycie.
  - 5.2.2. Ochrona walorów widokowych wzdłuż atrakcyjnych krajobrazowo ciągów komunikacyjnych poprzez odpowiednie przepisy dotyczące reklam i wprowadzanie „obudowy dróg zielenią” lub zazielenionych ekranów.
  - 5.2.3. Ochrona przestrzeni publicznych historycznych centrów miast poprzez odpowiednie regulacje dotyczące reklam, szyldów i obiektów małej architektury.
  - 5.2.4. Adaptacja terenów poeksploatacyjnych i poprzemysłowych na cele gospodarcze i rekreacyjne.
- 5.3. Edukacja społeczeństwa i działania na rzecz potrzeby ochrony wartości przyrodniczych i krajobrazowych na różnych szczeblach szkolnictwa oraz poprzez różnorodne formy działalności promocyjnej.

ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA

• System zarządzania strategicznego rozwojem w województwie
• dostosowany do wyzwań dekady 2020-2030

SYSTEM ZARZĄDZANIA
STRATEGICZNEGO
ROZWOJEM

WSPÓŁPRACA
I PARTNERSTWO

PROMOCJA MAŁOPOLSKI

ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA

Cel szczegółowy

Zarządzanie strategiczne rozwojem z punktu widzenia władz samorządowych województwa zdefiniować można jako *złożony, wielowątkowy i cykliczny proces, w którym Województwo przy udziale współdziałających podmiotów i partnerów formułuje celowe strategie, polityki, programy, strategiczne projekty oraz procedury i metody postępowania, następnie wdraża, koordynuje i monitoruje ich realizację, ocenia efekty oraz zależnie od wyników oceny i zmian w otoczeniu koryguje cele lub procesy realizacji w pożądanym sposób.*

Zgodnie z dokumentem przyjętym przez Rząd RP (2018) pt. „System zarządzania rozwojem Polski” samorząd województwa w tym systemie „pełni **rolę inicjująco-integrująco-koordynacyjną** w odniesieniu do rozwoju regionu. Jest odpowiedzialny za **programowanie** działań rozwojowych regionu, **budowanie sieci współpracy** na szczeblu regionalnym, **koordynowanie działań prorozwojowych** realizowanych na terenie województwa oraz czuwanie nad przebiegiem procesów realizacji polityki regionalnej przez odpowiednie mechanizmy **monitorowania i ewaluacji**. Samorząd województwa pełni również rolę koordynującą dla działań i inwestycji planowanych w regionie o znaczeniu ponadlokalnym, w tym **w obszarach funkcjonalnych**”.

Mając na uwadze tak szeroki zakres odpowiedzialności Województwa, przy dużej dynamice i zmienności procesów społeczno-gospodarczych w otoczeniu, kluczową kwestią staje się adekwatność oraz zdolność adaptacyjna systemu zarządzania strategicznego rozwojem województwa w stosunku do pojawiających się potrzeb i stawianych zadań.

W nadchodzącej dekadzie dla Województwa kluczowe będzie domknięcie systemu zarządzania strategicznego rozwojem w obrębie zadań i struktur własnych samorządu województwa oraz przesunięcie akcentu z postrzegania się w roli dysponenta środków na rozwój na rolę inicjatora, moderatora oraz uczestnika projektów rozwojowych, aktywnie pozyskującego zewnętrzne zasoby nie tylko z alokowanych na swój użytek źródeł, a także realnego partnera w wielopoziomowych przedsięwzięciach na rzecz całego województwa oraz jego wybranych, szczególnie tego wymagających obszarów.

Wyzwanie to oznacza m.in. potrzebę przemodelowania współpracy samorządu województwa z partnerami w regionie, a także wsparcia dla budowania zdolności własnej potencjalnych partnerów do udziału w tak aktywnie rozumianej polityce rozwoju.

Biorąc pod uwagę powyższe, jako cel szczegółowy dla obszaru ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA przyjmuje się:

**System zarządzania strategicznego rozwojem w województwie
dostosowany do wyzwań dekady 2020-2030**

Kierunki polityki rozwoju:

1. System zarządzania strategicznego rozwojem

Strategia postępowania

System strategicznego zarządzania rozwojem jest sferą bezpośrednich kompetencji i odpowiedzialności Województwa. Będzie sukcesywnie rozwijany w kierunku systemu kompletnego, spójnego, uczącego się i otwartego na dialog.

W obecnym kształcie zawiera dobrze rozwinięty podsystem programowania strategicznego, programowania i wdrażania powiązanego z funduszami UE, monitorowania sytuacji społeczno-gospodarczej województwa oraz realizacji zadań ujętych w Małopolskim Planie Inwestycyjnym, natomiast pozostałe elementy w części lub całości wymagają dopelnienia. Dotyczy to m.in. takich elementów jak: systematyczne monitorowanie i ewaluacja programów strategicznych i innych; mechanizmy strategicznego ukierunkowania i koordynacji polityk i działań nie-inwestycyjnych; zapewnienie bezpośredniej spójności wszystkich realizowanych programów i polityk ze SRWM; ułatwienie monitorowania efektów i korekty polityki rozwoju w odpowiedzi na zmiany potrzeb regionalnych interesariuszy, zmiany uwarunkowań zewnętrznych czy stwierdzone opóźnienia; zintegrowany monitoring rzeczowo-finansowy raportowany w układzie celów SRWM.

Równolegle **rozwijana będzie zdolność do uczenia się**, testowania nowych rozwiązań i korzystania z własnych i zewnętrznych doświadczeń. Utrzymane, rozwinięte, częściowo zmodyfikowane i zintegrowane zostaną dotychczasowe narzędzia zarządzania strategicznego. W miarę potrzeb wprowadzane będą narzędzia dodatkowe.

Jako nowe narzędzie wsparcia zarządzania strategicznymi zmianami wprowadzony zostanie **program działań własnych samorządu województwa**, mający na celu z jednej strony osiągnięcie maksymalnej synergii działań w gronie wszystkich własnych jednostek, z drugiej strony ułatwienie przenoszenia potencjału rozwojowego do obszarów i podmiotów dysponujących mniejszymi zasobami. W ramach programu UMWM i WSJO będą wdrażać, testować i pokazywać na swoim przykładzie nowe - zarówno systemowe jak i jednostkowe - rozwiązania jako zachętę dla innych podmiotów w regionie.

W celu usprawnienia i wzmocnienia oddziaływania **dialogu z partnerami** w zarządzaniu polityką rozwoju w samorządzie województwa skoordynowane zostanie prowadzenie procesów dialogu, debat publicznych i konsultacji społecznych oraz zorganizowane jednolite zarządzanie ich wynikami.

Programy strategiczne, w zmodyfikowanej formule obejmującej także obligatoryjne programy ustawowe oraz komponenty mega-programów horyzontalnych zyskają osadzenie bezpośrednio w Strategii jako „podsystemy” zarządzania, z wyodrębnionym zestawem wskaźników monitorowania i określoną metodą ewaluacji efektów, odpowiedzialnym koordynatorem, alokowanymi zasobami ludzkimi, finansowymi i organizacyjnymi. Przyjęcie takiego uspoijnionego modelu spowoduje potrzebę nowej architektury programów strategicznych.

System monitorowania, raportowania i oceny strategii, programów strategicznych i wieloletnich, planu zagospodarowania przestrzennego, strategii i planów wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych zostanie uspojniony, również na etapie *ex-ante* (wyprzedzająco), tak, aby strategia rozwoju województwa, plan zagospodarowania przestrzennego oraz programy i plany realizacyjne tworzyły jednolitą i wewnętrznie spójną logicznie matrycę celów, zasad, wskaźników i oczekiwanych rezultatów.

Obowiązujące sposoby monitorowania i oceny zostaną uzupełnione i skonsolidowane, tak, aby w efekcie utworzyć jednolity system monitorowania i oceny strategii, programów, polityk (w tym polityki zapisanej w planie zagospodarowania przestrzennego województwa) oraz strategicznych projektów realizowanych przez Województwo, co zapewni decydentom polityki rozwoju w regionie całościową informację nt. przebiegu realizacji i efektów Strategii.

Główne kierunki działań:

- 1.1. Spójny i całościowy system planowania i monitorowania realizacji strategii i powiązanych działań:
  - 1.1.1. Rozwijanie architektury dokumentów programowych WM wzajemnie spójnych i komplementarnych.
  - 1.1.2. Wprowadzenie jednolitego standardu programowania, monitorowania i raportowania strategicznego.
  - 1.1.3. Wprowadzenie standardu minimum dotyczącego konsultacji społecznych w planowaniu i ewaluacji działań wynikających ze Strategii, w tym otwartego udostępniania i wykorzystania wyników.
  - 1.1.4. Wprowadzenie powszechnej ewaluacji efektów realizacji polityk i programów i jej upowszechniania jako ważnego elementu kultury otwartego uczenia się.
- 1.2. Koordynacja działań rozwojowych realizowanych na terenie województwa:
  - 1.2.1. Monitorowanie i koordynacja działań w ramach różnych polityk sektorowych.
  - 1.2.2. Przygotowywanie, negocjowanie i realizacja na poziomie regionalnym umów dot. wspólnych przedsięwzięć rozwojowych np. kontraktu programowego, kontraktu sektorowego, porozumień terytorialnych.
- 1.3. Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego jako centrum kompetencji w zakresie monitorowania i ewaluacji oraz transferu wiedzy nt. procesów rozwojowych w regionie.
- 1.4. Ustawiczne kształcenie kadr zaangażowanych w planowanie i realizację polityk rozwojowych w województwie.
- 1.5. Strategiczne ukierunkowanie i rozwijanie współpracy międzyregionalnej województwa na polu polityki rozwoju:
  - 1.5.1. Współpraca międzyregionalna (krajowa, zagraniczna, ponadregionalna, europejska), w tym w ramach programów Interreg i międzynarodowych sieci współpracy.
  - 1.5.2. Analizowanie kluczowych kompetencji, potrzeb oraz doświadczeń współpracujących regionów w kraju i za granicą pod kątem ich wykorzystania w działaniach rozwojowych w województwie.
  - 1.5.3. Promowanie w ramach współpracy międzyregionalnej małopolskich osiągnięć w zakresie polityki rozwoju i innych polityk publicznych w celu szerszego włączenia podmiotów z regionu w międzynarodowe sieci wymiany wiedzy i współpracy.
  - 1.5.4. Inspirowanie, animowanie i realizowanie projektów międzyregionalnych krajowych i międzynarodowych mogących przynieść korzyści w zakresie dostępu do wiedzy, know-how i konkretnych rozwiązań.
  - 1.5.5. Rozwijanie funduszu wkładu własnego do projektów współpracy międzynarodowej dla podmiotów z Małopolski, z preferencjami dla podmiotów w roli liderów projektów oraz projektów angażujących kilku partnerów z regionu.
- 1.6. Program Dobry Przykład – Małopolska Living Lab jako narzędzie testowania i promowania nowych rozwiązań istotnych dla realizacji celów strategii rozwoju województwa.

2. Współpraca i partnerstwo

Strategia postępowania

Poszukując sposobów na poprawę jakości zarządzania sprawami wspólnymi administracja publiczna korzysta z idei nowego współzrządzenia publicznego, której podstawowym założeniem jest przekonanie, że skoro nie jest w stanie samodzielnie realizować wszystkich potrzeb społecznych w XXI wieku, to kluczem do dobrego rządzenia jest **partnerstwo międzysektorowe oraz dialog społeczny**, a duże znaczenie przypisuje się współpracy opartej na wzajemnym zaufaniu. *Współpraca, partnerstwo i współodpowiedzialność podmiotów publicznych, biznesu i obywateli przy realizacji polityk publicznych* jest jedną z zasad realizacji przyjętej przez Rząd RP (2017) *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju*. SOR wskazuje m.in., że kapitał społeczny jest warunkiem rozwoju nowoczesnej gospodarki i efektywnej współpracy, różne podmioty nie tylko stają się współuczestnikami działań rozwojowych, ale także je współtworzą, a szczególnie istotne dla skuteczności polityki rozwoju jest partnerstwo

i kreatywność samorządów terytorialnych. Współpraca i partnerstwo jest polem współodpowiedzialności i konsensualnej współpracy Województwa z innymi podmiotami – aktorami polityki rozwoju w regionie.

W Małopolsce system strategicznego zarządzania rozwojem kształtowany jest w dużej mierze w dialogu lub w odpowiedzi na potrzeby zgłaszane przez interesariuszy polityki rozwoju województwa lub w inny sposób diagnozowane na różnych etapach formułowania polityki rozwoju. Podejście to będzie kontynuowane. Przedsięwzięcia rozwojowe realizowane będą przy współpracy z podmiotami występującymi czy to w roli beneficjentów, kontrahentów, klientów czy współpracowników i partnerów, przy czym zakłada się znaczące zwiększenie udziału różnych form współpracy i partnerstwa jako pożądanego i promowanego modelu.

Wewnątrzregionalnie dotyczy to w największym stopniu współpracy z samorządami gmin i powiatów, a także przedsiębiorstwami, organizacjami pozarządowymi, uczelniami i innymi podmiotami publicznymi. Ważnym partnerem rozwojowym samorządu województwa są i będą także m.in. ponadlokalne koalicje samorządowe (stowarzyszenia, związki samorządowe, w tym typu ZIT itp.), stowarzyszenia międzysektorowe jak np. lokalne grupy działania, organizacje skupiające przedsiębiorców, federacje organizacji pozarządowych itd.

Szczególnie wartościowym zasobem rozwojowym Małopolski są **organizacje pozarządowe** - mogą być znakomitym źródłem pomysłów, inspiracji, innowacji oraz partnerem, zazwyczaj niefinansowym, we wspólnych projektach, a także realizatorem celowościowej kontroli jakości działań publicznych. W celu wykorzystania w pełni tego potencjału wprowadzone zostaną narzędzia i mechanizmy wzmocnienia instytucjonalnego, w tym finansowego, tak aby organizacje pozarządowe w szerszym zakresie mogły być rzeczywistym partnerem samorządów.

Wszyscy partnerzy będą systemowo i w otwarty sposób włączani w procesy i przedsięwzięcia prorozwojowe w województwie, a potencjalni uczestnicy wspólnych przedsięwzięć o charakterze ponadlokalnym – w razie potrzeby i zgodnie z zasadą pomocniczości – uzyskają w tym zakresie wsparcie merytoryczne, organizacyjne i/lub instytucjonalne. Dzięki temu partnerzy, szczególnie samorządy, stawać się będą w większym stopniu kreatorami rozwoju – inicjując nowe, nowatorskie, mniej typowe niż dotychczas przedsięwzięcia, o ponadlokalnej skali wpływu, służące nie tylko zapewnieniu właściwego poziomu podstawowych usług dla mieszkańców, ale i rozbudowie lokalnej bazy ekonomicznej (co oznacza zapewnienie właściwego poziomu usług publicznych w przyszłości).

Oczekiwany efekt będzie stopniowe przenoszenie punktu ciężkości ze sprawnej absorpcji środków na kreowanie zróżnicowanych projektów rozwojowych i mechanizmów finansowania, w większym stopniu **łączenie zasobów rozwojowych z różnych źródeł i sektorów**, korzystanie z formuł partnerstwa publiczno-społecznego i publiczno-prywatnego. To wymaga inicjatywy, sieci kontaktów, kapitału zaufania, kompetencji i przedsiębiorczości.

Główne kierunki działań:

- 2.1. Wsparcie w strategicznym zarządzaniu rozwojem partnerów Strategii poprzez uruchomienie narzędzia koordynacji i realizacji działań partnerskich w ramach polityki rozwoju samorządu województwa – Centrum Współpracy Regionalnej:
  - 2.1.1. Inicjowanie działań mających na celu doskonalenie umiejętności liderów samorządowych.
  - 2.1.2. Organizacja wsparcia doradczego dla samorządów lokalnych.
  - 2.1.3. Analizowanie i upowszechnianie regionalnych przykładów dobrej praktyki przedsięwzięć realizowanych w partnerstwie, inicjowanie ich wykorzystania przez nowe podmioty.
  - 2.1.4. Upowszechnienie w praktyce własnej samorządu województwa i wśród partnerów polityki rozwoju w regionie metod debaty i konsultacji społecznych w kształtowaniu i ewaluacji działań rozwojowych.
  - 2.1.5. Wspieranie działań, strategii i programów bazujących na zróżnicowanym spektrum współpracy.
  - 2.1.6. Generowanie "pokazowych" wspólnych przedsięwzięć Województwa i partnerów, które będą służyć jako testy, pilotaże i przykłady dobrej praktyki dla innych podmiotów w województwie.
  - 2.1.7. Rozwijanie otwartej, systemowej współpracy ze środowiskiem naukowym i doradczym służącej podnoszeniu jakości polityki rozwoju.

- 2.2. Budowanie partnerstw z instytucjami publicznymi, organizacjami społecznymi, przedsiębiorcami i ich stowarzyszeniami i innymi jednostkami terytorialnymi:
  - 2.2.1. Rozwijanie istniejących partnerstw i platform współpracy wypracowanych przez samorząd województwa i włączanie nowych partnerów i aktywnych uczestników do dotychczasowych inicjatyw współpracy.
  - 2.2.2. Organizacja współpracy międzysektorowej (uczelnie – biznes – instytucje publiczne – organizacje pozarządowe i międzysamorządowe, np. poprzez fora obszarowe) i wprowadzanie mechanizmów partnerstwa publiczno-publicznego i międzysektorowego w procesy zarządzania strategią.
  - 2.2.3. Inicjowanie i animowanie współpracy i partnerstwa w obszarach powiązań funkcjonalnych (zapewnienie równowagi w partnerstwach o silnym ośrodku rdzeniowym i gminami na obrzeżu).
  - 2.2.4. Animowanie platformy współpracy z samorządami gminnymi i powiatowymi, i innymi partnerami działającymi na rzecz regionu, poprzez angażowanie ich w proces programowania i realizacji polityki regionalnej na poziomie województwa.
  - 2.2.5. Preferencje dla polityk, programów i projektów angażujących lokalną społeczność i realizowanych w partnerstwach.
- 2.3. Rozwijanie kapitału społecznego województwa dzięki wzmocnieniu organizacji pozarządowych i świadomości obywatelskiej mieszkańców:
  - 2.3.1. Poszerzanie zakresu współpracy z organizacjami pozarządowymi na różnych polach
  - 2.3.2. Rozwijanie Budżetu Obywatelskiego.
  - 2.3.3. Rozwój Małopolskiego Forum Organizacji Pozarządowych, w tym przy współpracy z branżowymi i obszarowymi federacjami organizacji.
  - 2.3.4. Inicjowanie i animowanie partnerstw, koalicji, wspólnych projektów rozwojowych, w których organizacje pozarządowe są równorzędnym partnerem samorządu wnoszącym komplementarne (niekoniecznie finansowe) zasoby.
  - 2.3.5. Ustanowienie regionalnego mechanizmu na rzecz wzmocnienia potencjału małopolskich organizacji pozarządowych.

3. Promocja Małopolski

Strategia postępowania

Małopolska cieszy się pozytywnym, silnym i rozpoznawalnym wizerunkiem, zarówno w aspekcie turystycznym, społecznym, jak i gospodarczym, co stanowi dobry punkt wyjścia do wzmocnienia materialnego potencjału rozwojowego Województwa oraz ułatwia podejmowanie działań promocyjnych i rozwojowych wszędzie tam, gdzie region jest rozpoznawany.

Strategia marketingowa Województwa pozwala na podejmowanie długofalowych i konsekwentnych działań, które muszą być ciągle modyfikowane i dostosowywane do realnych warunków oraz zmieniających się form technologii komunikacyjnych, jak również zmian społecznych. Punktem wyjścia do wzmocnienia marki jest analiza aktualnego potencjału, który należy rozpatrywać w kontekście całości zadań samorządu Województwa. Samorząd Województwa jako gestor marki przywiązuje wagę do utrzymania spójności tożsamości marki i wizerunku marki.

W procesie budowania wizerunku regionu podstawą jest przede wszystkim **wykreowanie tożsamości marki**, poprzez planowe działania, prezentację i identyfikację marki oraz odpowiednie jej zakomunikowanie wśród odbiorców, co w konsekwencji przekłada się na określone skojarzenia z danym miejscem i wpływa na pozytywny wizerunek marki.

Duże znaczenie ma **rozwijanie współpracy** w regionie z udziałem wielu podmiotów, np. z sektorów: samorządowego, pozarządowego, gospodarczego, w tym reprezentujących środowiska lokalne. Sprzyja to budowaniu więzi o charakterze ponadlokalnym, wzmocnieniu świadomości regionalnej i wielopłaszczyznowej integracji w regionie. Udział w procesie współpracy i uzyskane efekty mocno oddziałują na identyfikację Małopolski.

Przykładem oczekiwanego zaangażowania i współpracy mogą być **projekty odwołujące się do tradycji** (np. święta plonów, jarmarki, święta lokalne) i **duchowości miejsc** (np. centra pielgrzymkowe, festiwale), **do kultury lokalnej** (np. kulinarnej), a także **do dziedzictwa materialnego** (np. architektury drewnianej). Obok wielokierunkowej reklamy i różnorodnej publicity, eventy np. kulturalne, festiwale, wydarzenia charakterystyczne, pikniki, festyny, imprezy sportowe należą do szerokiej grupy instrumentów kształtowania wizerunku Małopolski. Ważnym narzędziem promocji i budowania atrakcyjnego wizerunku regionu na rynkach zagranicznych będzie organizowanie dużych wydarzeń międzynarodowych, takich jak Igrzyska Europejskie w 2023 roku.

Inny, przykładowy, obszar działań to włączanie się w realizację przedsięwzięć służących rozwojowi gospodarczemu regionu, np. forum ekonomiczne. **Promocja gospodarcza** przyjmuje kierunek na wzmocnienie wizerunku regionu silnego gospodarczo i inwestycyjnie, nowoczesnego, kreatywnego, który przyciąga talenty, jest korzystnym środowiskiem dla start-upów i strategicznie działa na rzecz podnoszenia jakości infrastruktury i warunków prowadzenia biznesu. W dziedzinie turystyki działania będą skoncentrowane na promowaniu atrakcji zlokalizowanych w całym regionie i rozproszenie ruchu turystycznego oraz na podniesieniu świadomości marki Województwa wśród turystów zagranicznych.

Przedsięwzięcia wymagają zastosowania nowoczesnych form promocji, w tym systemu identyfikacji wizualnej, w celu dotarcia do szerokiego kręgu odbiorców i prezentowania dobrego wizerunku Małopolski i kraju. Wielopłaszczyznowe wykorzystanie instrumentów promocji i obecność przedstawicieli samorządu Województwa w trakcie imprez i wydarzeń społecznych i gospodarczych przyczynia się do polepszenia znajomości marki Województwa wśród mieszkańców i turystów uczestniczących w takich formach życia społeczno - gospodarczego. Faktyczne wzmocnienie dwukierunkowości działań i oddziaływań na linii samorząd Województwa – społeczności lokalne powinno być ważną zasadą promocji Województwa Małopolskiego. Istotnym czynnikiem powodzenia w kreowaniu pożądanego wizerunku Małopolski będzie zwiększenie zaangażowania wewnętrznych interesariuszy, przede wszystkim mieszkańców i przedsiębiorców.

Miękkie oddziaływanie poprzez kulturę i potencjał innowacyjny na mieszkańców, budowanie wartościowej opinii publicznej oraz wpływanie na decyzje społeczno – gospodarcze w różnych dziedzinach życia regionu to działania, które podnoszą wartość wizerunku Małopolski.

Główne kierunki działań:

- 3.1. Integrowanie i zapewnienie spójności działań promocyjnych prowadzonych w regionie.
- 3.2. Inicjowanie, koordynacja i wspieranie strategicznych projektów promocyjnych w regionie.
- 3.3. Utrwalanie więzi społecznych i rozwój działań partycypacyjnych, z włączeniem społeczności lokalnych, na rzecz zachowania dobrego imienia Małopolski i Polski w świecie.
- 3.4. Wzmocnienie tożsamości Małopolski w powiązaniu z ożywieniem edukacji kulturowej, jako reakcja na zgłaszane inicjatywy lokalne.
- 3.5. Budowanie marki Małopolski łączącej tradycje i innowacje, z uwzględnieniem aktualnych trendów w marketingu.
- 3.6. Monitoring i okresowe badania marki regionu w kontekście efektywności prowadzonych działań.

ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE

Zrównoważony i trwały rozwój województwa w oparciu
o endogeniczne potencjały poszczególnych obszarów Małopolski

ROZWÓJ
PRZESTRZENNY
WOJEWÓDZTWA

WSPARCIE
MAŁOPOLSKICH
MIAST

ROZWÓJ
OBSZARÓW
WIEJSKICH

SPÓJNOŚĆ
WEWNĄTRZREGIONALNA
I DOSTĘPNOŚĆ

ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE

Cel szczegółowy

Mając na względzie założenia, które legły u podstaw europejskiej i krajowej polityki rozwoju regionalnego należy spodziewać się, że interwencje publiczne podejmowane na szczeblu centralnym i regionalnym będą musiały być bardziej ukierunkowane na konkretnie wskazane w przestrzeni obszary. Potrzeba **większej koncentracji terytorialnej** wybrzmiewa w szczególności z krajowych dokumentów strategicznych. W *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR)* na rzecz interwencji ukierunkowanej terytorialnie dedykowany został w całości cel II *Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony*. Z kolei w projekcie *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030* (projekt z dnia 8 maja 2019 r.) można przeczytać, że podstawą nowego podejścia terytorialnego polityki rozwoju będzie lepsza identyfikacja cech poszczególnych obszarów kraju poprzez rozpoznanie ich zasobów endogenicznych, wyzwań i barier rozwojowych.

Zgodnie z zasadą **rozwój zrównoważony terytorialnie** priorytetem działań podejmowanych przez Samorząd Województwa Małopolskiego w tym wymiarze będzie wsparcie na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców Małopolski, budowania atrakcyjnej i konkurencyjnej gospodarki regionalnej oraz dbanie o ochronę i zasoby dziedzictwa kulturowego i środowiskowego. Aby to osiągnąć, konieczne jest terytorialne dopasowanie polityki sektorowej. Niniejszy obszar ma więc na celu **usystematyzowanie interwencji** w *Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”* i ukierunkowanie ich pod względem terytorialnym.

Interwencje wskazane w poszczególnych obszarach *Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”* łączą się ze sobą i wykazują wiele zależności. Działania podejmowane w jednym obszarze będą wywoływały mniejsze lub większe konsekwencje dla pozostałych. Interwencja wskazana w części „*Rozwój zrównoważony terytorialnie*” odnosi się więc do trzech wcześniejszych obszarów, tj. MAŁOPOLANIE, GOSPODARKA i ŚRODOWISKO, stanowiąc w pewnym sensie **osadzenie wskazanych w nich działań w przestrzeni**, które będą intensyfikowane w zależności od sytuacji w poszczególnych gminach, mając na uwadze wciąż utrzymujące się zróżnicowanie wewnątrzregionalne oraz cel jakim jest poprawa spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Rysunek 2. Powiązanie obszarów sektorowych Strategii z ukierunkowaniem terytorialnym

Źródło: opracowanie własne

Biorąc pod uwagę powyższe, jako cel szczegółowy dla obszaru **ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE** przyjmuje się:

Zrównoważony i trwały rozwój województwa w oparciu o endogeniczne potencjały poszczególnych obszarów Małopolski

Główne kierunki polityki rozwoju i kierunki działań:

1. Rozwój przestrzenny województwa

Strategia postępowania

Zrównoważony rozwój powinien być szczególnie widoczny w **przestrzeni**. W kontekście prognozowanych wyzwań w zakresie kreowania **ładu przestrzennego** należy z jednej strony wzmocnić poczucie odpowiedzialności władarzy gmin za integrację przestrzenną swoich miejscowości, natomiast z drugiej strony zakorzenić w mieszkańcach Małopolski chęć zmiany swojego otoczenia na lepsze i zwracania uwagi na estetykę przestrzeni, będącej naszym wspólnym dobrem.

Poza estetyką i ładem, bardzo ważną rolę pełni także **dostępność i funkcjonalność przestrzeni publicznych**. Przestrzeń publiczna wymaga istotnej przebudowy, aby na równych zasadach służyć wszystkim jej użytkownikom. Potrzebne jest podniesienie jakości i zapewnienie niezależności życia dla osób z trwałymi lub czasowymi trudnościami w zakresie mobilności lub percepcji, w tym osób starszych. Służyć temu będzie poprawa dostępności przestrzeni publicznej, w tym architektury, a także transportu oraz dóbr i usług publicznych na szeroką skalę.

Jednym z kluczowych procesów moderowanych nie tylko w celu poprawy jakości przestrzeni, ale również jej funkcjonalności, a przez to jakości życia mieszkańców będzie **rewitalizacja miast i odnowa wsi**. Konieczne będzie zastosowanie mechanizmu nadającego działaniom rewitalizacyjnym preferencje. Wsparcie realizacji projektów z zakresu rewitalizacji i odnowy wsi będzie skierowane wyłącznie na działania, które wynikają z programów rewitalizacji gmin.

Obserwowane w ostatnich latach postępowanie **procesu suburbanizacji** może skutkować chaosem przestrzennym, wzrostem kosztów realizacji inwestycji i narastaniem barier dla nowych przedsięwzięć. Niekontrolowane rozlewanie się miast na tereny wiejskie sprawia, że wsie tracą swój pierwotny rolniczy charakter na rzecz stawania się podmiejskimi osiedlami, a zapotrzebowanie na nowego rodzaju usługi na tych terenach rośnie. Właśnie dlatego bardzo ważne jest wspieranie tworzenia nowych miejsc pracy na terenach wiejskich i dążenie do jak najlepszego skomunikowania ich z większymi ośrodkami miejskimi, aby mieszkańcy nie byli zmuszani do wyjazdu w poszukiwaniu nowego zatrudnienia za granicę, czy do innych regionów Polski.

Główne kierunki działań:

1.1. Zachowanie ładu przestrzennego, dostępności i estetyki przestrzeni województwa:

- 1.1.1. Wspieranie gmin w procesach planowania przestrzennego oraz informowanie o zagrożeniach związanych z brakiem prowadzenia zrównoważonej polityki przestrzennej.
- 1.1.2. Wprowadzanie zachęt do dbałości o wspólną przestrzeń np. poprzez stosowanie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, tworzenie jednoznacznej komunikacji wizualnej i informacyjnej, walkę ze szpecącymi krajobraz reklamowymi billboardami i banerami itp.
- 1.1.3. Prowadzenie działań zmierzających do zakorzenienia w mieszkańcach Małopolski chęci zmiany swojego otoczenia i zwracania uwagi na estetykę przestrzeni, będącej wspólnym dobrem.
- 1.1.4. Wspieranie tworzenia nowych, atrakcyjnych i dostępnych przestrzeni publicznych oraz wzmocnianie działań mających na celu poprawę jakości istniejących przestrzeni publicznych, w szczególności w zwartych, centralnych dzielnicach miast.
- 1.1.5. Promowanie działań zmierzających do poprawy jakości i dostępności przestrzeni publicznych, stanu budynków publicznych i ich otoczenia, jakości urządzania terenów zielonych, bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych itp. oraz wskazywanie i popularyzacja dobrych praktyk poprzez edukację społeczną.
- 1.1.6. Podnoszenie wiedzy, kompetencji i umiejętności w zakresie dostępności, w szczególności dla architektów, urbanistów, inżynierów, programistów, pracowników nadzoru budowlanego, projektantów i przedstawicieli wielu innych zawodów, którzy będą tworzyć i modernizować przestrzenie publiczne.

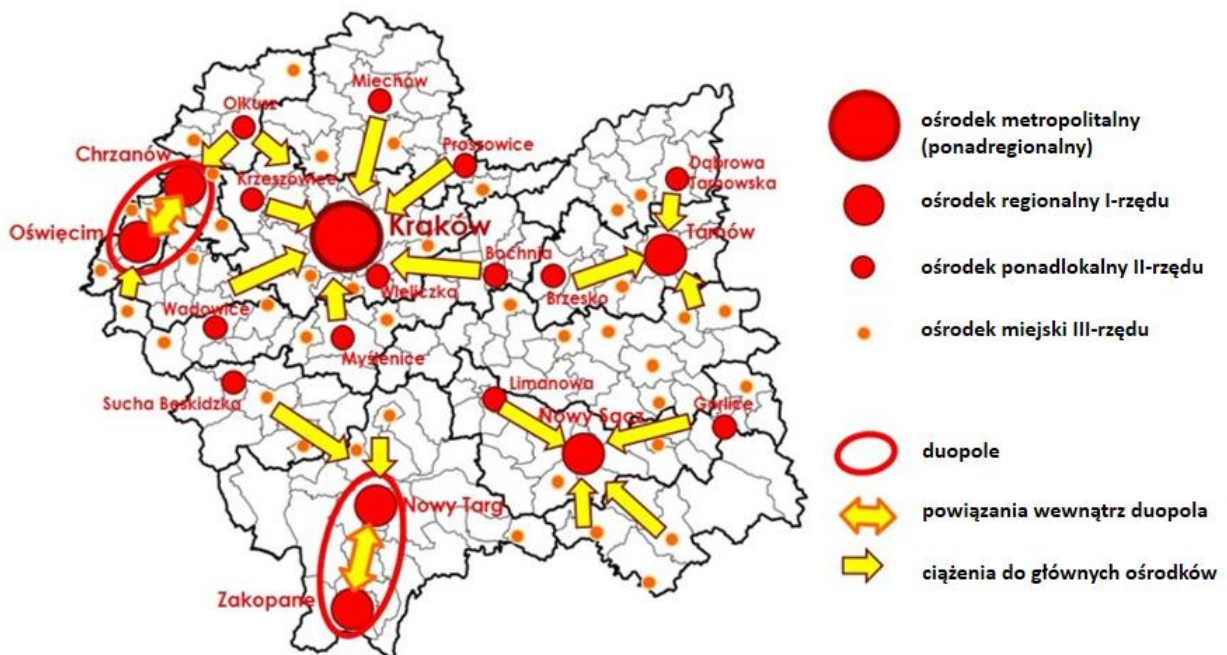
- 1.1.7. Poprawa struktury obszarowej gospodarstw poprzez scalanie gruntów.
- 1.2. Rewitalizacja miast i odnowa obszarów wiejskich:
  - 1.2.1. Prowadzenie działań rewitalizacyjnych będących specjalną interwencją publiczną na obszarach kryzysowych miast.
  - 1.2.2. Tworzenie nowych i rewitalizacja istniejących terenów zielonych w miastach.
  - 1.2.3. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych i zasobów dziedzictwa kulturowego na terenach małych i średnich miast, w celu podniesienia jakości przestrzeni publicznych, ich estetyki i jakości życia mieszkańców.
  - 1.2.4. Rewitalizacja obszarów przemysłowych na terenach silnie zurbanizowanych, zwłaszcza w zachodniej części Małopolski.
  - 1.2.5. Tworzenie parków kulturowych dla najważniejszych zabytkowych zespołów urbanistycznych.
  - 1.2.6. Utrzymywanie tradycyjnej zabudowy oraz architektury regionalnej.
- 1.3. Przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji i rozpraszaniu zabudowy na tereny wiejskie:
  - 1.3.1. Realizacja koncepcji osadnictwa zwarteo i koncepcji zrównoważonego rozwoju miast i obszarów wiejskich.
  - 1.3.2. Spójna polityka przestrzenna, wychodząca poza granice administracyjne gmin.
  - 1.3.3. Odnowa zabytkowych centów miast, aby stawały się lepszym miejscem do życia dla ich mieszkańców.
  - 1.3.4. Inwestycje z zakresu podnoszenia jakości i dostępności usług na terenach miasta i wsi, w szczególności usług społecznych i technicznych.

2. Wsparcie małopolskich miast

Strategia postępowania

Zrozumienie istoty **rozwoju miast** i ich roli w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu wymaga analizy wszystkich wzajemnie sprzężonych funkcji, jakie spełniają ośrodki miejskie oraz relacji i powiązań między nimi a otoczeniem. Koniecznym jest wykorzystanie szans rozwojowych, jakie stwarzają małopolskie miasta oraz rozproszenie ich na inne tereny w województwie, co pozwoli na wyzwolenie efektów synergii i transferu rozwoju na inne obszary.

Mapa 29 Schemat struktury ośrodków usługowych

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego, Kraków 2018.

Rozwój większych miast opierać się na stosowaniu cyfryzacji i automatyzacji oraz innowacyjnych rozwiązań w zakresie zarządzania miastem. Bardzo ważne są również inwestycje w gospodarkę, tworzenie silnej oferty inwestycyjnej i rozwój przedsiębiorczości. Nie należy zapominać również o promocji ekologicznych postaw i rozwiązań, np. poprzez edukację ekologiczną, gospodarkę o obiegu zamkniętym, biotechnologie, czy elektromobilność. Z uwagi na funkcje pełnione przez te miasta, powinny być one kształtowane wielosektorowo, jako centra różnorodnych usług ponadlokalnych, atrakcyjnych pod względem przestrzennym i gospodarczym.

Kluczowym wyzwaniem dla rozwoju **miast średnich** będzie zatrzymanie odpływu mieszkańców, głównie młodych, do większych miast, które oferują zazwyczaj lepszą ofertę w zakresie rynku pracy i możliwości rozwijania własnych kompetencji i kwalifikacji. Rolą Samorządu Województwa będzie stwarzanie warunków dla jak najlepszego rozwój miast średnich, w szczególności tych, które uznawane są jak problemowe, aby stawały się atrakcyjnymi miejscami do życia.

W przypadku **miast małych**, będących centrami usług dla otaczających ich obszarów wiejskich konieczne jest wypracowanie mechanizmów wzmacniania ich specyfiki i unikalności. Przykładem mogą być małe miasta zlokalizowane na obszarach górskich oraz na terenach o szczególnych potencjałach turystycznych, dla których rozwoju ważne jest eksponowanie ich walorów przyrodniczych i dziedzictwa, aby nie dopuścić do zatracenia tożsamości kulturowej.

W zależności od potrzeb rozwojowych miast, bardzo ważne będzie wspieranie **jakości i dostępności do usług publicznych w miastach**, aby stawały się one coraz lepszym miejscem do życia. Ze względu na rangę miast, zróżnicowana będzie interwencja w zakresie usług publicznych. W Krakowie będą to usługi na poziomie metropolitalnym, w Nowym Sączu i w Tarnowie - usługi wyższego rzędu świadczone na poziomie regionalnym, natomiast w średnich miastach dążyć będzie się do wzmacniania usług publicznych i kreowania miast na ponadlokalne centra wzrostu. Wyposażenie małych miast jest bardzo różnorodne i trudno mówić o wspólnym standardzie usług. Należy jednak uznać, że wsparcie kierowane powinno być w szczególności na usługi podstawowe, zapewniające mieszkańcom dobre miejsce do życia.

Na szczególną uwagę zasługują **problemy zachodzące w miastach**, takie jak ich „rozlewanie się”, „kurczenie się”, „starzenie się”, czy występowanie problemów z zakresu ochrony środowiska. Odpowiedzią na narastające negatywne trendy może być zachęcanie gmin do wdrażania istniejących koncepcji rozwoju miast, adekwatnych do endogenicznych potencjałów i występujących czynników zewnętrznych wpływających na ich rozwój.

Wobec obserwowanych ciężarów do ośrodków miejskich, poziom oraz wpływające czynniki na ich rozwój należy rozpatrywać wspólnie z procesami zachodzącymi na otaczających je obszarach wiejskich. Dlatego właśnie Samorząd Województwa Małopolskiego będzie wspierał w szczególności **projekty zintegrowane i partnerskie**, których realizacja opierać się będzie o współpracę ośrodków miejskich z otaczającymi ich gminami.

Główne kierunki działań:

- 2.1. Poprawa szans rozwojowych małopolskich miast:
  - 2.1.1. Poprawa zdolności miast do kreowania rozwoju, wzrostu i zatrudnienia.
  - 2.1.2. Wzmacnianie bazy ekonomicznej miast służącej poprawie ich konkurencyjności.
  - 2.1.3. Wspieranie trwałego i inteligentnego rozwoju miast, jako węzłów w sieci powiązań krajowych i międzynarodowych.
  - 2.1.4. Zapewnienie możliwości prowadzenia efektywnej polityki proinwestycyjnej w miastach.
  - 2.1.5. Wykreowanie miast jako dobrych miejsc do życia.
- 2.2. Dalszy rozwój metropolitalny Krakowa oraz tworzenie warunków do związki się formalnej współpracy innych miast z gminami ościennymi.
- 2.3. Wzmacnianie powiązań funkcjonalnych miast z otaczającymi je obszarami wiejskimi, w tym wsparcie dla jednostek realizujących ponadlokalne projekty partnerskie.
- 2.4. Wzmacnianie ponadlokalnych funkcji miast:
  - 2.4.1. Wykorzystanie endogenicznych potencjałów gospodarczych miast.

- 2.4.2. Wspieranie miast średnich, w szczególności miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze, w tym tworzenie warunków do pełniejszego wykorzystywania stref aktywności gospodarczej oraz zachęcanie do poszerzenia oferty instytucji wspierających biznes.
- 2.4.3. Wykreowanie małych miast jako lokalnych centrów wzrostu.
- 2.4.4. Wdrażanie inteligentnych systemów zarządzania miastem.
- 2.5. Wspieranie i promowanie koncepcji zrównoważonego rozwoju miast, w tym m.in. idei „smart city”, miasta zwarteego i miasta vitalnego w Małopolsce.

3. Rozwój obszarów wiejskich

Strategia postępowania

Głównym podmiotem odwołań polityki wobec **obszarów wiejskich** powinni być mieszkańcy wraz z ich tradycjami, kulturą i kapitałem społecznym. Największym szans rozwojowych dla obszarów wiejskich należy upatrywać się w inicjatywach lokalnych. Dlatego właśnie należy **wspierać wszelką aktywność społeczną**, obywatelską i działania lokalnych organizacji pozarządowych oraz włączać mieszkańców w procesy decyzyjne co do kierunków i form rozwoju ich miejsca zamieszkania. Istnieje wyraźna potrzeba, aby polityka wobec obszarów wiejskich wspierała także **dywersyfikację gospodarczą i zatrudnienie**, co wpłynie będzie na podnoszenie jakości życia mieszkańców wsi. Ponadto, silniejsze powiązania na linii miasto-wieś mogą przynieść lepsze wyniki wzrostu społeczno-gospodarczego oraz korzyści wszystkim interesariuszom. Szansą na przyspieszenie rozwoju obszarów wiejskich będzie również ożywienie mniejszych miast za pomocą wzmacnianych tam procesów **odnowy**.

Pomimo, że o ostatnim czasie obserwowane są głębokie przemiany zachodzące na obszarach wiejskich (m.in. zmniejszenie udziału produkcji rolniczej w zestawie funkcji, jakie pełnią obszary wiejskie w regionie), są one nadal głównymi dostawcami żywności, energii i materiałów. W zależności od ich położenia (np. odległości od większych miast, głównych dróg lub atrakcji turystycznych), charakteru lokalnej gospodarki, zasobów naturalnych i uwarunkowań zewnętrznych, pełnią one także inne rozmaite funkcje konsumpcyjne. Stąd kluczowym działaniem ukierunkowanym na rozwój obszarów wiejskich będzie **wsparcie nowoczesnego i innowacyjnego rolnictwa, opartego o lokalne i naturalne produkty**, zwłaszcza na obszarach z potencjałem rolniczym (m.in. w północnych częściach regionu), ale również na obszarach górskich.

Bardzo ważnym elementem determinującym rozwój obszarów wiejskich jest **ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego**. Największym wyzwaniem jest jednak **zrównoważenie potrzeb** środowiska naturalnego, gospodarki i mieszkańców, które często stoją ze sobą w sprzeczności. Ochrona walorów przyrodniczych wprowadza ograniczenia związane z użytkowaniem mieszkalnym, ekonomicznym oraz rolniczym i leśnym tych terenów. Należy więc mieć na uwadze, aby procesy gospodarcze na obszarach chronionych prowadzone były w myśl koncepcji **turystyki zrównoważonej i ekologicznej agroturystyki**.

Obszary górskie, które w przypadku województwa małopolskiego pokrywają się zasięgiem z obszarami przygranicznymi, są terenami sprzyjającymi rozwojowi turystyki i przemysłów czasu wolnego. Aby w pełni wykorzystać ich możliwości, konieczne jest zniwelowanie problemów, jakie tam występują (m.in. słaba dostępność komunikacyjna, braki w sieci wodociągowej, niekorzystne warunki dla rolnictwa). Rolą Samorządu Województwa Małopolskiego będzie stworzenie możliwości rozwoju tych obszarów, aby stały się mocną przewagą konkurencyjną regionu.

Główne kierunki działań:

- 3.1. Rozwój obszarów wiejskich w oparciu o endogeniczne potencjały:
  - 3.1.1. Wzmacnianie integracji społeczności wiejskich.
  - 3.1.2. Dbanie o lokalne tradycje.
  - 3.1.3. Podtrzymywanie tożsamości kulturowej.
  - 3.1.4. Ożywianie potencjałów drzemających w społecznościach lokalnych poprzez inicjatywy kulturalne, w szczególności na terenach peryferyjnych.
  - 3.1.5. Promocja produktów regionalnych.

- 3.1.6. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na obszarach wiejskich.
- 3.2. Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich i małych miast, w szczególności:
  - 3.2.1. Promocja postaw przedsiębiorczych.
  - 3.2.2. Wsparcie MŚP na obszarach wiejskich.
  - 3.2.3. Wsparcie nowoczesnych technologii i innowacji w rolnictwie.
  - 3.2.4. Wsparcie lokalnych producentów żywności, w szczególności żywności ekologicznej i naturalnej.
  - 3.2.5. Poprawa standardu oraz dostępności do podstawowych usług publicznych, w szczególności na obszarach wiejskich o najniższej dostępności.
- 3.3. Wzmacnianie współpracy ponadlokalnej, w tym działalności NGO i Lokalnych Grup Działania na obszarach wiejskich.
- 3.4. Fizyczna regeneracja obszarów wiejskich (odnowa wsi).
- 3.5. Rozwój obszarów górskich w oparciu o endogeniczne potencjały:
  - 3.5.1. Rozwój infrastruktury, kultury i turystyki na obszarach górskich.
  - 3.5.2. Rozwój bezpiecznej i nowoczesnej gospodarki na terenach górskich.
  - 3.5.3. Wsparcie i promocja rolnictwa górskiego.
- 3.6. Rozwój infrastruktury społecznej, turystycznej i rekreacyjnej w miejscowościach uzdrowiskowych, w tym wzmacnianie procesów rewitalizacji tych ośrodków.
- 3.7. Wzmacnianie procesów integracji obszarów przygranicznych.

4. Spójność wewnątrzregionalna i dostępność

Strategia postępowania

Pomimo utrzymującego się od wielu lat wzrostu gospodarczego w Małopolsce, wciąż zauważalny jest proces narastania nierówności rozwojowych pomiędzy niektórymi częściami województwa. Pogłębiające się dysproporcje w poziomie rozwoju różnych części regionu sprawiają, że konieczna staje się zmiana dotychczasowego modelu polityki i skupienie większej uwagi na przeciwdziałaniu tym nierównościom.

Celem działań podejmowanych w ramach tego kierunku jest **zmniejszenie regionalnych dysproporcji** w dostępności przestrzennej pomiędzy różnymi częściami województwa oraz dostępności do usług, co bezpośrednio ma związek z podwyższaniem atrakcyjności miejsc zamieszkania Małopolan. Głównym kierunkiem w dążeniu do osiągnięcia zrównoważonego i trwałego rozwoju województwa jest wykreowanie regionu **spójnego wewnątrznie**. Działania z zakresu spójności będą zmierzały do zagwarantowania mieszkańcom jak najlepszej jakości życia w różnych aspektach: społecznym, gospodarczym, środowiskowym, funkcjonalnym i przestrzennym. Rolą województwa będzie podejmowanie kroków skierowanych na poprawę warunków życia Małopolan poprzez wykreowanie regionu spójnego społecznie, gospodarczo, środowiskowo i terytorialnie.

Jednym z nich jest swobodny dostęp do dóbr, produktów, usług i możliwość udziału w życiu społecznym i publicznym. W tym kontekście bardzo ważna jest **jakość oraz dostępność do podstawowych usług publicznych**, w szczególności dla mieszkańców, którzy wykazują trwałe, bądź czasowe, ograniczenia w mobilności, czy percepcji. Należy zauważyć, że grupa ta nie ogranicza się wyłącznie do osób z niepełnosprawnościami ruchowymi, sensorycznymi i intelektualnymi, ale także obejmuje osoby starsze, osoby poruszające się z wózkiem dziecięcym czy podróżujące z ciężkim bagażem.

Poziom dostępności poszczególnych usług uwarunkowany jest nie tylko ich fizycznym świadczeniem w określonych miastach, ale także sytuacją transportową. Pojęcie dostępności wiąże się więc nie tylko z dostępem do najwyższej jakości usług, ale także z **dostępnością czasową i przestrzenną** do ośrodków, w których te usługi są świadczone. W Małopolsce obszary łatwiej dostępne skupiają się wokół miast, a oddziaływanie miasta jest zależne od jego wielkości. Najslabszą dostępnością wykazują się **gminy przygraniczne i górskie**, zlokalizowane w południowo-wschodnich częściach regionu. Należy więc podjąć wszelkie możliwe działania, aby obszary te nie stawały się coraz bardziej peryferyjne. W szczególności należy poprawić dostępność komunikacyjną Nowego Sącza, który jako miasto regionalne, oferujące rozmaite funkcje ponadlokalne, powinno w pierwszym rzędzie stać się ośrodkiem dobrze skomunikowanym zarówno z południowymi obszarami Małopolski, jak i ze stolicą województwa.

Wobec tego w aspekcie rozwoju miast i obszarów wiejskich oraz poprawy integracji przestrzennej Małopolski, bardzo ważną rolę będzie również pełniło wzmocnienie **dostępności komunikacyjnej** różnych części województwa. Bez odpowiedniego systemu połączeń komunikacyjnych i infrastruktury dopasowanej do potrzeb mieszkańców i gospodarki nie jest możliwe osiągnięcie sprawnie funkcjonującego organizmu, jakim powinno być województwo. Rozwój infrastruktury transportowej będzie polegać na sukcesywnej modernizacji jej istniejących elementów oraz tworzeniu nowych, co szerzej zostało już opisane w obszarze *GOSPODARKA*. Odpowiednia infrastruktura i sieć transportowa są także narzędziami do wyrównywania różnic w rozwoju pomiędzy poszczególnymi częściami regionu. Samorząd Województwa Małopolskiego będzie dążył do **poprawy sytuacji w najsłabiej rozwiniętych rejonach**. Stanie się to możliwe nie tylko poprzez inwestycje w budowę i modernizację dróg wojewódzkich, ale również poprzez konsekwentne wspieranie rozbudowy tras lokalnych i powstawania nowych szybkich połączeń kolejowych. Dla pełnego i zrównoważonego rozwoju Małopolski konieczne jest stworzenie komplementarnego drogowo-kolejowego układu komunikacyjnego regionu, umożliwiającego szybkie dotarcie nie tylko do stolicy województwa i innych większych miast, ale także do obszarów o najniższej dostępności transportowej (niwelacja tzw. „białych plam transportowych” w województwie).

Główne kierunki działań:

- 4.1. Wsparcie obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją oraz obszarów problemowych w celu zagwarantowania spójnego rozwoju całego województwa.
- 4.2. Inwestycje w istniejące budynki użyteczności publicznej, zasoby mieszkaniowe, przestrzeń, środki transportu, strony internetowe czy usługi o charakterze powszechnym.
- 4.3. Zmniejszenie dysproporcji pomiędzy poszczególnymi obszarami województwa poprzez zwiększanie jakości i dostępności do świadczonych usług publicznych:
  - 4.3.1. Inwestycje w infrastrukturę społeczną, w szczególności na obszarach wykazujących deficyty w tym zakresie.
  - 4.3.2. Inwestycje w infrastrukturę techniczną (m.in. sieci kanalizacyjne i wodociągowe), w szczególności na terenach górskich.
  - 4.3.3. Likwidacja barier architektonicznych i komunikacyjnych w budynkach użyteczności publicznej.
  - 4.3.4. Dbanie o komplementarne świadczenia usług w różnych obszarach województwa.
- 4.4. Stała poprawa dostępności komunikacyjnej Małopolski:
  - 4.4.1. Spójny i zrównoważony system transportowy.
  - 4.4.2. Eliminacja tzw. „wąskich gardeł” i „białych plam transportowych”.
  - 4.4.3. Inwestycje z zakresu infrastruktury komunikacyjnej w celu stworzenia szybkich połączeń między głównymi miastami Małopolski: Krakowem, Tarnowem i Nowym Sączem.
  - 4.4.4. Budowa nowych i przebudowa istniejących odcinków kolejowych prowadzących do głównych ośrodków turystycznych (Zakopane, Krynica-Zdrój, Muszyna).
  - 4.4.5. Tworzenie nowych lokalnych połączeń autobusowych, w szczególności na obszarach o najniższej dostępności transportowej.
  - 4.4.6. Lobbing na rzecz realizacji kluczowych z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju Małopolski inwestycji z zakresu transportu.
  - 4.4.7. Zwiększenie dostępności do transportu dla osób z trwałymi lub czasowymi trudnościami w zakresie mobilności.

Terytorialne ukierunkowanie Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Interwencja projektowana w wymiarze terytorialnym pokazała, że istnieje potrzeba wskazania konkretnych obszarów, które ze względu na swoją specyfikę i obserwowane tam problemy, wymagają dodatkowego wsparcia, wykraczającego poza działania przewidziane dla całego województwa. Wyodrębnienie tych obszarów, określanych mianem **obszarów strategicznej interwencji (OSI)** służyć ma nakierowaniu wsparcia przede wszystkim na te tereny województwa, które tego najbardziej potrzebują, bądź z uwagi na ich specyfikę i endogeniczne potencjały, konieczne jest wzmocnienie czynników, które mogą spowodować ich trwały rozwój.

Należy jednak wyraźnie podkreślić, że działania Samorządu Województwa nie będą ukierunkowane wyłącznie na OSI. Zaproponowane w *Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”* kierunki interwencji będą zmierzały do objęcia wsparciem wszystkich, nawet najmniejszych jednostek w regionie, jednak szczególna uwaga skupiona zostanie na terenach najbardziej potrzebujących i oddalonych, aby rozwój województwa był trwały i zrównoważony. Wymaga tego **dążenie do zachowania spójności wewnątrzregionalnej** oraz zmiana koncepcji i podejścia terytorialnego, gdzie odchodzi się od założenia, że rozwój promieniuje z ośrodka wzrostu na inne tereny. Wdrażany zatem będzie wskazany już wcześniej w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju* **rozwój terytorialnie wrażliwy i odpowiedzialny**.

Obszary Strategicznej Interwencji

Zgodnie z definicją zawartą w *ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju*, obszar strategicznej interwencji to obszar, będący przedmiotem koncentracji działań polityki rozwoju ukierunkowanej terytorialnie. Podejmowanie przytoczonej „*strategicznej interwencji*” wiąże się z jednej strony z wyrównywaniem szans obszarów zmarginalizowanych w celu równoważenia poziomu życia mieszkańców i zapewnienia spójności w gospodarce, ale również ze wspieraniem rozwiniętych już obszarów tak, aby były bardziej konkurencyjne i efektywne, co oznacza, że *de facto* jest to **urzeczywistnienie rozwoju zrównoważonego terytorialnie**.

Nowe podejście do polityki regionalnej zakłada odejście od wspierania całego kraju czy regionów w jednolity sposób na rzecz większego różnicowania interwencji w zależności od problemów i potencjałów poszczególnych obszarów. Takie podejście przekłada się na bardziej precyzyjne wyznaczenie OSI z punktu widzenia priorytetów polityki rozwoju, jak również na tworzenie instrumentów terytorialnych dopasowanych do ich specyficznych potrzeb rozwojowych. OSI wyznaczone i wspierane na poziomie regionalnym mają pełnić dodatkową funkcję wobec OSI wskazanych na poziomie krajowym.

Krajowe obszary strategicznej interwencji

Zgodnie z proponowanymi zapisami dotyczącymi obszarów strategicznej interwencji w aktualizowanej *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030* (projekt z dnia 8 maja 2019 roku), obszar strategicznej interwencji definiowany jest jako **„wskazany w strategii rozwoju obszar o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania, potencjałów rozwojowych, do którego kierowana jest interwencja publiczna łącząca inwestycje finansowane z różnych źródeł, w tym w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne i w zasoby ludzkie, lub rozwiązania regulacyjne”**.

Na poziomie krajowym wyznaczono dwa główne typy terytoriów stanowiących **obszary strategicznej interwencji** państwa: **obszary zagrożone trwałą marginalizacją** oraz **miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze**.

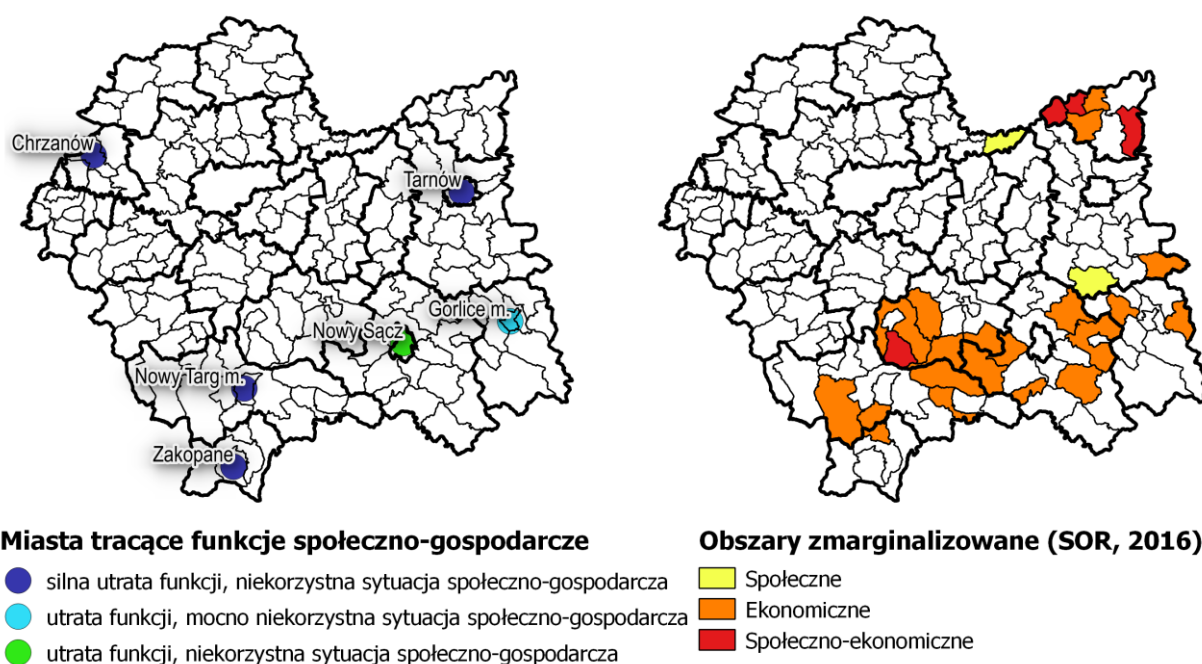
Obszary te wspierane będą z poziomu kraju i regionu za pomocą specjalnie dedykowanych instrumentów. Z poziomu regionalnego wstępnie przewiduje się objęcie wskazanych OSI krajowych interwencją, np. w postaci wyszczególnienia preferencji w oparciu o premiujące kryteria wyboru projektów w *Regionalnym Programie*

Operacyjnym Województwa Małopolskiego na lata 2021-2027 (RPO WM 2021-2027). Szczegółowy zakres wsparcia zaproponowany zostanie w tymże Programie.

Z analiz przeprowadzonych na potrzeby *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju* w 2016 roku wynika, że w województwie małopolskim zidentyfikowano 17 miast średnich⁴ spośród których 6 zdefiniowano jako miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze: Chrzanów, Gorlice, Nowy Sącz, Nowy Targ, Tarnów, Zakopane. Z kolei do obszarów zmarginalizowanych zaliczono 26 gmin. Większość z nich wykazywała przewagę problemów ekonomicznych (20 gmin). Dwie gminy (Koszyce i Ciężkowice) zostały zakwalifikowane do obszarów zmarginalizowanych pod względem społecznym, natomiast 4 gminy (Bolesław, Gręboszów, Niedźwiedź, Radgoszcz), przejawiały problemy w obydwu obszarach. Niewykluczone, że obszary te ulegną jeszcze zmianie, gdy strona rządowa podejmie decyzję o ich aktualizacji np. podczas aktualnie prowadzonych prac nad KSRR 2030.

Mapa 30. Krajowe obszary strategicznej interwencji

KRAJOWE OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

Źródło: opracowanie własne na podstawie SOR, 2016.

Podejście terytorialne w Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 i innych dokumentach regionalnych

W *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020* (SRWM 2011-2020) zastosowano nieoczywiste podejście do terytorializacji polityki regionalnej – zarówno w przypadku 4., jak i 5. obszar polityki rozwoju należy zauważyć, że mają one ściśle terytorialny charakter i kładą nacisk na poszczególne jednostki terytorialne w przestrzeni, takie jak Krakowski Obszar Metropolitalny (KOM) i inne subregiony czy małe i średnie miasta oraz tereny wiejskie. Kwestia wyodrębnienia OSI została uszczegółowiona w jednym z załączników⁵ do RPO WM 2014-2020, gdzie jako OSI wskazano na poziomie regionalnym: subregiony, obszary o wysokim potencjale zasobów dziedzictwa kulturowego, obszary o wysokim potencjale zasobów dziedzictwa przyrodniczego, obszary górskie, zbiorniki i ciek wodne, uzdrowiska, obszary zagrożone osuwaniem się mas ziemnych, obszary

⁴ Imienna lista miast średnich w Małopolsce: Andrychów, Bochnia, Brzesko, Chrzanów, Gorlice, Limanowa, Myślenice, Nowy Sącz, Nowy Targ, Olkusz, Oświęcim, Skawina, Tarnów, Trzebinia, Wadowice, Wieliczka i Zakopane.

⁵ Załącznik nr 6 do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020, „Zintegrowane podejście terytorialne – obszary strategicznej interwencji”.

zagrożone deficytem jakościowym i ilościowym wód, Polskę Południową, obszary, na których sytuacja na rynku pracy jest najtrudniejsza – bezrobocie, obszary o niskim poziomie przedsiębiorczości mieszkańców, obszary zagrożone skumulowanymi problemami społecznymi – ubóstwo, obszary o niskich wynikach egzaminów gimnazjalnych.

Należy jednak zaznaczyć, że większość z zaproponowanych w RPO WM 2014-2020 obszarów, zarówno w ujęciu tematycznym (np. obszary o niskim poziomie przedsiębiorczości mieszkańców), jak i w ujęciu przestrzennym, cechuje zbyt mała precyzja. Kwestią najbardziej adekwatnie odzwierciedlającą ten problem jest zaproponowany OSI o nazwie „subregiony”, gdzie w kryteriach jego delimitacji wskazano na wszystkie 5 jednostek terytorialnych tego typu funkcjonujących w Małopolsce, tj. Krakowski Obszar Metropolitalny, subregion tarnowski, subregion sądecki, subregion podhalański oraz Małopolska Zachodnia. W konsekwencji oznaczało to, że wsparciem objęty został obszar całego województwa, co stoi w sprzeczności z ideą OSI.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego (PZP WM), który został przyjęty przez Sejmik Województwa Małopolskiego w dniu 26 marca 2018 r., wskazuje natomiast podział województwa na obszary funkcjonalne zwane „terytoriami”. Podziału dokonano biorąc pod uwagę m.in. dominujący charakter bazy gospodarczej, stan sieci osadniczej i dynamikę procesów urbanizacyjnych, gęstość zaludnienia i specyfikę procesów demograficznych, dominujący typ krajobrazu (zwłaszcza krajobrazu kulturowego), naturalne zasoby decydujące o preferencjach rozwoju, czy kontekst makroprzestrzenny. W Planie wyróżniono 7 typów terytoriów, jednak w związku z tym, że w ramach poszczególnych obszarów zauważalne jest zróżnicowanie wewnętrzne, niektóre z nich podzielono na podobszary. W sumie odwzorowano podział na 12 obszarów funkcjonalnych, które tak jak subregiony, swoim zasięgiem pokrywają całe województwo.

Regionalne obszary strategicznej interwencji

Ze wstępnych analiz przeprowadzanych przez Departament Zrównoważonego Rozwoju wynika, że OSI na poziomie regionalnym mogą być zarówno obszary problemowe, jak i obszary wzrostu. Wskazanie potencjalnych obszarów problemowych zostało opracowane na podstawie wskaźnika syntetycznego, złożonego z wybranych mierników przedstawiających zagadnienia społeczne, ekonomiczne i środowiskowe⁶.

Analizując rozmieszczenie terytorialne **obszarów problemowych** należy zauważyć, że problemy społeczne skoncentrowane zostały w południowo-wschodniej części regionu oraz na północy. W przypadku problemów ekonomicznych, ich największe stężenie występuje w powiecie dąbrowskim oraz w pasie gmin na południu Małopolski. Nie zaobserwowano szczególnej koncentracji wskaźników środowiskowych, natomiast zauważono, że w najkorzystniejszej sytuacji znalazły się tereny południowe regionu (powiat tatrzański oraz gminy zlokalizowane w południowych częściach powiatów: gorlickiego, nowosądeckiego i nowotarskiego).

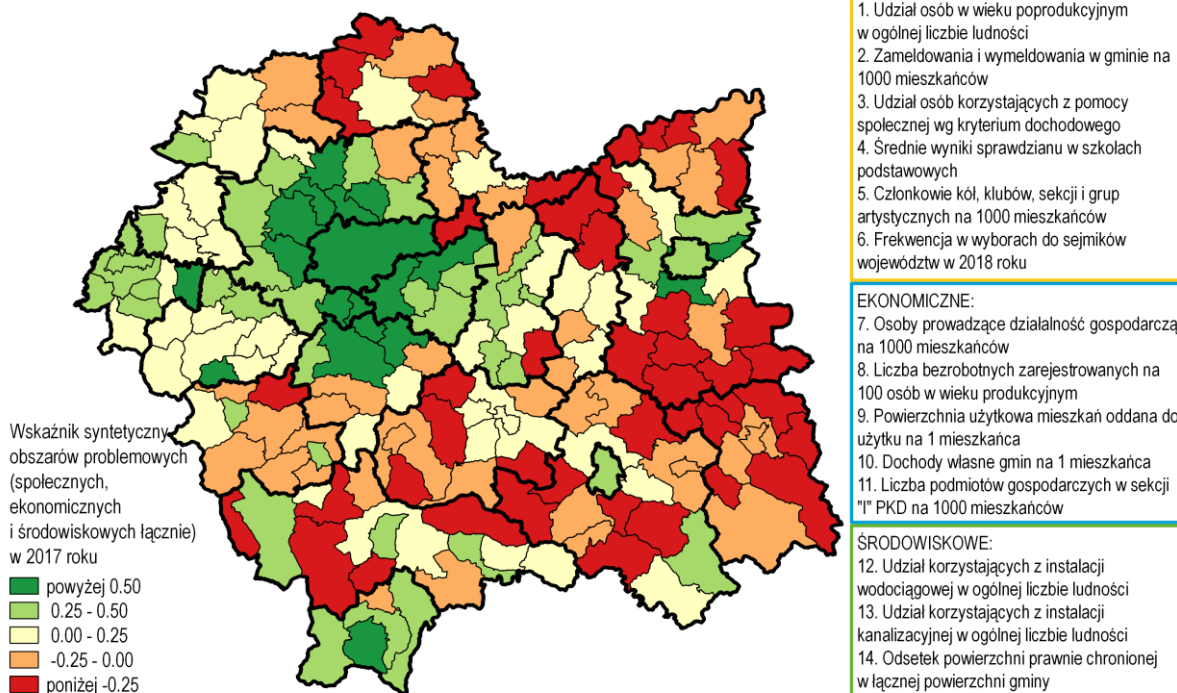
Zgłębiając powyższe kwestie, było możliwe wskazanie jednostek, w których występują wszystkie typy obszarów problemowych. W konsekwencji pozwoliło to na wskazanie obszarów szczególnej koncentracji negatywnych zjawisk, czyli głównie wschodniej (powiat gorlicki, tarnowski) oraz północnej części Małopolski (powiat dąbrowski, proszowicki i miechowski). Negatywne wskaźniki występują również na pograniczu powiatów limanowskiego i nowosądeckiego oraz częściowo w powiecie nowotarskim.

---

⁶ Metodologia: Wartości poszczególnych wskaźników składowych dla gmin zostały zestandaryzowane w odniesieniu do średniej i odchylenia standardowego. Następnie zsumowano wartości w poszczególnych obszarach (w przypadku wskaźników będących destymulantą – wartość odjęto) i uśredniono. Wskaźnik syntetyczny obliczono uśredniając wskaźniki uśrednione dla obszaru społecznego, ekonomicznego i środowiskowego.

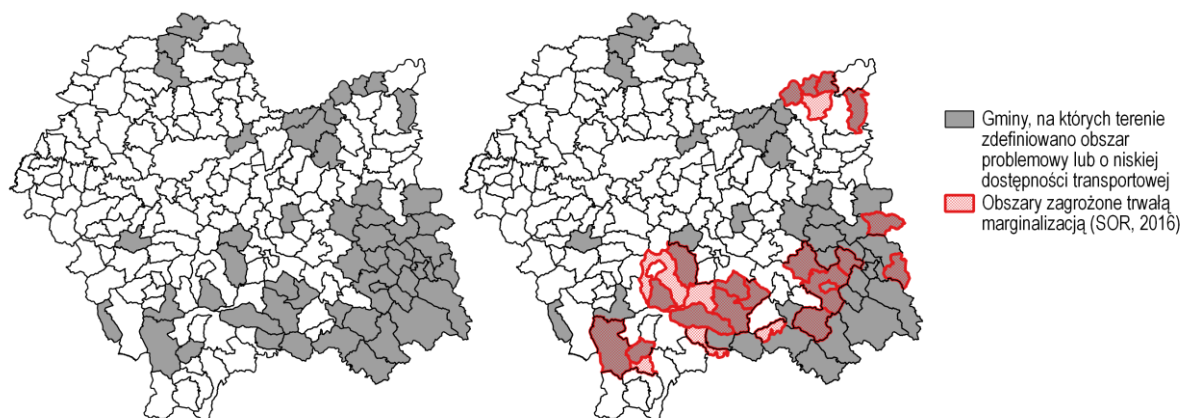
SPOŁECZNE, EKONOMICZNE I ŚRODOWISKOWE OBSZARY PROBLEMOWE W MAŁOPOLSCE

Źródło: opracowanie własne

Analizując zasięg terytorialny gmin, w których stwierdzono problemy społeczne, ekonomiczne lub środowiskowe zauważono koncentrację tych jednostek we wschodniej części województwa. Do obszarów problemowych zaliczają się również **gminy o najniższej dostępności transportowej**. Zestawiając obszary problemowe wskazane na podstawie powyższej analizy oraz obszary problemowe o najniższej dostępności transportowej (południowa część Małopolski – obszary górskie) uzyskano tereny, w których nastąpiła kumulacja negatywnych zjawisk (**obszary zmarginalizowane – w sumie 53 gminy**⁷).

Mapa 32 Regionalne i krajowe obszary zmarginalizowane w Małopolsce

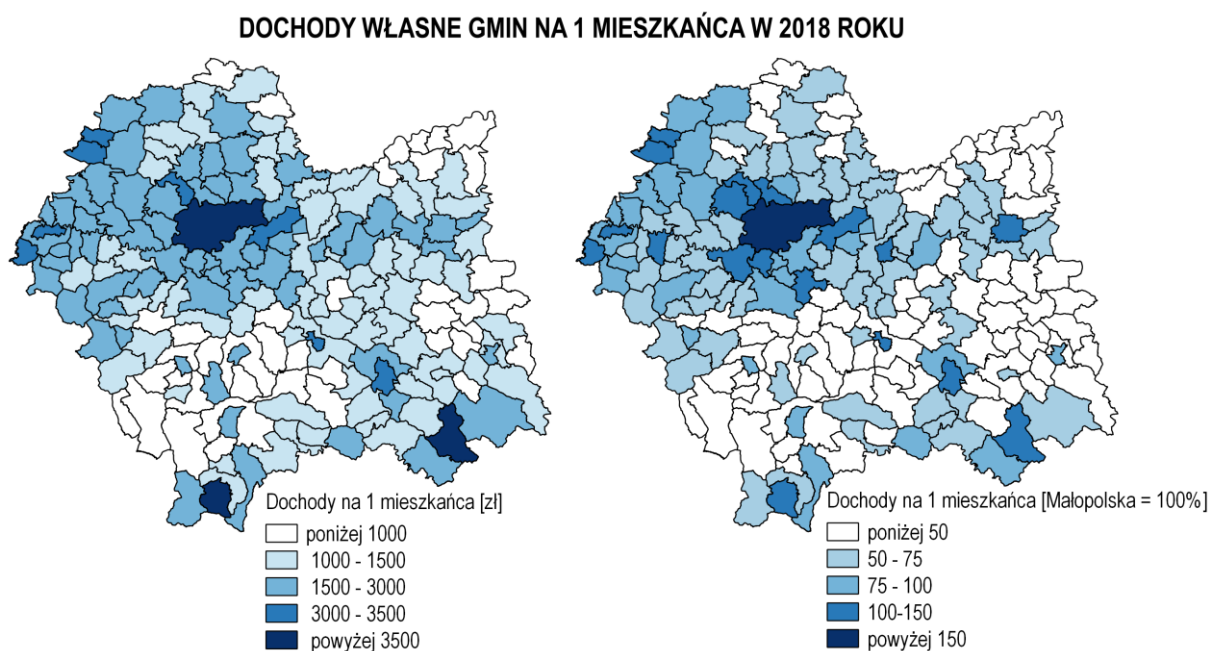

Źródło: opracowanie własne

⁷ Jako gminy zmarginalizowano wskazano te jednostki, w których wartość wskaźnika syntetycznego była niższa niż -0,25 (44 gminy). Ponadto obszary zmarginalizowane rozszerzono o gminy o najniższej dostępności transportowej (16 gmin). Spośród wskazanych 60 gmin, 7 z nich znalazło się w obu grupach.

Kryzysowa sytuację powyższych obszarów dodatkowo umacnia fakt, że **są to tereny najuboższe** w odniesieniu do średniej wojewódzkiej. Większość ze wskazanych gmin uzyskała w 2018 roku dochody własne na 1 mieszkańca na poziomie niższym niż 1000 zł, co oznacza, że gminy te nie osiągały nawet 50% średniej dla Małopolski.

Mapa 33 Dochody własne na 1 mieszkańca według gmin w Małopolsce w 2018 roku

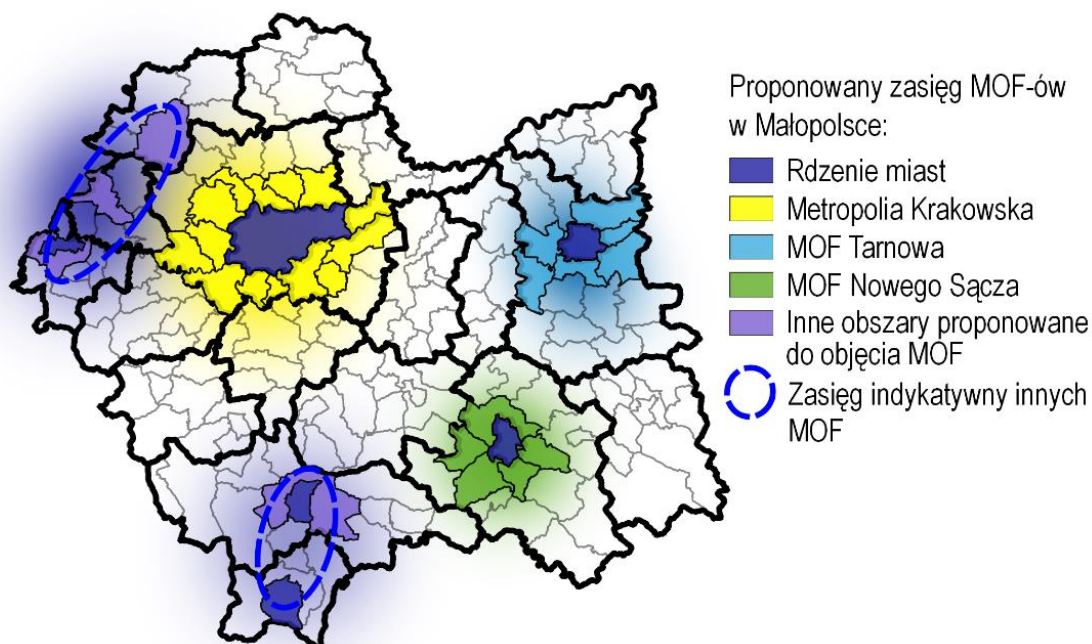
Źródło: opracowanie własne

Gminy te będą więc mogły liczyć na dodatkowe wsparcie ze środków publicznych na realizację zadań mających na celu wyprowadzenie ich z kryzysu. Dodatkowo interwencja skierowana na obszary zmarginalizowane wskazane na poziomie krajowym i regionalnym powinna polegać na preferencjach w pozyskiwaniu środków na inwestycje podnoszące potencjał rozwojowy gmin, szczególnie w zakresie społecznym, ekonomicznym i środowiskowym.

Województwo Małopolskie będzie wspierać także **miejskie obszary funkcjonalne**. Wobec obserwowanych ciężarów do ośrodków miejskich, poziom oraz wpływające czynniki na ich rozwój należy rozpatrywać wspólnie z procesami zachodzącymi na otaczających je obszarach wiejskich. Współpraca w ramach obszarów funkcjonalnych, która przekracza granice administracyjne, jest bardzo istotna z punktu widzenia poprawy skuteczności koordynacji procesów rozwojowych i efektywności systemu świadczenia usług publicznych. Dlatego właśnie istotne jest kierowanie szczególnego wsparcia do obszarów zawiązujących taką współpracę. Charakter wsparcia uzależniony zostanie od realnych potrzeb tych miast i otaczających je obszarów wiejskich.

Z perspektywy kilku następnych lat ważne jest, aby oprócz istniejącego już Stowarzyszenia Metropolia Krakowska, zrzeszającego Kraków i okoliczne gminy, podobne związki powstały także dla Tarnowa i Nowego Sącza. Korzyści z utworzenia partnerstw można dopatrywać się także dla Podhala i miast Małopolski Zachodniej. Należy oczekiwać, że chęć realizacji wspólnych projektów **powinna narodzić się oddolnie**, a nie tylko z powodów zachęt i korzyści oferowanych z tytułu tworzenia partnerstwa. Działalność powinna mieć charakter prorozwojowy i stanowić przykład współpracy partnerskiej na rzecz zaspokajania wspólnych potrzeb. Dlatego właśnie proponowane zasięgi MOF-ów należy traktować wyłącznie poglądowo.

Mapa 34 Miejskie obszary funkcjonalne w Małopolsce

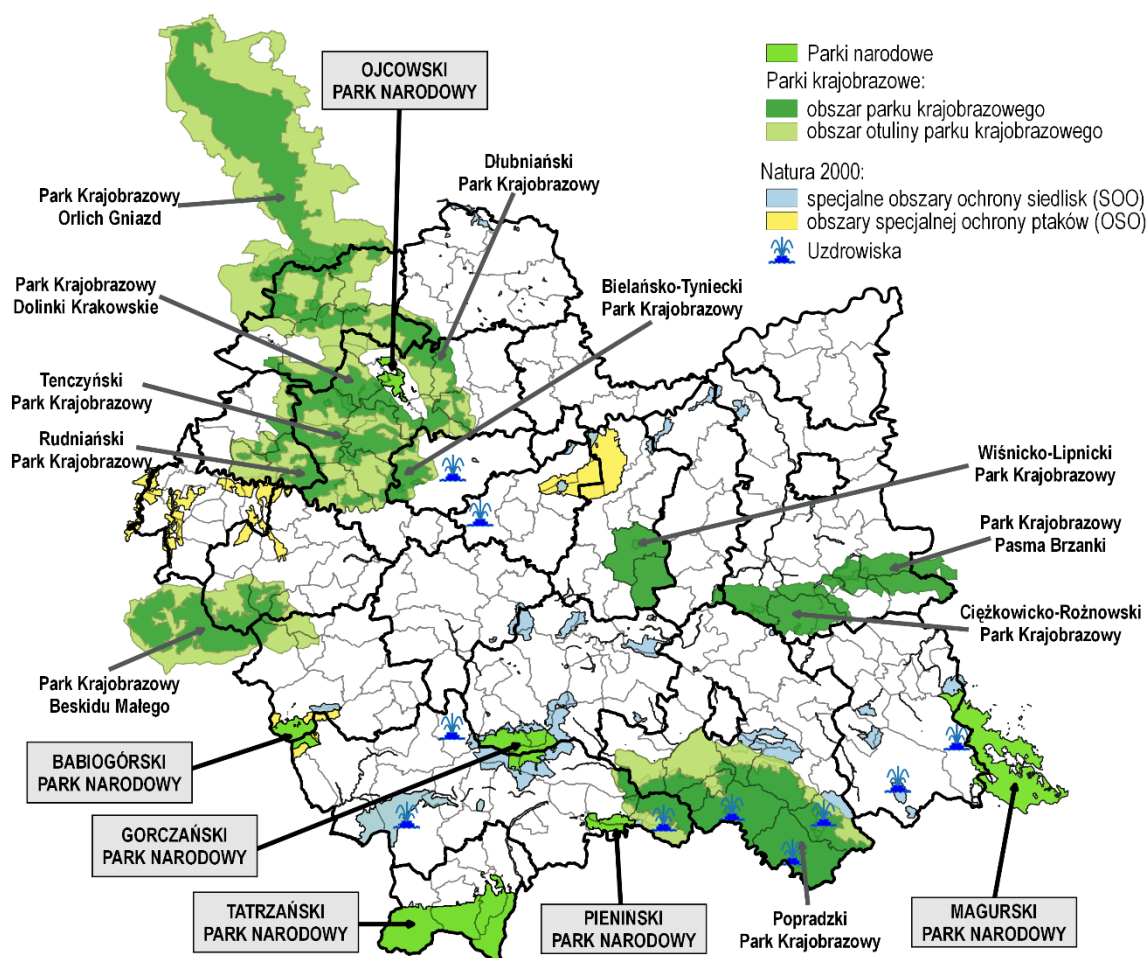
Źródło: opracowanie własne

Z uwagi na specyfikę województwa, bardzo ważne jest, aby interwencja kierowana była również na **obszary o szczególnych walorach i potencjale**, a za takie niewątpliwie należy uznać **uzdrowiska**. Małopolska, to obok Dolnego Śląska, drugi wiodący region oferty uzdrowiskowej w Polsce o uznanej tradycji i bogatej historii. Są to w większości historyczne kurorty, będące znakiem rozpoznawczym regionu, często o zabytkowej architekturze oraz doskonałym położeniu ze względu na walory klimatyczne, przyrodnicze i turystyczne. W większości miejscowości turystyczne są zlokalizowane na obszarach górskich, które, jak wcześniej wskazywano, są obszarami o utrudnionym dostępie komunikacyjnym i ograniczonych możliwościach rozwoju przemysłu. Z uwagi na istotne znaczenie rozwoju branży uzdrowiskowej oraz dużą koncentrację na terenie województwa tej cenniejszej formy lecznictwa, należy w kolejnych latach utrzymać wsparcie dedykowane obecnym, jak i przyszłym miejscowościom uzdrowiskowym i obszarom ochrony uzdrowiskowej.

Specjalnym wsparciem objęte powinny zostać również **obszary chronione**, w szczególności parki krajobrazowe na terenie Małopolski. Z jednej strony są to obszary szczególnie cenne pod względem przyrodniczym, co niewątpliwie powoduje konieczność objęcia ich dodatkową ochroną i wsparciem z poziomu województwa. Natomiast z drugiej strony wprowadzają one ograniczenia związane z użytkowaniem mieszkalnym, ekonomicznym oraz rolniczym i leśnym tych i okolicznych terenów. Interwencja powinna zostać skierowana do gmin, na których terenach zlokalizowane są obszary prawnie chronione, jako rekompensata dla barier wywołanych przez obostrzenia środowiskowe.

Województwo Małopolskie będzie wyróżniać gminy, które wykazują się aktywnością w zakresie działań środowiskowych. Będą one mogły uzyskać preferencje w programach konkursowych finansowanych ze środków budżetu Województwa oraz w ramach konkursów wspieranych ze środków unijnych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego. Preferencje w ramach środków unijnych będą mogły dotyczyć przyznawania dodatkowych punktów w ramach oceny dla projektów dotyczących obszaru gmin podejmujących ambitne i zdecydowane działania w celu poprawy ich jakości środowiska. Natomiast preferencje w ramach środków budżetu województwa mogą obejmować możliwość przyznania dodatkowych środków finansowych dla eko-projektów tych gmin.

Mapa 35 Obszary cenne przyrodniczo i uzdrowiska w województwie małopolskim

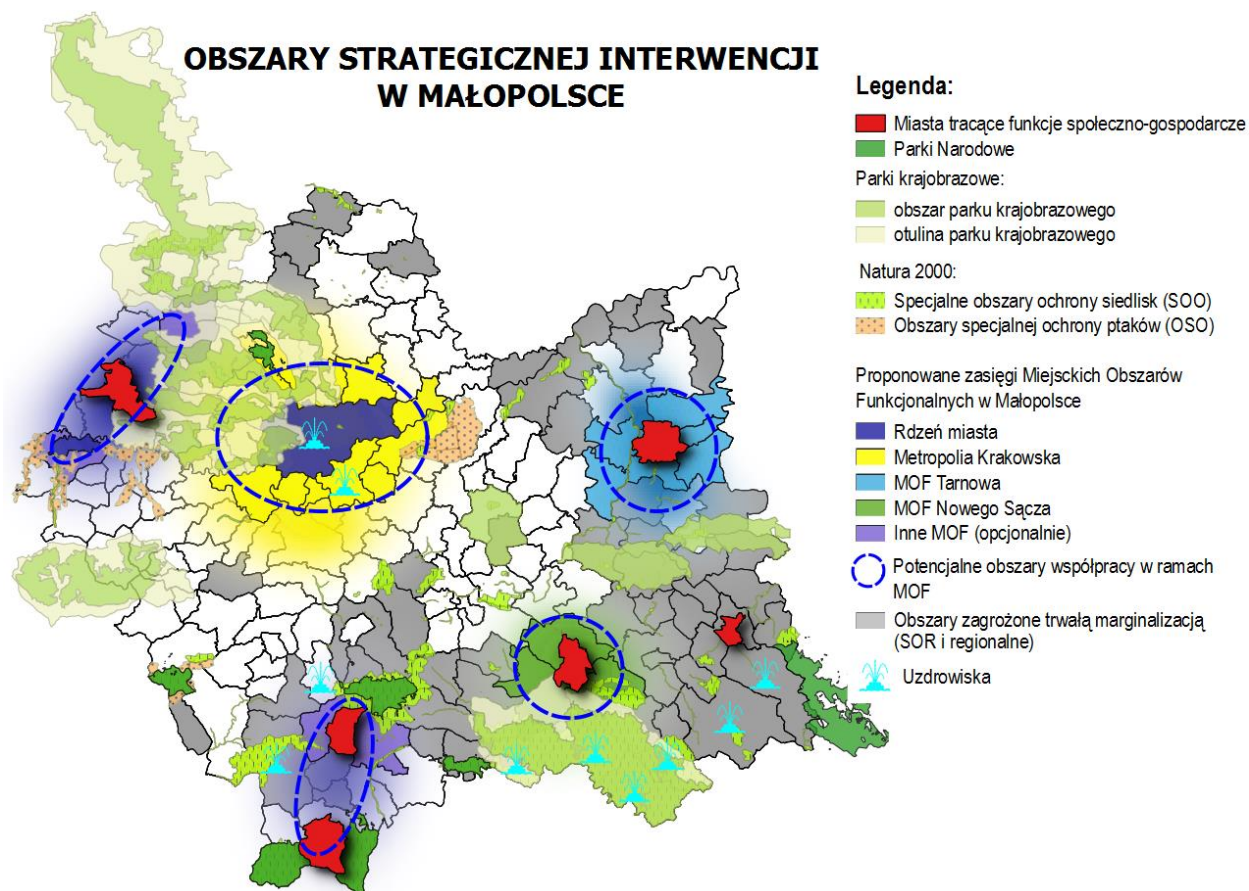

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych geoprzestrzennych udostępnianych przez GDOŚ

Ze względu na szczególną specyfikę województwa, które uznawane jest jako region o ogromnym potencjale kulturowym i turystycznym, bardzo trudne jest wskazanie konkretnych obszarów, gdzie powinna być adresowana specjalna interwencja. Wobec braku możliwości wskazania OSI, postanowiono, że przewidziany zostanie specjalny mechanizm wsparcia projektów realizowanych w tych dziedzinach. Mechanizm ten opierać się będzie na budowaniu partnerstw na rzecz realizacji wspólnych i kompleksowych projektów z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, podtrzymywania lokalnych tradycji, turystyki i promocji regionu, budowy ścieżek rowerowych, czy rewitalizacji.

Ostatecznie jako OSI w rozumieniu zapisów projektu *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030* w województwie małopolskim wyodrębniono 5 typów obszarów: dwa typy obszarów problemowych, dwa typy obszarów o wyjątkowym potencjale oraz jeden typ obszarów wzrostu. Wszystkie obszary rekomendowane do objęcia specjalnym wsparciem zostały przedstawione na mapie zbiorczej.

Mapa 36 Obszary strategicznej interwencji w województwie małopolskim

Źródło: opracowanie własne

Należy uznać, że obszarami objętymi strategiczną interwencją w Małopolsce powinny być:

- a) **miasta średnie tracące funkcje społeczno –gospodarcze**, tj. 6 miast wskazanych w SOR;
- b) **gminy zmarginalizowane** - wynikające z SOR i/lub z analizy regionalnej;
- c) **miasta i gminy współpracujące w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych** (warunkiem będzie formalne zawiązanie współpracy);
- d) gminy, na których terenie zlokalizowany jest **obszar chroniony** (tj. park narodowy, park krajobrazowy, obszar Natura 2000);
- e) **uzdrowiska**.

System realizacji i monitoringu

Jakość administracji publicznej decyduje o wynikach we wszystkich dziedzinach publicznej polityki, a poprawa jakości instytucji jest jednym ze stałych czynników leżących u podstaw zarówno wzrostu gospodarczego, rozwoju społecznego, jak i odporności na kryzysy. Z badań wynika, że im wyższy jest poziom rozwoju danego terytorium, tym skuteczność rządzenia jest ważniejsza dla konkurencyjności gospodarczej oraz zadowolenia z życia mieszkańców (istnieje między tymi czynnikami silna korelacja).

W Europie i w Polsce jakość rządzenia jest bardzo zróżnicowana, a zatem staje się kolejnym istotnym, nie-programowym, czynnikiem konkurencyjności regionu. Dobra jakość rządzenia jest warunkiem udanego wdrożenia i zrealizowania jakichkolwiek zaplanowanych działań, a więc i całej Strategii.

Z tego wynika kluczowe znaczenie właściwego ukształtowania systemu realizacyjnego Strategii. Dotyczy to jej przełożenia zarówno na działanie strategiczne, jak i codzienne w sposób z jednej strony zapewniający konsekwencję na każdym etapie cyklu zarządzania (programowanie – wdrożenie – realizacja – monitorowanie – ocena – korekta lub aktualizacja - wdrożenie...itd.), zaś z drugiej strony umożliwiający wyzwolenie dodatkowych pozytywnych efektów w postaci synergii działań dzięki spójnej współpracy własnych jednostek. Dotychczasowe doświadczenia wskazują na potrzebę większej konsekwencji w tym zakresie.

System i narzędzia realizacji

Na system realizacji Strategii Rozwoju Województwa składa się zestaw rozwiązań i narzędzi zarządczych i koordynacyjnych, programowych, finansowych i organizacyjnych oraz zasady horyzontalne, które będą miały zastosowanie przekrojowo na wszystkich płaszczyznach realizacji Strategii.

Katalog zasad horyzontalnych, które znajdują swoje odbicie bezpośrednio w systemie realizacji, monitorowania i ewaluacji Strategii obejmie zasady ustalone przez Sejmik Województwa Małopolskiego w odniesieniu do zasad i trybu prac nad aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020:

ZASADA ROZWOJU SPOŁECZNIE WRAŻLIWEGO, zgodnie z którą głównymi beneficjentami rozwoju województwa będą wszyscy mieszkańcy Małopolski, zaś jego priorytetem będzie zagwarantowanie jak najlepszej jakości życia małopolskich rodzin. Interwencja publiczna opisana w Strategii nie może prowadzić do narastania dysproporcji społecznych, lecz powinna koncentrować się na ich wyrównywaniu.

ZASADA ROZWOJU TERYTORIALNIE ZRÓWNOWAŻONEGO, zgodnie z którą punktem odniesienia dla polityki rozwoju prowadzonej przez samorząd regionalny będzie cały obszar Małopolski. Zrównoważona terytorialnie polityka zakłada harmonijny rozwój całej Małopolski, przy wykorzystaniu potencjałów terytorialnych i likwidacji barier rozwojowych poszczególnych obszarów. Dzięki temu możliwe będzie zaplanowanie skutecznej interwencji publicznej, która uwzględniając wewnątrzregionalne zróżnicowania, przyczyni się do rozwoju społeczno-gospodarczego całej Małopolski.

ZASADA ZINTEGROWANEGO PODEJŚCIA, zakładająca przygotowanie kompleksowej interwencji publicznej łączącej w sobie zróżnicowane typy działań (infrastrukturalnych i tzw. miękkich) oraz mobilizującej partnerów regionalnych samorządu województwa (jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorców, administrację rządową, uczelnie, organizacje pozarządowe) do podejmowania wspólnych działań na rzecz rozwoju Małopolski, przy jednoczesnym uwzględnieniu przestrzennego wymiaru interwencji opisanej w strategii rozwoju, co umożliwi skuteczniejsze wykorzystanie unikalnych potencjałów Małopolski oraz lepsze zaadresowanie problemów rozwojowych jej poszczególnych terytoriów.

ZASADA PARTNERSTWA, rozumiana jako sposób definiowania i uzgadniania wizji oraz celów rozwoju regionalnego w ramach otwartej debaty publicznej, przy aktywnej współpracy władz samorządu województwa z równoprawnie traktowanymi podmiotami reprezentującymi różnorodne środowiska oraz instytucje zaangażowane w działania wspierające rozwój regionu, w różnych jego wymiarach. Przy formułowaniu strategii rozwoju

województwa i realizacji polityki jego rozwoju, samorząd województwa, zgodnie z zasadą wieloszczeblowego zarządzania, współpracuje w szczególności z jednostkami lokalnego samorządu terytorialnego z obszaru województwa oraz z samorządem gospodarczym i zawodowym, administracją rządową, organizacjami pozarządowymi, szkołami wyższymi i jednostkami naukowo-badawczymi, a także z innymi województwami. Współpraca z partnerami samorządu województwa prowadzona będzie w oparciu o ustalone formy i mechanizmy postępowania, w szczególności poprzez zapewnienie możliwości formułowania postulatów, wniosków i opinii m.in. w ramach konferencji, warsztatów oraz spotkań, organizowanych z udziałem przedstawicieli środowisk, o których mowa powyżej. Kluczową rolę w tym procesie będą ogrywać Radni Województwa Małopolskiego.

ZASADA SPÓJNOŚCI Z CELAMI EUROPEJSKIEJ I KRAJOWEJ POLITYKI ROZWOJU, W TYM POLITYKI REGIONALNEJ, zgodnie z którą w polityce rozwoju uwzględnione zostaną cele rozwojowe zawarte w dokumentach strategicznych na poziomie krajowym i europejskim. W odniesieniu do poziomu krajowego, szczególna uwaga skoncentrowana zostanie na efektach prac dotyczących Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) oraz Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. Z kolei w przypadku poziomu europejskiego analizowane będą ustalenia dotyczące zasad oraz budżetu Polityki Spójności po 2020 roku. Niniejsza zasada nie oznacza nadrzędności celów rozwojowych określonych na poziomie krajowym i europejskimi względem celów wynikających ze specyficznych potencjałów i potrzeb rozwojowych zidentyfikowanych na poziomie regionalnym, lecz ich wzajemną komplementarność i niesprzeczność.

ZASADA AUTONOMII PROGRAMOWEJ STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA, rozumiana jako koncentracja na zdefiniowaniu kluczowych z punktu widzenia regionalnej społeczności celów rozwoju województwa oraz ich optymalnym powiązaniu ze specyficznymi potrzebami regionalnymi, wewnętrznym potencjałem i obszarami przewag konkurencyjnych regionu. Zasada ta oznacza, że strategia rozwoju województwa, stanowi przede wszystkim wyraz aspiracji i dążeń regionalnej wspólnoty samorządowej do realizacji wynikających ze specyfiki Małopolski celów rozwojowych.

ZASADA DEFINIOWANIA DŁUGOFALOWYCH CELÓW POLITYKI ROZWOJU WOJEWÓDZTWA, oznaczająca, że interwencja publiczna opisana w strategii rozwoju województwa ukierunkowana będzie na osiągnięcie celów rozwojowych w długoterminowej perspektywie, dzięki czemu zapewniony zostanie stabilny i trwały rozwój społeczno-gospodarczy Małopolski.

ZASADA PROGRAMOWANIA I PROWADZENIA POLITYKI ROZWOJU OPARTEJ NA DOWODACH, przez co należy rozumieć podejście do planowania strategicznego, oparte na przeświadczeniu, że projektowanie działań w sferze publicznej powinno zostać poprzedzone oceną wpływu (skutków) tych działań na rozwój regionalny w wymiarze społecznym, gospodarczym, przestrzennym i środowiskowym. Dlatego też podstawą decyzji dotyczących kształtu interwencji publicznej w ramach realizowanej polityki rozwoju województwa winny być przede wszystkim wnikliwe i obiektywne analizy.

ZASADA OPERACJONALIZACJI STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA, zgodnie z którą pracom nad formułowaniem każdej polityki winna towarzyszyć refleksja nad instrumentarium jej wdrażania, dzięki czemu możliwe będzie płynne przechodzenie od fazy planowania polityki rozwoju do fazy jej wdrażania.

Koordinacja realizacji Strategii odbywać się będzie w oparciu o trzy podstawowe dokumenty zarządczo-koordynacyjne: Plan Zarządzania Strategią, Małopolski Plan Inwestycyjny oraz Plan Monitorowania i Ewaluacji, tak aby docelowo objąć cały system realizacyjny Strategii i wszystkie jej instrumenty w sposób syntetyczny i zintegrowany, tym samym wspomagając i ułatwiając Zarządowi Województwa i pozostałym interesariuszom strategiczne spojrzenie i zarządzanie całością spraw.

Głównym wyzwaniem będzie ściślejsze niż dotychczas powiązanie Strategii Rozwoju Województwa z budżetem Województwa oraz planami finansowymi jednostek, funduszy oraz spółek kapitałowych, w których Województwo jest uczestnikiem. Takie rozwiązanie, choć niewątpliwie trudne i bardzo wymagające na etapie planowania i wprowadzania, pozwoli na etapie realizacji na zintegrowaną bieżącą ocenę czy i na ile priorytety ustalone w Strategii znajdują swoje odbicie w wydatkach budżetowych urzędu, jednostek oraz podmiotów powiązanych.

Wzmocnione zostaną funkcje analityczno-prognostyczne oraz strategiczne w urzędzie marszałkowskim, w tym wzmocniona wyprzedzająca koordynacja programowa planowanych i realizowanych działań.

W celu podniesienia zdolności struktur samorządu województwa do udziału w zarządzaniu strategicznym i sprawnej realizacji Strategii departamenty urzędu marszałkowskiego oraz jednostki będą wzmocniane jako centra wiedzy i kompetencji w przypisanych dziedzinach m.in. poprzez planowe podnoszenie kompetencji, dowartościowanie zespołów ekspertów wewnętrznych i możliwie szerokie korzystanie z ich opinii.

Plan Zarządzania Strategią

Architektura przewidywanych podstawowych rozwiązań i narzędzi służących skutecznej realizacji Strategii zostanie ustalona w Planie Zarządzania Strategią - z zachowaniem uwarunkowań ustawowych, w oparciu o ustalenia zapisane w dokumencie Strategii, wnioski wynikające z dotychczasowych doświadczeń oraz rekomendacje ewaluatorów. Podstawowe instrumenty realizacji Strategii to:

- **Programy strategiczne** – określające wiązki działań planowane dla realizacji bądź to poszczególnych celów szczegółowych Strategii w ramach odpowiednich kierunków polityki i/lub kierunków działań, bądź to o charakterze horyzontalnym tj. integrujące działania w ramach różnych kierunków polityki i/lub kierunków działań (takie jak np. dotyczące polityki senioralnej, wsparcia rodziny, gospodarki obiegu zamkniętego), z ustalonym m.in. koordynatorem odpowiedzialnym, indykatorywną mapą partnerów i planem finansowym oraz wskaźnikami i metodą monitorowania, oceny i korekty, a więc mające charakter operacyjny. W tej grupie mieszczą się zarówno niektóre dokumenty obligatoryjne (czy to ze względu na uwarunkowania europejskie czy ustawowe-krajowe), jak i programy przyjmowane z inicjatywy własnej samorządu województwa lub partnerów.
- **Dokumenty kierunkowe** – mające charakter **polityk**, a więc opisujące w większym przybliżeniu niż w Strategii lub w sposób specjalistyczny podejście do danego zagadnienia, obszaru czy grupy społecznej, zasady i sposoby działania, bez komponentu dotyczącego operacjonalizacji. W tej grupie mogą mieścić się niektóre dokumenty obligatoryjne (ustawowe-krajowe), jak i programy przyjmowane z inicjatywy własnej samorządu województwa lub partnerów. Ustalenia kierunkowe zawarte w politykach powinny być zoperacjonalizowane w ramach programów strategicznych.
- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego 2021-2027** – jako źródło finansowania wybranych (kwalifikujących się) kierunków i działań Strategii.
- **Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa.**
- **Plan Pozyskiwania Środków Zewnętrznych na Realizację Strategii.**
- **Budżet Województwa.**

Plan Monitorowania i Ewaluacji

Wprowadzony zostanie jednolity Plan Monitorowania i Ewaluacji, który przedmiotowo obejmie wszystkie programy strategiczne i dokumenty kierunkowe oraz podmiotowo wszystkie jednostki organizacyjne Województwa, w sposób spójny ze Strategią i – na ile będzie to możliwe ze względu na uwarunkowania krajowe i europejskie – Regionalnym Programem Operacyjnym. Zakłada się, że wprowadzenie Planu przyniesie korzyści zarówno na polu wspomagania decyzji zarządczych, jak i przyczyni się do upowszechniania wśród interesariuszy Strategii kultury ustawicznego uczenia się i podnoszenia skuteczności realizowanych polityk publicznych i działań.

Małopolski Plan Inwestycyjny

Koordinacja i monitorowanie wieloletnich projektów inwestycyjnych odbywać się będzie za pośrednictwem Małopolskiego Planu Inwestycyjnego jako dokumentu obejmującego przedsięwzięcia podejmowane przez samorząd województwa.

Finansowanie (źródła i ramy finansowe)

Szeroki zakres oraz kompleksowość działań opisanych w *Strategii* wymaga nie tylko mobilizacji znacznej puli środków dedykowanych na rzecz ich wdrożenia, ale przede wszystkim dywersyfikacji ich źródeł. W grupie potencjalnych źródeł finansowania celów opisanych w *Strategii* w szczególności należy wskazać na środki:

- budżetów JST, w tym Województwa Małopolskiego;
- budżetu państwa;
- przyznane Polsce w ramach Europejskiej Polityki Spójności;
- przyznane Polsce w ramach Wspólnej Polityki Rolnej UE;
- wycofane z instrumentów inżynierii finansowej w okresie 2007-2013 oraz instrumentów finansowych i pomocy zwrotnej w okresie 2014-2020, podlegających ponownemu wykorzystaniu;
- pochodzące z innych źródeł:
  - zagranicznych, w tym zwłaszcza środków dystrybuowanych poprzez programy oraz mechanizmy centralnie zarządzane przez Komisję Europejską (np. Horyzont Europa, Life, Instrument „Łącząc Europę”, Fundusz InvestEU, Kreatywna Europa), Norweski Mechanizm Finansowy);
  - krajowych, w tym np. Fundusz Kolejowy, Fundusz Dróg Samorządowych, Narodowy/Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych, Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej, Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa;
- prywatne (budżety przedsiębiorstw).

Na obecnym etapie prac nad *Strategią* nie jest możliwe wskazanie precyzyjnej kwoty środków, które do roku 2030 będą angażowane na rzecz realizacji celów opisanych w tym dokumencie. Stan ten wynika nie tylko z trwających prac nad kształtem krajowej polityką rozwoju, ale również z toczących się w dalszym ciągu negocjacji Wieloletnich Ram Finansowych Unii Europejskiej na lata 2021-2027, w tym budżetu oraz zasad wdrażania Polityki Spójności. Dlatego też w tym miejscu scharakteryzowane zostaną dwa kluczowe z punktu widzenia finansowania polityki rozwoju prowadzonej w oparciu o zapisy *Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”*:

- środki Polityki Spójności na lata 2021-2027 oraz
- środki krajowe pochodzące z budżetów małopolskich jednostek samorządu terytorialnego.

Polityka Spójności na lata 2021-2027

Zgodnie z opublikowanym w maju 2018 r. projektem pakietu legislacyjnego dla Polityki Spójności na lata 2021-2027 wartość alokacji przyznanej Polsce w ramach tej polityki ma wynieść 64,4 mld euro. Jest to kwota o 23% mniejsza od tej, którą nasz kraj uzyskał w związku z perspektywą finansową UE na lata 2014-2020. Pomimo zmniejszenia alokacji przyznanej Polsce, w dalszym ciągu pozostaje ona największym beneficjentem budżetu tej Polityki. Co więcej, planowane zmniejszenie alokacji przyznanej Polsce na lata 2021-2027 nie wpłynie na zmianę statusu Polityki Spójności jako głównej polityki inwestycyjnej.

Na obecnym etapie negocjacji budżetu oraz zasad wdrażania Polityki Spójności trudno w jednoznaczny i rozstrzygający sposób określić wielkość alokacji przyznanej Małopolsce na lata 2021-2027. Niemniej jednak:

- przyjmując, że w toku negocjacji Wieloletnich Ram Finansowych kwota przyznana Polsce w ramach Polityki Spójności utrzyma się na poziomie 64,4 mld euro;
- przyjmując za projektem KSRR 2030, że na realizację celów opisanych w tym dokumencie do 2030 roku ma zostać przeznaczona kwota ponad 20 mld euro pochodząca z 16 regionalnych programów operacyjnych oraz Programu Operacyjnego Polska Wschodnia;
- zakładając, że udział Małopolski w całkowitej alokacji dla 16 województw wyniesie tyle samo, co w obecnej perspektywie finansowej, tj. 9%.

możliwe jest przyjęcie szacunku, zgodnie z którym wielkość środków przyznanych Małopolsce w ramach budżetu Polityki Spójności w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027 wyniesie ok. 2 mld euro. Raz jeszcze podkreślić należy, że kwota ta ma charakter szacunkowy, zaś jej wielkość jest ściśle powiązana nie tylko z przebiegiem oraz wynikami negocjacji Wieloletnich Ram Finansowych UE na lata 2021-2027, ale również w pewnym zakresie determinowana będzie poprzez uzgodnienia pomiędzy rządem a samorządem województwa podjęte w toku negocjacji tzw. kontraktu programowego.

O możliwości i zakresie wsparcia zadań realizowanych na podstawie zapisów Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” ze środków Polityki Spójności przyznanych Województwu na lata 2021-2027 będzie decydowała nie tylko wielkość otrzymanej alokacji, ale również zasady w oparciu o które będzie następowało ich wdrażanie. W tym kontekście należy zwrócić szczególną uwagę na następujące zagadnienia:

1. Cele Polityki

W miejsce obowiązujących w perspektywie finansowej UE na lata 2014-2020 11 celów tematycznych, Komisja Europejska zaproponowała 5 celów polityki (CP), które w latach 2021-2027 wspierane będą ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Społecznego+ oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego. Interwencja realizowana z zaangażowaniem europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych ukierunkowana będzie na osiągnięcie celów w postaci:

- I. **Bardziej inteligentnej Europy**, dzięki innowacjom, cyfryzacji, transformacji gospodarczej oraz wsparciu dla małych i średnich przedsiębiorstw;
- II. **Bardziej przyjaznej dla środowiska bez emisyjnej Europy**, wdrażającej porozumienie paryskie i inwestującej w transformację sektora energetycznego, w odnawialne źródła energii oraz w walkę ze zmianą klimatu;
- III. **Lepiej połączonej Europy**, z siecią transportu strategicznego i siecią cyfrową;
- IV. **Europy o silniejszym wymiarze społecznym**, realizującej cele europejskiego filaru praw socjalnych i inwestującej w wysokiej jakości zatrudnienie, edukację, umiejętności, integrację społeczną i równy dostęp do opieki zdrowotnej;
- V. **Europy bliżej obywateli**.

2. Koncentracja tematyczna

Przepisy projektu rozporządzenia w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Funduszu Spójności (z maja 2018 r.) przewidują, że w zależności od poziomu dochodu narodowego brutto na mieszkańca Państwa Członkowskie zobowiązane będą do przeznaczenia od 65 do 85% środków przyznanych im w ramach EFRR na realizację CP1 i CP2. Koncentracja ta ma zostać osiągnięta na poziomie krajowym, a nie poszczególnych jego terytorialnych częściach składowych. Mając na uwadze obecny stan rozwoju Polski (mierzony wskaźnikiem DNB pc), Województwo Małopolskie będzie zobowiązane do przeznaczenia 35% przyznanych jej środków EFRR na CP1 oraz 30% na CP2. Ponadto, przepisy projektu rozporządzenia zakładają, że co najmniej 6% środków z EFRR (na poziomie krajowym) ma zostać przydzielone na zrównoważony rozwój obszarów miejskich.

3. Poziom dofinansowania

Wdrażanie Polityki Spójności w okresie programowania 2021-2027 będzie wiązało się z koniecznością większego niż miało to miejsce dotychczas, zaangażowania środków krajowych. Wynika to z planowanego obniżenia maksymalnych poziomów dofinansowania UE o ok. 10-15 pp. Tym samym zgodnie z propozycjami zawartymi w majowym projekcie rozporządzenia proponuje się, aby dla grupy regionów słabiej rozwiniętych, do których zalicza się także Małopolska, maksymalny poziom dofinansowania wynosił 70%.

4. Koszty kwalifikowalne, w tym kwalifikowalność VAT

Kolejnym rozwiązaniem, które będzie powodowało konieczność większego zaangażowania środków krajowych we wdrażanie Polityki Spójności, jest proponowana przez Komisję Europejską konstrukcja kosztów kwalifikowalnych, w tym zwłaszcza brak kwalifikowalności podatku VAT w przypadku operacji, których koszt całkowity przekracza 5 mln euro.

Mając na uwadze powyższe, już na obecnym etapie prac nad Wieloletnimi Ramami Finansowymi UE na lata 2021-2027, ze sporą dozą prawdopodobieństwa, przyjąć można założenie, zgodnie z którym w perspektywie 2030 Małopolska będzie dysponować mniejszym, niż miało to miejsce w przypadku poprzedniego okresu programowania wolumenem, środków pochodzących z Polityki Spójności, które będą angażowane na rzecz realizacji celów opisanych w Strategii. Nie zmienia to jednakże faktu, iż środki te w dalszym ciągu będą miały znaczący udział w finansowaniu działań opisanych w tym dokumencie. Mimo tego Samorząd Województwa, jako gospodarz Strategii, zmuszony będzie do zmierzenia się z problemem swoistej luki finansowej, której pokrycie możliwe będzie m.in. poprzez:

- większą aktywność Samorządu Województwa oraz innych regionalnych aktorów zaangażowanych we wdrażanie Strategii, w sięganie po środki pochodzące z programów oraz instrumentów zarządzanych centralnie przez Komisję Europejską;
- większemu zaangażowaniu środków krajowych, w tym zwłaszcza środków pochodzących z budżetów jednostek samorządu terytorialnego, na rzecz finansowania działań z zakresu polityki rozwoju.

Potencjał inwestycyjny budżetów małopolskich jednostek samorządu terytorialnego

Kluczowym partnerem w regionalnej polityce rozwoju prowadzonej przez Samorząd Województwa Małopolskiego były dotychczas, są i najpewniej będą w przyszłości gminy. Powiaty w praktyce nie mają kompetencji do prowadzenia polityki rozwoju, nie mają też kompetencji w sferze polityki przestrzennej. Niemniej – w kontekście zarządzania strategicznego rozwojem województwa, a szczególnie w kontekście potrzeby budowania klimatu do współpracy – powiaty są symboliczną platformą konsolidacji lokalnych środowisk samorządowych oraz potencjalnym polem organizowania niektórych inicjatyw oddolnych.

Z prognoz finansowych wynika, że to właśnie gminy dysponować będą w perspektywie do 2030 roku największymi środkami finansowymi na cele rozwojowe w Małopolsce. Szacuje się, że łączna wartość nakładów własnych niezbędnych do dokończenia zadań inwestycyjnych, rozpoczętych przez JST z województwa małopolskiego przed dniem 1 stycznia 2018 roku, wynosi 4,0 mld zł, z czego prawie 1,7 mld zł przypada na rok 2018. Największe kwoty na dokończenie rozpoczętych inwestycji (2,4 mld zł) będzie musiał przeznaczyć Kraków.

Tabela 2. Planowane nakłady na inwestycje kontynuowane finansowane środkami własnymi

Treść	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2018 - 2023
	mln zł						
Ogółem	1.694,7	875,7	604,7	361,9	245,7	218,0	4.000,8
Województwo samorządowe	150,1	62,0	13,9	0,0	0,0	0,0	226,0
Powiaty	175,7	75,8	17,7	3,4	2,8	3,0	278,5
Gminy	1.368,9	737,9	573,1	358,5	242,8	215,0	3.496,3
Miasta na prawach powiatu	789,9	476,2	480,5	317,7	212,7	199,7	2.476,7
Kraków	744,6	459,5	476,2	316,5	212,7	199,7	2.409,2
Pozostałe	45,3	16,7	4,3	1,2	0,0	0,0	67,5
Pozostałe gminy miejskie	37,4	11,1	3,3	1,0	0,5	0,0	53,3
Gminy wiejskie	317,7	121,8	44,5	11,0	6,5	5,0	506,5
Gminy miejsko-wiejskie	223,9	128,9	44,8	28,8	23,1	10,3	459,7

Źródło: Dochody i wydatki sektora finansów publicznych w województwie małopolskim z prognozą do roku 2030. Praca zbiorowa pod kierunkiem W. Misiąga.

Dane zawarte w powyższej tabeli wskazują, że w latach 2018–2020 wydatki na kontynuację inwestycji rozpoczętych do końca 2017 r. stanowiąc będą znaczące obciążenie budżetów JST. W 2018 r. samorzady planują przeznaczyć niemal 1,7 mld zł na kontynuację projektów rozpoczętych w latach wcześniejszych, czyli aż 44,7% wydatków rozwojowych finansowanych ze środków krajowych. W dwóch kolejnych latach kwoty inwestycji kontynuowanych osiągną wielkość 875,7 mln zł i 604,7 mln zł, stanowiąc odpowiednio 29,5% i 19,2% łącznej wielkości tych wydatków rozwojowych. Dopiero w 2021 r. wydatki na inwestycje kontynuowane, rozpoczęte przed 2018 r., zmniejszą się do 361,9 mln zł, co oznacza, że na ich realizację samorzady będą przeznaczać już tylko

11,1% krajowych środków publicznych, a pozostałą część tych środków, równą 88,9%, będą mogły przeznaczyć na nowe projekty rozwojowe.

Ocenia się, że zobowiązania małopolskich na koniec 2017 r. wyniosły, bez zobowiązań z tytułu prefinansowania wydatków unijnych, prawie 6,1 mld zł. Z tej kwoty ponad 5,2 mld zł stanowił dług gmin, w tym 2,3 mld zł – dług Krakowa. Aż do roku 2025 coroczne spłaty zobowiązań zaciągniętych przed rokiem 2018 będą większe od 400 mln zł.

Tabela 3. Spłaty zadłużenia zaciągniętego przed 2018 r., bez środków na prefinansowanie wydatków unijnych

Treść	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026-2030	2018-2030
	mln zł									
Ogółem	762,7	853,0	818,3	768,5	666,4	653,4	498,8	404,9	654,2	6.080,3
Województwo samorządowe	100,1	29,9	29,9	35,6	29,9	43,8	35,6	36,1	14,4	355,4
Powiaty	90,1	69,7	64,7	60,5	50,2	47,2	37,3	27,7	47,6	495,0
Gminy	572,5	753,4	723,6	672,4	586,3	562,4	426,0	341,1	592,2	5.229,8
Miasta na prawach powiatu	196,3	392,9	379,5	357,8	308,7	307,1	237,0	192,0	282,7	2.654,0
Kraków	148,1	349,0	334,7	315,1	272,2	270,7	207,2	166,4	245,7	2.309,0
Pozostałe	48,2	44,0	44,8	42,7	36,5	36,4	29,8	25,6	37,0	345,0
Pozostałe gminy miejskie	33,7	38,1	37,1	37,0	33,6	31,8	22,5	24,4	31,9	290,2
Gminy wiejskie	196,0	146,9	138,9	118,6	102,3	91,7	70,5	49,9	115,7	1.030,6
Gminy miejsko-wiejskie	146,5	175,5	168,1	158,9	141,6	131,7	96,0	74,8	161,9	1.255,0

Źródło: Dochody i wydatki sektora finansów publicznych w województwie małopolskim z prognozą do roku 2030...

Szacunkowa łączna wielkość wolnych środków na koniec 2017 r., pozostających w dyspozycji małopolskich JST wyniosła 1 009,4 mln zł. Środki te będą mogły zostać wykorzystane na finansowanie wydatków rozwojowych w okresie objętym prognozą.

Szacuje się, że w latach 2018-2030 budżety jednostek samorządu terytorialnego z województwa małopolskiego zasilą dochody ze źródeł krajowych w wysokości 356,3 mld zł. Największą część dochodów będą stanowiły dochody własne, równe 178,3 mld zł. Drugim, pod względem wielkości, źródłem zasilania budżetów JST będzie subwencja ogólna. Zgodnie z prognozą wyniesie ona 98,7 mld zł. Inne źródło dochodów transferowych z budżetu państwa – dotacje celowe – dostarczy 74,1 mld zł. Zakładając, że system dochodów JST nie ulegnie zmianie, ich struktura będzie stosunkowo trwała. W niewielkim stopniu zwiększy się udział dochodów własnych w dochodach ogółem JST – z 48,0% w 2018 roku do 51,4% w roku 2030 – co wskazuje na stosunkowo trwałą zależność finansów samorządowych od budżetu państwa.

Tabela 4. Dochody krajowe JST z województwa małopolskiego w latach 2018–2030

Treść	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026-2030	2018-2030
	mln zł									
Dochody ogółem¹	19.844,8	20.915,1	22.048,6	23.240,8	24.481,9	25.748,4	27.058,9	28.427,3	164.556,5	356.322,4
Dochody własne	9.610,8	10.189,2	10.796,3	11.432,9	12.094,2	12.765,7	13.466,8	14.216,7	83.774,0	178.346,7
PIT	4.019,5	4.251,9	4.491,3	4.739,0	4.994,4	5.269,0	5.553,8	5.862,5	34.778,7	73.960,0
CIT	605,4	642,9	682,0	722,8	765,3	802,5	845,6	892,7	5.215,2	11.174,4
Podatek od nieruchomości	1.636,5	1.737,8	1.843,6	1.957,7	2.076,8	2.194,8	2.317,1	2.446,3	14.353,7	30.564,3
Inne podatki lokalne	459,8	488,2	517,9	550,0	583,5	616,6	651,0	687,3	4.032,5	8.586,8
Oplaty	1.027,1	1.090,7	1.159,3	1.231,0	1.306,0	1.380,1	1.457,1	1.538,3	9.026,0	19.215,6
Dochody z majątku	533,3	566,3	601,9	639,2	678,1	716,6	756,5	798,7	4.686,3	9.976,8
Pozostałe dochody własne	1.329,3	1.411,5	1.500,4	1.593,2	1.690,2	1.786,2	1.885,8	1.990,9	11.681,6	24.869,0
Dotacje z budżetu państwa	4.643,6	4.798,8	4.969,8	5.149,0	5.333,3	5.513,9	5.693,8	5.873,8	32.155,0	74.131,0
Inne dotacje	274,5	291,5	309,9	329,1	349,1	368,9	389,5	411,2	2.412,7	5.136,3
Subwencja ogólna	5.315,8	5.635,5	5.972,6	6.329,8	6.705,3	7.100,0	7.508,8	7.925,7	46.214,9	98.708,3

¹ Bez dochodów z Unii Europejskiej i innych dochodów ze źródeł zagranicznych.

Źródło: Dochody i wydatki sektora finansów publicznych w województwie małopolskim z prognozą do roku 2030...

Mając na uwadze powyższe, szacuje się, że na sfinansowanie nowych zadań rozwojowych, w tym nowych programów i projektów współfinansowanych ze środków UE, małopolskie samorzady łącznie będą mogły wydać około 38 mld zł środków własnych (bez uwzględniania finansowania projektów rozpoczętych przed 1 stycznia 2018 r. oraz z pominięciem środków zagranicznych) oraz ok. 8 mld zł środków zewnętrznych pozyskanych w formie kredytów, pożyczek i obligacji. Łącznie potencjał inwestycyjny JST w województwie w latach 2018-2030 szacować można na ok. 46,8 mld zł.

Największym potencjałem inwestycyjnym w perspektywie 2030 roku dysponować mają w regionie miasta na prawach powiatu - około 10,5 mld zł, miasto Kraków - 9,3 mld zł oraz gminy miejsko-wiejskie - 9,9 mld zł.

Tabela 5 Potencjał inwestycyjny JST z województwa małopolskiego w latach 2018 – 2030, prognoza według grup jednostek.

Treść	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026-2030	2018-2030
	mln zł									
JST ogółem	2.082,2	2.085,6	2.529,5	2.899,8	3.206,2	3.395,8	3.794,7	3.988,8	22.816,0	46.798,5
Województwo	133,4	164,5	224,1	248,5	261	266,3	279,4	294,7	1.692,9	3.564,7
Powiaty	323,3	329	412,6	447,8	490,1	538,3	591,1	625,1	3.352,8	7.110,0
Gminy	1.625,5	1.592,0	1.892,8	2.203,4	2.455,2	2.591,2	2.924,2	3.069,1	17.770,4	36.123,8
Miasta na prawach powiatu	194,6	304,4	340,9	531,1	680,5	726,8	966,4	1.016,0	5.801,1	10.561,8
Kraków	108	221,1	242,8	432,1	578,6	626,9	868,6	919,1	5.384,8	9.382,0
Pozostałe	86,6	83,3	98,1	99	101,9	99,9	97,8	96,9	416,4	1.179,8
Pozostałe gminy miejskie	193,5	170	186,4	195,3	204	211	217,9	227,2	1.276,3	2.881,4
Gminy miejsko-wiejskie	599,3	499	617,4	657	694,6	731,3	768,2	800	4.573,3	9.940,0
Gminy wiejskie	638,1	618,7	748,1	820,1	876	922	971,8	1.026,0	6.119,7	12.740,6

¹ Inwestycje rozpoczęte przed dniem 1 stycznia 2018

Źródło: Dochody i wydatki sektora finansów publicznych w województwie małopolskim z prognozą do roku 2030...

Z prognozy wynika, że potencjał inwestycyjny małopolskich JST będzie rósł w okresie 2019-2024 średnio w tempie 10,7% w skali roku, przy czym skokowy wzrost nastąpi w latach 2020-21, w związku z kończeniem realizacji projektów rozpoczętych przed 1 stycznia 2018 r. Najwyższy wzrost - o 21,3% - nastąpi w roku 2020, wówczas też pojawi się znacząca nadwyżka środków na finansowanie nowych projektów. Z kolei w latach 2025-2030 potencjał inwestycyjny JST będzie malał, średnio o 4,6% rocznie.

W sumie wstępnie przyjąć można, że w latach 2018-2022 średni potencjał inwestycyjny JST wyniesie około 2,56 mld zł rocznie, w latach 2023-2026 3,8 mld zł rocznie, a w latach 2027-2030 4,6 mld zł rocznie.

Należy podkreślić, że tylko część potencjału inwestycyjnego będzie mogła być zaangażowana w projekty strategiczne (o większej skali, wieloletnie, partnerskie, wspierane środkami UE etc.). Dużą ich część pochłoną różne rutynowe wydatki majątkowe. Można przewidywać, że - biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia - na poziomie gminnym wydatki strategiczne wykorzystają najwyżej 50% całego potencjału inwestycyjnego, na poziomie powiatów wskaźnik ten będzie wyraźnie niższy.

Monitorowanie i ocena efektów realizacji

Podstawą skutecznego wdrożenia i realizacji Strategii, a w efekcie osiągnięcia postawionych w niej celów, jest dysponowanie aktualną i wiarygodną wiedzą na temat postępów realizowanych działań oraz ich efektów i oddziaływań. Towarzyszyć temu musi zdolność do wykorzystania posiadanej wiedzy i reagowania w odpowiedzi na pojawiające się odstępstwa od zaplanowanej ścieżki - czy to poprzez wprowadzanie korekt w realizowanych działaniach czy to poprzez aktualizowanie założeń strategicznych (strategii, programów, polityk, projektów

wieloletnich). W tym celu rozwijany będzie system monitorowania, analizy i oceny działań strategicznych Województwa, z wykorzystaniem metod i narzędzi ustalonych w Planie Monitorowania i Ewaluacji.

Podstawowe narzędzia to coroczny Raport o Stanie Województwa oraz okresowa Ewaluacja Strategii Rozwoju Województwa.

Monitoring realizacji Strategii - w tym programów strategicznych, polityk i projektów wieloletnich oraz zasad horyzontalnych – prowadzony będzie na bieżąco w ujęciu corocznym a jego wyniki publikowane w **Raporcie o Stanie Województwa** za dany rok, przedstawianym Sejmikowi przez Zarząd Województwa zgodnie z art. 34a ust. 4 i 9 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa. Integralną częścią Raportu będzie podsumowanie zmian w sytuacji społecznej, gospodarczej, środowiskowej i przestrzennej województwa w układzie spójnym ze strukturą Strategii Rozwoju Województwa oraz sprawozdanie z realizacji Strategii oraz Małopolskiego Planu Inwestycyjnego.

Ewaluacja (ocena jakościowa) procesu wdrażania i realizacji oraz efektów i oddziaływań Strategii Rozwoju Województwa funkcjonować będzie równolegle obok stałej, rocznej sprawozdawczości monitoringowej jako element uczenia się organizacji a także podnoszenia jakości polityki rozwoju w województwie poprzez kreowanie i upowszechnianie przykładu dobrej praktyki dla innych samorządów. Jej rolą będzie wniesienie głębszej refleksji i oceny jakościowej na temat realizowanych działań i uzyskiwanych efektów, a także formułowanie odpowiedzi na pytanie czy założenia Strategii są aktualne, a zaplanowane działania wykonalne i nadal potrzebne. Ewaluacja winna też objąć analizę zmiennych kontekstów wdrażania Strategii i może prowadzić do podjęcia decyzji o aktualizacji Strategii w całości lub części - w tym także zmiany parametrów monitorowania o ile dotychczasowe okażą się nieadekwatne.

Ewaluacje zagadnień cząstkowych dokonywane będą w miarę potrzeb.

Pełna ewaluacja przekrojowa (całościowa) realizacji Strategii wykonywana będzie nie rzadziej niż co 4 lata i nie rzadziej niż raz w trakcie kadencji. Skorelowana będzie z raportem z oceny Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa, o której mowa w art.45 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Pierwsza ewaluacja przekrojowa planowana jest w roku 2022 - koncentrować się będzie na sposobie wdrożenia Strategii oraz ewentualnej korekcie założeń strategicznych w związku z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego zaplanowanego na 2021 rok. Kolejne ewaluacje całościowe planowane są na lata 2025/26 oraz 2028/2029. Wyniki przeprowadzanych ewaluacji będą publikowane i upowszechniane w formie raportu **Ewaluacja Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego**. Wnioski i rekomendacje służyć będą formułowaniu korekt oraz aktualizacji realizowanej przez samorząd polityki rozwoju.

Udział partnerów i wzajemne uczenie się

W myśl ustaleń dotyczących obszaru Zarządzanie Strategiczne Rozwojem Województwa współpraca i partnerstwo będą promowanym modelem działania na etapie realizacji Strategii.

Zgodnie z zasadą partnerstwa konkretny zakres, formy, metody współpracy i angażowania partnerów na etapie realizacyjnym Strategii będą wypracowywane w formie debaty publicznej i w procesie dialogu i konsultacji z potencjalnymi partnerami, w ramach dopuszczonych przepisami prawa oraz zasadami ustalonymi w krajowej i unijnej polityce rozwoju.

Istotnymi instrumentami wdrażania nowej Strategii Rozwoju Województwa we współpracy z partnerami spoza sfery bezpośredniego oddziaływania samorządu województwa będą przede wszystkim:

- Regionalne „miękkie” partnerstwa i sieci współpracy z udziałem przedstawicieli/jednostek Województwa Małopolskiego, jako nośnik transferu know-how, wzmocnienia pozycji regionu w sieci wewnątrzregionalnych i międzyregionalnych powiązań oraz instrument mobilizowania partnerów do wspólnych projektów i generowania innowacji;

- Partnerskie projekty regionalne z udziałem Województwa i jego jednostek, jako projekty realizacyjne Strategii (zarówno inspirowane przez samorząd województwa, jak i partnerów);
- Partnerskie projekty międzyregionalne, w tym międzynarodowe, jako zyskujące na znaczeniu potencjalne źródło komplementarnego know-how i finansowania;
- Porozumienia terytorialne z lokalnymi partnerami samorządowymi, jako narzędzia zarządzania ponadlokalnymi programami rozwoju, szczególnie w obszarach strategicznej interwencji;
- Instrumenty typu zintegrowanych inwestycji terytorialnych (ZIT);
- Instrumenty typu rozwoju kierowanego przez lokalne społeczności (RKLS - LGD, inne wielosektorowe partnerstwa lokalne), jako animatorzy rozwoju lokalnego, wypełniający funkcję lokalnych agencji rozwoju w obszarach tematycznych realizujących cele i kierunki strategii rozwoju województwa.

W celu maksymalnego skorzystania z potencjału naukowo-badawczego środowisk akademickich wprowadzona zostanie stała współpraca z uczelniami w oparciu o umowy ramowe.

W celu zapewnienia odpowiedniej jakości kadr zaangażowanych w zadania związane z zarządzaniem strategicznym rozwojem w województwie wprowadzony zostanie regionalny program podnoszenia kompetencji rozwojowych wśród pracowników samorządu województwa oraz partnerów z różnych sektorów (m.in. szkolenia, staże, praktyki, stypendia, wymiany).

Wskaźnik realizacji celu głównego i celów szczegółowych

Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka	Wartość bazowa (rok bazowy)	Oczekiwany trend	Źródło
CEL GŁÓWNY					
1.	Produkt krajowy brutto ogółem	mln zł	148 103 (2016)	↗	GUS
2.	Zróżnicowanie poziomu rozwoju gmin w Małopolsce na podstawie wskaźnika syntetycznego ⁸	-	3,42 (2017)	↘	UMWM na podstawie danych GUS
MAŁOPOLANIE					
3.	Zagrożenie ubóstwem relatywnym	%	20,90 (2017)	↘	GUS
4.	Przeciętne trwanie życia	lata	79,1 (2018)	↗	GUS
5.	Średnia liczba dni absencji chorobowej (z tytułu choroby własnej) na 1 pracującego	dni	9,2	↘	ZUS, GUS
6.	Odsetek biernych zawodowo z powodu obowiązków rodzinnych	%	13,9 (2018)	↘	GUS
7.	Osoby dorosłe w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu (w okresie 4 tygodni przed badaniem)	%	5,8 (2017)	↗	GUS
8.	Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata	%	72,1 (2018)	↗	GUS
9.	Zwiedzający muzea i oddziały na 10 tys. mieszkańców	osoby	30 931 (2018)	↗	GUS
GOSPODARKA					
10.	Miejsce w Regionalnej Tablicy Wyników Innowacji	pozycja	155 (2019)	↗	Regional Innovation Scoreboard – RIS www.ec.europa.eu
11.	Nakłady na działalność innowacyjną	mld zł	3,6 (2017)	↗	GUS
12.	Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1 000 mieszkańców, w tym na obszarach wiejskich	szt. szt.	115 (2017)	↗	GUS
13.	Wartość nakładów poniesionych przez przedsiębiorstwa wsparte w ramach Polskiej Strefy Inwestycji	mln zł	0 ⁹ (2018)	↗	KPT
14.	Średni czas pobytu turysty w województwie małopolskim	dni	2,7 (2018)	↗	GUS
15.	Liczba pasażerów przewiezionych kolejami regionalnymi	mln osób	11,3 (2018)	↗	UMWM, POLREGIO

⁸ Wskaźnik syntetyczny został opracowany na podstawie 15 cech określających problemy w wymiarze społecznym, gospodarczym i środowiskowym. Zróżnicowanie zostało wskazane jako różnica pomiędzy najwyższą i najniższą wartością.

⁹ Wartość bazowa zostanie określona w późniejszym terminie ze względu na fakt, iż PSI jest instrumentem funkcjonującym od października 2018 r.

Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka	Wartość bazowa (rok bazowy)	Oczekiwany trend	Źródło
16.	Długość nowo wybudowanych odcinków autostrad i dróg ekspresowych	km	4,5 (2017)	↗	GDDKiA
17.	Odsetek dróg w stanie dobrym: a) krajowych b) wojewódzkich	%	a) 51,6 b) 55 (2017)	↗	GDDKiA, ZDW
18.	Odsetek mieszkańców wykorzystujących Internet w kontaktach z administracją publiczną	%	37,8 (2018)	↗	GUS
19.	Odsetek firm w Małopolsce a) składających zamówienia przez Internet b) otrzymujących zamówienia przez Internet	%	a) 35,1 b) 15,6 (2017)	↗	GUS
20.	Nakłady na recykling i wykorzystanie odpadów	mln zł	24,7 (średnia z lat 2015-2017)	↗	GUS
ŚRODOWISKO					
21.	a) Średnioroczne stężenie pyłów zawieszonych PM 2,5: – Kraków – Nowy Sącz – Tarnów – Trzebinia b) emisja CO2 z zakładów szczególnie uciążliwych	a) µg/m ³ b) Mg/rok	a) PM 2,5: – Kraków: 39 – Nowy Sącz: 34 – Tarnów: 26 – Trzebinia: 26 b) 10 840	↘	1. WIOŚ 2. GUS
22.	Powierzchnia zalesień	ha	435 tys.	↗	GUS
23.	Powierzchnia terenów zieleni publicznej	ha	3 924	↗	GUS
24.	Odsetek selektywnie zebranych odpadów komunalnych stosunku do ogółu zebranych	%	30	↗	GUS
25.	Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, w tym na terenach wiejskich	%	WODOCIĄGI:81 Wieś: 35 KANALIZACJA:63 Wieś: 39	↗	GUS
26.	Odsetek jednolitych części wód powierzchniowych w dobrym stanie	%	3,5	↗	WIOŚ
27.	Powierzchnia gruntów pod wodami	%	1,4	↗	JST/UMWM
28.	Udział energii odnawialnej w całkowitej produkcji energii	%	8,4	↗	GUS
ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA					
29.	Przyrost w dochodach własnych budżetów samorządów z Małopolski na przestrzeni ostatnich trzech lat	%	18,84 (2016-2018)	→	GUS-BDL

Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka	Wartość bazowa (rok bazowy)	Oczekiwany trend	Źródło
30.	Przyrost wpływów do małopolskich OPP z tytułu 1% podatku dochodowego od osób fizycznych na przestrzeni ostatnich trzech lat	%	13,7 (2015-2017)	→	KAS
31.	Przyrost wartości środków finansowych pozyskanych przez beneficjentów z Małopolski ze źródeł pozakrajowych na przestrzeni ostatnich trzech lat	%	Do ustalenia (2016-2018)	→	Badanie własne UMWM
32.	Przyrost wartości budżetów obywatelskich w województwie na przestrzeni ostatnich trzech lat	%	Do ustalenia (2016-2018)	→	Badanie własne UMWM
33.	Odsetek samorządów lokalnych w województwie realizujących co najmniej jedno ponadroczne zadanie publiczne jako partnerstwo publiczno-społeczne (zlecenie na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie)	%	Do ustalenia	↗	Badanie własne UMWM
34.	Końcowa frekwencja wyborcza w ostatnich wyborach samorządowych (I tura)	%	52.2%	↗	PKW
ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE					
35.	Wskaźnik urbanizacji (liczony jako udział ludności w miastach w ogóle ludności)	%	48,2 (2018)	→	GUS
36.	Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem	%	66,9 (2017)	↗	GUS
37.	Ekologiczne gospodarstwa rolne z certyfikatem – udział powierzchni użytków rolnych w użytkach rolnych ogółem	%	1,64 (2017)	↗	GUS
38.	Zróżnicowanie w dochodach własnych gmin na 1 mieszkańca (iloraz najwyższych i najniższych dochodów)	-	7,15 (2018)	↘	GUS
39.	Nakłady inwestycyjne w miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze w ramach Polskiej Strefy Inwestycji	mln zł	187,9 (2018)	↗	KPT